

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FESTSKRIFT
UDGIVET AF
KØBENHAVNS UNIVERSITET

I ANLEDNING AF
UNIVERSITETETS ÅRSFEST
NOVEMBER 1970

JES P. ASMUSSEN
STUDIER I
JØDISK-PERSISK LITTERATUR

KØBENHAVN MCMLXX
BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI A/S

FESTSKRIFT

UDGIVET AF

KØBENHAVNS UNIVERSITET

I ANLEDNING AF

UNIVERSITETETS ÅRSFEST

NOVEMBER 1970

JES P. ASMUSSEN

STUDIER I

JØDISK-PERSISK LITTERATUR

KØBENHAVN MCMLXX

BIANCO LUNUS BOGTRYKKERI A/S

JES P. ASMUSSEN

STUDIER I
JØDISK-PERSISK LITTERATUR

KØBENHAVN

1970

Indledning

Israel og Iran

» – og i Hoseas niende regeringsår indtog assyrerkongen Samaria, bortførte Israel til Assyrien og lod dem bosætte sig i Hala, ved Habor, Gozans flod, og i Mediens byer«. Med »Mediens (eller medernes) byer« (‘ārē mādāy) i denne lakoniske notis fra 2. Kongebog 17,6 om Sargon II's (722–705 f. Kr.) erobringer antydes for første gang i historien tilstedeværelsen af en diasporajødedom på iransk jord. Den fik en vældig tilvækst, stadig under tvang og i tragediernes skygge, under det babylonske eksil fra begyndelsen af det 6. årh. f. Kr. Men selv om dens etablering stod i sorgens tegn, blev dens fremtid lys, begunstiget af iransk tolerance og velvilje. Iran knyttes uløseligt til Israels og jødernes historie, først og fremmest takket være akæmeniden Kyros, der som den eneste ikke-jøde i Det gamle Testamente kaldes »Herrens Salvede« (Jesajas 45,1). Det var jøderne i Babylonien, akæmenideimperiets økonomisk mest værdifulde provins, der kom til at danne det fundament, de efterfølgende generationer byggede på og religiøst som kulturelt hentede kraft og inspiration fra. Af afgørende betydning for denne proces' rolige og frugtbare forløb var de gunstige vilkår under de i religiøs henseende ret indifferente arsakider, om hvis storsind og forståelse Talmud rummer adskillige vidnesbyrd.¹⁾ Og netop arsakidedynastiet har efter den polske historiker Józef Wolski's detaljerede studier i langt højere grad end almindeligt antaget været bærer af ægte iransk tradition og deres rige, parterriget, stået på et kulturelt niveau, der må sættes i et helt andet lys end hidtil.²⁾ Ikke mindst har det af arsakiderne afhængige Adiabene-dynasti overgang (i det første århundrede e. Kr.) til Moses' religion, som Josefus omtaler i *Antiquitates* XX, II, 1, styrket den iranske diaspora og øget dens anseelse udadtil. Ændringen i det politiske klima under sasaniderne, der bl. a.

havde de af den intolerante, politisk-religiøse leder *Kartēr* inspirerede pogromer som resultat, bragte vel med utrygheden og fanatismen og hadet forbigående stagnation, men på inlet tidspunkt i en sådan grad, at situationen kunne karakteriseres som katastrofal. En væsentlig årsag til, at jøderne i sasanideriget ³⁾ overlevede, må søges i den religiøse styrke og den kraftige manen til intellektuelle sysler, som de store lærdomssæder formidlede, skolen i *Sura* og den af Judah bar Ezekiel (død 299) oprettede skole i *Pumbeditha*, der videreførte traditionerne fra Nehardea efter dennes ødelæggelse i 259 og bestod til det 11. årh.⁴⁾ Det er ikke en tilfældighed, at en 'am hā-āræš efter den babylonske Talmuds definition er en, der mente, at fuld fortrolighed med Det gamle Testamente og Mishna'en var tilstrækkelig lærdom, mens en ignorant efter palæstinenserens opfattelse blot var en, der ikke kunne sit Šōma⁵⁾ Det er næppe uforsvarligt at se de fortsatte virkninger af denne urgeren af lærdomsidealet og den boglige dannelse i den aktive rolle, som iranske jøder⁶⁾ spillede i de store religiøse og kulturelle omvæltninger, Islam medførte, og i den indflydelse, de under de skiftende islamiske dynastier helt op til vore dages pahlavidedynasti øvede på kunstens (f. eks. miniaturemaleriet⁷⁾), medicinens og statsvidenskabens område.⁸⁾

Allerede på denne baggrund ville det være absurd at antage, at de iranske jøders litterære aktivitet og interesser eksklusivt skulle have koncentreret sig om oversættelsen og bevarelsen af den gammeltestamentlige litteratur. Ikke desto mindre var dette den almindelige mening lige op til slutningen af det 19. årh., og dette syn var forståeligt i betragtning af det ringe kendskab til de iranske jøders litteraturhistorie og den fastforankrede overbevisning om, at denne i det store og hele socialt dårligt stillede del af diasporaen ikke besad tilstrækkelig intellektuel styrke til selvstændig litterær virksomhed. Al opmærksomhed syntes vendt mod den rige jødisk-arabiske litteratur. Det reviderede syn på Irans jøders formåen brød først definitivt frem, da den store bibliofil *Elkan Nathan Adler* på rejser i Centralasien i halvfemserne i forrige århundrede erhvervede en rigdom af jødisk-persiske håndskrifter, som *Wilhelm Bacher* i Budapest gjorde tilgængelige for videnskabelig forskning,⁹⁾ og da den fra Bukhara stammende jøde *Simon Chakam* omkring århundredskiftet i Jerusalem publicerede en række tekster, gammel-

Courtesy British Museum

To af de hidtil ikke-offentliggjorte miniaturer fra det jodisk-persiske manuskript Or. 10194 (= Gaster Collection 776) i British Museum, fol. 8b (lh.) og fol. 69b (lv.). I den håndskrevne *Catalogue of Hebrew and Samaritan Manuscripts (Gaster Collection)* omtales det som «Illuminated & probably unique. Persian in Hebr. characters & very old (XV cent. or older)».

testamentlige som rent skønlitterære. Det blev nu alle klart, at de persisktalende jøder ejede en endog rigt varieret litteratur, der omfattede såvel oversættelser af den hebraiske ikke-bibelske litteraturs hovedværker (især *Salomon ibn Gabirol* og *Israel Nadjara*) som translitterationer af de store persiske digterværker (Nizāmī, Rūmī, Ḥāfiz etc.) og fremfor alt en særpræget originallitteratur (f. eks. Shāhīn fra Shīrāz, 14. årh., Imrānī, 16. årh., den ellers ukendte Šihāb fra Yazd, hvis digte er bevaret i *MS. Zemirot* i The Jewish

Theological Seminary i New York,¹⁰) og, iflg. oplysninger fra dr. M. I. Zand, Moskva, ukendte navne som Muhyī, Işmat, Shaydā, Imlā og adskillige andre).¹¹)

Efter alt dette er det måske ikke helt så underligt, at de ældste kendte nypersiske litterære monumenter er jødisk-persiske. Det er tre indskrifter fra *Tang-i Azao* i Centralafghanistan, skrevet af X (navnet mangler) bar Abraham, Zakarias bar Smi'īl og Samuel bar Rāmiš i, efter W. B. Henning's formodning,¹²) året 752–753, og en jødisk købmands privatbrev fra samme århundrede, fundet af Sir Aurel Stein i *Dandān Uiliq* NØ for Khotan i Centralasien.¹³) Og lige så lidt underligt er det, at de persiske jøder, hvis litterære aktivitet inddrog alle genrer, kunne skabe en egen eventyrtradition i persisk klædebon.¹⁴) Forudsætningen for en så frugtbar litterær udfoldelse var den tryghed og de fredelige vilkår, Irans jøder levede under. Vel kunne Islam inspirere til chikanerier, men organiserede forfølgelser, officielle pogromer er der kun få og spredte historiske efterretninger om. Hvad der *har* fundet sted af den slags ting i de iranske jøders ca. 3000-årige historie er trods alt for intet at regne i sammenligning med, hvad diasporajøder andre steder i verden har tålt af lidelser og umenneskelige trængsler. Dog er tildragelserne i Iran ikke gået sporeløst hen i litteraturen. Såvel lokale, ikke andetsteds bevidnede trængsler som de voldsomme forsøg på tvangsomvendelse under Shah Abbas I (1581–1629) og Shah Abbas II (1642–1666) har efterladt sig litterære mindesmærker. De første i digtet om den fromme jøde Khudāyād's martyrium,¹⁵) der ganske vist foregik i Bukhara, og i legenden om Rabbi Rafael,¹⁶) der i en drøm af faderen Rabbi Zefanja blev opfordret til at afsværge den fædrene tro, og de sidstnævnte i Bābāy ben Luḫf's og sønnesønnen Bābāy ben Farhad's verskrøniker,¹⁷) der nok kan give én et indtryk af voldsomhed, men dog samtidig lader forstå, at fanatiske klikker mere end et enigt islamisk præsteskab og en beslutsom statsmagt har haft en finger med i spillet. Adskillige eksempler på mulla'ers energiske intervention til jødernes fordel taler deres tydelige sprog. Og Ludvig Holberg, der i sine Helte-Historier fra 1739 gør meget ud af Shah Abbas I, omtaler i sin historisk ellers udførlige redogørelse ikke med ét ord forfølgelser af jøder, skønt han har et skarpt blik for kongens fejl og er fuldstændig klar over, at »om han har fortjent Titel af en stor, saa dog ikke af en god Konge«, skønt »en

af de fornuftigste Konger udi Persien«. ¹⁸⁾ En momentan situationsforværring, fremkaldt af interne jødiske forhold, synes at være opstået kort efter Shah Abbas II's død, da en af pseudomessias'en Sabbataj Zevi's emissærer, Rabbi Matitjahu Bloch Ashkenazi, vakte uro i Isfahan. ¹⁹⁾ Men det turde vel ikke være helt overflødigt at bemærke, som et symptomatisk udtryk for de iransk-jødiske relationer i det hele taget, at Iran i dag som det eneste islamiske land har diplomatisk forbindelse med den unge stat Israel.

Jødisk-persisk kalder man de iranske jøders sprog, iransk skrevet med hebraiske bogstaver, men der er ikke tale om nogen linguistisk homogen størrelse. Tværtimod gør adskillige dialektale særegenheder sig iøjnefaldende gældende, netop fordi jøderne i Iran hele tiden, fra egn til egn, har anvendt deres lokale iranske mål *også* som skriftsprog i modsætning til den øvrige befolkning, der allerede fra det 9. årh. i stadig stærkere grad underkastedes den til officielt skriftsprog ophøjede fārsī-dialekts normaliserende indflydelse. Men det dialektale særpræg er til stede i meget varierende styrke, hvilket i høj grad er medvirkende til at vanskeliggøre den sprogeografiske fiksering af de jødisk-persiske tekster, der begynder, når man har fuldført arbejdet med de fællestræk, der er til stede, dvs. det arkaiske ordforråd – som i jiddisch²⁰⁾ – og de tydeligt markerede ejendommeligheder i ortografien, lydlæren og i orddannelsen²¹⁾ og bøjningslæren, samt, ikke at forglemme, den ikke uvæsentlige omstændighed, at alle jødisk-persiske dialekter som grundelement har det fra dialekterne i Fārs og Khuzistān udgåede persiske. De jødisk-persiske teksters umiddelbare betydning ligger således på det leksikografiske og sproghistoriske område. Deres dialektologiske betydning derimod vil først træde klart frem, når beskrivelserne af de jødisk-persiske dialekter har en omfattende almen-iransk dialektologis resultat at støtte sig til. Det vil da utvivlsomt i mange tilfælde vise sig, at det jødisk-persiske materiale med dets arkaismer kan både verificere og videreføre disse resultater. Den videnskabelige beskrivelse af såvel de jødisk-persiske som de almen-iranske dialekter er imidlertid endnu i de første faser, selv om meget allerede er gjort. Franskmanden *J. de Morgan* udgav i 1895 (*Mission Scientifique en Perse* Vol. 5, p. 312–322) en liste over ord benyttet af jøderne i Sihneh i Kurdistān, men nøjagtigheden i disse ellers for-tjenstfulde optegnelser lader en del tilbage at ønske. Et virkelig

solidt grundlag skabtes først med *I. I. Zarubin's* 2 arbejder (O jazyke geratskix evreev²²) fra 1924 og, især, *Očerk razgovornogo jazyka samarkandskix evreev* fra 1928²³) og fæstnedes og udvidedes med *Roubène Abrahamian*, *Dialectes des Israélites de Hamadan et d'Ispahan et dialecte de Baba Tahir* (Paris 1936), *Solomon A. Birnbaum*, *The Verb in the Bukharic Language of Samarkand* (*Archivum Linguisticum* 2, 1950, p. 60 ff. og 158 ff.), *Georg Morgenstierne*, *The Dialect of Shirazi Jews*,²⁴) *Werner Sundermann*, *Zum Judenpersisch der Mas'at Binyāmīn* (*Mitteilungen des Instituts für Orientforschung* Band XI, Heft 2, Berlin 1966, p. 275 ff.) samt *D. N. MacKenzie*, *Jewish Persian from Isfahan*, *JRAS* 1968, p. 68 ff.²⁵) En foreløbig, men yderst lovende sammenfattende behandling af den jødisk-persiske dialektologi påtog sig derefter franskmænden *G. Lazard* i 1968.²⁶)

De jødisk-persiske Bukhara- og Samarkand-dialekter udgør for så vidt en gruppe for sig, som de er stærkt afhængige af tadjikisk, det i Sovjetrepublikken Tadjikistan benyttede, på mange måder egenartede persiske sprog. I den, for blot at tage et enkelt eksempel, af *Israel Gul Schauloff*, medlem af den bukhariske koloni i Jerusalem, i 1912–1913 udgivne oversættelse af Bagdad-rabbien Josef Khajim ben Elijah's prædikenbog og nogle anonyme fortællinger, *Ma'assijot Niflaim*,²⁷) finder vi i en af historierne (p. 15 b ff., om en jødisk rejsende, en vekselerer, sr'f = šarrāf, der blev myrdet og senere hævnnet takket være en fugls indgriben, altså *Die Kraniche des Ibykus-motivet* i jødisk-persisk udformning)²⁸) tadjikiske specialiteter som *ʃvr'mdh* (tadj. furomadan), *'sdh 'sdh* (tadj. asta asta, »langsomt«; pers. āhiste), *ds'f krdn* (tadj. dastlof kardān, »begynde, tage et initiativ«), post- og præpositionen *katī*, »med«²⁹) (som præposition med *rā* som postposition, f. eks. p. 6a, linje 2 *okly ħmyn yšr'l r' xvš mykrd*) osv.

Der er løbet meget vand i stranden, siden den første jødisk-persiske tekst blev offentliggjort, men det varede længe, før man fik øjnene op for, hvor central en plads i iranistikken de jødisk-persiske forskninger indtager. En voksende forståelse herfor har åbnet nye og frugtbare perspektiver.

Noter til indledningen

¹⁾ Om joderne under arsakidisk styre, se *Geo Widengren*, *Juifs et Iraniens à l'époque des Parthes*, *Vetus Testamentum*, Suppl. IV, Leiden 1957, p. 197 ff., og *Jacob Neusner*, *A History of the Jews in Babylonia I. The Parthian Period*, Leiden 1965, især p. 23 ff. (2. reviderede udgave 1969).

²⁾ Se senest *Józef Wolski*, *Arsakiden und Sasaniden*, *Beiträge zur Alten Geschichte und deren Nachleben*. Festschrift für Franz Altheim zum 6.10.1968. Herausgegeben von Ruth Stiehl und Hans Erich Stier. Erster Band. Berlin 1969, p. 315 ff., hvor der også henvises til Wolski's øvrige grundlæggende arbejder.

³⁾ Herom *Geo Widengren*, *The Status of the Jews in the Sassanian Empire*, *Iranica Antiqua I*, Leiden 1961, p. 117 ff. Om forholdene i Babylonien under sasaniderne er stadig af uvurderlig betydning *Felix Lazarus*, *Die Häupter der Vertriebenen*. *Beiträge zu einer Geschichte der Exilsfürsten in Babylonien unter den Arsakiden und Sasaniden*, *Jahrbücher für jüdische Geschichte und Literatur X*, 1890, p. 1 ff., men helt grundlæggende for al fremtidig forskning er *Jacob Neusner's* gigantværk *History of the Jews in Babylonia II. The Early Sasanian Period* (1966); III. *From Shapur I to Shapur II* (1968); IV. *The Age of Shapur II* (1969) og V. *Later Sasanian Times* (1970). En slags resumé af det store arbejde er hans *Politics and Theology in Talmudic Babylonia*. *The B. G. Rudolph Lectures in Judaic Studies*, Syracuse University May 1969. Nævnes må også *Salo Wittmayer Baron*, *A Social and Religious History of the Jews I og II*, 2. udg., New York 1966.

⁴⁾ Jvf. *Hermann L. Strack*, *Introduction to the Talmud and Midrash*, Philadelphia 1945, p. 70, og *Louis Ginzberg*, *Students, Scholars and Saints*, New York – Philadelphia 1960, p. 49f. og 268 (note 21).

⁵⁾ *Ginzberg*, op. cit. p. 11.

⁶⁾ F. eks. Abū 'Isā al-Isfahāni og karereen Benjamin al-Nihāvandi, se *W. Bacher*, *Qirqisāni, the Karaite, and his Work on Jewish Sects*, *JQR VII*, 1894, p. 705f., *Samuel Poznanski*, *Ibn Hazm über jüdische Secten*, *JQR XVI*, 1904, p. 767 og 770f. samt *Waller J. Fischel*, *Israel in Iran (A Survey of Judeo-Persian Literature)*, p. 818 i: *The Jews. Their History, Culture, and Religion*. Edited by Louis Finkelstein, New York 1949.

⁷⁾ Studiet af det jødisk-persiske miniaturemaleri er endnu i sit begyndelsesstadium. Foreløbig foreligger *Hans Stiedl*, *Die Miniaturen in einer Handschrift des jüdisch-persischen Ardašīrbuches von Šāhīn*, p. 119 ff. i: *Orientalische Handschriften*, *Forschungsberichte 10*, Wiesbaden 1966, og *Joseph Gutmann*, *Judeo-Persian Miniatures*, *SBB VIII*, Cincinnati, Ohio 1968, p. 54 ff. Særprægede miniaturer indeholder *British Museum MS. Gaster 776 (= Or. 10194)*, fol. 8b, 28b, 30b, 46b og 69b.

⁸⁾ Det vanskelige, ja, næsten uøselige problem – fordi så mange komponenter spiller ind, og en synkretisme af en mangesidig oprindelse har været en afgørende faktor – som det religionshistoriske forhold i før-kristelig tid mellem Iran og Israel konfronterer forskningen med, er senest sammenfattende blevet taget op af *David Winston* i *Affhandlingen The Iranian Component in the Bible, Apocrypha, and Qumran: A Review of the Evidence*, *History of Religions 5*, Chicago 1965/66, p. 183–216. Nyere bidrag, herunder også vedrørende det retshistoriske, er *Richard N. Frye's* to *afhandlinger Iran und Israel*, *Festschrift für Wilhelm Eilers*, Wiesbaden 1967, p. 74 ff., og *Problems in*

the Study of Iranian Religions, Religions in Antiquity. Essays in Memory of Erwin Ramsdell Goodenough. Edited by Jacob Neusner, Leiden 1968, p. 588f. En nyttig bibliografi er *Jacob Neusner, Jews and Judaism under Iranian Rule: Bibliographical Reflections, History of Religions 8, Chicago 1968, p. 159-177.*

9) En oversigt over Wilhelm Bacher's uhyre omfattende forfatterskab giver *Ludwig Blau, Bibliographie der Schriften Wilhelm Bachers nebst einem hebräischen Sach- und Ortsnamen-Register zu seinem sechsbändigen Agadawerke zu Ehren seines sechzigsten Geburtstages, Frankfurt a. Main 1910, og Dr. Friedman Dénes, Póllás Blau Lajos »Bacher Vilmos irodalmi munkássága« című munkájához, Magyar Zsidó Szemle XI.V, 1928, p. 143-151.*

10) Se W. Bacher, Zur jüdisch-persischen Literatur, ZDMG LXV, 1911, p. 526f.

11) Se f.eks. W. Bacher, Zur jüdisch-persischen Litteratur, JQR XVI, p. 527, 537 ff. og 543f. I MS Gaster 776 (= British Museum Or. 10194) fol. 58b nævnes en vis אבן ניש' (bn ny's' gvyvd).

12) The Inscriptions of Tang-i Azao, BSOAS XX, 1957, p. 335 ff. *Eugen Ludwig Rapp* har imidlertid i afhandlingen The Date of the Judaeo-Persian Inscriptions of Tang-i Azao in Central Afghanistan, East and West N.S. Vol. 17, Rome 1967, p. 51 ff., sat et spørgsmålstegn ved Henning's datering. Et vigtigt argument for denne datering er dog den omstændighed, at \aleph (Qof) anvendes for *k* og κ (Kaf) for *x*, idet denne translitteration, som også Dandān Uiliq-brevet benytter, må forudsætte, at arabisk i Afghanistan endnu var et så »nyt« sprog, at \aleph ikke nødvendigvis skulle stå til disposition for *q* (ق). Først da det arabiske element i persisk antog et overvældende omfang, reserveredes \aleph for *q* og κ for *k* og *x*. Denne udvikling er et fait accompli i f.eks. det jodisk-persiske Ahvāz-dokument fra 1021.

13) Om de ældste nypersiske litterære dokumenter, se V. Minorsky, Some Early Documents in Persian (I), JRAS 1942, p. 181 ff., og *Jes P. Asmussen, Judaeo-Persica II, AO XXIX, 1-2, København 1965, p. 49 ff.*, hvor den øvrige litteratur angives. Den seneste udgave af Dandān Uiliq-brevet har *Bo Utas* besørget (The Jewish-Persian Fragment from Dandān-Uiliq, Orientalia Suecana Vol. XVII (1968), Uppsala 1969, p. 123 ff.

14) Se *Chanina Mizrahi, Jehudej Paras [»Persiens joder«], Tel Aviv 1959* (anmeldelse af *Dov Noy* i Fabula IV, Berlin 1961, p. 282 ff.), *Moshe Nehmad, The New Garmen. Five Folktales from Jewish-Persian Tradition. Edited and Annotated by Otto Schnitzler, Haifa 1966, og Heda Jason, Types of Jewish-Oriental Oral Tales, Fabula VII, Berlin 1964/65, p. 130f.*

15) Udgifet af *Carl Salemann, Judaeo-Persica nach St.-Petersburger Handschriften I. Chudāidād. Ein jüdisch-bucharisches Gedicht. Mémoires de l'Académie Impériale des Sciences de St.-Petersbourg, VIIe Série. Tome XLII, No. 14 et dernier, St.-Petersbourg 1897. Jvf. W. Bacher, Ein jüdisch-bucharisches Gedicht, ZfHB 3, 1899, p. 19 ff., og idem, Das jüdisch-bucharische Gedicht Chudāidād, ZDMG 52, 1898, p. 197 ff.*

16) *Joshua Finkel, A Judaeo-Persian Tale, JQR N.S. XXI, 1930-31, p. 353 ff.*

17) Jvf. W. Bacher, Les juifs de Perse au XVIIe et au XVIIIe siècles d'après les chroniques poétiques de Babāi b. Loulf et de Babāi b. Farhad, Strassburg 1907, idem, Élégie d'un poète judéo-persan contemporain de la persécution de Schah Abbas II, RÉJ 48, p. 94 ff., og M. Seligsohn, Quatre poésies judéo-persanes sur les persécutions des juifs d'Ispahan, RÉJ 44, 1902, p. 87 ff. og p. 244 ff.

¹⁸⁾ *Rahbek's* udgave af Holbergs udvalgte skrifter, bind 9, København 1806, p. 389 og 413.

¹⁹⁾ Jvf. *Ezra Spicchandler*, A Descriptive List of Judeo-Persian Manuscripts at the Klau Library of the Hebrew Union College, SBB VIII, Cincinnati, Ohio 1968, p. 116.

²⁰⁾ Se f. eks. *Raphael Meyer*, Jiddisch, Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning 28, København 1918, p. 12f.

²¹⁾ F. eks. de deverbative abstracta på -šn og -šl, jvf. *Herbert H. Paper*, Judeo-Persian Deverbatives in -šN and -šT, IJ N, 1967, p. 56ff.

²²⁾ *Comptes Rendus de l'Académie des Sciences de Russie* 1924, p. 181ff. Dette Herat-sprog er dog vel mere at opfatte som en jargon end som en egentlig dialekt.

²³⁾ »Iran«, Tom II, Leningrad, Izdatel'stvo Akademii Nauk SSSR 1928, p. 96ff.

²⁴⁾ P. 129ff. i afhandlingen *Stray Notes on Persian Dialects*, NTS 19, 1960, p. 73-140.

²⁵⁾ Jvf. forstedugaven: 'Aziz Pažand, Pürim, Našriye-yi Dāniškade-yi Adabiyāt-i Isfahān [Revue de la Faculté des Lettres d'Isfahan] 1345/1966, No. 2-3, p. 163ff.

²⁶⁾ *La Dialectologie du Judéo-Persan*, SBB VIII, Cincinnati, Ohio 1968, p. 77-98.

²⁷⁾ Jvf. *W. Bacher*, Zur jüdisch-persischen Litteratur, ZfHB XVI, 1912, p. 28ff.

²⁸⁾ Type 960A, *Antti Aarne, Stith Thompson*, The Types of the Folktale, FF Communications N:o 184, Helsinki 1961, p. 341. Det er også motivet i Grimm-eventyret *Die klare Sonne bringt's an den Tag* (Nr. 115), se Anmerkungen zu den Kinder- u. Hausmärchen der Brüder Grimm II. Neu bearbeitet von *Johannes Bolle* und *Georg Polivka*, Leipzig 1915, p. 531ff.

²⁹⁾ Se *Gilbert Lazard*, Caractères distinctifs de la langue tadjik, BSLP Tome LII, Fasc. 1, Paris 1956, p. 142f., *Manfred Lorenz*, Postpositionen im Tägikischen, Mitteilungen des Instituts für Orientforschung Band XIII, Heft 3, Berlin 1967, p. 382ff. Irske dialekter har endnu, i modsætning til det nypersiske litteratursprog, bevaret postpositioner, se f. eks. *Ehsan Yar-Shater*, A Grammar of Southern Tati Dialects, The Hague - Paris 1969, p. 117ff., og *idem*, The Use of Postpositions in Southern Tati, Yādnāme-Ye Irāni-Ye Minorsky [Publications of Tehran University No. 1241], Tehran 1969, p. 221ff.

Kapitel 1

Kong Kišvar

Et miniatureepos af Šāhīn fra Šīrāz

Šāhīn, »Falken«, fra det af digterne som paradisiske lovpriste Šīrāz, er det store lysende navn i den jødisk-persiske *original-litteratur*. Babaj ben Luḥf, en anden stor jødisk-persisk digter, fra det 17. århundrede, stiller ham sammen med Šīrāz' to berømt-heder Sa'ādī og Hāfiz, den klassisk-nypersiske litteraturs største, og Šāhīn tåler sammenligningen. For vel er han epigon – det må enhver epiker i Firdausi's og Nizāmi's fædreland nødvendigvis være – men han er original og banebrydende i sin behandling af sit folks urgamle traditionsstof og ved sin evne til lykkeligt at kombinere dette med genuint iransk materiale.

Maulānā Šāhīn levede i det 14 årh. under en af de mongolske ilkhaner, Abū Sa'īd Bahādūr (1316–1335), iøvrigt den sidste hersker af Hülāgū's efterkommere.¹⁾ I tre af sine fem værker anfører Šāhīn selv nøjagtige tidsfæstelser dels efter den seleukidiske æra (*az daur-i Iskandar* (אסכנדר) eller *zī tārīx-i Sikandar* (סיכנדר), Aleksander den Store) og dels efter Hidjra (*zī hijrat*), svarende til 1327, 1332 og 1358 e. Kr.²⁾ Sidstnævnte årsangivelse anføres også i MS. 2164 i Hebrew Union College's bibliotek i Cincinnati.³⁾ Biografiske data af virkelig betydning indeholder værkerne derimod ikke. Det bliver blot til almindeligheder, monologer om verdens glæder og sorger og digterens ansvar og opgave, men fremført med den store digters selvfølelse: »Fyld verden med dit ry!«. Šāhīn synes ikke selv at have navngivet sine værker. Han nøjes med det intet-sigende šarḥ, »Kommentar«, og følges af afskriverne med deres om muligt endnu mindre oplysende Kitāb-i Šāhīn, »Šāhīn's Bog«! For overskuelighedens skyld har derfor Wilhelm Bacher, der mere end nogen anden har beskæftiget sig med hans litterære efterladenskaber,⁴⁾ efter indholdet valgt titlerne *Moses-bogen*, *Ardašīr-bogen*, der

består af 2 dele, Megillat Esther og historien om Šērō og Mahzād, *Ezra-bogen* og *Genesis-bogen*. Af det femte og så godt som ukendte arbejde, det lille epos om kong Kišvar, nøjes han med at give et kort resumé.⁵⁾ Af disse værker har den til Palæstina emigrerede Bukhara-jøde Simon Chakam (שמעון חכם), hvis utrættelige energi gav nyt liv til de jødisk-persiske studier i Europa, besørget trykte udgaver af *Genesis-bogen* (bind I og II, Jerusalem 5662/1902) og *Moses-bogen* (bind III, 5664/1904, og bind IV, 5665/1905) og af 1. del af *Ardašir-bogen* (Megillat Esther, Jerusalem 1910)⁶⁾ og Wilhelm Bacher af *Ezra-bogen*, det eneste i Europa in extenso udgivne Šāhīn-skrift.⁷⁾ Deludgaver foreligger af *Genesis-bogen* (kapitlerne 201–207 og 212–214) ved N. Mulloqandov og M. Rahimī⁸⁾ og (kapitlerne 261–262) ved M. Seligsohn.⁹⁾ Af *Ardašir-bogen* har de to tadjikiske forskere (i *Šarqi Surx* 1958, nr. 3, p. 86–106,¹⁰⁾ og nr. 4, p. 105–128) udgivet de 16 første kapitler og Dorothea Blieske (jvf. note 4) yderligere 6. »Kong Kišvar« kendes desværre kun fra et eneste manuskript (ENA 396, fols. 1a–4b) i The Jewish Theological Seminary of America i New York,¹¹⁾ i en forholdsvis sen afskrift, der lader meget tilbage at ønske med hensyn til nøjagtighed og klarhed. Det er rimeligvis en torso, men kunne i og for sig trods afskriverens »efterskrift« godt betragtes som en afsluttet helhed, et episk forsøg, der »snublede i starten« og hurtigst muligt bragtes til afslutning. Der foreligger imidlertid ikke nogen grund til at drage dets autenticitet i tvivl. Allerede en flygtig sammenligning mellem »Kong Kišvar« og f. eks. *Ardašir-bogen* i Dorothea Blieskes udgave viser en tydelig lighed i terminologi og sætningskonstruktion, selv om *Ardašir-bogen* og de øvrige Šāhīn-værker kvalitativt ligger på et langt højere niveau. Man kan formode, at »Kong Kišvar« er et ungdomsarbejde, som Šāhīn selv på et tidligt tidspunkt i sin digterkarriere bevidst lod træde i baggrunden. Det ville også forklare den uventet dårlige manuskriptoverlevering. Det er et forsøg i *persisk* episk stil uden den tilførsel af digterisk inspiration og kraft fra det *jødiske* traditionsstof, der gør Šāhīn's andre værker til noget ganske særligt, til en på mange måder enestående epik, som kun den omstændighed, at alle Šāhīn-manuskripter er skrevet med hebraiske bogstaver, har afskåret fra den fremskudte plads i den almindelige klassisk-nypersiske litteraturs historie, der ellers med rette havde været den sikker.

Šāhīn og efter ham digteren *Imrānī* fra det 16. århundrede, der også tog gammeltestamentlige emner op til episk behandling, er enere i den jødisk-persiske litteratur, men har forløbere i den ikke-persiske diasporajødedoms litteraturhistorie. *Josefus* (Mod Apion I, 23) og kirkehistorikeren *Euseb* (*Praeparatio Evangelica* IX, 42) nævner således fra de græsk-talende jøders verden *Filo* (2. årh. f. Kr.), der – som hans samtidige *Theodotos* – valgte emner fra Genesis, mens *Ezekiel* (2. årh. e. Kr.), der citeres af Euseb og Klemens fra Aleksandria, følte sig tiltrukket af Moses-historien i Exodus. Han var efter de to kilders samstemmende udtalelse tragediedigter (ὁ τῶν τραγωδιῶν ποιητής).¹²)

»Kong Kišvar«
Tekst og oversættelse
MS. ENA 396

Fol. 1 a

’γ’z d’st’n frm’yid

- (1) jnyn¹³ gvyd r’vy s^uxn vr
bm’ny luf xuš hmjh škr
- (2) bm^ulk rvm š’hy bvd ’z d’d
dr ’y’mš dl xlq jh’n š’d
- (3) šhy x^uršyd r^ux zyh’ v^oql
š^uj’^c v^odly k’fr vk’m
- (4) hmh š’h’n gyty g’h vbyg’h
jh mn bvdnd md’h šhnš’h
- (5) jnyn frmvd pyr dydh ’y’m
kh kšvvr bvd š’h rvm r’ n’m
- (6) bvdv hfšd¹⁴) hz’rš t^urk srkš
hmh b’ ’sb vb’ šmšyr trkš
- (7) nbvdš dr jh’n jvn hyj frznd
’zyn m’ny dly šh bvd dr bnd
- (8) qz’ r’ n’gh ’z tqdyr jb’r
pry rv grft ’z p’dš’h b’r
- (9) x^ud’vvdnd jh’nš d^vlty d’d
drvn yk šdf d^ur d’nh ’^uft’d
- (10) jh n^uh m’h ’vn šdf d^ur d’nh prvvr
ng’h m’h r^ux x^uršyd ’vvr
- (11) brvn ’vmd yky g^vvhr zd^urjy
dr^uxš’n gšth x^uršydy zb^urjy

- (12) xbr jvn y'ft 'zyn l'lt šhnš'h
zš'dy šud fr'z jrx xrg'h
- (13) kz'n g^ul b^un g^uly 'vmd bdyd'r
kh zynt y'ft zv m'jmv' g^ulz'r
- (14) frvz 'vmd zqšr xyš dlš'd
nh'dh rv bsvy g^ulšn 'b'd
- (15) xrvš kvs v'vv'z krh n'y¹⁵)
jh'n r' b'j^unb'nyd¹⁶) 'z j'y
- (16) 'š'rt krd s^ul't'n jh'nb'n
kh t' byrvn k^undd 'z šhr x^lq'n
- (17) byrvn šhr b'qy¹⁷) d'št kšvr
nh'dh n'm g^ulšn rvl' prvr

Fol. 1 b

- (1) dry 'uⁿ b'γ r' x^lq g^uš'dnd
tm'my - - - -¹⁸)
- (2) bh^ukm š'h 'hl šhr vb'z'r
frv bstnd dk'n h'r' byk b'r
- (3) drvn šhr š'h 'z x'š v'z 'm
nbvdy hyj ks dr kvy vdr b'm
- (4) g^uš'dh š'h r' jvn dry gnj
byr'n b^urd 'z dl x^lq jh'n rnj
- (5) gd'y'n j^um^lgy zr d'r gštnd
tvvng^r nyz brx^urd'r gštnd
- (6) čnyn¹⁹) g^uftnd 'z v^urn' v'z pyr
šd vhšt'd ks dr γvl vznjyr
- (7) tm'my r' zbnd 'z'd krdnd
bry n'r²⁰) vyr š'n š'd krdnd
- (8) jnyn g^uftst pyr dydh 'y'm
kh kšvvr krd 'vr' n'm bhr'm
- (9) hmyn prvrndnd jvn γ^unjh dr mhd
bn'zš d'd šyr vškr všhd
- (10) čh 'vmd 'umr 'v t' 'vl č'r²¹)
yky 'vst'd krd šh bdyn'r
- (11) bmk^tb d'd gvvr šud n^z'rš²²)
bšud bhr'm lvvly dr kn'rš²³)
- (12) bšš s'l dygr dr pyš 'vst'd
nšsth y'ft š^ubh vš'm z'd

- (13) sv'd xř sbz vřrf mnřq
brv 'mvxt 'vst'd m^uv'fq
- (14) řn'n dr 'lm h' 'v gřt ř'řk²⁴)
kh krđy syř 'yn đvvr'n v'ř'k
- (15) řh rvvřn ř^ud 'zyn m'ny řr'řř
mvřřh řvry 'uřt'd dr đm'řř
- (16) řvdy tk rvzg'r 'z tyr vřmřyr
br 'vvrđy đm'r 'z bbr v'z řyr
- (17) řzrb²⁵) n'vřk ppyk'n zr k'r
řvdy x'l zngy dr řb řr
- (18) řh g'rzy sr gr'n dr kvh bsty
bhvyř fyl r' đnd'n řksty
- (19) řh tyř vtyr br řřx 'zmvdy
sryř řřx grđ'n dr řvdy
- (20) sg'n řvmř²⁶) 'v xvñ ryz řvdy
đly řyr řlk xvñ ryz řvdy
- (21) řdyđ'r řh m'hř ř'h křvvr
z'đř đ'yym' 'b'd křvr

Fol. 2 a

- (1) yky qřr m^uř' đřř ř'h
b^uřđ vsbz hmřh mnr m'h
- (2) /// dr g^uřřt'ny nh'dh
řh'řř dr br'n g^uřřn g^uřř'dh
- (3) /// svy vzyry b'z n'g'h
pvyy 'řř'nd řlk dr mřřly ř'h
- (4) my'n qřr řvvzy²⁷) řvđ mrmr
hř'y sng dr vy ř'ř vgvvhr
- (5) řrvñ řvvz myly nřzy řvđ
my'n x'ly vp'yřř dr zmyñ řvđ
- (6) řr'z myl ř'vvsy řvđ 'z zr
m^uřř' krđh 'z y'qvř vgvvhr
- (7) hmy zd řřx 'un ř'vs zr k'r
byrvñ my 'vmđy 'bř zmnq'r
- (8) zmnq'r kj vř'vvs²⁸) řq'ř
ř^uđy p^ur 'b řvvz mnb' x'ř
- (9) zmnb' ř'h řvn g^uř b'dh dr đř
řh nrgs rvz řb 'z b'dh sr mř

- (10) kn'r h'v'vz t'xt' b'vd 'z 'o'j
n's'th š'h br'vn p'yy'vst b' t'j
- (11) y'ky r'vz 'z qz' x'urš'yd z'r b'r
nm'vdh γ'ul'hy kv'hs'r r'ux's'r
- (12) j'h'n r'v'vš'n š'ud 'z 'n'v'r x'urš'yd
b'ol'm gr'm š'ud b'z'r x'urš'yd
- (13) b'q's'r 'v'm'd x'r'm'n 'n ny'kv n'm
r'v'n 'n'dr q'l'p š'h'z'd'h b'h'r'm
- (14) n's't vx's't j'm b'd'h n'b
b'y'v'vrd'nd dr dm r'h š'f'b²⁹)
- (15) š'r'h'y h' h'm'h zy'ryn v'sym'yn
m'ur's'c j'm v'n'q'l x'us'r'v'v 'y'yn
- (16) š'h'nš'h sr 'f'r'z j'v'n b'xt
n's'th š'd vx'ur'm br t'xt
- (17) b's'q'y k'r'd 'š'rt š'h d'n'
kh dr s'q'r f'k'nd b'ur'q'c //n'
- (18) z'r'vy l'u'f s'q'y g'ul 'n'd'm
š'r'b 'r'γ'v'v'ny ry'xt br j'm
- (19) m'y'n j'm m'ur'γ'y b'vd 'z z'r
d'rv'nš p'ur z'mš'k n'b v'n'br
- (20) n'h'd'h š'h j'h br l'q' g'v'hr n'vš
z'm'ur'γ 'v'v'z m'y 'v'm'd kh m'y n'vš³⁰)
- (21) z'm'yn b'v's'yd v'z'nv zd b'ry š'h
š'h'nš'h j'm m'y b's'th³¹) 'z'n m'h

Fol. 2b

- (1) d'v j'mš d'd s'q'y dr p'yy' p'yy
g'ul r'vy š'h gšt 'z p'ur x'rd'n m'y'y
- (2) 'r'q j'vn 'z r'ux s'ul'p'n r'v'n š'ud
t'v g'v'vy l'q' š'h d'ur f's'n š'ud
- (3) z'j' br x's't j'vn š'h'z'd'h b'h'r'm
d'c m'y g'uft b'h'r š'h 'y'm
- (4) b'm'd'h š'h d'ur m'n'v'y s'uft
b'v's'f 'l h'l m'j'ls '[y]n γ'zl g'uft

γ'zl 'z z'b'n b'h'r'm 'z b'h'r
š'h kš'v'v'r

- (5) bđvvlđ b'd j'm h'(?)^{b'dh} nvš
 řvst mmlkt d'yym dr 'yvš
- (6) bp'bvst flk jvn jrx dr xm
 df m'h vhl'lt³²) hlqh dr gvš
- (7) hmyšh b'd 'mrvtz bh 'z dy
 bvvd x^uštr md'mt 'z 'mšb dvš³³)
- (8) jn sr'y m^urb bzmt jn'n b'd
 kzv b^ulb^u švvd dr b'γ x'mvš
- (9) k^ul'h srvy pyyvsth br frq
 qb'y slnt pyyvsth br dvš
- (10) bvvd jnd'n frh dr bzm x'št
 kh γm dr x'rt grdd fr'mvš
- (11) ndym'nt lřyf vhm xrdmnd
 hřyf'n vzřf'nt qsb pvš
- (12) čnyn zd dvst'n³⁴) d'nndh 'vst'd
 kh 'yn dyb'jh r' krđst 'b'd/γ'd ?³⁵)
- (13) jh 'z bhr'm š'h 'yn nzm bšnyd
 r^uxš r' 'z sry šřqt bbvsyd
- (14) šhnš'h r' psnd 'vmd kl'mš
 brvy xndh d'd 'z l^uř j'mš
- (15) bz'nvý 'db bnšt x'mvš
 zmyn bvsyd vkrđ 'un j'm myy nvš
- (16) 'db dydš jh 'z frznd kšvr
 jh řvřý g^uřt l^uřfy hmjh škr
- (17) bđv g^uřt' k'y nvr dv dydh
 x^ud' 'z nvr mřzt 'řrydh
- (18) dlm r' 'z kl'mt š'd krđy
 zbnd γm mr' 'z'd krđy
- (19) jh'n r' 'yn zm'n b'šd qr'ry
 kh bynd jvnk 'z mn y'dg'ry

Fol. 3a

- (1) bx'hm g^uřtn hřt pnd mvzvn
 bxvby hr yky jvn d^ur mknvn
- (2) kh hr pndy (?) bvvd bhtr zgnjy
 šnvv t' nbvvdđ dr dhr rnjy
- (3) 'gr pnd mr' dr gvš gyry
 k^uny d'yym b^olm šhry'ry

- (4) hr 'vnk pnd nyk 'ndyš bšnyd
s^odt 'z flk dr x^urd 'v dyd
pnd 'vvl
- (5) zmn bšnvv 'yy' frx'ndh frznd
kh x^hm g^uft 'knvn 'vlyn pnd
- (6) jh mn d'yym r^oyt prvvy k^un
ps 'vngħ br mm'lk svry k^un
- (7) b'dlt mmlkt 'r'y my b's
md'm 'z 'dl t'jt r'y my b's³⁶)
- (8) bxlq'n gr k^uny nykv zb'ny
m^ur'dy xyš dr 'lm br'ny
- (9) r^oyt prvvy k^un dr zm'nh
kh t' b'sy dr 'lm yg'nh
- (10) 'gr r'yyt gyrd br tv kynh
nd'rd svd 'un m'lk zxzynh
- (11) dlt gr 'z r'yyt gšl x^ušnvd
x^ud'yyt dr dv 'lm d'd mqsvd
- (12) btrs 'z 'h šbgyr yty'm'n
kh trs'ndd 'z yzd'n xr'm'n
- (13) 'gr x'hy kh grdd mlk m'mvr
xy'l z'lm r' k^un 'z srt dvr
- (14) bg^uftm b' tv 'ynk pnd 'vvl
bdyn m'ny s^uxn krđm mvsjl
pnd dv 'um
- (15) dv 'um pndt knm dr pyš 'zh'r
z'ql vhvš pndm gvš my d'r
- (16) jh'ny dr jh'n 'z zrb šmšyr
btrsd 'z tv d'yym bbr vhm šyr
- (17) 'gr d'ry hv'y šhry'ry
dm'r 'z j'n xšm'nt br 'ry
- (18) ksy kz r'h tv t'bd sr xyš
jgr g'hš šk'f 'z xñjr xyš
- (19) vly b'yđ kh dr 'lm fr'st³⁷)
bd'ny vqt hng'm sy'st

Fol. 3b

- (1) jh byny d^ušmny dr dm bql' r'
kh gr mvry bvvd n'gh švd m'r

- (2) 'gr 'rd hz'r'n hylh v'pnd
btyγ xvn fš'n k^{un} df' d^ušmn
- (3) jh f^uršt y'by 'un d^ušmn ngvn k^{un}
zhłqš xnjr x^{ud} l'lh gvn k^{un}
- (4) kh nbvvd dr jh'n hyj z'n bhtr
kh d^ušmn r' j^{ud}' byny ztn sr
- (5) bg^uftm b' tv 'vnk t' tvv'ny
'gr fkrš k^{uny} /// bd'ny
pnd sh 'um
- (6) sh 'um pndt dhm p'kyzh gvvhr
kh gr d'ry bvr' 'z gnj (?) xštr³⁸)
- (7) kh nykv zbt³⁹) k^{un} m'l vxzynh
nm'nd m^{ur}γ 'gr g^{um} gšt jynh (j = č)
- (8) bjvd vlřf my b'yd zdn l'f
nh jnd'ny kh b'šd dst 'l'f
- (9) ny'rd⁴⁰) bvd lškr r' ngh d'r
hr'n š'hy k'v b'šd l'f k'r
- (10) br 'rd dr jh'n-gyry nykv n'm
bdst 'vvr zr 'vng'h k^{un} 'n^om
- (11) sp'h prvr vlškr škn b'š
bm^u(rb⁴¹) km nšyn šmšyr zn b'š
- (12) sp'hy r' hmyšh syr d'ry
b'sb vtrkš všmšyr d'ry
- (13) kh gr br t'bd rv 'z šh sp'hy
ny'rd krd s^ul'p'n p'dš'hy
- (14) 'gr x'hy jh⁴²) b'šy jh'n d'r
šnvv pndm zr vlškr ngh d'r
- (15) tv gr pnd mr' nykv šnydy
zmyyd'n gvy dvvlt r' rbvdy
pnd jh'r^{um}
- (16) jh'r^{um} pnd x'hm g^uft 'y b'b
s^{uxn} h'y mr' 'z l'lf dr y'b
- (17) hmy b'yd kh dr d^{uny}'y bd k't
k^{uny} 'z nyk r'y 'ndyšh bsy'r
- (18) š^or 'ndyšh xyštⁿ s'zy
bhr trzy⁴³) t'm^ul pyšh s'zy
- (19) kh by 'ndyšh grdd k'r d^ušv'r
nx^{ust} 'ndyšh b'yd 'vng^hy k'r

- (20) 'gr hsty tv 'y frznd 'ql
bk'un 'ndyšh b' mrd'n k'ml

Fol. 4 a

- (1) bd'uny']tx'rh k'r k'un
b'ql 'ndyšh bsy'r my k'un
- (2) kh gr 'ndyšh dr x'h 'vndy (?) pyš
ngrdy dl hzyn 'z krdh xyš
- (3) b'vvl gr k'uny 'ndyšh bsy'r
š'or xyš s'zy tdbyr bsy'r
- (4) jh'r'um pnd 'knvn b' tv g'ftm
d'ur m'ny bdyd'r tv s'uftm
pnd pnj'um
- (5) bgvym ///// dygr b'r
bkš dr gvš vj'nt d'ur šhv'r
- (6) mdyh⁴⁴) hr šxsy dr mjlst r'h
'gr hsty zrvy d'nš 'g'h
- (7) 'gr rvy prvvry b'šd š'rt
psndydh nb'šd k'r vb'rt
- (8) hmyšh š'ħbtt b' 'ql my d'r
ms'ħb⁴⁵) k'un xrdmnd'n huš[y]'r
- (9) hr'n š'hy kh b' n'd'n nšynd
s'odt flk rvyš nbynd
- (10) bbzm xyš n'd'n dvr d'ry
zn'd'n mjlst m'mvr d'ry
- (11) hr'n š'hy kh b' j'hl nšynd
s'odt 'z flk rvyš nbynd
- (12) mvš'ħb 'ql vfrz'nh b'yd
nh dvn j'hl vdyb'nh⁴⁶) b'yd
- (13) hu'nrmd'n 'lm r' g'uzyn k'un
ħdyš⁴⁷) nqš br rvyš ngyn k'un
pnd šš'um
- (14) šš'um pndt k'unm dr pyš 'zh'r
zj'n bšnvv ħdyš škryn b'r
- (15) 'p r' pyšh k'un n'my br 'ry
kh 'z nxl sx' k'my br 'ry
- (16) bxlq'n dyh tv čnd'n d'ur šhv'r
kh dr 'lm bvvd dst t'ur' 'r

- (17) k^uny b' x^lq hr'n bxšš vjvd
ngrdd dr jh'n n'm tv n'bvd
- (18) 'gr jh b^ut prsty bvd h'tm
sx'vvt d'št nbvdy dr jhndm⁴⁸)
- (19) bxyl dr dyn vd^uny' n' 'vmydst
sxy dr hrdv 'lm rv sfydst
- (20) sx'vvt nyst 'P pyšh mrd
sxy r' kyy bvvd dr dhr n'vrd

Fol. 4b

- (1) sx'vvt srvr'n p'yndh d'rd
sx'vvt n'm mrd^um zndh d'rd
- (2) sxy gr dvvlt vk'my br'nd
bvvd bhtr kh zr 'z tv bm'nd
pnd hft 'um
- (3) zj'n k^un hft^umyn pnd mr' gvš
bhng'm qsb dr 'fv kvš
- (4) 'syry gr k^uny dr bnd m^uhkm
bk^un r^hmy xl'šš k^un 'z bnd
- (5) mk^un br zyr dst'n xšm bsy'r
br'n 'tš bzn 'z qhr xvn'b
- (6) švvd jvn 'tš qhr tv bsy'r
rh' k^un xšm vmrd^um r' my'z'r
- (7) z'yfy jvn švvd 'z dst jvn syyd
bk^un r^hmy xl'šš k^un 'z qyyd
- (8) g^un'h 'lmy dr pvst d'rd
jh r^hmt krd xlqš dvst d'rd
- (9) 'fv k^un br gvn'h 'hl 'lm
kh t' r^hmt k^und yzd'n t^ur' hm
- (10) drynj' bsy'r byyt b'qyst
bgyr⁴⁹) k'tb ny'md vnyst

Fol. 1a

»Historiens begyndelse«

- (1) Således siger den veltalende fortæller
med velvilje sød som sukker:
- (2) I Byzans var der en konge af retfærdighed,
i hans tidsalder var verdens folks hjerte(r) glade.

- (3) En konge med solansigt, smuk og viis,
frygtløs og de vantros dommer og fuldkommen.
- (4) Hele tiden alle jordens konger
var som jeg kongernes konges lovpriser.
- (5) Således fortalte den erfarne gamle:
Kišvar var Byzanskongens navn.
- (6) Han havde syvhundredetusinde vilde tyrkere,
alle med hest og med sværd (og) pilekogger.
- (7) Da der ikke var (sat) noget barn i verden for ham,
var kongens hjerte derfor knuget.
- (8) Per dekret, efter den Almægtiges vilje blev pludselig
den fôlignende frugtsommelig⁵⁰) ved drotten.
- (9) Verdensherren gav ham en lykke,
ind i en konkylie faldt et perlekorn.
- (10) Da i ni måneder hin konkylie havde næret perlekornet,
se, (så) frembragte den måneskønne en sol.
- (11) Ud af kurven kom en juvel,
en sol strålende fra toppen.
- (12) Da kongernes konge fik bud om denne sag,
gik han af glæde op i pavillonens kuppel (?):
- (13) Fra hin have er en blomst kommet til syne,⁵¹)
ved hvilken hele rosenhaven blev pyntet.
- (14) Lykkelig kom han ned fra sin borg,
satte ansigtet mod Gulšanābād.
- (15) Trommedundren og trompetlyd
rystede verden af stedet.
- (16) Verdensvogteren, sultanen, gav tegn
til at føre folk ud af byen.
- (17) Uden for byen havde Kišvar en have.
Han havde givet (den) navnet »Den sjælsvederkvægende
blomsterhave«.

Fol. 1b

- (1) Man åbnede lågen til den have for folket,
alle ///// de /////
- (2) Efter kongens befaling lukkede byens og bazarens folk
butikkerne på én gang.

בה עמי עישו

אנא דאסתאן פרמאיד

כמעט לטף כש המנה שפר	כען נאד ראוי סלון זר
דר אמאמא דל כלק גדלן שמה	כמלך חס שמה בוד מ' דעז
טלע ועיזלן במער ובאכענל	טה ברשיד רך זיבא ועקל
נה מן בודר מדאח אה נשמה	המה שמלן בית גאה ובי גאה
כה כשאר בוד שמה רוס דא גאס	גנן מרמוד פיר דידה איקס
המה בל מ' ובל שמשיר תרעט	בזי הלצד תארש תרך ^{פרעט}

נבדש דר גהאן קן היק פראנע

אני כמעט דלי שה בוד דר נעל

פרי ח גרפס א פאדטעה באר	קזא חא נאגה אז תקדיר ^{באר}
דיון יך צדף דר דעיה אן טלע	כדמונד גה טעש דוולט דעז
נגעה ממה דר ^{מאד}	נה ע' פאיה אן צדף דר דעיה ^{מלוד}
דרטען גשתה כרשדי זכרני	ברון מומד יבי בוקר גדרגי
גשדי ש' זרמ' נדך כרגיה	כבר יאפט מוזן חמלת שהשעה
כה יעפ יאפט לו מנגמוע פלואר	כז' כל בן כל מומד ^{כדידאר}
נה ^{מבאר}	פד' מומד זקצר כיש דנשד
קדון רמ כעלמנד מ' גלון	כרוש כום ומעמ' כרה גמו
סה רמ בודן פוגד מ' סהר ^{כעל}	משארת כרד פלמאן קהא' ^{כעל}
נהמדה גאס ^{זמן} זח כלוד	כידון שהר בארן דעשת כשור

דברי אן באג רח פלך גלאנד
 פכחם שמה אהל שהר ובמאר
 דרון שהר שמה אן באג ואן
 גשמה שמה רח גון דרי כנג
 גלאמאן במולדי זר דאר בשתנד
 גען פתנד אז ורגא ואן פיר
 תמאמי רח זכנד גלאמאן כרדנד
 גען בפנסוכ פיר דידה מיאמ
 המין פראדנד גון גנגה דר
 זה אומד למר ימו תא אונגל
 כמכתב דאר כוחר שד נתארש
 בשש סאל דער דר פיש אסתנד
 סאלד כט סבל וחרף מנכר
 גלאן דר ענס
 כה כרדי סויר
 תה רושן שר אזן מענ גראכש
 כודי תך רוגאר אז תר
 בטרב גאון פויכאן זר לאר
 גע ברלי סר גראן דר כוה בשת
 גה יעג פער כל גרך אז מודו
 גלאן דומה אן כון ריג כודו
 גדידאר גה געאקש שמה כשאר

תמאמי דר זר פלך גלאנד
 פרו בשתנד רחאן תמאמי גיכאר
 נכודי היג כס דר כוי ודר כזס
 כיראן כרד אונל כלק גהאן רגה
 תונגה גאן כרבראר גשתנד
 יוד והשתנד כס דר כול ונגיר
 כוד גאר זיר שן שאל כרדנד
 כה כשוור כרד מרא גאם
 כלאש דאר שיר ושכר ושהד
 כי אופתנד כרד שג כדיגאר
 כשד כהראס לוחי דר כנארש
 גשקה יאפת צבא ושאס גאר
 כרו אמובל אסתנד מואפק

אז גשת גלאנד
 דוראן אפכאן
 מוצלח אורי אסתנד דר
 כר אורדו דמאר אז כפר ואן
 רכודי כאן געני דר שב תאר
 כהוי פול רח דגאן שכסתי
 סריר געפ ערדאן דר פכודו
 דל שיר פלך כון דע כודו
 געלש דאייגאן אכאד כשאר
 י.

יכי קצר מעטמ דאשת שמד
 דר גלסתא נהאדה
 סוי זיירי בלא נאגמיה
 מיאן קצר חוטי בוד מרמר
 דיון חוטא מעילי נכא בוד
 פרמי מיל באווי בוד מי זר
 הלוי זד גרף אן מאוס זר בוד
 זמנהאר כג וטאווס
 זמנבע שמד גון על
 כנאר חווא תכתי פוד מי זמג
 יכי רוז מי קטא כרשיד זר
 נהאן רושן שד מי אמנה כרשיד
 בקצר אומד כראמאן אן נכא
 נשתי וכאסת גאט במדה נאב
 צראחי הלא המה ירין וסימון
 שהנשמה סר אמפרא גואן ככת
 נשפתי שמד וכרפ בר סר תכת
 כסאקי כרד משארת שמד
 זרוי לטאף סאקי על אמנדאס
 מיאן קאס מרטי בוד מי זר
 נהאדה קרה בר לעל גוהר נוש
 זמין כוסיד זמאנו זד ברי שמד

בלנד ופכו המנה מעטאר מלאה
 נהארש זר ברמין כולאן נשאדה
 נויי אפשאנד פלך זר מעקלס
 בגאמי סנג דר זר לעל וגוסר
 מיאן כלא ופאש דר זמן בוד
 מרצע בודה מי אקובת וגוהר
 בירון מי אומדי מביש למנהאר
 שדי פר מי חאטא מנבע פאן
 קה נרגס רוז שב מי במדה רחסר
 נשפתי שה נרון פייוסת כל תאג
 נמודה גליי כוהסאר רכסאר
 בעאמס גרס שד באמאר כרשיד
 רוזן אנדר קפא שהנאדה כהראס
 ביאורדנד דר דס דמה שפאכ
 מרצע נאס זמקל כסרוו זמין
 כה דר סאקר פכנד בוקע
 זראב מרנוואט ריכת בר קאס
 דרוש פר זמנשך נאב זענבר
 זמרד זמאן נויי אומפד בק מעי
 שהנשמה קאס סר כסרה זמין סארה

כל ליו שמה נשתה יא יר כדון מני
 תו כוונתו שמה דר פולק שר
 דבנא מי כרת בהר ישלם יא יא
 בוצע לאל מנגלס יא לול יא

דו קאמש דאד סאקי דר פייא פיי
 ערק קען אן דר סלמאן רואן שר
 זקא בר באסת קען שהעדה בהר
 במרח שמה דר מעגוי ספרת

גזל אז זבאן בדרים אז זיקר

שמה בשוור

ערוחת ממילכת דאיים דר
 דף געה וחלאת חלקה דר
 כווד בשער מדאמת קען משב
 קוון כלכל שווד דר בעט באמוש
 קבאי סלאת פיאסתה בר דוש
 פה נש דר באמרת נרדד פראקו
 חריון ופאריאמגת קצב פוש
 פה אין דיבענה רא כרנסת אפוד
 רכש רא יא סרי שפרק בכוסיד
 כדוי כרדה דאד יא זטף קאמש
 זמין כוסיד וכדד אן קאס פני
 קה פואטי קפת כלט המנה שבה
 כלל יא נור מחות אגידה
 זכנד קס מרא אמאד כרדי
 כה בינד קונך אן קען יאדגארי

בדוולת במח פאפטי יא גוש
 כפעבוסת תפך קון כרר דר כר
 המישה בלד אמרות בה אן די
 קא סראי נוסרב נאמת קנאן באר
 כלאה סרורי פיאסתה בר פרה
 כווד קערט פרה דר ניס באמת
 גדימאנת פטוף והס כרדמנד
 זען זד זוסתען דאגנדה אוסתאד
 קה אן בהראס שמה יאן נוס
 שהנשאה רא פסנד זומד כנאמ
 כנאנוי אדכ כנשקר כעמוש
 אדכ דידש קה אן פראנד כשור
 כדו כפולת בתי גוד דו דידה
 דלס ליו אן כנאמת שער כרדי
 קהאן דלס אן זעלן באנסה קלדי

פארה

בכורה קפתן הפת פנד מוגן
כה הר פטי בווד בהתרי
מרה דר גוש גירי
הר יחונך פנד כן יאנדיש
בשעד

בכורה קפתן הפת פנד מוגן
כה הר פטי בווד בהתרי
מרה דר גוש גירי
הר יחונך פנד כן יאנדיש
בשעד

פנד

מה באויס קפת מכנון אינן פנד
פמ אונגה בר ממאלך סרווי כן
מראס מן עדל תענת ראו גוי כמס
מראדי כיש דר עאלס כראנו
כה תא באמי דד עלס יגמרה
נדארד סוד לן מלך פכונגה
כראיית דר דו עלס דאר מראד
כה ורפאננד מן ינדאן כראמלן
כול אלס רח כן מן סרת דור
נדון מענת סכן כרדס מוסקל

ומן בשנוי אייל פרכאנדה פריי
נה מן דאויס רעליט סרווי כן
בעדלת ממלכת זרחי מויפאט
ככלקאן נר כע נכו זבאנו
רעליט פראוי כן דר זמאנע
אנר רעליט פנד כר תו כינה
דלת נר מן רעליט נשת כשנא
כערס מן מה שבניר יתמלן
מנר כמקי כה נירוד מלך פנד
כנפנד כמ תו אינג פנד מוגן

פנד דו אס

זערל והוס פנדס גוש מוי דאר
כערסר מן תו דאויס כבר והס שיר
דמאר מן קאן כצנלמעת כרארי
קנר כאהש שכאף אס פנד
כראמ וקת הנגמרה סראמ

דו אס פנדת כנס דר פיש יזאלר
קראמ דר קראמ מן זרכ שמסר
מנר דמרי האיו שהרימרי מ
כסי פ כה זמרה תו תאכד סר
ול כמאר כה דו עלס פראמ

קה בית דשמוע דר דס בקסל זר
 אגר ארר הזרמן חיילה ופע
 קה פרצת ימבי מן דשמך נקון כן
 כה נבווד דר קהאן היג זיאן כהרר
 כנפתס בלי תו אונך תא תואמ

כה כר מוודי בווד נאמה שח
 בתיג יסון פלאן יסן דלעט יסון
 נחלקש בהגה כה נאמה נון כן
 כה דשמך דז גדלמ ביט זיתן סרדיזש
 אגר פכרש סט נגלוגדלמ

פנד דה אס

ייה גר דלמ בורל מן יסון
 נפגוד גלד: אגר גס קשת
 ייה גנדלמבה באשד דסת מלמל
 דלמן שמיה כלון בלשה טולפ ליר
 בדסת אור ייה אינליה בן
 כמארט הס עשן נמגשיר ין
 באקב ופרכט וזגשיר דלמ
 נאמר ברך כללמ פאד שאהי ייה
 יצנו פנדס זר ונלסכר עה דלמ
 ומיידלמ כוי דוולר דלמ דבווד

סה אד פנדיה דהס נאכילה גירר
 כה טכו זכר כן גלמל והגניה
 כגוד אלמך עי בלד ידן למך
 נאמר בווד נאכר דלמ
 בר ארר דר קהאן גיה נכו נאסי
 ספאה פירר גלמכר שכן באש
 ספאה ר"מ המושק קיה דלמ
 כה גר בר תלמד רו לט ש
 אגר כלמיה קה באשי קהאן דלמ
 תו גר פנד מרר טכו שגלי

פנד דה ארס

סכן האי מרר אז לטוף דר ימבי
 כט לטו עך רמ אגדישה
 בהר תרמי תלמל פיסב סלמ
 נכסר אגדישה בליד אונגה
 כן אגדישה בלי מרדלמן כמגלי

קה ארס פנד כלמס כפח מו לזב
 המי בליד כה דר דלמלי בד כלר
 טעמר אגדישה פלימל סלמ
 כה כי אגדישה גררד כלר דלמ
 אגר הסתי תו מו פנדע עקל

דלמ

בעקב אנדושה כסאר בני כ
עבדו דל חזן אז כרדה כיש
שעאר כיש סאי תדבר כסאר
דר מענה כדיראר תו ספס

כיש יתכמה באר מי כ
סג נר אנדושה דר כמה מפי
כאוול בר כע אנדושה כסאר
קארט פנד אמעקן זאל תו יפה

פנד פונס

כיש יתכמה באר מי כ
אנר הסתו ירוו יאנש אמאר
פסנדורה זבאשד באר ובלדות
מסאחב כן כרזמנז מן השאר
סעאדת פלך רוש נכנד
נמארן מקלסר מעמור דאריו
סעאדת מן פלך רוש נכנד
נע דע קאהל ודיבאעה באר
חדיות נקש כר רוש נכנד

כיש יתכמה באר מי כ
מדיה הר עמסו דר חלפת
אנר רוו פרווי באשד דאר
הישד כחבתת בא עקב בני
הראן שאמו כה זאל נמארן
כיש כיש נמארן דור דאר
הראן שאמו כה זאל נמארן
מוצאחב עמק ופראנק-אנר
אדרמנדאן עמק רח גיזן

פנד שיש

אמן בשנוו חדיית טפרין פאר
כיה מן עבכ פלא כמנו כר מר
כה דר אלמס כוזד דסת תרא עאר
עבדו דר גראן נאס תו נאכור
ספאות דאשת גבדו דר גהנד
פכו דר הרדו יפולס דו ספוסת
פני דא כו כור דר דהר נארד

שש פנדת פנס דר פיש זאיד
עבארל פשה כן נאמנו כר מר
כעלראן דיה תו ננדאן דר שהאר
כב בא כלך הראן ככיש אנוד
אנר קה כת פרסת כור חמס
כפיל דר דין ודעל טא מומדפת
ספאות כסת מלמ פושל מרד

Fol. 4a.

סכמוות סרווראן פאונדה ד'מדר סכמוות נאס מרדס' לדה ד'מדר
 סכי נר דוולט וכאמנו צרמנד
 כמלמד
 בווד נהתר כה זר א' תו

<p>אס</p> <p>בהנאס קצב דר עפון כוש ככן רחמי כלמאנט בן א' תו כד'מ א'ת'מ' ב'ן א' תו דהר' ב'ת'מ' רה'מ בן כשס ומרוס ר'א מ'ת'מ' ככן רחמי כלמאנט בן א' תו נה רחמי כרד כלמאנט ד'מדר כה ת'א רחמי כ'ת'מ' ע'ר'מ' ת'מ'</p>	<p>פנדר</p> <p>וקאן בן הפ'מ'מ' פנדר מ'ת'מ' גוש אסירי נר כ'ב דר פ' ב'נד מחכס מוכן כר יוד ד'ס'ת'מ' כ'שס כ'ס'מ'ר שווד ק'ן א'ת'ש ק'ה'ר ת'ו כ'ס'מ'ר ג'ע'פ'י ק'ן שווד א'ן ד'ס'ת'מ' ב'ן צ'י'ד כ'נ'מ'ה ע'מ'ל'מ'ש דר פ'מ'ת' ד'מ'ר ע'פ'ו כ'ן כר ג'מ'ה י'מ'ר'ע' ע'מ'ל'</p>
--	--

דרינגא כ'ס'מ'ר כ'י'ת' כ'מ'ק'ס'ר
 כ'ג'ר כ'א'ת'ב נ'א'מ'ר ע'מ'ת'

- (3) I kongens by af høj og lav
var der ingen nogetsteds⁵²).
- (4) Da døren til skatkammeret var blevet åbnet efter kongens
ønske,
fjernede han bekymring(erne) fra verdens folks hjerte(r).
- (5) Alle tiggere blev »guldhavere«,
også de rige fik deres part.
- (6) Således sagde man: Af ung og af gammel
var der hundredeogfirs i lænker og jern.
- (7) Alle løste man fra (deres) hånd,
med penge (?) gjorde man deres sind glad.
- (8) Således sagde den erfarne gamle:
Kišvar gav ham navnet Bahrām.
- (9) Som en rosenknop i vuggen opfostrede man ham,
gav ham med kærlighed mælk og sukker og honning.
- (10) Da hans liv(sår) kom til begyndelsen af fire,
skaffede kongen en lærer for penge.
- (11) Han satte (ham) i skole, (som) en juvel blev hans
skarpsindighed.
Bahrām fik en tavle ved sin side.
- (12) I seks andre år, siddende foran læreren,
fandt han rejsekost morgen og aften.
- (13) Ynglingens færdigheder og bogstav (og) veltalenhed
lærte den dygtige læremester ham.
- (14) Så snild blev han i videnskaberne,
at han kunne rejse gennem tidsaldrene og sfærerne.
- (15) Da hans lampe derved blev lys,
tilfaldt det rette råd hans hjerne.
- (16) Han var den hurtigste (?) i sin tid med hensyn
til pil og sværd,
overvandt tiger og løve.
- (17) Med den gyldne pilespids' kraft
kunne han fjerne negerens modermærke i den mørke nat.
- (18) Når han greb kollen med det tunge hoved i bjergene,
brækkede han med et hū! tanden på elefanten.
- (19) Når han prøvede sværd og pil på himmelhjulet,
fjernede han det roterende himmelhjuls trone.

- (20) Hans spyds hunde (?) var blodsudgydende,
himmellovens hjerte (?) var blodsudgydende.
- (21) Som en måne viste han sig, landets konge,⁵³⁾
ved hans retfærdighed var landet altid i trivsel.

Fol. 2a

- (1) Kongen havde en ædel borg,
høj og grøn som månens åsyn.
- (2) ///// havde han anbragt i rosenhaven,
fire låger til hin blomsterhave havde han åbnet.
- (3) ///// igen pludselig hen til veziren,
himlen spankulerede omkring⁵⁴⁾ i kongens kreds.
- (4) Midt i borgen var der et bassin af marmor,
i stedet for sten (var der) rubiner og juveler i det.
- (5) I det bassin var der en skøn søjle,
indvendig var den tom, og dens fod stod på jorden.
- (6) På søjlen var der en påfugl af guld,
smykket med ædelstene og juveler.
- (7) Guldpåfuglen drejede rundt hele tiden,
ud af dens næb kom vand.
- (8) Fra den dansende påfugls bøjede næb
fyldtes den særlige bassinfontæne med vand.
- (9) Fra fontænen (havde) kongen som rosen vin ved hånden,
som narcis'en var han dag og nat beruset af vin.
- (10) Ved siden af bassin'et var der en trone af elfenben,
kongen sad altid på den med kronen.
- (11) En dag (skete det) efter (Guds) bestemmelse, at den guld-
givende sol
viste sig over bjergene.
- (12) Verden blev lys ved solens lys,
solens bazar blev varm i verden.⁵⁵⁾
- (13) Til borgen kom majestætisk vandrende den med det gode
navn,
bagved (kom) prins Bahrām gående.
- (14) Han satte sig og bad om et bæger ublandt vin.
Man bragte (det) straks – – ? – –
- (15) Alle pokaler (var) af guld og sølv,
bægeret (var) juvelprydet og de søde sager efter kongelig skik.

- (16) Storkongen, med løftet hoved, lykkelig,
sad glad og munter på tronen.
- (17) Til vinskænken gav den viise konge tegn,
at han i skålen skulle kaste – – – slør.
- (18) Med gavmildhed skænkede vinskænken med rosenkikkelsen
den røde vin i bægeret.
- (19) Midt i bægret var der en fugl af guld,
indvendig var den fuld af ren moskus og ambra.
- (20) Når kongen satte drikkens juvel til (sine) rosenrøde læber,
lød fra fuglen røsten: Drik!
- (21) Han kyssede jorden og knælede foran kongen,
storkongen modtog (?) et bæger vin fra hin måne.

Fol. 2b

- (1) To bægre efter hinanden gav vinskænken ham,
(som) rosen blev kongens ansigt ved (hans) fylden sig
med vin.
- (2) Da sveden begyndte at løbe fra sultanens kind,
skulle man tro, at kongens rosenlæbe spredte perler.
- (3) Da prins Bahrām rejste sig fra sin plads,
hilste han tidsalderens konge.
- (4) Til kongens pris borede han åndelige perler,
til beskrivelse af den tilstedeværende kreds frem-
sagde han denne ghazal:
En ghazal af Bahrām til kong Kišvar.
- (5) Måtte med skæbnegunst bægrene⁵⁶) være (dig) velbehagelige,
riget altid som en brud ved dit bryst.
- (6) I tilbedelse af dig er universet bøjet sammen som et hjul,
månens og nymånens cymbel (din) træl.⁵⁷)
- (7) Måtte for dig altid dagen i dag være bedre end gårdsdagen,
måtte for dig altid⁵⁸) denne nat være sødere end sidste nat.
- (8) Måtte dit gildes skjaldes sang være således,
at nattergalen i haven forstummede ved den.
- (9) (Måtte) herredømmets krone altid (være) på (dit) hoved,
magtens kåbe altid på (din) skulder.
- (10) Der være så megen glæde ved dit eget gilde,
at kummeren glemmes i dit sind.

- (11) Dine fortrolige (være) velvillige og tillige viise,
dine fæller og viismænd iklædt musselin.
- (12) Således fortalte den kloge lærer,
der gjorde denne fortale – – (?).
- (13) Da kongen havde hørt dette digt af Bahrām,
kyssede han hans kind i kærlighed.
- (14) Hans ord behagede storkongen,
smilende gav han ham i gunst bægeret.
- (15) Respektfuldt satte han sig tavs,
kyssede jorden og drak det bæger vin.
- (16) Da Kišvar så respektfuldheden fra sit barns side,
sagde han som en papegøje⁵⁹) ord milde som sukker.
- (17) Han sagde til ham: Oh du, de to øjnes lys,
Gud har skabt dig af det rene⁶⁰) lys.
- (18) Du gjorde mit hjerte glad med dit ord,
du løste mig af bekymringens bånd.
- (19) I denne tidsalder vil der i verden være ro,
som den vil opleve, fordi jeg ihukommes (?).

Fol. 3a

- (1) Jeg vil give (dig) syv velanbragte⁶¹) råd,
hvert og ét så godt som en kostbar perle.⁶²)
- (2) For hvert råd (?) er bedre end en skat.
Hør godt efter, så der ikke vil være nogen kval for
dig i verden!
- (3) Hvis du tager mit råd til øre,
vil du altid herske i verden.
- (4) Enhver, der lyttede til velynderens råd,
han oplevede den virkelige lykke fra himlen.

Første råd

- (5) Lyt til mig, oh (mit) lykkelige⁶³) barn:
Jeg vil nu sige det første råd.
- (6) Vis altid som jeg mildhed,
(og) hersk så samtidig over rigerne.
- (7) Pryd riget ved din retfærdighed,
hav altid din kronens retfærdighed i tankerne!

- (8) Hvis du taler venligt til folk,
vil du få din vilje i verden.
- (9) Vis mildhed i verden,
så du kan være uforlignelig i verden.
- (10) Hvis (dine) undersåtter fatter had til dig,
får det rige ingen gavn af skatkammeret.
- (11) Om dit hjerte blev lykkeligt ved (dine) undersåtter,
(så) har Gud opfyldt dine ønsker i de to verdener.
- (12) Frygt de forældreløses suk, uden søvn i natten,
for de hovmodige nedkalder skræk for Gud.
- (13) Hvis du ønsker, at riget skal trives,
(så) hold tanken om vold borte fra dit hoved.
- (14) Nu har jeg sagt dig det første råd,
dermed har jeg vist det ægte i min tale.

Andet råd

- (15) Jeg vil afsløre⁶⁴) det andet råd for dig.
Giv med visdom og forstand øre til mit råd.
- (16) De dødelige i verden på grund af sværdets kraft⁶⁵)
frygter dig bestandig, tiger og tillige løve.
- (17) Hvis du ønsker herskermagt,
(så) tilintetgør dine fjender.
- (18) Den, der gør oprør mod dig,
spræt hans underliv op med dolken!
- (19) Men du bør i verden forstå at bedømme,
(når) tiden (er inde) for straf.

Fol. 3b

- (1) Når du ser en fjende, dræb ham straks,
for er han end en myre, bliver han pludselig en slange.
- (2) Selv om han kommer med tusinde kneb og råd,
stød fjenden bort med det blodudsprende sværd.
- (3) Når du har lejlighed (til det), (så) vælt fjenden,
farv din dolk rubinrød ved hans strube.
- (4) Thi i verden er intet bedre end det,
at du på fjenden ser hovedet skilt fra kroppen.
- (5) Jeg har sagt dig det, for at du så vidt muligt,
hvis du tænker dig om, kan vide – – –.

Tredie råd

- (6) Jeg giver dig det tredie råd som en ren juvel,
holder du det, er det bedre end en skat (?).
- (7) Pas godt på ejendom og skatkammer,
der bliver ingen fugl tilbage, hvis fælden svigter.
- (8) Af gavmildhed og venlighed må man være stolt,
(men) ikke så meget, at hånden fører til ruin.⁶⁶⁾
- (9) Holde hæren formår ingen
konge, som er en ødeland.
- (10) Man skaffer sig et godt navn ved verdensmagt,
skaf guld (og) giv det så ud!
- (11) Plej arméen og overvind hære.
Vær (kun) lidt i skjaldes lag, vær sværdkæmper!
- (12) Du skal altid stille arméen tilfreds,
holde den med heste og kogger og sværd.
- (13) Hvis en armé vender ansigtet bort fra kongen,
kan sultanen ikke udøve herskervælde.
- (14) Hvis du ønsker at være hersker,
lyt til mit råd, pas godt på guldet og hæren!
- (15) Hvis du hører godt efter mit råd,
griber du lykken fra boldpladsen.⁶⁷⁾

Fjerde råd

- (16) Det fjerde råd vil jeg sige, oh værdige.⁶⁸⁾
Forstå mine ord med velvilje!
- (17) I den(ne) onde verden bør du altid
overveje nøje med god dømmekraft.
- (18) Du skal gøre tænkning til en vane,
du skal på hver en måde⁶⁹⁾ gøre omtanke til sædvane,
- (19) thi uden overvejelse bliver handlingen vanskelig;
først bør der være overvejelse, siden handling.
- (20) Hvis du er forstandig, oh barn,
(så) overvej sammen med viise mænd.

Fol. 4 a

- (1) Gør (din) gerning i verden – – (?)
Tænk dig altid fornuftigt om.

- (2) Hvis omtanke (er) først i (dit) ønske,⁷⁰
får du ikke hjertesorg af, hvad du har gjort.
- (3) Først og fremmest, hvis du overvejer meget,
skal du gøre megen orden (i tankerne) til din vane.
- (4) Nu har jeg sagt dig det fjerde råd,
erkendelsens perle har jeg boret i dit åsyn.

Femte råd.

- (5) Jeg siger //// endnu en gang,
sæt den kongelige perle i dit øre og din sjæl.
- (6) Giv ikke enhver adgang til din kreds,
hvis du er agtpågivende gennem lærdom.
- (7) Hvis du har for vane at hæge om hykleri,
er din gøren og laden ikke prisværdig.
- (8) Omgås altid med intelligens,
gør dig kløgt til ven med de viise!
- (9) Enhver konge, der sidder sammen med tåber,
hans ansigt vil ikke se himlens lykke.
- (10) Du skal holde tåber borte fra dit gilde,
du skal holde din forsamling fuld af lærde.⁷¹)
- (11) Enhver konge, der sidder sammen med uvidende,
hans ansigt vil ikke se himlens lykke.
- (12) Man bør være ven med viise og lærde,
ikke med nedrige, uvidende og gale.
- (13) Udvælg de dygtige i verden,
præg (den) påny som en (kostbar) ring (?).

Sjette råd.

- (14) Det sjette råd afslører jeg for dig,
lyt med (hele din) sjæl til den sukkerudgydende historie.
- (15) Vælg at skænke gaver – du skaffer dig et navn,
du får dit ønske opfyldt ved gavmildhedens palme.
- (16) Giv så mange kongelige perler til folk,
at der i verden rettes bebrejdelse mod din hånd.
- (17) Giv gaver og vær gavmild mod folk,
(så) vil dit navn ikke forsvinde i verden.
- (18) Skønt Hātīm⁷²) var afgudsdyrker,
havde han gavmildhed (og) kom ikke i helvede.

- (19) Gnieren er uden håb i religionen og verden,
den gavmilde er berømt i begge verdener.
- (20) Gavmildhed er kun mandens sædvane.
Hvornår har den gavmilde strid i verden?

Fol. 4b

- (1) Gavmildheden holder fyrsterne oppe,
gavmildheden holder menneskenes navn i live.
- (2) Om (så) den gavmilde driver held og lykke bort,
er det bedre, end at der er guld tilbage efter dig.

Syvende råd.

- (3) Giv af (hele din) sjæl øre til mit syvende råd.
Stræb efter at tilgive, når du anklager.
- (4) Lægger du en fange i svære lænker,
var barmhjertig, løs ham af lænken.
- (5) Vis ikke megen vrede mod dine undergivne,
kast blodvand⁷³⁾ på ilden for at undertrykke den.
- (6) Når din hævn ild bliver stor,
lad (så) vreden fare og gør ikke mennesker fortræd!
- (7) Hvis en svag⁷⁴⁾ slipper fra dig som bytte,
vis barmhjertighed, løs ham af fangenskabet.
- (8) Om en har alverdens synd på sig,
viste han barmhjertighed, vil folk elske ham.
- (9) Tilgiv verdens folks synd,
så at Gud også kan vise dig barmhjertighed.
- (10) Her er der (endnu) mange vers tilbage,
uden en skriver er de ikke kommet, og der er ikke nogen!

Noter til kapitel 1

¹⁾ Se *Bertold Spuler*, *Die Mongolen in Iran*, Berlin 1955, p. 115–127.

²⁾ Se *Wilhelm Bacher*, *Zwei jüdisch-persische Dichter, Schahin und Imrani*. Strassburg i. E. 1908, p. 8–9.

³⁾ *Ezra Spicehandler*, *A Descriptive List of Judeo-Persian manuscripts at the Klau Library of the Hebrew Union College, SBB VIII*, 1968, p. 125.

⁴⁾ I den i note ²⁾ anførte bog samt i afhandlingen *Ein jüdisch-persischer Dichter des vierzehnten Jahrhunderts*, *Jahrbuch für jüdische Geschichte und Literatur* 11, Berlin 1908, p. 88–114. Om Šahin-litteraturen i øvrigt, se *Jes P. Asmussen*, *Judaeo-Persica I*.

Šāhin-i Šīrāzi's Ardašīr-nāmā, AO XXVIII, København 1965, p. 245 ff. Hertil føjes *Aḥmad Gulčīn-i Ma'ānī*, Yūsuf va Zulaixā, Našriye-yi dāniškade-yi adabiyāt-i Tabriz 17, Nr. 3, 1965, Šāhin-e Šīrāzīs Ardašīr-Buch. Inaugural-Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades einer Hohen Philosophischen Fakultät der Eberhard-Karls-Universität zu Tübingen vorgelegt von *Dorothea Blieske*, Tübingen 1966, samt *J. P. Asmussen*, Some Remarks on the Zoroastrian Vocabulary of the Judaeo-Persian Poet Šāhin-i Šīrāzi of the 14th Century, Sir J. J. Zarthoshti Madressa Centenary Volume, Bombay 1967, p. 137 ff.

⁵⁾ Det note 2) anførte skrift p. 77–78. Jvf. *Blieske*, op. cit. p. 8–9 om metret og om navnet Kišvar, der ellers ikke forekommer som personnavn. Ordet *kišvar* betyder egentlig »verdensregion, land« og bruges om det største forvaltningsområde i et rige, jvf. *Otakar Klīma*, Iranische Miscellen IV, ArOr 35, Praha 1967, p. 62.

⁶⁾ Jvf. *Blieske*, op. cit. p. 9–10.

⁷⁾ *Le livre d'Esra de Schahin Schirazi*, RĪJ 55, 1908, p. 249–280.

⁸⁾ *Madaniyati Tojikiston* No. 8, Avgust 1958, p. 13–17. En fortsættelse kom i *Šarqi Surx* 1964, Nr. 2, p. 101 ff.

⁹⁾ *The Hebrew-Persian MSS. of the British Museum*, JQR XV, 1903, p. 290–301 (sammen med kapitel 29 af Mosesbogen). Aḥmad Gulčīn-i Ma'ānī (jvf. note 4) gengiver 20 dobbeltvers af Genesisbogen.

¹⁰⁾ Jvf. AO XXVIII, 1965, p. 249 og (Indledning og 1. kap. (= kap. 6–7 hos *Blieske*, op. cit.)) p. 250 ff.

¹¹⁾ Se *Blieske*, op. cit. p. 13f.

¹²⁾ Fragments from Graeco-Jewish Writers. Collected and Edited with Brief Introductions and Notes by *Wallace Nelson Stearns*, Chicago 1908, p. 95 ff.

¹³⁾ ĵ oftest = č. Transskriptionen af persiske ord følger den af *John Andrew Boyle* i *Grammar of Modern Persian* [Porta Linguarum Orientalium Neue Serie IX], Wiesbaden 1966, benyttede.

¹⁴⁾ Dvs. haft-šad.

¹⁵⁾ Dvs. krm'y, *karranāy*, »a kind of trumpet; the large brass trumpet which sounds in the bass«, F. Steingass, *A Comprehensive Persian-English Dictionary*, London 1947, p. 1025.

¹⁶⁾ Om *Jumbānīdan* i særlige forbindelser se *F. Teufel*, *Quellenstudien zur neueren Geschichte der Chānate*, ZDMG 38, 1884, p. 251.

¹⁷⁾ q = q og γ.

¹⁸⁾ Linjen dækket af en uigennemsigtig klæbestrimmel.

¹⁹⁾ č = šade med en kort streg ovenover.

²⁰⁾ = bdyŋ'r ? Eller arabisk *raiṯ*, »vande, gyde vand på«, og *nār*, »ild, helvede« ?

²¹⁾ č = Gimel med tre prikker under.

²²⁾ z̄ = Taw med en kraftig skråstreg ovenover.

²³⁾ Jvf. Sa'dī's *Gulistān* kap. 7 (ed. Sa'īd Nafīsī, Teheran 1341, p. 152 øverst): lauḥ-i šīmīnaš bar kanār nihād.

²⁴⁾ Som note 21).

²⁵⁾ z̄ = z.

²⁶⁾ rumḥ = nayze, khwārazmisk *nyzyk*. Jvf. *Johannes Benzing*, *Das chwaresmische Sprachmaterial einer Handschrift der »Muqaddimat al-adab« von Zamaxšari*. I. Text. Wiesbaden 1968, p. 36 (= nayze-yi rāst-ruste, e. gerade gewachsener Spiess).

- 27) z = Teth med en prik over.
- 28) v- er sikkert en fejl.
- 29) šf'b ? šitāb ?
- 30) may nūš, »drik vin«, eller, snarere, mī nūš, »drik!«. Om mī ved imperativ se *Gilbert Lazard*, *La langue des plus anciens monuments de la prose persane*, Paris 1963, § 367, p. 282f.
- 31) Måske fejl for *bsld*, »log, modtog, fik«! I så fald my = mī, og ikke may, »vin«, der i øvrigt sædvanligvis skrives myy.
- 32) ḥl'l = hl'l, hilāl, »nymāne« ?
- 33) For: 'mšb 'z dvš!
- 34) = dāstān. Eller: »Således kvad for vennerne – –«.
- 35) ābād eller, eftersom der synes at være et delendum-tegn over alif, γād, »softness, tenderness, smoothness« (Steingass p. 877).
- 36) mī ved imperativ.
- 37) š = s.
- 38) Eller mštr, maštlar, »mere fuld, fyldigere, rigeligere«.
- 39) Dvs. zabl.
- 40) Af *ārastan*, »være i stand til«.
- 41) *mutrib* er skjalden, bæreren af en stor del af den litterære overlevering. Se herom især *Mary Boyce*, *The Parthian gōsān and Iranian Minstrel Tradition*, JRAS 1957, p. 10 ff.
- 42) jh = čh = čū, hvis ikke fejl for kh. Om ortografiske og fonetiske ejendommeligheder i Šāhīn-manuskripterne, se f. eks. *Blieske*, op. cit. p. 20 ff.
- 43) l = l̄.
- 44) Som i tādjkisk.
- 45) s = š.
- 46) Dvs. dyβ'nh, dīvāne.
- 47) š = Taw med en overstillet skråstreg.
- 48) Således ofte i daglig tale i stedet for jhnm, jahannam.
- 49) Dvs. b'pyr, biyair.
- 50) Egl. »greb frugt«.
- 51) Om badīdār/padīdār, se *G. Lazard*, op. cit. p. 142.
- 52) Egl. »på gade og på tag«.
- 53) Dvs. bdyd'r = pdyd'r. Eller: »Af udseende (dīdār) var han som månen, landets konge« og, hvis š'h er en fejl for š'd, »ved hans māneansigt var landet lykkeligt«.
- 54) Eller: » – – spredte duft –«, hvis pvyj = bvyj.
- 55) Dvs., at alle fandt behag i solen.
- 56) Over j'm h' er der tilføjet et ord, som jeg ikke er i stand til at lyde (b'dh ?).
- 57) Egl. »en ring i øret«.
- 58) Eller: »din vin«.
- 59) Papegøjen er veltalenhedens fugl! Šāhīn kalder sig selv et sted »sukkerspredende papegøje« (tūṭī-yi šakar-fišān), og i et anonymt jødisk-persisk digt er han den »sukkersælgende papegøje« (tūṭī-yi šakar-furūš), se *W. Bacher*, *Zwei jüdisch-persische Dichter*, p. 8 og p. 34.
- 60) maḥz.
- 61) Dvs. mavzūn, om et vers med et nøje fastsat antal fødder.

⁶²⁾ durr-i maknūn, »a fine pearl«, Steingass p. 1301. Ordet maknūn egl. »skjult, hemmelig«.

⁶³⁾ Dvs. farxunde. Om ā for ū eller u se *Blieske*, op. cit. p. 26–27.

⁶⁴⁾ Dvs. izhār.

⁶⁵⁾ Dvs. ẓarb.

⁶⁶⁾ Dvs. itlāf, i teksten med ʔ i stedet for t.

⁶⁷⁾ Begge verber i den jødisk-persiske tekst er præteritum.

⁶⁸⁾ Persisk bāb. Betydningen »fader« passer ikke, da det er faderen, der taler. Måske lapsus fra skriverens side.

⁶⁹⁾ t = ʔ.

⁷⁰⁾ Måske x'h'vny = xāhānī ?

⁷¹⁾ Tekstens zn'd'n, »af låber«, må være en lapsus for zd'n'.

⁷²⁾ Den for sin enestående gavmildhed berømte arabiske beduin Ḥātīm af Taj-stammen.

⁷³⁾ Medlidenhedens tårer!

⁷⁴⁾ z = ẓ.

Kapitel 2

Et jødisk-persisk rangstridsdigt og nogle genrehistoriske overvejelser

Fols. 88b–92b i det jødisk-persiske manuskript »Zemiroth, Acc. No. 12485« i The Jewish Theological Seminary i New York rummer en i litteraturhistorisk henseende interessant, næsten enestående tekst, som er endnu et eksempel på de persiske jøders litterære alsidighed. Wilhelm Bacher offentliggjorde en summarisk beskrivelse i 1911,¹⁾ men bortset herfra har ingen beskæftiget sig med denne tekst. Selv om titlen i manuskriptet klassificerer den som »qisše« (*historie, fortælling, fabel*), viser indholdet ganske utvetydigt, at der er tale om den genre, der med en arabisk terminus technicus kaldes *munāẓare* eller, synonymt hermed, men sjældnere, *mufāḥare* og *muḥāware*, »eine literarische Gattung, bei der belebte und unbelebte Dinge redend auftreten und in einem Streitgespräch um den Ruhm kämpfen, die vorzüglichsten Eigenschaften zu besitzen«,²⁾ en definition, der umiddelbart leder tanken hen på, hvad Paul Meyer siger om den provençalske tenson: »La tenson est un simple débat dans lequel deux adversaires soutiennent librement leur propre avis.«³⁾ Den dag i dag nyder rangstridsdigte af den art stor folkeyndest i Iran. Professor Bozorg Alavi, en af Irans største nulevende forfattere, dybt fortrolig med sit folks egenart og litterære smag, fortalte mig engang, at han talrige gange som dreng i kaffehusene havde hørt sådanne digte foredraget af professionelle fortællere, der ofte, for at komme til vejs ende, lod gæsterne optræde som dommere.

Zemiroth, Acc. No. 12485.

Tekst og oversættelse.

Fol. 88b

qsh myš vrz gvyyd

- (1) bfrm'n x^ud'y l' yz'y
bdyd⁴⁾ 'vmd⁵⁾ qz⁶⁾ r' x^ušk s'y

- (2) qz' 'vn s'l b'r'ny ny'md⁷)
 'lf 'z kvh vřhr' qh! grdyd
 (3) bš^{ud} z'yy⁶) tm'm g'vv vglh
 nmy dydn 'lf j^{uz} rng ylh

Fol. 89a

- (4) qz'⁹) myšy zčng mrg v' rst¹⁰)
 rħym dly b^{urd} 'ndr x'nhš bst
 (5) bb^{urdš} myšk l'γr bx'nh
 g'hy 'bš d'd g'hy pnbyh d'nh¹¹)
 (6) jh¹²) myšk l'γr jnd rvzy fr'xy
 r'yss b^{urd} 'vr' tvy b'qy¹³)
 (7) čh myšk čnd rvzy bbvst'n
 fr'mvš krd tngy h'y zmst'n
 (8) čh myšk dr b'q hr j'yy 'lf x^{urd}
 bš^{ud} t' rz b'rš r' trf krd
 (9) rz 'z by t'qty 'vmd bfry'd
 k'y myšk zbyd'd tv řd d'd
 (10) brvv 'y myšk l'γr 'z brm zvd
 kh dr 'lm nhy byhtr z'ngvr
 (11) b'nh g^{uft} rz b' myš l'γr

Fol. 89b

- kh 'ql vhvšt 'z sr rft bdr
 (12) by'd 'vvr tv tngy h'y zmst'n
 kh my rfty čvn mst'n 'uft'n vxyz'n
 (13) srt kft'r knd br tnt y'd
 ql'γ'n grdd¹⁴) 'yynd bbyd'd
 (14) jvv'b rz bg^{uft} myš rnjvr
 brnjvry kh dr 'lm xyvr z'ngvr
 (15) bbyn mħsvl¹⁵) mn 'z ħzrt 'l'h
 kh hstm srvv' 'z n'mt 'l'h
 (16) 'vvl brh dyvm dygr dhm řyr
 pnyr vkšk vrvγn hm btqdyr
 (17) vřyr mn bvvd γyym'q¹⁶) 'lm
 pnyr t'zh hst dr dl mn
 (18) bvvd 'z pšm mn γ'lyy hft rng
 zpšm mn bvvd tng vzbr tng

Fol. 90 a

- (19) nšymnd g//š 'n jh'nm
'nys mnzr¹⁷) pyr jh'nm
- (20) 'gr jh myšk l'yr z'yfm
tvhmt jh'n 'z vyy šryfm
- (21) hmh xlg'n mr' mtlvy¹⁸) b'snd
vly 'z gvšt vrvyn xvb b'snd
- (22) gd' vp'dš'h vmyr vdrvyš
tm'm' 'ltj' d'rn¹⁹) br myš
- (23) hmh xlg'n bvvnd m^uht'j šyrm
xšvšn kšk vlyj'r pnyrm
- (24) čh kvrd včh l'ur vjh t'rk vt'jyk
čh kvr vjh byn' jh šl vjh šyx
- (25) kh 'yš'n j^umlgy m^uht'j myšnd
xryd'r mn 'z blg²⁰) tv byšnd
- (26) čh t'bst'n 'un p'hyz vzmst'n
kh mn br rvy x'rm²¹) jvn g'lst'n

Fol. 90 b

- (27) qlndr byn kh pvst 'fkndh dr dvš
tv gvyv mhvvšy krdh dr 'gvš
- (28) bbyn kh 'z pvst mn tym'j s'znd
zdn bhr šd 'l'j s'znd
- (29) nh²²) kbš²³) mhvvš'n 'z pvst b'sd
hmyšh kbš dvzm dvst b'sd
- (30) jl 'sb'n jd'r p' bnd
zpšm myš b'sd 'y x^ud'vvnd
- (31) vrz 'z sr bdr k^un 'yn xy'l't
kh 'z pšm mn svph vsql't
- (32) vpšm myš b'sd klbl'yy
vrz 'z gvftn bvvd dr bl'yy
- (33) vrz br gv kh b'r dvl't kv
'gr kvdm nh b'sd qvvt kv
- (34) čh šr' xyš bg^uft 'un myš l'yr

Fol. 91 a

- h'kyyt h' zmyš²⁴) bšnv sr'sr
- (35) jh'n t' hst 'l'h 'frydh
z'šj'r jh'n 'v br g^uzydh

- (36) kh msl rz nb'sd dr rvy °lm
 'y' myšk bpyš mn mzn dm
- (37) yky kh mł'° mn dvš'b s'zn
 dygr hlvv' k^{un}nd 'ndr m^{us}'fn²⁵)
- (38) nykv bngr tv hlvv'y hft rng
 kh xlq'n my brnd frsng bfrsng
- (39) mvyz vmyydh v'flydh²⁶) d'rm
 hz'rvnm bxvn 'lvdh d'rm
- (40) mgr nšnydhy 'y myš rnjvr
 my'n myvh' š'hst 'ngvr
- (41) čh kšmš myvh rz b'sd 'y myš
 mšvv 'y myš l'γr γrh br xyš

Fol. 91b

- (42) tfrvj k^{un} mvyz d'nh d'nh
 čh yk s'lm bth²⁷) d'rm bx'nh
- (43) tv srkh byn bhr vqt hz'r
 bvvd 'z yyn 'z xvmrh bth d'r
- (44) bvvd 'r'yyš hr s^{ufrh} vx'n
 čh d'ny qdr rz 'y myš n'd'n
- (45) šr'b h' 'z d'nh 'ngvr b'sd
 kh 'ndr mjls f'fvr b'sd
- (46) šr'bm byn kh dr fšl bh'r'n²⁸)
 bvvd rng nvv jvv'n'n čvn g^{ul} 'z'n
- (47) šr'bm byn kh dr fšl jh'ny
 x^{urndm} 'šk'r' jh nh'ny
- (48) čh š'h'n vjh pyr'n vjh drvyš
 hvv' x'h mn 'z pšm tv hst byš
- (49) kh 'z blg rz tv zndh b'sy
 hmyšh pyš rz tv bndh b'sy

Fol. 92a

- (50) mł'°m byn kh 'ndr rvy b'z'r
 br'y xvš frvš'n mvjvd xryd'r
- (51) čh myšk hrzh gvyy vpvj gvyy
 jvv'b 'yn svxn [h' r' jh (?)] gvyy
- (52) srm 'z sr b^{urydnd} br flk š^{ud}
 srm 'z 'vvj p' br smn š^{ud}

- (53) kh mn br sr b^urydn š'dm'nm
kh g^hhy sbz vg^hhy jh'n^{m29})
- (54) tv ɣingyny bvqt sr b^urydn
bry 'un j'n knđ p' br kšydn
- (55) t^ur' gr sr b^urnd čvby vkndh
mr' kh sr b^urnd gvštm vd^unbyh³⁰)
- (56) j^ud' s'znd myšk bnd bndt
'gr kh l'ɣr bvy nmy x^urndt
- (57) 'gr mrd^um nmk br tv np'sn

Fol. 92b

- švy gndydh vdvrt bp'snd³¹)
- (58) mɬ' mn nmk hrgz nx'hd
dl mrd^um zmn hrgz nɣ'hd³²)
- (59) mr' kh sr b^urnd 'rm jh'ny
t^ur' kh sr b^urnd by j'n bm'ny
- (60) čh myšk dr jvv'b rz frv m'nd
bšdq dl 'xl'sy brv x'nd
- (61) čh b'sd šfyqy 'z rfyqy y'dg'ry
'zyn byhtr nb'sd hyj k'ry

tm

Historien om fåret og vinstokken³³)

- (1) På den evige Guds befaling
kom der per dekret et tørkeår.
- (2) Per dekret kom der ikke regn det år.
Græsset holdtes tilbage fra bjerg og slette.
- (3) Kvæg og hjord gik helt til grunde.
Man så ikke græs, uden (at det havde) kornets farve.
- (4) Efter (Guds) bestemmelse reddedes et får fra dødens klo.
En barmhjertig (mand) bragte det hjem og bandt det i
sit hus.
- (5) Han bragte det lille magre får til sit hus
(og) gav det dels vand, dels bomuldsfrø.
- (6) Da det lille magre får nogle dage (havde haft) overflod,
bragte dets herre det ud til en have.

- (7) Da det lille får (havde været) nogle dage i frugthaven,
glemte det vinterens trængsler.
- (8) Som det lille får (nu) græssede overalt i haven,
kom det til vinstokken (og) gik løs på dens frugt.
- (9) Vinstokken råbte i sin afmagt:
O lille får, på grund af din uretfærdighed (lyder der)
hundrede klageråb!
- (10) Gå hurtigt væk fra mig, o lille magre får,
for du er ikke bedre i (denne) verden end druen.
- (11) Hånligt sagde vinstokken til det magre får:
Visdom og forstand er gået dig fra hovedet.
- (12) Husk vinterens trængsler,
da du gik ravende (egtl. »faldende og rejsende sig op«)
omkring som fulde folk.
- (13) Husk, hyænen sønderrev dit hoved på din krop,
kragerne³⁴) samler sig om dig til fortræd (?).
- (14) Det betrængte får svarede vinstokken
i (sin) kval: I verden (er der noget, der er) bedre
end druen.
- (15) Se, hvad jeg kan yde takket være Gud Herren,
for jeg er mester ved Guds nåde.
- (16) For det første giver jeg lam, for det andet desuden mælk,
ost og kaşk³⁵) og smør tillige efter (Guds) forordning.
- (17) Og min mælk er verdens fløde,
ny ost er i mit hjerte.
- (18) Fra min uld stammer tæppet³⁶) med de syv farver,
fra min uld stammer hestegjord og pakreb.
- (19) Af mig de – – – reden her i verden,
jeg er en øjenlyst for den gamle i verden (?).
- (20) Skønt jeg er et lille magert (og) svagt får,
er jeg ædel (selv) hos dem i verden, der (ellers)
bagvasker (?).
- (21) Alle folk søger mig,
de nyder jo (mit) kød og fedt (?).
- (22) Tigger og konge og emir og dervish,
alle har de et tilflugtssted hos fåret.
- (23) Alle folk trænger til min mælk
(og) særlig min kaşk og ličār³⁷) og ost.

- (24) Hvad enten det er en kurd eller lur, og hvad
enten det er en tyrk eller tadjik,
hvad enten det er en blind eller en seende, hvad
enten det er en krøbling eller en sjeikh,
- (25) alle til hobe trænger de til fåret,
mine købere er talrigere end dine blade.
- (26) Om det er sommer, efterår eller vinter,
(så) er jeg i ansigtet smuk som rosenhaven.
- (27) Se tiggerdervish'en: Skindet kastet over skulderen,
(som), skulle man tro, han favnede en måneskøn kvinde.
- (28) Se (blot): Af mit skind laver man læder.
Med glædesråb³⁸) (?) anvender man det til
hundreder (af formål) (?).
- (29) Vær forvisset om, at de måneskønnes sko er af skind.
Skomageren er altid min ven.
- (30) Hestedækken, lænkesnor (og) fodreb
er (lavet) af fårets uld, o herre!
- (31) Så, vinstok, slå disse fantastier ud af hovedet,
for fra min uld stammer uldindlæg³⁹) og saqallāt.⁴⁰)
- (32) Og (af) fårets uld er karbalā'i-klæde.⁴¹)
Og vinstokken er i bekneb for svar!
- (33) Og, vinstok, sig frem, hvor (er) din lykkens frugt?
Hvis min gødning ikke er (der), hvor (er så) din styrke?
- (34) Eftersom det magre får (nu) har fremsagt sin egen bedøm-
melse,
hør (så) fra ende til anden historierne fra vinstokken.
- (35) Så længe verden er til, er den Guds skabelse.
Han har udvalgt nogle af verdens træer:
- (36) Der er ikke noget i verden som vinstokken!
O lille får, pral ikke foran mig!
- (37) Jeg er én, af hvis produkter man laver druesirup.
Endvidere laver man konfekt⁴²) i ?
- (38) Betragt nøje konfekten med de syv farver,
som folk bringer med mil for mil.
- (39) Jeg har rosiner og maide⁴³) og fälide,
tusinder har jeg, (der er) bestænket med mit blod.
- (40) Har du da ikke, o betrængte får, hørt,
at druen er kongen blandt frugterne?

- (41) Eftersom, o får, korender er vinstokkens frugt,
så, o magre får, lad være med at være stolt af dig selv.
- (42) Fornøj dig over korenderne, den ene efter den anden;
når jeg er ét år, har jeg ekstraproviant hjemme (?).
- (43) Se eddiken, til alle mulige tider
får den ekstratildeling fra vinen i vinkrukken (?).
- (44) Den er hver dugs og hvert bords pyd.
Hvordan kan du, o tåbelige får, fatte vinstokkens værd?
- (45) Vinene kommer fra druens kærner,
(vinene), der er i kejserens selskab.
- (46) Se min vin, der ved forårstide,
som dem med rosenkind, har de unges farve.
- (47) Se min vin, som man her i verden
drikker åbenlyst eller i det skjulte.
- (48) Hvad enten det er konger eller (ærværdige) gamle
eller dervish'er,
er mine velyndere talrigere end din uld.
- (49) Thi du lever af vinstokkens blade.
Overfor vinstokken er du altid træl!
- (50) Se mine produkter: I bazaren
er der altid købere for dem, der sælger gode ting!
- (51) Eftersom du, lille får, taler tåbeligt og vrøvler,
[hvad] siger du (så) som svar på disse [ord]?
- (52) Man skar mit hoved (top) af, det skød op mod himmel-
sfæren,
mit hoved (top) fra øverst til nederst blev til fedme,⁴⁴
- (53) for jeg er glad, når man skærer hovedet (toppen)af (mig),
thi dels bliver jeg grøn og blomstrende, og dels skyder
jeg i vejret.
- (54) Du er sorgfuld, når man skærer hovedet af (dig).
Man tog livet af (dig) (og) hængte (dig) op i benene (?).
- (55) Hvis man skærer hovedet af dig, bliver du en stok
og en træstump,
hvis man skærer hovedet af mig, bliver jeg kød og halefedt.
- (56) Lille får, man skiller dig ad led for led,
hvis du er mager, spiser man dig ikke.
- (57) Hvis folk ikke strør salt på dig,
bliver du stinkende, og man kaster dig langt væk.

- (58) Mine produkter kræver aldrig salt,
menneskenes hjerte føler aldrig kulde hos mig.
- (59) Når man skærer hovedet af mig, frembringer jeg jordisk
gods,
når man skærer hovedet af dig, bliver du ved med at
være livløs.
- (60) Da det lille får ikke var i stand til at svare vinstokken,
udtrykte det i sit hjertes oprigtighed sin hengivenhed
for den.
- (61) Når der er velvilje, kommer man venskab ihu (?).
Der er ikke noget bedre end dette.

Slut

Munāzare-digtarten har udefra vundet indpas i den jødiske litteratur og åbenbart med øjeblikkelig succes. Dens udbredelse og anvendelse giver et fingerpeg om, hvor aktivt diasporajødedommen trods ofte meget ringe materielle kår levede med i værtslandets kulturliv. Skønt digtene må siges at være næsten totalt konfessionsløse, optræder de ikke desto mindre i mange tilfælde sammen med tekster af rent religiøst indhold, især liturgiske.⁴⁵⁾ De er med andre ord straks blevet betragtet som en selvfølgelig del af jødisk åndsliv. Det er slet ikke overflødigt at understrege dette, thi det forklarer diasporajødernes ganske naturlige trang til at bevare og viderebefordre digte af denne kategori også, før den med *Abraham ibn Ezra* (12. årh.) blev indført i den *hebraiske* poesi.⁴⁶⁾ Det gælder jøderne i Iran i lige så høj grad som jøderne i de arabiske lande fra Jemen til Spanien. De har forefundet en litterær tradition og taget den til hjertet. Abraham ibn Ezra f. eks. var fra Spanien ligesom den lidt yngre *Jehuda al-Kharisi*, der i øvrigt slog sig ned i Provence.⁴⁷⁾ Iran – de arabiske lande – Spanien: elementer i en traditionskæde, der går tilbage til de ældste kulturer i den Nære Orient og måske fik større betydning for den europæiske litteratur, end det endnu er muligt at gennemskue.

I den af *John H. Fisher* redigerede forskningshistoriske oversigt *The Medieval Literature of Western Europe* fra 1966 behandler *Charles A. Knudson* troubadourdigtningen og anfører med objektiv

klarhed de forskellige teorier om denne digtnings oprindelse.⁴⁸⁾ Her som i så mange andre tilfælde ville sandheden, hvis vi virkelig kunne nå frem til den, nok vise sig at være, at alle beholder en relativ ret, eller med andre ord, at troubadourdigtingen er et så komplekst fænomen, at en énsidig påvirkning udefra næppe ville kunne være tilstrækkelig til at forklare *alle* dens komponenter. At den forudsætter en nyorientering og drives af andre inspirationer end de vante, er derimod hævet over enhver tvivl.⁴⁹⁾ For gejstligheden repræsenterede den provençalske digtning det nye og farlige, det, der brød med traditionen. Pave Innocens IV f. eks. forbød i en bulle fra 1245 de studerende at have noget med dette sprog at gøre, fordi det var kættersk. Der *er* virkelig i troubadourernes kærlighedspoesi, i deres særlige opfattelse af *ars amandi*, i deres kvindedyrkelse helt nye og fremmede toner, end ikke antydte af en Ovid. Det var, som *Alex. J. Denomy* fremhæver i en afhandling i *Mediaeval Studies* XV, 1953, »a singular conception of love«, totalt fremmed for den religiøse, moralske og kulturelle atmosfære, i hvilken den først fremtrådte. Det var »a type of sexual love that remained wholly a love of desire to be fanned, inflamed and intensified by every physical solace short of intercourse, but which was, nevertheless, the font and origin of natural worth and virtue«. ⁵⁰⁾ Vesteuropa havde ikke tidligere oplevet noget lignende. Det var en kærlighedsopfattelse, som hverken kristendom eller hedenskab kunne have stået fadder til. Den var hverken moralsk eller umoralsk, den var helt og holdent amoralsk. Den var så særpræget, at man har påstået, at hvis lignende forestillinger kan påvises i tiden forud for de ældste troubadourer, *må* der bestå et afhængighedsforhold af en eller anden art. Og det synes at være tilfældet! I arabisk filosofi og litteratur! Hos Avicenna f. eks., eller Ibn Sinā, som araberne og perserne siger, i hans »*Afhandling om kærligheden*« [Risāla fi'l-'Išq] finder vi en opfattelse af kærligheden, en kærlighedens doktrin, der i de mindste detaljer falder sammen med troubadourernes! Hos disse som i Avicennas afhandling, hans sidste i øvrigt, hans filosofiske testamente, læres der, at den rene kærlighed består i foreningen af de elskendes sind og hjerte mere end af deres legemer, idet det kødelige begær udsprang af menneskets dyriske natur og derfor skulle knægtes og undgås som urent, men at denne kærlighed i øvrigt kunne benytte sig af alle sanser for at give udtryk for hjertets og sindets

rørelser. Og som hos troubadourerne læres der, at den rene kærlighed alene formår at skabe ædelhed og drive denne frem mod større og større forfinelse. Begge steder er denne kærlighed endvidere amoralsk, for så vidt som den lader hånt om alle religiøse og juridiske bestemmelser. Den følger sine egne love, der siger, at godt er, hvad der fremmer sindets ædelhed, ondt, hvad der hindrer den.⁵¹⁾

I dens fulde udformning er der mellem denne kærlighedens ideologi som vi finder den hos Avicenna og troubadourerne, forbløffende identitet. Hos begge parter repræsenterer den noget hidtil ukendt. Den eneste forskel er, at den kronologiske prioritet tilfalder Avicenna! Spørgsmålet er blot, ad hvilke veje troubadourerne kan tænkes at være kommet i forbindelse med Avicennas ideer? Et svar, der tilfredsstiller alle, kan af gode grunde ikke gives, navnlig fordi der ikke foreligger nogen manuskripttradition. Et muligt mellemed er dog værket *Tawq al-Ḥamāna*, »*Duens halsring*«, af Ibn Ḥazm fra Cordova, der døde i 1064, knap 30 år efter Avicenna. I dette skrift, »den ridderlige kærligheds anatomi«, som det er blevet kaldt, møder vi netop de idéer, som Avicenna indførte, og som troubadourerne gjorde til deres. Den næste opgave bliver da at få disse idéer bragt over Pyrenæerne eller, anderledes udtrykt, at finde beviser for, at Sydfrankrig har været receptiv for islamisk påvirkning. Det skulle ikke være vanskeligt! Romanister, hvis *judicium* nyder almindelig respekt, kan påvise en klar og utvetydig forbindelse mellem det 9.-11. århundredes arabiske poesi og de romanske, herunder også de provençalske, lyriske former. Både mauriske og mozarabiske kulturelementer indgår i dette bevismateriale. I første række henvises der i almindelighed til den arabiske versform *muwašṣaḥ*, der synes at forudsætte et vekselvirkningsforhold mellem arabisk og romansk, eftersom dens særlige raffinement, en slags *envoi*, oftest består af et romansk element, og den i øvrigt aldrig vandt særlig stor popularitet i de østislamske områder. *Muwašṣaḥ*-verset kunne bestå af 4, 5 eller 6 linjer og varierede stærkt med hensyn til konstruktion og rim. Dets tema var næsten eksklusivt kærligheden, så det er forståeligt, at det med begejstring kunne overtages af de provençalske troubadourer. Om en lignende åbenhed over for egnede forestillinger fra den islamiske verden vidner, omend på et andet plan og vel mere som et kuriosum, den metaforiske anvendelse af de ekstremt *shīʿit*iske assassiners fanatiske lydighedsforhold til deres

tilbedte »gamle mand på hjerget«⁵²⁾ hos en række troubadourer (bl. a. *Aimeric de Peguilhan* og *Bernart de Bondeilh*).⁵³⁾ Måden, hvorpå assasinerne indføres i digtene, røber uafviseligt, at man virkelig forstod, hvad man talte om. Et litterært lån fra den islamiske verden til den romanske, i dette tilfælde Sicilien og, et yngre eksempel, Spanien, har man villet se i metaforen *luna = amata*,⁵⁴⁾ men selv om det må erkendes, at månen, alene eller i komposita, er det karakteristiske billede på den elskede og hendes yndigheder i såvel arabisk som persisk (*māh*) litteratur, er det vel trods alt et spørgsmål, om denne metafor har en sådan stringens, at den kan tillægges bæreevne som afgørende bevismateriale. Men Islam havde andet og mere at give troubadourerne, fremfor alt »the notion of youth«, *jovens*, som *Denomy* også har beskæftiget sig intenst med.⁵⁵⁾ Det særlige i denne sammenhæng anvendte ord får i troubadourernes sprog en teknisk betydning, der radikalt afviger fra den ellers hævdivundne og etymologiske, og end ikke på nogen måde kan afledes af denne. I troubadourterminologien bliver ordet på den ene side en betegnelse for det aktive princip, der udspringer af den rette kærlighed, og derfor på det nærmeste sidestilles med dens fundamentale puritas, og på den anden side en betegnelse for det broderskab, der udgjordes af dem, der praktiserede denne ret forståede elskov. Dette betydningskompleks er ganske ukendt for såvel latin, modersproget, som fransk. Det kan kun være kommet fra islamiske kilder, fra sufismen, den islamiske mystik, og fra Avicenna. Det er det arabiske *futuwwa*, der allerede fra det 10. årh. fik et begrebsindhold, der i de mindste detaljer svarer til det provençalske ords. Det er således ikke tilfældigt, at Avicenna gang på gang anfører ordet i det kapitel i »Afhandling om kærligheden«, der beskæftiger sig med den rene kærlighed. *Futuwwa*, hvis ligefremme betydning – som det provençalske ords – er »ungdom, ung mand« (fatā, plur. fityān), er – som i provençalsk sprogbrug – i sufismen på én gang broderskabet og det etiske ideal, det samles om.⁵⁶⁾

Det turde allerede nu være ret klart, at den islamiske indflydelse virkelig var i stand til at forcere Pyrenæerne og efterlade sig markante spor i Sydfrankrig, men det skal ikke af den grund være unævnt, at der tillige foreligger adskillige utvetydige eksempler på islamisk påvirkning i Sydfrankrigs kunst og arkitektur, en påvirkning, der både ligger forud for og er samtidig med de tidligste

troubadourer. En sådan påvirkning, fortrinsvis af maurisk og moz-arabisk oprindelse, finder vi f. eks. i *Cluny*, i *Charité-sur-Loire*, i *Moissac*, i *Périgueux*, i *Toulouse* og i *Le Puy*. En af de kunstnere, der gav klostret i Moissac dels ornamentale særpræg, har på en eller anden måde været i direkte kontakt med den islamiske verden, idet han har udsmykket en søjles abacus-parti med en indskrift med kufiske tegn, ganske vist ret ubehjælpsomt gengivet og anvendt på en måde, der tydeligt viser, at han var uvidende om deres betydning. Og i Le Puy-katedralen fra det 12. årh. træder med hensyn til motiver og arkitektoniske virkemidler resultatet af en århundredgammel kulturforbindelse med det islamiske Spanien én på overvældende måde i møde. Ifølge en dominikansk kilde skulle saracenerne have haft for vane at komme til byen og anbringe deres offergaver for fødderne af Vor Frue af Puy for derigennem at sikre sig mod lyn og uvejre.

Et kapitel for sig er desuden den arabiske indflydelse, oftest via Spanien, på de romanske sprog og litteraturer i det hele taget, låneord,⁵⁷⁾ lån af motiver (i den middelalderlig-franske fabelskat f. eks.)⁵⁸⁾ osv. Når vi da, for nu at vende tilbage til troubadourernes digtning, med sindsro går ud fra, at der *har* fundet en omfattende islamisk påvirkning sted, og at denne påvirkning oven i købet har formet og fyldt de væsentligste sider af den idéverden, der konstituerede begreberne *l'amour* og *la courtoisie* i den provençalske litteratur, vil det tillige være en nærliggende, for ikke at sige tvingende, slutning, at ikke blot indhold, men også form skyldes Islam. Og den form, som denne af araberne fundamentalt påvirkede troubadour-ethos især udtrykte sig i, var netop rangstridsdigtet, *tenzon*, *tenson*,⁵⁹⁾ italienernes *contrasto*, englændernes *debate*, det latinske *contentio* og arabernes – med en betegnende nok mere varieret terminologi – *munāzare*, *mufāhare*, *munāfare* etc. Denne litterære genres omfattende, ja næsten internationale kulturhistoriske betydning har *Johan Huizinga* indgående behandlet i *Homo Ludens – Vom Ursprung der Kultur im Spiel*, for det er jo, som han siger, hverken »ein freier dichterischer Drang« eller »ein reines Gesellschaftsspiel«, men »der uralte Wettkampf um die Ehre in Sachen der Liebe«. ⁶⁰⁾ Men dens særlige indhold og særlige Sitz im Leben hos troubadourerne finder vi kun magen til hos araberne. Det er ganske karakteristisk og et talende vidnesbyrd om genrens popularitet, at der findes adskillige

eksempler i 1001 Nat,⁶¹) og at de alle uden undtagelse har erotiske emner. For araberne var sådanne emner vigtige, men langtfra ene-rådende. Emner som blomster, gavmildhed, nærighed, årstiderne, kaffe, tobak, ansigtsfarve, byer og mange, mange andre hører med til repertoire. At det erotiske element så blev dominerende hos troubadourerne, ligger jo i sagens natur og udelukker selvfølgelig ikke arabisk påvirkning. Man kunne måske tværtimod hævde, at det netop var den arabiske genres rummelighed og store anvendelighed, der var forudsætningen for, at provençalerne kunne stifte bekendtskab med den og erkende dens velegnethed for deres særlige formål. Men i øvrigt er der i romansk litteratur slet ikke så få eksempler på andre emnevalg. Én tenson har således som emne provençalernes specielle fortrin! Der er – genren taget som helhed – både med hensyn til form og indhold så påfaldende ligheder med arabernes *munāzara*, at der på baggrund af de samtidig tilstedeværende meget væsentlige ideologiske lån kun kan være ringe tvivl om, at der har fundet en islamisk kulturindflydelse sted, rimeligvis stærkt befordret af de spanske og provençalske jøder, der med *deres* rangstridsdigtning, *wikkūah* på hebraisk, også stod i gæld til araberne. Det er den store jødiske bibliograf *Moritz Steinschneider*, der antyder denne meget sandsynlige kilde i sin monografiske behandling af emnet,⁶²) efter at han, i øvrigt til sin forbavselse, gang på gang hos førende romanister havde set eller hørt arabernes formidlende rolle fremstillet som en kendsgerning, der blev taget ad notam. Det gjaldt f. eks. *Claude Fauriel* (*Histoire de la Poésie Provençale* (1846)) og *C. A. F. Mahn* (*Die Werke der Troubadours in provenzalischer Sprache* (1846 og 1855)). Som en mulig støtte for *sin* antagelse henviser Steinschneider til den døbte jøde Petrus Alfonsus' latinske efterligninger (i *Disciplina clericalis*) af de arabiske makamer, der netop med forkærlighed anvendte rangstridselementet.

Men just denne litterære genre, som araberne i den grad gav liv og råderum i deres litteratur, at de kunne give den videre, havde de ikke selv skabt, men overtaget fra det folk, der på så mange andre måder har haft en afgørende indflydelse på, hvad man nu sammenfattende kalder islamisk kultur, nemlig perserne eller rettere iranerne. Udvidet kendskab til den middelpersiske litteraturs særpræg og omfang har åbnet øjnene for denne litteraturhistoriske forbindelseslinje, samtidig med at en mere eksakt forståelse af en række

sumeriske tekster har gjort det klart, at også iranerne blot har været formidlere af en ældgammel mesopotamisk tradition. Men før vi går nærmere ind på disse forhold, vil det være naturligt at stille to spørgsmål, nemlig for det første, om araberne kan anses for at være så tilforladelige formidlere af litterært gods, at vi trygt kan regne med en ubrudt og ægte kontinuitet, og for det andet, om den særlige mauriske og mozarabiske reproduktion af materiale fra de øst-islamiske kulturcentre er uforfalsket. Begge spørgsmål kan besvares bekræftende og med henvisning til et enkelt eksempel. Selv om det for det første spørgsmåls vedkommende måske ville have været mest nærliggende at lade Ibnu'l-Muqaffa's oversættelse af *Fembogen*, Pañcatantra, være eksemplet, eftersom den danner grundlaget for alle europæiske oversættelser, inklusive *Christen Nielsens*'s »De Gamle Vijses Exempler oc Hoffsprock met Mange Skjøne Lignelser forklarede« fra 1618, vælges alligevel de arabiske oversættelser af visse Buddhalegender, fordi de i særlig grad sætter os i stand til at se, med hvilken samvittighedsfuldhed araberne behandlede et stof, de modtog udefra. Den islamisering, der dog må formodes at have ligget fristende nær, er næsten helt undgået, af hvilken grund den arabiske tekst blev den egentlige årsag til, at Buddhafortællingerne i Middelalderens Europa blev en kristelig bestseller, hvis hovedpersoner *Barlaam* og *Josafat* den dag i dag æres som helgener af såvel den græsk- som den romersk-katolske kirke. Denne teksts vandring er der i øvrigt nu takket være fundet af en georgisk version i et klosterbibliotek i Jerusalem bragt fuld klarhed over. Det har vist sig, at den græske tekst, der med urette blev tillagt *Johannes Damascenus* (det var den »opbyggelige historie«, *ἱστορία ψυχωφελής*, om Barlaam og Joasaf), og som kom til at foreligge i en statelig række europæiske (herunder en provençalsk) versioner, skyldes en græskkyndig georgier, der lagde en umiddelbart på den arabiske tekst hvilende *georgisk* version til grund for *sin* oversættelse.⁶³)

Med hensyn til besvarelsen af det andet spørgsmål må det anses for tilstrækkeligt at pege på den spanske gengivelse af den arabiske eventyrindledningsformel *kān mā kān*, som Johs. Østrup har behandlet i sit åndfulde bidrag (*Det arabiske »Der var en Gang –«*) til festskriftet i 1925 til den højtfortjente Frants Buhl. Det arabiske *kān mā kān* kan, alt efter hvordan man opfatter og oversætter *mā*, gengives på to måder, dels »der var, hvad der var« – det er den rigtige – og

dels »der var, der var ikke«. Denne sidste og misforståede opfattelse har navnlig tyrkerne taget op og ført ud i det helt groteske. For eksempel: »Der var engang, der var ikke, det var i urtiden, da kamelen endnu var hestehandler og æslet tjener og gøgen barber, dengang var jeg kun 15 år gammel og vuggede allerede min far i hans vugge, dengang var der, var der ikke, kort og godt, der var en møller, og han havde en sort kat –«. I Iran findes begge opfattelser repræsenteret, men den forkerte er dog i den grad trængt igennem, at den som *Jakī būd jakī nabūd*, »Der var en, der var ikke en –«, figurerer som titlen på et af de kendteste værker i moderne persisk litteratur, en novellesamling af Djamalzāde, der netop skulle være udtryk for det genuint persiske. Men i Spanien blev ordene forstået rigtigt, blev eventyrformlen *Era se que se era*, som alle umiddelbart forstod, og som derfor som en selvfølge kunne indgå i en travesti i Don Quijote. Med rette siger Østrup, at »forekomsten af denne formel, en ordret oversættelse af en arabisk formel, er et nyt, ikke uinteressant vidnesbyrd om, hvor nøje den kulturhistoriske samhørighed har været mellem Spanien og den øvrige arabiske verden – lige som den egentlige litteratur i Spanien i form og indhold på så mange måder er blevet påvirket fra araberne, ser vi af det her fremdragne, at det samme også har været tilfældet med folkeeventyret« – og, kunne vi måske med berettigelse tilføje, med rangstridsdigtningen.⁶⁴⁾

Endnu i 1942 kunne *Gustave E. von Grunebaum* hævde,⁶⁵⁾ at den arabiske *munāzara*, »comparison of, dispute for precedence between, two objects«, kun kunne og måtte føres tilbage til den græske *σύγκρισις*-genre. Men på det tidspunkt var det relevante sumeriske materiale jo endnu en lukket bog og forståelsen af det middelirske utilstrækkelig. I 1953 indtraf imidlertid et afgørende vendepunkt med publikationen af *J. J. van Dijk's* disputats *La sagesse suméro-accadienne. Recherches sur les genres littéraires des textes sapientiaux* (Leiden 1953), der tog den gamle visdomslitteraturs forskellige kategorier op til fornyet undersøgelse og tilvejebragte en sikker klassifikation. Derved reddykedes genren *adaman-dug4-ga*, rangstridslitteraturen: *les disputes qui ont pour objet la comparaison de valeurs, la lutte de prévalence*,⁶⁶⁾ og som en af leserne anføres: de sumeriske rangstridsdigte eller stridsdigte (*adaman-dug4-ga*) er for størstedelens vedkommende af profanlitterær art, og de blev foredraget ved kongens hof. Tidsmæssigt hører de til det III dynasti

af Ur (2065–1955 eller 2113–2004). Det er derfor fuldt berettiget, at *Samuel Noah Kramer*, en af vor tids kendteste sumerologer, i sin bog fra 1956 (Indian Hills, Colorado) »From the Tablets of Sumer«, med undertitlen »Twenty-five Firsts in Man's Recorded History«, blandt disse såkaldte »Firsts«, bl.a. de første skoler, den første nervekrig, den første »Landmandens Almanak«, den første bibliotekskatalog, den første skattemæssige, også optog »den første rangstridsdigtning«.⁶⁷⁾ Materialet, der i betragtning af, hvor lidt vi i dag har tilbage af litteraturen fra det 2. årtusinde før Kristi fødsel, er forbavsende omfattende, består af rent sumeriske, rent akkadiske samt af bilingvale tekster, men der er næppe tvivl om, at også de rent akkadiske tekster har haft et sumerisk forlæg. De fleste af disse tekster har været kendt i mere end 50 år, men galt klassificeret, som fabler, myter eller hymner. Blandt de eksempler, det foreliggende materiale giver, er striden eller disputationen mellem sommer og vinter,⁶⁸⁾ mellem kvæg og korn, mellem sølv og kobber, tamarisken og daddelpalmen, okse og hest, mellem ræv, hund, ulv og løve, og mellem fugl og fisk. De akkadiske eksempler viser, både hvad indhold og struktur angår, med al ønskelig tydelighed, at genren meget hurtigt blev en fast forankret del af den mesopotamiske litteratur, så yndet og livskraftig, at den fandt villige efterlignere i hele den Nære Orient og efter al sandsynlighed også i Ægypten og Grækenland. *Morten Nøjgaard* finder i sin disputats fra 1964⁶⁹⁾ dels, at det ægyptiske eksempel (en strid mellem maven og hovedet, en tekst fra det 22. dynasti, 950–730 f. Kr., oprindeligt udgivet af *G. Maspero* i 1879⁷⁰⁾) i ét og alt er en så tro kopi af de akkadiske former, at der må være tale om afhængighed, og dels, at det er gennem denne ægyptiske gren af den gamle mesopotamiske tradition, at den græske digter *Kallimachos*, der levede som grammatiker og vel også bibliotekar i Alexandria, 310–240 f. Kr., modtog inspirationen til at give en æsopisk fabel rangstridsdigtets form (striden mellem laurbærtræet og oliventræet). Det er i øvrigt netop i forbindelse med *Kallimachos'* digt, at tyskeren *Hermann Diels* taler om »altorientalische Fabeln in griechischem Gewande«⁷¹⁾.

Af de sumerisk-akkadiske tekster er »Tamarisken og daddelpalmen« så afgjort den vigtigste, ikke blot fordi den er forholdsvis udførlig og kendes i flere recensioner, men også og især fordi dens miljø og emne virkede tiltrækkende på iranerne og vandt indpas i

iransk litteratur. Det er hofflivet, de kongelige skikke og gæstebud, der danner rammen om rangstriden. »I skyggen af tamarisken«, hedder det i teksten,⁷²⁾ »[arrangerede han, dvs. kongen] en banket –«. Tanken ledes næsten af sig selv hen på de sydfranske *cours d'amour*, hvis problematik imidlertid ikke skal berøres her. Men med denne akkadiske tekst finder vi en lang række slående ligheder i det middeliranske rangstridsdigt *Draxt ī asūrīk*, »Det babylonske træ«, dvs. daddelpalmen: For eksempel »søde daddel« – *šīrīn bār* (§ 1), »jeg er dig overlegen« – *az hač tō apartar ham* (§ 2), »kongen spiser af min –« – *šāh hač man x^uarēt* (§ 3), »landmanden« – *varzīkar* (§ 9 og 16), »skyggen« – *sāyak* (§ 15 og 18), »kurven« – *tapangōk*⁷³⁾ (§ 16), etc. etc. Beskrivelsen af daddelpalmen i både den akkadiske og middeliranske tekst minder én i øvrigt umiddelbart om *Strabo's* omtale af den i *Geografien* 16,1,14,⁷⁴⁾ hvor det siges, at den (*foinix*) giver brød (*ártos*), vin (*oinos*), eddike (*óxos*), honning (*méli*) og »måltid« (ens daglige brød, *álfita*), og at den yder alle slags vævede artikler (*tá plektà*), samt at kobbersmede (*hoi khalkéis*) anvender daddelstenene i stedet for trækul, stene, som desuden, når de har været lagt i blød i vand, kan bruges til at opfede okser og får med. Men særlig vigtig i nærværende sammenhæng er det, at *Strabo* efter at have nævnt alt dette tilføjer: »Der siges at være en persisk sang (*Persikēn ödēn*), i hvilken der opregnes 360 fordele ved palmetræet (en hē ōfeleías triakosías kai hexēkonta diarithmūntai)«. Man skulle næsten tro, han havde haft *Draxt ī asūrīk* i tankerne! Blandt de gode sager, daddelpalmen ifølge denne tekst giver, er brændsel, honning, reb, sko, skibets mast, sukker, brød, vin og meget andet, men ikke desto mindre er det modstanderen, der her ikke er tamarisken, men en gedebuk (*buz*), der går af med sejren med denne selvsikre bemærkning: »Dette er mine guldord, som jeg har sagt dig som en, der kaster perler for svin eller spiller på harpe for den berusede kamel«, ord, der ligesom den identiske vending i *Matth.* 7,6 går tilbage til mesopotamisk tradition.⁷⁵⁾

Men hvorom alt er, så er *Draxt ī asūrīk* et smukt eksempel på en blomstrende og udbredt iransk rangstridsdigtning af betydelig ælde. Ganske vist mente tekstens udgiver, den lærde parser *J. M. Unvala*, at den var et sent produkt, skrevet efter et arabisk forbillede engang i det 9. årh. *G. E. von Grunebaum*, der ville vise, at grækerne var de eneste, der før araberne kendte og anvendte rangstridsdigtningen

som litterær genre, og derfor måtte betragtes som læremestre for alle andre, kunne følgelig i god tro skrive: The little book (dvs. Draxt i asūrik) cannot, therefore, be quoted in support of the theory that the tenzon originated in Persia!⁷⁶) Det havde nemlig tidligere *Hermann Ethé*, den fine kender af klassisk-nypersisk litteratur, og *Carl Brockelmann*, forfatteren til den gigantiske *Geschichte der arabischen Literatur*, hævdedet med stor styrke.⁷⁷) Som vi har set, skal vi helt tilbage til sumererne for at komme til urkilden, men for så vidt beholder Ethé og Brockelmann ret, som det med sikkerhed kan vises, at iranerne har haft en rangstridsdigtning, længe før der var tale om nogen egentlig arabisk litteratur, og at netop denne *iranske* genre blev imiteret af de sejrende arabere. Den tekst, der leverer det definitive bevis er just Draxt i asūrik! Først og fremmest fordi dens sproglige særpræg placerer den i parthertiden eller arsakideliden, altså forud for sasanidernes magtovertagelse i begyndelsen af det 3. årh. e. Kr. Da Unvala udgav teksten, var vort kendskab til det parthiske sprog imidlertid endnu så fragmentarisk, at han ikke havde nogen mulighed for at erfare noget konkret om dets struktur og ordforråd, så hans bedømmelse og litteraturhistoriske placering af Draxt i asūrik er derfor forståelig nok. Men i begyndelsen af dette århundrede hjembragte en række europæiske ekspeditioner omfattende parthiske manichaica fra Kinesisk Turkestan, hvis nærmere bearbejdelse i trediverne (navnlig af W. B. Henning og belgieren A. Ghilain, forfatteren til det vigtige *Essai sur la langue parthe* fra 1939) gav et uventet klart indblik i dette iranske sprog. Som man kunne tænke sig, når man tager de geografiske forhold i betragtning, viste sproget sig at have netop de afgørende karakteristika, som den komparative iranske dialektologi den dag i dag kan påvise i lokal-sprogene omkring Det kaspiske Hav, netop de nordvestiranske sprog, der repræsenterer de sidste reminiscenser af det engang så udbredte parthiske dynastisprog. I de manikæiske tekster, skrevet med et af den syriske Estrangelā-skrift afledt alfabet, har vi det uforfalskede parthiske sprog og dermed det sikre grundlag for bestemmelsen af sproget i Draxt i asūrik. Thi denne tekst er ganske vist sasanidisk bearbejdet, men dog ikke i den grad at det parthiske grundpræg har kunnet skjules. Unvala selv beredte det vanskeligheder, han ikke var i stand til at overvinde. Og disse vanskeligheder var netop så karakteristiske parthiske fænomener som præsens-

stammen *kar-* af *kartan*, »gøre«, i stedet for det persiske (sydvestiranske) *kun-*, pronominet *az*, »jeg«, i stedet for det persiske *man*, en obliquus-form, der blev enerådende i sydvestiransk, præpositionen *vasnād*, »for – skyld«,⁷⁸) svarende i brug til middelpersisk *rād* og nypersisk *rā*, osv. Der er således ingen tvivl om, at den iranske rangstridsdigting *i hvert fald* kendes fra arsakidetiden og altså ligger langt forud for den egentlige arabiske litteraturs begyndelse. Men vi ville unægteligt være dårligt stillede, hvis vi ikke havde haft den middelpersiske tekst *Khusrav ut rēlak*, »Kong Khusrav og pagen«, thi denne tekst giver *den* indtrængende beskrivelse af det feudale hoffliv på sasanidetiden, der siger os en hel del om rangstridsdigtingens praktiske anvendelse og samtidig åbner blikket for, hvorfor netop denne genre *måtte* have store muligheder i et arabisk miljø, både beduinens og bymenneskets, og af troubadourerne føles næsten som skabt til deres særlige formål.⁷⁹)

Pagen præsenterer sig for storkongen som én, der har fået den bedst tænkelige uddannelse, så hans kundskaber er omfattende og hans færdigheder mange. Skønlitteraturen og den lærde tale er han fuldt fortrolig med, og hvad ridning, bueskydning, skakspil, polo til hest, ja, selv astronomi angår, er kun få hans ligemænd. Særlig vigtig i vor sammenhæng er dog tekstens § 13, hvor pagen omtaler de musikinstrumenter (lyre, guitar, cither), han kan bruge, og tilføjer, at han også i enhver form for sang (*srōt*) og med hensyn til det at give svar og kræve svar er den ubestridte mester. Unvala, udgiveren af teksten, bemærker i en note,⁸⁰) at han ved sidstnævnte færdighed mindes om gudjarati-sprogets *khyāl gāvā*, en særlig kunst, hvis mestre mødes på festdage eller ved særlige lejligheder og i en større forsamling diskuterer indbyrdes, modstander over for modstander, et hvilket som helst emne *ex tempore* og i rimede vers. I Bombay, Surat og i nogle mindre byer i Gudjarat, siger han, er der fire forskellige klasser af sådanne sangere, der har forskellige navne og repræsenterer forskellige meninger om et specielt emne, mere eller mindre konservativt eller radikalt, høfligt eller mindre lødigt! Sammenligningen dækker kun til en vis grad, for den iranske tekst afslører tydeligt, at det just er rangstridsselementet, der i pagens sasanidiske hofmiljø er afgørende. Vi præsenteres tilmed for en lang emneliste. Mangt og meget kunne åbenbart gøres til genstand for en persisk tenson. Storkongen selv hjælper pagen på gled ved 13 gange

at stille spørgsmålet: *Hvilken (genstand eller person) er den bedste og smukkeste?* [katām – – vĕh ut x^uaštar]. Rene troubadourkvaliteter! Men selv om repertoire er så omfattende, fremgår det tydeligt af teksten, at kvinden er det centrale emne, den fribårne adelige kvinde, *zan ī āzāt*. Vel kan teksten beskæftige sig med fortrin og mangler ved hoffets spiseseddel, fjerkræ, kødretter, desserter, postejer, frugter, vine, dets musikere og ridedyr, men sammenligningsgrundlaget er gang på gang *zan ī āzāt*, hvis lovprisning tekstens hoveddel munder ud i (§ 96), den sasanidiske hofdigtnings kvinde-ideal: Det er den kvinde, som i sine tanker, i sit sindelag (*pat mēnišn*) er mandens ven (*mart-dōst*), kvinden, der er af middelhøjde, og hvis bryst er bredt og hoved og hals velformet, hvis fødder er små og midje smækker, og fodsål er lettere hvælvet, den kvinde, hvis tæer er lange, og hvis bryster ligner kvæder, hvis negle er snehvide, og hvis hudfarve har granatæblets farve, hvis øjne er som mandler og øjenbryn som det sorte kidskind, og hvis tænder er hvide og lokker sorte som natten. Storkongen, tilføjer teksten, *šāhānšāh*, billigede (*passandīt*) straks denne fremstilling og erklærede den for korrekt (*rāst*).

Denne skildring af sasanidetidens hoffliv og ridderidealer står imidlertid ikke alene. Vi er i den lykkelige situation, at den arabiske historiker ath-Tha‘ālibī, der levede fra 961 til 1038, fandt det umagen værd at samle, hvad han anså for vigtigt i den gamle overlevering, især som den kom til orde i den officielle, nu tabte hofkronike *X^uatāy-nāmak*, »Herrebogen«, som Firdausī omtrent på samme tid benyttede til udarbejdelsen af sit store epos, persernes nationalepos *Šāhnāme*, »Kongebogen«. På den måde bliver Tha‘ālibī’s »*Persernes kongers historie*« et supplement til den middel-persiske tekst om Khusrav og hans kloge page. Begge tekster skildrer samme episode, men tilsyneladende uafhængigt af hinanden. Fælles for dem er imidlertid rangstrids-elementet, og det er ganske karakteristisk, at Tha‘ālibī under omtalen af den dejligste musik – svaret er, at det er den, som et strengeinstrument frembringer – indskyder en bemærkning om en *arabisk* digter, der lod sig inspirere af denne passage. Men det vigtigste spørgsmål er naturligvis, også i den arabiske tekst: *Hvilken kvinde er den smukkeste og mest attråværdige?* Og svaret er: Den kvinde, for hvem hjertet åbner sig, og som det elsker, og som elskes af sjælen!⁸¹) Man ville tro, at de fleste, hvis

ikke alle, troubadourer kunne give deres fulde tilslutning til disse ord!

Man kunne måske nu spørge, om den iranske rangstridsdigtning også efter Islams definitive sejr var så livskraftig og nød så stor popularitet, at den fortsat kunne inspirere araberne til lignende frembringelser. Herom kan der ikke herske den ringeste tvivl. Ganske vist er det en almindelig formodning, at digteren *Asadī*, der døde engang i begyndelsen af det 11. årh., var den første, der – som det hedder – på persisk grund anvendte genren. Denne udtalelse – det er den tidligere nævnte Hermann Ethé's ord – skal forstås således, at *Asadī* var grundlæggeren af genren, den første, der overhovedet tog den i brug, den mand, hvem følgelig også araberne skyldte *deres* kendskab til genren. Det er naturligvis ikke rigtigt. Den middelpersiske tekst, som Ethé ikke kendte, siger os, at genren på iransk jord havde en tusindårig forhistorie, da *Asadī* optrådte. Det rigtige i Ethé's påstand er, at *Asadī* er det første *kendte* eksempel på genrens reproduktion i den af Islams fremtrængen betingede *nye* ydre form, de arabiske skrifttegn! Den omstændighed, at vi kender 5 rangstridsdigte fra *Asadī*'s hånd («*Araber og persere*», «*Himmel og jord*», «*Lanse og bue*», «*Nat og dag*» og «*Muslim og parser*») er blot ét talende vidnesbyrd om den *gamle* iranske genres umådelige folkeyndest også i det 10.–11. årh.⁸²⁾

Det er just denne genre, de persiske jøder, konservative som de er, har ydet deres del for at bevare. Den her meddelte *qiṣṣe* kan jo næsten betragtes som en jødisk-persisk reproduktion af *Draxt ī asūrīk*: Samme forkærlighed for det kongelige miljø, enslydende argumenter, enslydende fortrin. Og denne bevarende rolle har persiske jøder eller jøder under persisk kulturindflydelse rimeligvis påtaget sig på et meget tidligt tidspunkt. Et indicium i den retning er i hvert fald den påfaldende kendsgerning, at der i de på øen *Elefantine* i Nilen omkring år 1900 fundne aramaiske papyrusfragmenter af historien om den viise *Aḥīqar* og hans troløse nevø findes en del af et rangstridsdigt, som de andre versioner (syrisk, arabisk, armensk etc.)⁸³⁾ *ikke* har:

»Tornebusken (*sanyā*) sendte bud til granatæbletræet (*rum-mānā*, hebraisk *rīmmōn*): Tornebusken hilser granatæbletræet! Til hvilken nytte er dine talrige torne for (hos) den, der rører

ved dine frugter? – – Granatæbletræet svarede og sagde til tornebusken: »Du er lutter torne for den, der rører ved dig!«⁸⁴)

165	סנ) יא שדר לרמנ(א) לם סניא לרמנא מה טב שנ(יא)
	כבי(ך לוי נ)גע (באנ)ביך
166	.. ענ)ה (רמנ)א ואמר לסניא אנת כל(ך) כבן עם
	זי נגע בך

Og de mennesker, til hvis litterære underholdning dette rangstridsdigt hidrog, var netop jøder, jødiske soldater i persisk (akhæmenidisk) tjeneste i 400-tallet før Kristi fødsel! Den omstændighed, at militærkoloniens litterære repertoire også omfattede aramaiske oversættelser af Darcios' Behistun-indskrift, verserende til oplysning og opbyggelse, gør det rimeligt at antage, at det lille samfund af jøder på en af imperiets yderposter på ingen måde var unddraget det persiske statsmaskineris bevågenhed og den almenkulturelle påvirkning, der fulgte med den. Til den kulturformidling, der ad denne vej åbnedes mulighed for, hører tilstedeværelsen af rangstridsdiget i Elefantine, i dette tilfælde et ældgammelt mesopotamisk element, bevaret og givet videre af akhæmeniderne. Processen blev ført videre af partherne, sasaniderne og det islamiske Iran, men dens omfang er det ikke muligt at fastslå, selv om dens resultater kan noteres i hele den islamiske verden fra Centralasien⁸⁵) til Middelhavsområdet.

Disse spredte bemærkninger foregiver naturligvis ikke at give et klart bevis for en virkelig sammenhæng mellem den provençalske troubadourdigtning og den orientalske litteratur og endnu mindre at frakende troubadourdigtningen viljen og evnen til at skabe noget originalt. Men de har søgt at sandsynliggøre, at der for rangstridsdigtningens, tenson'ens vedkommende eksisterer en formel sammenhæng, etableret ad de ventede kanaler, det mauriske og mozarabiske Spanien, og måske også, men i anden række, korstogene, en sammenhæng, der udtrykkes i et skema, en konstruktion, en genre, der får liv ved en særlig interpretation, der har en ny tradition til følge. Det er således ikke den *påviste* sikkerhed, men den *påviselige* mulighed for det litterære lån, der her er søgt understreget. Og muligheden er klart til stede. Det skyldes ikke mindst jøderne, i Iran, i den arabiske Orient, i Spanien og i Sydfrankrig. Det sikre i rangstridsdigtningens historie – og det har her været et hovedformål at fremhæve dette – er imidlertid, at den ikke som antaget begynder

med araberne, men allerede hos dem var en lånt genre, skabt af sumererne, overtaget af semitterne i Mesopotamien og vedligeholdt og frugtbart befordret videre af iranerne.⁸⁶⁾

Noter til kapitel 3

¹⁾ I afhandlingen *Zur jüdisch-persischen Literatur*, ZDMG LXXV, 1911, p. 532f.

²⁾ *Ewald Wagner*, Die arabische Rangstreitdichtung und ihre Einordnung in die allgemeine Literaturgeschichte, Akademie der Wissenschaften und der Literatur in Mainz, Abhandlungen der geistes- und sozialwissenschaftlichen Klasse Jahrgang 1962, Nr. 8, Wiesbaden 1963, p. 437 (p. 3 i separatudgaven).

³⁾ Jvf. *Erich Köhler*, Zur Entstehung des altprovenzalischen Streitgedichts, p. 153 i *Trobadorlyrik und höfischer Roman*, Neue Beiträge zur Literaturwissenschaft Band 15, Berlin 1962, også publiceret i *Zeitschrift für romanische Philologie*, Bd. LXXV (1959), p. 37ff.

⁴⁾ Dvs. *padīd*. Om formen med *b-* se *G. Lazard*, *La langue des plus anciens monuments de la prose persane*, Paris 1963, p. 387.

⁵⁾ Med *ū* for *ā* som almindeligvis i folkesproget. Karakteristisk for de fleste jødisk-persiske tekster.

⁶⁾ *z = z*. Om transskriptionen se kap. 1, note 13.

⁷⁾ Over *ny'md* er i manuskriptet det korrekte *nb'ryd*, »det regnede ikke«, indføjet. I næste linje er *qh!* = *qh!*!

⁸⁾ *z = z*.

⁹⁾ Nederst på foregående blad, hvor man sædvanligvis i dette manuskript anfører den følgende sides første ord, gives i dette tilfælde *qz'*.

¹⁰⁾ *Steingass* p. 1449 anfører mærkværdigvis blot participiet *vā-raste*, men ikke infinitiven *vā-rastan*.

¹¹⁾ Dvs. *pnbh d'nh*, *pambe-dāne*, »cotton-seed«, *Steingass* p. 256.

¹²⁾ *ǰ* (Gimæl med en prik under) anvendes her som overhovedet i en stor del jødisk-persiske tekster også for *č*.

¹³⁾ *q* – som så ofte – for *γ*.

¹⁴⁾ = *gird-at* ? («- dig»). Om *-d* for *-t* se *Dorothea Blieske*, op. cit. p. 28.

¹⁵⁾ *s = š*.

¹⁶⁾ Tyrkisk *qaymāγ* og *qaymāq*. Her altså *γ* for *q*. I mange jødisk-persiske tekster skelnes der ikke mellem *q* og *γ*.

¹⁷⁾ *z = z*.

¹⁸⁾ Arabisk *maǰlab*.

¹⁹⁾ Endelsen i 3. pers. plur. er ofte som i dagligsproget *-n* i stedet for *-nd*.

²⁰⁾ *baǰ* = *barg*; jvf. *pehlevi*.

²¹⁾ Metathesis for *xirām*, »smuk« ? Eller *xurram*, »blomstrende, glad, smilende« ? En tredje mulighed er *γ'rr-m*, *qārr-am*, »jeg er glad«.

²²⁾ *nih*, af *nihādan*.

²³⁾ Dvs. *kaβš*, *kavš* for *kafš*. Jvf. *C. M. Kieffer* et *G. Redard*, *La fabrication des chaussures à Bāmyān*. Notes de dialectologie afghane, AO XXXI, 1968, p. 51.

²⁴⁾ Lapsus mentalis for *rzr*, »fra, af vinstokken«.

²⁵⁾ Forbindelse med arabisk *mišfāt*, *mišfā*, »si« ?

²⁶⁾ Dvs. *fālūde*, *pālūde*, »a dish made of starch, honey, and water« (Steingass p. 905), »a kind of sweet beverage made of water, flour, and honey (according to others, a mixture of grafted apples with sugar and cardamoms)« (ibidem p. 233). Om *ū* for *i* se *Blieske*, op. cit. p. 27.

²⁷⁾ *baltah*, »extra allowance (to troops in the field)« ? (Steingass p. 155).

²⁸⁾ *-r-* er ulydeligt i manuskriptet.

²⁹⁾ Af *jahānidan*.

³⁰⁾ Dvs. *dnbh*, *dumbe*. Hele (55) er galt placeret, medmindre man antager, at fårel pludselig bryder ind i vinstokkens tale.

³¹⁾ I samme vers 3. pers. plur. *pāšan* og *pāšand*!

³²⁾ *čāhīdan*, »føle sig kold, blive kold«.

³³⁾ Oversættelsen er holdt så nøje til originalteksten, som det er sprogligt muligt, men det medfører både akavede ordvalg og en række overflødige ord, også fordi hensynet til det rent eufoniske i de persiske ord i adskillige tilfælde er gået forud for meningsnøjagtighed. Jeg er ikke sikker på, at jeg altid har fået den mening frem, som digteren har haft i tankerne.

³⁴⁾ = *kalāγ*.

³⁵⁾ »Sour milk dried; a sort of condiment made of butter-milk; a kind of thick pottage made of wheaten flour or barley-meal with sheep's milk, to which is added flesh or wheat«, Steingass p. 1033.

³⁶⁾ *γālī* = *qālī*.

³⁷⁾ Steingass p. 1134: »ličār, ličāl, A confection, electuary, preserved fruits, pickles«.

³⁸⁾ Jvf. *Burhān-i qāṭi*, ed. M. Muṣṭafī, Vol. 2, Teheran 1331, p. 772.

³⁹⁾ Arab. *šūfat* ?

⁴⁰⁾ Enten *saqallāt*, *saqalāt*, *saqallāt*, *saqalāl*, »scarlet cloth«, Steingass p. 687, eller *saqalāt* = *saqirlāl*, »warm wollen cloth, purpet; broadcloth«, Steingass p. 683 og 686.

⁴¹⁾ *karbalā'ī*, »a kind of striped cloth or garment«, Steingass p. 1021.

⁴²⁾ *ḥalvā*, »any kind of sweet cake or paste made with flour; sweetmeal; an electuary; anything soft and sweet; sweet fruit, fruit«, Steingass p. 429.

⁴³⁾ »a kind of sweetmeal«, Steingass p. 1360.

⁴⁴⁾ Ved beskæringen fornyes vinstokkens kraft!

⁴⁵⁾ Se *Moritz Steinschneider*, *Rangstreit-Literatur. Ein Beitrag zur vergleichenden Literatur- und Kulturgeschichte, Sitzungsberichte der Kais. Akademie der Wissenschaften in Wien, Philosophisch-Historische Klasse, 155. Band, 4. Abhandlung, Wien 1908, p. 6, og W. Bacher, Zur Rangstreit-Literatur. Aus der arabischen Poesie der Juden Jemens, Mélanges Hartvig Derenbourg, Paris 1909, p. 146 (om den jødisk-arabiske digter Šālōm Šibzī fra Jemen, der i sidste halvdel af 1600-tallet indlagde sig solid berømmelse som forfatter af rangstridsdigte (kaffe – the, kaffe – qāt etc.); om ham endvidere Steinschneider p. 22 og 57).*

⁴⁶⁾ *Steinschneider*, op. cit. p. 38. Genrebetegnelsen på hebraisk er især *wikkūah*, men også *rib*, מריבה, מלוקה, ibid. p. 7.

⁴⁷⁾ *Ibid.* p. 31 og 81. Jehuda anvender i sine rangstridsdigte bl. a. temaet *sværd og pen*, om hvilket den biografiske overlevering siger, at det for første gang behandlede i Spanien af Abū Ḥafṣ Aḥmad b. Burd i begyndelsen af det 11. årh. (*Wagner*, op. cit.

p. 450 (p. 16)). At en sådan angivelse overhovedet findes værdig lil at nævnes, lyder på, at genren som sådan forlængst var rodfæstet i det mauriske Spanien!

⁴⁸⁾ The Medieval Literature of Western Europe. A Review of Research, Mainly 1930–1960. New York 1966 [Revolving Fund Series Number 22], p. 143 ff. Et nødvendigt supplement, navnlig i bibliografisk henseende, er dog Der provenzalische Minnesang. Ein Querschnitt durch die neuere Forschungsdiskussion. Herausgegeben von Rudolf Baehr [= Wege der Forschung Band VI], Darmstadt 1967.

⁴⁹⁾ Jvf. Joachim Storost, Die Kunst der provenzalischen Trobadors, Deutsches Dante-Jahrbuch N. F. 25/26, 1957, p. 137 [= Wege der Forschung Band VI, Darmstadt 1967, p. 2].

⁵⁰⁾ Afhandlingene Concerning the Accessibility of Arabic Influences to the Earliest Provençal Troubadours, p. 147–158 i Mediaeval Studies XV, Toronto 1953.

⁵¹⁾ Om A. J. Denomy's argumentation ud fra Avicennas afhandling, se Theodore Silberstein, Andreas, Plato und die Araber. Bemerkungen zu einigen Neuerscheinungen über die höfische Liebe, i: Wege der Forschung Band VI, Darmstadt 1967, p. 372 ff. (= Modern Philology 47, Chicago 1949/50, p. 121 ff.). Om det »nye« i troubadourdigtingen og den arabiske poesis betydning i det hele taget, se også Erik Rooth, Den provenzalska trubadurpoesiens oppkomst. Gamla och nya teorier, Vetenskaps-Societeten i Lund, Årsbok 1927, p. 12 ff. og 19 f.

⁵²⁾ Den seneste fremstilling af sekten og dens stifter Hasan-i Şabbāh er Bernard Lewis, The Assassins. A Radical Sect in Islam. London 1967.

⁵³⁾ Se Frank M. Chambers, The Troubadours and the Assassins, Modern Language Notes Vol. 64, 1949, p. 245 ff. Denne billedlige anvendelse af den islamiske orden findes tilsyneladende kun hos disse troubadourer.

⁵⁴⁾ Se Aurelio Roncaglia, Die arabisch-spanische Lyrik und die Entstehung der romanischen Lyrik ausserhalb der iberischen Halbinsel, Wege der Forschung Band VI, Darmstadt 1967, p. 252 ff. Det sicilianske eksempel efter iranisten Antonino Pagliaro, Riflessi di poesia araba in Sicilia, i: Bollettino del Centro di Studi filologici e linguistici siciliani II, 1954.

⁵⁵⁾ I: Jovens: the Notion of Youth among the Troubadours, its Meaning and Source, Mediaeval Studies XI, 1949, p. 1 ff. Jvf. hertil Moshé Lazar, Amour courtois et »Fin' Amors«, Paris 1964, der er anerkendende, men ikke ukritisk overfor den af Denomy fremhævede korrespondance mellem *jovens* og *fatā* (jeg er lektor Anker Teilgård Lauge sen megen tak skyldig for denne henvisning).

⁵⁶⁾ Se artiklen *Futuwwa* (af Cl. Cahen og Fr. Taeschner), p. 961 ff., i The Encyclopaedia of Islam II, Fasc. 38, Leiden-London 1965, og Franz Taeschner, Das Futuwwa-Rittertum des islamischen Mittelalters, Beiträge zur Arabistik, Semistik und Islamwissenschaft. Herausgegeben von Richard Hartmann und Helmuth Scheel, Leipzig 1944, p. 340–385, hvor yderligere Futuwwa-litteratur anføres. Om forholdet til vesten især p. 380 ff. Om der har fundet indflydelse sted, anser Taeschner for et åbent spørgsmål.

⁵⁷⁾ Som ét eksempel: Paul Kretschmer, Der Name des Elefanten, Anzeiger der phil.-hist. Klasse der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Jahrgang 1951, Nr. 21, Wien 1952, p. 325.

⁵⁸⁾ Jvf. Emma Brunner-Traut, Altägyptische Tiergeschichte und Fabel. Gestalt und Strahlkraft. Darmstadt 1968, p. 48, og Carl Brockelmann, Fabel und Tiermärchen in der älteren arabischen Literatur, Islamica II, Leipzig 1926, p. 96 ff.

- ⁵⁰) Om ordets oprindelse, se f. eks. *Erich Köhler*, p. 185 ff. i det note 3 anførte arbejde.
- ⁶⁰) Rowohl-udgaven, Hamburg 1956, p. 123.
- ⁶¹) *Mia J. Gerhardt*, *The Art of Story-Telling. A Literary Study of the Thousand and One Nights*, Leiden 1963, p. 35 og 344 f.
- ⁶²) Op. cit. (jvf. note 45) p. 16.
- ⁶³) Se *Jes P. Asmussen*, *Der Manichäismus als Vermittler literarischen Gutes*, *Temenos* Vol. 2, Helsinki 1966, p. 5-21.
- ⁶⁴) Jvf. *Jes P. Asmussen*, *Ein iranisches Wort, ein iranischer Spruch und eine iranische Märchenformel als Grundlage historischer Folgerungen*, *Temenos* Vol. 3, Helsinki 1968, p. 14 f.
- ⁶⁵) *Greek Form Elements in the Arabian Nights*, *JAOS* 62, 1942, p. 277 ff.
- ⁶⁶) »- compositions whose chief subject is a dispute or a verbal contest (Sumerian adaman-dug₄-ga) between two or more personified animals, plants, minerals, inanimate objects, or natural phenomena«, *Edmund I. Gordon*, *A New Look at the Wisdom of Sumer and Akkad*, *Bibliotheca Orientalis* XVII, 1960, p. 144 ff.; jvf. *Samuel Noah Kramer*, *Sumerian Wisdom Literature: A Preliminary Survey*, *BASOR* 122, 1951, p. 30-31.
- ⁶⁷) Op. cit. p. 160 ff.; »mythes of evaluation«, jvf. *Thorkild Jacobsen*, p. 165 og 179 ff., i: *Henri Frankfort*, *Mrs. Henri Frankfort*, *John A. Wilson* and *Thorkild Jacobsen*, *Before Philosophy*, *Pelican Books* A 198, 1949.
- ⁶⁸) Utvivlsomt det ældste, oprindeligt religiøse, udgangspunkt for de senere i europæisk almuelliv vidt udbredte sommer-vinter-stridssange, se *Waldemar Liungman*, *Der Kampf zwischen Sommer und Winter*, *FF Communications* Nr. 130, Helsinki 1941, p. 151.
- ⁶⁹) *La fable antique I. La fable grecque avant Phèdre*, København 1964, p. 440 f.
- ⁷⁰) Se *E. Brunner-Traut*, *Altägyptische Märchen*, Düsseldorf-Köln 1963, p. 126 og 278.
- ⁷¹) Jvf. afhandlingen af samme navn i *Internationale Wochenschrift für Kunst und Wissenschaft* IV, 1910, p. 993 ff.
- ⁷²) Jvf. *W. G. Lambert*, *Babylonian Wisdom Literature*, Oxford 1960, p. 150 ff.
- ⁷³) Om dette ord, se *W. B. Henning*, *The Choresmian Documents*, *AM N.S.* XI, 1965, p. 177. Teksten til *Draxt i asūrīk* er udgivet af *Jamasp-Asana*, *Pahlavi Texts* II, Bombay 1913, p. 109 ff., *J. M. Unvala*, *Draxt i asurik*, *BSOS* II, London 1923, p. 641 ff., og *Farhad S. Abadani*, *Daraxt-i āsūrīk*, *Journal of the K. R. Cama Oriental Institute* 1956, No. 38, Bombay 1956, p. 1 ff. (= *Revue de la Faculté des Lettres d'Isfahan* 1345/1966, No. 2-3).
- ⁷⁴) *The Geography of Strabo* VII, ed. *Horace Leonard Jones*, London-New York 1930 (Loeb), p. 214-215.
- ⁷⁵) Jvf. det note 64 anførte arbejde, p. 11 ff.
- ⁷⁶) Op. cit. p. 288, note 107; jvf. *Wagner*, op. cit. p. 454 ff. (20 ff.).
- ⁷⁷) *H. Ethé*, *Über persische Tenzonen*, *Verhandlungen des V. intern. Orientalisten-Congresses*, Teil II, 1. Hälfte, Berlin 1882, p. 52 med note 1, *G. E. von Grunebaum*, loc. cit.
- ⁷⁸) Se senest *Oswald Szemerényi*, *Iranica* II, *Die Sprache* XII, Wiesbaden-Wien 1966, p. 214 f.
- ⁷⁹) *Jamshedji Maneckji Unvala*, *The Pahlavi Text »King Husrav and his Boy«*. Published with its Transcription, Translation and Copious Notes. Paris 1921.

⁸⁰⁾ Op. cit. p. 15.

⁸¹⁾ *J. M. Unvala*, op. cit. p. 45; ed. *H. Zolnberg*, Paris 1900 (fotografisk genoptryk Teheran 1963), p. 710–711.

⁸²⁾ Se *H. Ethé*, Neupersische Litteratur, Grundriss der iranischen Philologie II. Band, Strassburg 1896–1904, p. 226–229 og jvf. *Steinschneider*, op. cit. p. 22f., 28f., 34, 36, 44, 46, 47, 50f., 53, 55, 57, 61 og 85.

⁸³⁾ Tekst og oversættelse af de forskellige versioner (dog kun oversættelse af den aramaiske) i *The Story of Aḥīkār. From the Aramaic, Syriac, Arabic, Armenian, Ethiopic, Old Turkish, Greek and Slavonic Versions*. By *F. C. Conybeare*, *J. Rendel Harris* and *Agnes Smith Lewis*. Second Edition. Cambridge 1913. Oversættelsen af Elefantinefragmentet findes p. 173.

⁸⁴⁾ *Aramaic Papyri of the Fifth Century B. C.* Edited, with Translation and Notes, by *A. Cowley*, Oxford 1923, p. 218 og 225, *Arthur Ungnad*, *Aramäische Papyrus aus Elephantine*, Leipzig 1911, p. 77f., *An Aramaic Handbook*. Edited by *Franz Rosenthal*. Part I,1, *Porta Linguarum Orientalium N.S. X*, Wiesbaden 1967, p. 16. Om fragmentet og dets sandsynlige eftervirkning i den æsopiske tekst om *granatæbletræet og æbletræet*, ed. *C. Hahn*, Leipzig 1852, Nr. 385, *Babrius and Phaedrus*, ed. *Ben Edwin Perry*, Loeb-udgaven 1965, p. 463, jvf. *Walter Wienert*, *Die Typen der griechisch-römischen Fabel*, FF Communications N:o 56, Helsinki 1925, p. 32.

⁸⁵⁾ Her har formodentlig især de tyrkiske folk været lærenemme aftagere. *Gunnar Jarring* har udgivet en tekst, hvis persiske oprindelse er åbenbar (*The Contest of the Fruits. An Eastern Turki Allegory*. Lunds Universitets Årsskrift N.F. Avd. 1. Bd. 32. Nr. 4, Lund 1936). Ikke blot titlen, men også hovedordene er persiske (*Jang-i mīue*, »frugternes krig (strid)«, *ānār*, »granatæble«, *anjīr*, »figen«, *angūr*, »drue«, *bāγ*, »have«, *bih* (*bihī*), »kvæde«, *bahār*, »forår«, *bihīšt*, »paradis«, *rang*, »farve«, *šafalātū*, »fersken«, *xurmā*, »daddel«, osv.). Et andet tyrkisk eksempel (striden mellem sværd og lanse, kaldet »Det hāshimitiske sværds rangstridsdigt«, *Munāzare-yi saif-i hēšimī*) p. 9ff. hos *O. Rescher*, *Orientalistische Miscellen*, Konstantinopel 1925 (en sjælden bog, kun trykt i 70 eksemplarer!). Et jødisk sidestykke optræder p. 763f. i *Die Sagen der Juden*. Gesammelt von *Micha Josef bin Gorion*. Neu herausgegeben und mit einem Nachwort versehen von *Emanuel bin Gorion*, Frankfurt am Main 1962. Med hensyn til Nærorienten har muligvis nestorianerne, hvis historie har været intimt knyttet til Irans, spillet en ikke ubetydelig rolle i den persiske formidling. Endnu i vore dage nyder rangstridsdigte stor yndest hos dem (jvf. *Mark Lidzbarski*, *Geschichten und Lieder aus den neu-aramäischen Handschriften der Königlichen Bibliothek zu Berlin* [Beiträge zur Volks- und Völkerkunde. Vierter Band], Weimar 1896, p. 300, note 2). Et af *Lidzbarski's* eksempler er »Månedernes rangstrid«, et yndet tema, der også forekommer i *Anthologia Graeca IX*, 580 (*Anthologia Graeca* Bd. III, ed. *Herman Beckby*, München 1958, p. 354–355).

⁸⁶⁾ [*Henri Massé*, ser jeg nu, tillægger *Draxt ī asūrīk* samme afgørende betydning, som det er sket i nærværende kapitel, og understreger denne teksts strukturelle indflydelse på *Asadī* (Du genre littéraire »Débat« en arabe et en persan, *Cahiers de Civilisation Médiévale*, Avril–Juin 1961, Poitiers 1961, p. 138)].

Kapitel 3

Bemærkninger

om den jødisk-persiske Hāfiz-overlevering

I sin velkendte og højt værdsatte udgave af 50 Hāfiz-digte fremlagde professor *A. J. Arberry* nogle principielle overvejelser vedrørende den vigtige og vanskelige opgave, som tekstudgiveren stilles overfor.¹⁾ Det første problem, siger han, er »to decide which of the poems attributed to him (Hāfiz) in the various manuscripts are genuine products of his pen«, og dette naturligvis så meget des mere som så at sige alle udgaver, både de trykte, fra *editio princeps*, Calcutta 1791, og videre frem, og manuskripterne varierer med hensyn til antallet af ghazal'er. »The next task is to determine what lines of each genuine poem are authentic«, og når det er blevet gjort i den udstrækning, det er muligt, »it yet remains to establish the correct order of the lines of each poem« og »to settle the innumerable problems of verbal variants«. Hvis, som traditionen siger, Hāfiz selv virkelig havde forestået en definitiv udgave af sine digte i år 770 efter Hidjra (= 1368–1369 e. Kr.) for at stille den til fremtidige generationers disposition, ville vi have haft en sikker norm, og de nævnte problemer havde ikke eksisteret. Men det er desværre ikke tilfældet, og problemerne er i øjeblikket større end nogen sinde tidligere. At tro, de kan bringes til en let løsning, synes at være utopisk. Men måske kunne en omhyggelig komparativ analyse af de allerældste tekster i det mindste føre til etableringen af en vis sikkerhed, hvad autenticitet i ordvalg og linjeføring angår. I den henseende kunne de hidtil oversete jødisk-persiske manuskripter være til nogen hjælp.

Da professor Arberry udsendte sin bog, benyttede han den af *Mīrzā Muḥammad Qazvīnī* og dr. *Qāsim Ghānī* udgivne kritiske tekst²⁾

og de af *H. Brockhaus*,³⁾ *V. R. von Rosenzweig-Schwannau*,⁴⁾ *Ḥusain Pižmān*⁵⁾ og *Mas'ūd Farzād*⁶⁾ besørgede udgaver. Qazvīnī-Ghanī-ud-gaven er baseret på 17 manuskripter, af hvilke det ældste, der tilhører Saijid 'Abd al-Raḥīm i Teheran, går tilbage til år 827 e. H./1424 e. Kr. Men siden da er et antal ældre tekster imidlertid blevet fremdraget. Disse tekster, et *Dushanbe*-manuskript, nr. 555 i den Tadjikiske Sovjetrepublikks Videnskabsakademi, anset for at være det ældste eksisterende Hāfiz-manuskript, måske fra 807/1405, manuskriptet *Aya Sofya* 3945, dateret 813/14, MS nr. 261/27 i *British Museum*, kopieret i 813–814 (1410–1412) og udgivet af dr. Parviz Khānlari i 1959, og endelig et *New Delhi*-manuskript, dateret 818 e. H. og udgivet af Mahdi Kamāliyān,⁷⁾ er alle blevet præsenteret og analyseret på fremragende måde af *R. M. Rehder*,⁸⁾ der, ud fra overbevisningen om, at datoen 807/1405 for *Dushanbe*-manuskriptet ikke kan opretholdes, fastslår (p. 110), at *Aya Sofya*-teksten »replaces the Khalkhālī MS. of 827 as the base for any future critical edition«.

I denne sammenhæng kunne, selv om det frembudte materiale er for sparsomt til at give et helt retfærdigt indtryk af disse teksters betydning, de to jødisk-persiske manuskripter *British Museum Or.* 4745 og *Add.* 16 i *Det kongelige Bibliotek* i København passende anbringes. Manuskriptet i *British Museum* er blevet udmærket beskrevet af *G. Margoliouth*.⁹⁾ Denne dyv'n x'jh h'fz šyr'zy (fol. 2 a) indeholder ca. 470 ghazal'er og andre digte inklusive Sāqī-nāme. Det er dateret A.M. 5499 (1739 e. Kr.). København-manuskriptet, der kun er et fragment omfattende 171 ghazal'er og andre stykker sammen med Sāqī-nāme, er udateret, men efter dets udseende og den anvendte skrifttype at dømme tydeligvis meget gammelt. Det er indbundet sammen med et fragment af den jødisk-persiske digter *Imrānī's* (16. årh.) *Faṭḥ-nāme*. I det følgende konfronteres 4 ghazal'er fra de af Rehder studerede manuskripter med deres jødisk-persiske versioner.

Nr. 1: ای غایب از نظر بخدا میسپارم

O Entschwund'ner meinem Blicke!
Dich empfahl' ich Gottes Hut¹⁰⁾

Desværre findes denne ghazal ikke i det gamle manuskript i *Det kongelige Bibliotek*, således at det ikke i dette tilfælde er muligt at

opnå et nogenlunde eksakt billede af den jødisk-persiske traditions generelle stilling. Or. 4745 har den imidlertid (fol. 5b) med 8 af Qazvīnī-Ghanī-udgavens 10 bajt'er, idet det udelader dennes bajt 4 og 9 og giver de øvrige rækkefølgen 1, 3, 7, 2, 5, 6, 8, 10. I både Aya Sofya 3945 og New Delhi-manuskriptet¹¹) har digtet 7 bajt'er. Hvad ordvalget angår, viser den jødisk-persiske version iøjnefaldende slægtskab med Qazvīnī-Ghanī-teksten og følger denne – mod de andre tekstvidner – med læsemåderne *bdl* bajt 1b (i stedet for *بجان*) og *mhr'ḥ* 'brvyyt i bajt 2a (= Qazvīnī-Ghanī 3a) (i stedet for *محراب ابرویم*).

Nr. 2: جانا ترا که گفت که احوال ما میرس

Seele, sprich, wer dir gerathen
Nicht zu fragen wie's mir gehe¹²)

Kun i Aya Sofya 3945, Dushanbe-manuskriptet (bøge med 8 bajt'er) og i New Delhi-manuskriptet (7 bajt'er, med rækkefølgen 1, 3, 2, 4, 6, 7, 8¹³). Af de jødisk-persiske versioner følger *Add. 16* (fol. 2a–2b) Aya Sofya- og Dushanbe-teksten både med hensyn til bajt'ernes antal og rækkefølge, hvorimod *Or. 4745* (fol. 64a) har 9 bajt'er og en afvigende rækkefølge (1, 2, 4, 3, 5, 6, 7, 9, 8). Bortset fra ubetydelige afskriverfejl og det af *Or. 4745* tilføjede bajt:

a nqš ḥqvq svḥbt v'xP's bndgy
b 'z lvvḥ synh mḥv kn vn'm m' mpvrs

نقش حقوق صحبت و اخلاص بندگی

از لوح سینه محوکن و نام ما میرس

Hvem sagde: Slet ud af brystets tavle venskabets
(sammenkomstens) og trællebåndets inderligheds ret
(eller: venskabets ret og trællebåndets inderlighed)
og spørg ikke om vort navn!,¹⁴)

er de jødisk-persiske tekster så at sige identiske med det gamle New Delhi-manuskript. I stedet for bajt 3a

خواهی که روشنت شود اسرار درد عشق

»Ønsker du, at kærlighedens kvalers hemmeligheder
bliver åbenbare for dig«,

har Add. 16 imidlertid: mn z_vq svz 'šq tv d'nm kh md'y, dvs.

من ذوق سوز عشق تو دانم که مدعی

»din elskovs lidenskab kender jeg fremfor anklageren (eller: jeg, der er klager)«, en version, hvis ægthed kun kan blive kritisk vurderet, når alle de ældste manuskripter er blevet samlet og kollationeret. Or. 4745, der er temmelig skødesløst skrevet, er ene om 'hvv'l i stedet for **قصه** i bajt 1b, jvrm gvzšth i stedet for **جرم نکرده** i bajt 2b og 'hvv'l sr (med vokaltegnet *sere* under s) i stedet for **اسرار درد** i bajt 4a.

Nr. 3: هر نکته ای که گفتم در وصف آن شمایلی

Auf alles, was ich Zartes sagte
Zu jener Reize Preise¹⁵)

Rækkefølgen af bajt'erne i Or. 4745 (fol. 74b–75a) og i Add. 16 er identisk med de ældste manuskripter, Dushanbe-manuskriptet og Aya Sofya 3945, men Add. 16 har et ekstra bajt (digtets femte)¹⁶:

a: drd' kh br dr xvd b'ry nd'd y'rm

دردا که بر درخود باری نداد یارم

b: jnd'nk 'z jv'nb 'ngyxtm s'yl

چندانک از جوانب انگیختم سایل

a: Ak, at min ven ikke lod mig komme (*bārī dādan*) til sin dør,
b: hvor meget jeg end fra alle sider bønfuldt (herom).

Det er bemærkelsesværdigt, at de jødisk-persiske tekster i dette særlige tilfælde synes at reflektere en relativt velfikseret tradition, der er afhængig af en kilde, som de deler med de ældste manuskripter, især British Museum MS 261/27 fra begyndelsen af det 15. årh.,

primært, og, sekundært, af en gammel specifik jødisk-persisk tradition. Manuskriptet fra British Museum er således – mod de andre tekstvidner – identisk med de jødisk-persiske versioner i bajt 4b, 8b (*grdnt* i stedet for گردن) og, Add. 16 alene, 5b (ʔl xšʔyl i stedet for الفضائل), men derudover har disse tekster, trods betydelig kronologisk forskel, læsemåder, der ikke attesteres af manuskripterne i arabisk skrift. Eksempler på denne kategori, fælles for de to jødisk-persiske tekster alene, er *gftym* i bajt 1a (de andre tekster uden undtagelse گفتم), *mpvrsyd* i bajt 4b (de andre

نیرسند og نیرسد میرسند نیرسند),

mlhrt i bajt 7b (de andre نقشت) og den særlige gengivelse af hele bajt 8b:

y' rb bvd kh bynm dr grdnt ḥmʔyyl
 O Gud, lad det ske, at jeg ser (den, dvs. Hāfīz' hånd, *dast*)
 som et halsbånd om din hals,

der i de andre tilfælde optræder som:

یارب به بینم آنرا درگردن حمایل

(Qazvīnī-Ghanī, Aya Sofya, British Museum 261/27: گردنت).

I bajt 6b har de to *mʔyyl* fælles med Qazvīnī-Ghanī-teksterne og New Delhi-manuskriptet¹⁷⁾ mod قایل i de øvrige tekster, og i hele bajt 2b og 6a følger de samme manuskripttradition.

Nr. 4: ای که مهجوری عشاق روا می داری

O du, der billiger de elskendes adskillelse

Også i denne ghazal synes en særlig jødisk-persisk tradition at komme til orde med læsemåden *mflsʔn* (Or. 4745, fol. 98b, Add. 16, fol. 32a) i bajt 1b, hvor Qazvīnī-Ghanī-teksterne har عاشقان og New Delhi-manuskriptet بندگان. Sidstnævnte tradition¹⁸⁾ følger imidlertid i bajt 3a med *dl rbvdy* mod Qazvīnī-Ghanī-teksternes دل ببرد. Alle tekster har samme antal bajl'er.

Det er naturligvis indlysende, at to manuskripter ikke repræsenterer tilstrækkeligt materiale til at sætte én i stand til at komme til en

definitiv erkendelse af den jødisk-persiske litterære traditions særlige betydning. Formålet med disse upretentiose bemærkninger har da også blot været at henlede opmærksomheden på den kendsgerning, at der virkelig eksisterer jødisk-persiske versioner af den klassisk-nypersiske litteratur, og at disse, når de i videre udstrækning er blevet kollationeret og vurderet, utvivlsomt vil vise sig at have genuine varianter af umådelig værdi for fremtidige tekstudgaver og, i betragtning af jødernes gennem alle tider bevidnede konservatisme og respekt for og trofasthed mod den orale og skrevne tradition, være i stand til på uvurderlig vis at hjælpe med til at etablere en solidt fikseret og tilforladelig Hāfiz-tekst, så meget desto mere som de jødisk-persiske versioner er ganske utvetydige i sproglige detaljer, idet de f. eks. skelner mellem ζ og ξ , ω og φ , būd og buvad etc. og i de fleste tilfælde angiver Izāfe. Og endelig, i Hāfiz' tilfælde, er det måske ikke helt uvæsentligt at minde om den jødiske litterære skole i Šīrāz, der i det 14. årh. frembragte en så eminent digter som Šāhīn, Firdausī's åndelige arvtager, og, med et videre, alment litteraturhistorisk perspektiv, om betydningen af en større indsigt i den ægte Hāfiz-overlevering. Man må jo trods alt ikke overse, at det netop var Hāfiz, der inspirerede *Goethe* til hans *West-östlicher Diwan*;

Hafis, dir sich gleich zu stellen
 Welch ein Wahn! — —
 Das alles kennst und singst du heut
 Und singst es morgen eben:
 So trägt uns freundlich dein Geleit
 Durchs rauhe, milde Leben.

Orientalisk poesi var for *Goethe* ganske simpelt Hāfiz. »Was ihm Hāfis vertraut machte, war gewiss die Ähnlichkeit ihres Geschicks und die Gemeinsamkeit vieler Anschauungen. Wie Hāfis konnte *Goethe* sich als volkstümlichen Sänger betrachten, der gleichzeitig auch die Gunst seines Fürsten genoss und ihm bereitwillig diente. Wie Hāfis den Koran auswendig wusste, so war *Goethe* seit frühester Kindheit mit der Bibel vertraut, und im sonnigen Süden hatte auch er gelebt und geliebt. Diese Parallelität des Lebens wird durch den Doppelsinn vieler der im West-östlichen Divan genannten Personen unterstrichen. Des Hāfis Timūr ist *Goethes* Napoleon, Schāh Schudschā (Schach Sedschan) sein Carl August. I den Gaselen des Hāfis verspürte *Goethe* eine heiter-massvolle Gesinnung, die sowohl

an der »Fülle der Welt« Anteil nahm wie in »die Geheimnisse der Gottheit von Fern« hineinblickte, »Religionsübung« wie »Sinnenlust« zugleich verwarf und so in einer »skeptischen Beweglichkeit« sich über die Zeitereignisse erhob, eine harmonische Verbindung von jugendlicher Sinnenfreude und Weisheit des Alters also, wie sie Goethes eigenen Idealen entsprach«. ¹⁹⁾ Goethe-Hāfiz-forholdet er endnu ikke blevet udtømmende forstået. Det optager stadig litteraturhistorikeren. Men sejgt og støt vindes ny og uventet indsigt. ²⁰⁾

Noter til kapitel 3

¹⁾ Hāfiz. Fifty Poems. Texts and Translations Collected, Introduced and Annotated by Arthur J. Arberry, Cambridge 1953, p. 10 ff. (førsteudgaven 1947, genoptrykt 1953 og 1962).

²⁾ Teheran 1320/1941.

³⁾ Leipzig 1854–1863.

⁴⁾ Der Diwan des grossen lyrischen Dichters HAFIS im persischen Original herausgegeben, ins Deutsche metrisch übersetzt und mit Anmerkungen versehen von Vincenz Ritter v. Rosenzweig-Schwannau, Band I. Wien 1858, Band II. Wien 1863, Band III. Wien 1864.

⁵⁾ Teheran 1318/1939.

⁶⁾ Arberry, op. cit. p. 10.

⁷⁾ Farhang-i Irān Zamīn Vol. VI, Teheran 1337, p. 204 ff.

⁸⁾ New Material for the Text of Hāfiz, Iran, Journal of the British Institute of Persian Studies Vol. III, London 1965, p. 109–119.

⁹⁾ Catalogue of the Hebrew and Samaritan Manuscripts in the British Museum, London 1965 (genoptryk), p. 273.

¹⁰⁾ Rosenzweig-Schwannau, op. cit. Band I, nr. 64, p. 208–209.

¹¹⁾ Farhang-i Irān Zamīn VI, p. 216.

¹²⁾ Rosenzweig-Schwannau, op. cit. Band II, nr. 2, p. 78–79.

¹³⁾ Farhang-i Irān Zamīn VI, p. 263.

¹⁴⁾ naqš – maḥv kardan, »fjerne, slette«.

¹⁵⁾ Rosenzweig-Schwannau, op. cit. Band II, nr. 10, p. 206–207.

¹⁶⁾ Jvf. Rosenzweig-Schwannau's tekst, op. cit. Band II, p. 206, linje 15–16.

¹⁷⁾ Farhang-i Irān Zamīn VI, p. 240.

¹⁸⁾ Ibidem, p. 255.

¹⁹⁾ Lob der Geliebten. Klassische persische Dichtungen. Herausgegeben und aus dem Persischen übersetzt von Werner Sundermann. Nachgedichtet von Marlin Remané, Berlin 1968, p. 216 f.

²⁰⁾ Se f. eks. *Ursula Wertheim*, Von Tasso zu Hafis. Probleme von Lyrik und Prosa des »West-östlichen Divans«, Berlin 1965, og *Henri Broms*, Two Studies in the Relations of Hāfiz and the West [Studia Orientalia edidit Societas Orientalis Fennica XXXIX], Helsinki 1968.

Kapitel 4

‘Attār fra Nišāpūr i den jødisk-persiske litterære overlevering

Der findes i den persiske epik to fortællinger, der ikke just er digtning i den store stil, men som på rørende vis udtrykker en barnlig-naiv og umiddelbar fromhed. Det er historierne (*qiṣṣe*, *ḥikāyat*, *dāstān* i manuskripterne) om henholdsvis den fattige stenhugger (*sanġtarāš*), der ville vise Gud gæstfrihed (*mihmānī kardan*) og således bringe ham ned blandt den jordiske dagligdags mennesker, og den mægtige kong Hovedskal (*sulṭān ĵumĵume*), der blev vakt til live for at kunne fortælle sit livs historie og omsider fik fred i sin grav. Ingen af disse tekster foreligger kritisk bearbejdet, *Kong Hovedskal* end ikke, mig bekendt, i nogen maskintrykt udgave. Stenhuggerhistorien lod (uvist, om ét bestemt manuskript eller en eklektisk tekst) ‘*Abbās Iqbāl* publicere i tidsskriftet *Armayān*, og denne tekst genoptryktes i den af *Vaḥīd Zāde-Nasīm Dastġirdī* besørgede Kulliyāt-i ‘*Uбайд-i Zākānī* Teheran 1334¹). De i det følgende, benyttede tekster er for stenhuggerhistoriens vedkommende ‘*Abbās Iqbāl*’s version i den nævnte Teheran-udgave og de to jødisk-persiske manuskripter *ENA 484* (fol. 9a–11b) og *Zemiroth*, *Acc. No. 12485*, (fol. 85b–88b), i The Jewish Theological Seminary i New York,²) og for Kong Hovedskal-historiens vedkommende Leningrad-manuskriptet *Aziatskij Muzej Ms. or. B. 2172*,³) Bodleian Library *MS. Fraser 124* (= *Ethé 1239*),⁴) *Shimon Chakam*’s trykte jødisk-persiske version p. 95b–96b bagerst i *Šāhīn*-udgaven vol. I (Jerusalem 1902) samt – alter – *ENA 484* (fol. 25b–30a.)⁵) Hovedpersonen i den første tekst er Moses (*Musā*) og i den anden Jesus (*‘Isā*). I de jødisk-persiske versioner er det derimod, naturligt nok, også i det andet tilfælde Moses (skrevet både *mvs’* og *mvs’*).

Historien om stenhuggeren

[‘Abbās Iqbāl’s tekst efter Vaḥīd Zāde-Nasīm Dastgirdi’s udgave p. 174–176]

Mihmānī kardan-i sangtarāš xudāvand rā az šadāqat

Den fromme stenhuggers gæstfrihed mod Herren

P. 174

- (1) Der var (engang) en stenhugger på bjerget Tūr (Sinaj).
Han huggede sten og sagde: »O, Barmhjertige,
- (2) hvor er du i himlen?
Hvor længe vil du være skjult for vore øjne?
- (3) Det ville være godt, hvis du kom ned til jorden,
ned til os, o verdensernes Gud!
- (4) Jeg vil hugge et stenhus til for dig,
være tjener ved dit hof.
- (5) Hvis du vil vandre omkring på sletten,
skal du gå med mig og se dig om.
- (6) Dejlige er spadsereture i bjergene,
græsgangenes purpurrøde tulipaner.
- (7) Der er hverken tyv eller røver dér nu,⁶⁾
kom med mig, frygt ikke de vantro!
- (8) Kommer der en sjakal eller et vildsvin eller en tiger,
slynger jeg en sten mod dem.
- (9) Kommer der en ulv, kaster jeg en sten eller en qulbe,⁷⁾
kommer der en løve, kaster jeg (den) en økse på halsen.
- (10) Om dagen vil jeg vifte fluerne bort fra dit ansigt,
om natten vil jeg gå rundt omkring huset som en nattevagt⁸⁾.
- (11) Dette sagde han og lagde grunden til huset,
bønfaldende klagede og jamrede han.
- (12) For at se Gud huggede stenhuggeren
sten fra aftenens begyndelse til (morgen)brisen.
- (13) Med dygtighed huggede han et stenhus til,
stenkander, den ene bedre (end den anden).
- (14) Han kom vand i kanderne og lukkede dem,
han fyldte bægrene med mad og ordnede dem.
- (15) På sengekanten stillede han puder,
han gjorde huset fuldkomment.⁹⁾

- (16) Stenbægre huggede han til med dygtighed,
en kongelig trone af sten (ḥaġar) opførte han.
- (17) En stenblok anbragte han ved døren,
en kande fuld af vand ved siden af.
- (18) Jamrende og klagende som en nattergal om foråret,
klagede han jamrende 100000 gange til den Ene (?)¹⁰⁾
- (19) Natten igennem lige til daggry lå han vågen,
modløst (sard, egtl. »kold«) sukkende, med blegt ansigt
og våde øjne.
- (20) Jamrende udstødte han fra hjertet en modløs sukken,
som forårsskyen gav han regn med sine tårer.
- (21) Han sagde: »O, Herre, hvis du kommer nu,
(hvis) du nådigst (az karam) kommer ned fra himlen,
- (22) vil jeg først vaske dine hænder og fødder
og drikke vandet fra dine fødder som eleksir.¹¹⁾
- (23) Så vil jeg bringe et bord til dig,
(og) jeg vil selv være en skildvagt¹²⁾ ved dit hof.¹³⁾
- (24) Er det koldt, vil jeg gøre ild for dig,
er det varmt, vil jeg hele tiden puste på dig.
- (25) Ønsker du vand, giver jeg (dig) kanden i hånden,
ønsker du brød, lægger jeg en bordduk foran dig.
- (26) Til fårehyrderne vil jeg gå efter mælk,
bringe meget fedt (smør) tillige med ost,
- (27) koldt vand og en kande med brød tillige (og anden) mad –
lev med den gode næring.¹⁴⁾

P. 175

- (28) Ønsker du fårehalfedt, bringer jeg det for dig,
ønsker du qalye,¹⁵⁾ koger jeg det for dig.
- (29) En pude vil jeg lave til dit hvilested,¹⁶⁾
ønsker du lut og rørfløjte, bringer jeg dem foran dig.
- (30) Hvis du ønsker en skøn kvinde,¹⁷⁾
bringer jeg også en sådan til dig uden at spørge.
- (31) Når du står op, giver jeg (dig) sko på,
jeg kommer til dig, passer på dig.
- (32) Jeg vil bringe et får (gūs-fand) (og) ofre¹⁸⁾ det til dig,
jeg vil få det stegt for dig.

- (33) Jeg bringer dig et offer, o Gud,
vis mig derefter dit åsyn!«
- (34) Dette sagde han og gik til det høje bjerg,
til fårehyrderne efter et får.
- (35) I hast købte han et får,
slyngede et reb om dets horn og trak af sted (med det).
- (36) Han sagde til sig selv: »Det ville være dejligt, om,
når jeg kommer (går) til mit hjem,¹⁹⁾
- (37) Gud ville være kommet til mit hus,
– så mit afsindige hjerte blev lykkeligt –
- (38) ville ligge og sove på sin seng,²⁰⁾
lykkelig og med fred i hjertet over sit held.
- (39) Han er veltilpas, og jeg uvidende (herom),
såre hurtigt vil jeg bringe fåret«.
- (40) Den svage, uformående sagde til sig selv:
»Skulle Gud være kommet fra himlen,
- (41) skulle han ligge og sove i mit hus,
gør han mit gale hjerte glad.
- (42) Nogen tid vil jeg vente tålmodigt, mens jeg går omkring,
(og) så vil jeg lave kebāb af fåret.
- (43) Jeg har skjult et kumāj-brød dér,²¹⁾
han ved det ikke, jeg bringer det straks;
- (44) mens han spiser hvedebrød med kebāb,
giver jeg ham også en kande fuld af vand i hånden.
- (45) Ønsker han vand, koldt og frisk vand,
giver jeg, stående hos, ham en kande i hånden«.
- (46) Således gik han og talte i kærlighed og lidenskab
(og) trak af sted med det lille får ad den fjerne vej.
- (47) Til Moses kom samtidig en person.
Disse ord sagde (åbenbarede) han til Moses:
- (48) »Han laver med sig selv hele tiden fantasifulde ting,
mens han snakker og snakker«.
- (49) Tilfældigvis kom²²⁾ Moses til bjerget Tūr
(og) trådte ind i minen, (der var) fuld af lys.
- (50) Moses gik ind og satte sig i huset.
Han sønder slog bægrene og kanderne imellem hinanden.
- (51) Stenhuggeren kom med grønt (og) får (?).²³⁾
Da han var kommet ned fra det høje bjerg

- (52) (og) så de sønderslåede bægre og kander,
jamrede han umådeligt og uden ende.
- (53) Han sagde: »O min Herre, hvordan (med) én uden
påtrængenhed?²⁴)
Hvor blev han ikke modtaget ved dit hof!
- (54) Du, som viste os venlighed,
således har man gjort, hvorfor tillod du det?«
- (55) Dette sagde han og græd som en regn,
klagede også i fortvivlelsens smerte.
- (56) Moses' øre hørte hans klagen,
han gik hen til ham, betragtede hans kind
- (57) (og) sagde: »O tåbe, hvorfor jamrer du?
Ved du slet ikke, hvad du gør?«
- (58) Han sagde: »Jo, jeg lavede et hus for den Sande,²⁵)
tæpper og puder anbragte jeg i det.

P. 176

- (59) Hvorfor sønderslog du disse kopper?
Dette vort hjerte har du såret med kummer«.
- (60) Han sagde: »O tåbe, Gud har ikke noget hus,
han har aldrig (haft) bolig og våning.
- (61) Gør bod, afsværg denne tåbesnak!
Hvis du ikke er et fæhoved, så far ikke frem²⁶) ad denne
vej«.
- (62) Dette sagde Moses og fjernede sig fra ham.
Stenhuggeren blev kummerfuld ved disse ord.
- (63) Således klagede han, og på hans ansigt
randt to strømme af vand fra hans øjne.
- (64) Af hjertets smerte fylder han øjet med blod
for at fjerne støvet fra hjertets smerte.
- (65) Han sagde: »O nådige Gud, du kender min tilstand,
du er vidende om alle mine handlinger.
- (66) Alt hvad jeg gjorde i min uvidenhed,
tilgiv du det i din visdom«.
- (67) Mens han talte således i frygt og bæven,
kom Gabriel til Moses, ham der samtalede med Gud.²⁷)
- (68) Han sagde: »O Moses, således siger den Barmhjertige:
Hvorfor holdt du vor tjener væk?

- (69) Hus og trone lavede han for min skyld,
seng og puder anbragte han i det.
- (70) Ønsker du nu at undskylde overfor mig,
gør du din synd til en katastrofe.²⁸⁾
- (71) Hvordan vil du slippe væk fra denne syndefulde
handling?
Nu skal du give mig en god erstatning!«
- (72) Da åbenbaringen fra Skaberen var kommet til Moses,
gik han hen til den bedrøvede (og) sorgfulde.
- (73) Han sagde: »O du fortunlede, der er uden søvn og føde,
tilgiv, hvad jeg har gjort.«
- (74) Han sagde: »O Moses, du er en gudsmænd,
hvorfor viste du mig fjendskab?
- (75) Du gik hen og satte dig i mit hus,
du sønder slog bægrene og kanderne.«
- (76) Gabriel kommer (og siger): »Den Sande siger som det
første:
Gør hans bægre og kander hele!«
- (77) Moses sagde: »Jeg vil købe andre bægre,
jeg vil bringe ham bægre og kander.«
- (78) I stenhuggerens kander
var hans strålende indgravninger den Rene Sandhed.
- (79) Hvorfor sønder slog du hans Sandheds bægre,
sårede hans klagende hjerte med sorg?
- (80) Jeg kender til, hvad der er i hans sjæl,
og nu vil jeg opfylde alle hans ønsker.«
- (81) Moses sagde: »Da jeg (nu) har hørt det, o Nådige,
(så) tilgiv mig de store synder.«
- (82) Til Moses sagde Gud: »O du navnkundige,
denne tjener skal altid være ved mit hof.
- (83) Hvis du ønsker en medicin for din pine,
gå så hen til ham og føj ham.
- (84) Hvis den gudsmænd tilgiver dig,
så vil jeg (også) anse dig for tilgivet.«
- (85) Moses gik hen og begyndte at tale,
gjorde ham til (sin) ven²⁹⁾ for at stille ham tilfreds.
- (86) Da gudsmænd gennem ham var blevet stillet tilfreds,
blev derefter gennem ham (også) Kongen³⁰⁾ stillet tilfreds.

De jødisk-persiske versioner er af betydelig ringere omfang end den persiske Sangtarāš, der har 86 dobbeltvers mod ENA 484's 42 og Zemiroth's 46. I det store og hele er der overensstemmelse mellem teksterne, selv om mindre afvigelser kan noteres fra manuskript til manuskript. Lad dette eksempelvis fremgå af følgende jødisk-persiske uddrag:

ENA 484, begyndelsen, fol. 9a–9b:

- qšh sng tr'šy r' frm'yyd
 (1) sng tr'šy bvd 'ndr kvh tvr
 sng my tr'šyd vmy g^uft y' γfvr
 (2) t' jnd (j oflest = ě) b'šy dr 'sm'n
 t' jnd b'šy pyš jšm m' nh'n
 (3) xvb b'šd gr tv by'yy dr zmy
 dr br m' 'yy 'l 'lmyn
 (4) xuš tfr'uj j's (dvs. j'st) 'ndr kvh s'r
 'rγv'n P'lh b' mryz'r
 (5) d'uzd y'qy nyst 'ynj' dr jh'n
 tv by' b' m' mtrs 'z k'frvn (-ūn for -ān)

Slutningen, fol. 11b, linje 5–10:

b'z mvš' rft bkvh sngtr'š
 g^uft hq sl'mš br 'š
 bhr tv my gvyyd bgv hmjn'n
 'unjh my gfty bgv dr zmy
 xuš bvdly br m' vr'ht bvd
 z'unk qvl tv bhq t'q bvd

Zemiroth, begyndelsen, fol. 85b–86a:

- qšhy sng tr'š frm'yyd
 (1) sng tr'šy bvd 'ndr kvh tvr
 sng my tr'šyd my g^uft y' γfvr
 (2) t' jnd b'šy dr dr'n 'sm'n
 t' jnd b'šy pyš jšm m' nh'n
 (3) xvb b'šd kh tv 'yy br zmy
 dr br m' y' rb 'l 'lmyn
 (4) xvš tfrv'j hst 'ndr kvh s'r
 'rγv'n P'lh b' mryz'r

- (5) d^uzd y^{qy} nyst 'ynj' dr zmyñ
tv byy' b' m' mtrs 'z 'uñ v^yn

Slutningen, fol. 88 a, linje 13–fol. 88 b, linje 3:

b'z mvs' rft bkvh sng tr'š
g^uft hq sl^{mt} my rsnd f'š
b' tv my gvyyd kh gvyy 'ynčnyn
'vnčh my g^ufty tv dr rvy zmyñ
x^uš bvvd m'r' r'st bvdn
'vñk qbvl t^{ur}' t'^t bvdn

Gabriel optræder ikke i de jødisk-persiske versioner, men Gud taler – med hjemmel i Pentateuken – direkte til Moses og ikke som i den islamiske udgave *først* gennem en af Gabriel bragt åbenbaring (vaḥī). Troshelten Moses trænger ikke til andres hjælp. Han opdager selv stenhuggerens lidt for joviale omgang med Gud:

'z qz³¹) mvs' bkvh t^{ur} š^ud
b'z 'ndr m'dn p^{ur} nvr š^ud
dyd mrdy 'st'dh br zmyñ
br x^ud' g^uft vgyv 'vn v^yn³²)

[Zemiroth, fol. 87 b, linje 1–4]

»Som villet af skæbnen kom Moses til Sinajbjerget,
trådte igen ind i minen, fuld af lys,
så en mand stå på jorden
(og) snakke med Gud om det ene og det andet«.

Samtaleemnerne var ham for vulgære:

tv b' hq gvyy 'z n'n v'b
'z pnyr šyr vn^{mt} kb'b

[Zemiroth, fol. 87 b, linje 9–10]

»Du taler med Gud om brød og vand,
om ost, mælk og dejlig kebāb«.

Denne form for særstof er naturligvis udsprunget af den for jødedommen karakteristiske religiøse blufærdighed og ærefrygt, der rækker helt tilbage til ørkentiden. Ved mødet med den kana'anæiske

frugtbarhedskult, hvis afvisning og bekæmpelse blev fundamentalt bestemmende for den israelitiske religions videre forløb, fremhævedes i højere grad Jahves foragt for og uvilje mod seksuelle excesser, og dette gik den rettroende jøde i blodet. Derfor undgår den fromme afskriver af teksten i sin gengivelse af vers 30 (stenhuggerens frimodigt-naive tilbud til Gud om at skaffe ham en skøn kvinde) det utilslørede og kompromitterende ord »kvinde« (zan):

gr x'hy br'yyt 'vvrn xvb rvy jm'l
 hm br'yyt 'vvrn mn by mš'l
 Zemiroth, fol. 87 a, linje 1-2

Også i de jødisk-persiske versioners udeladelse af vers 32 ff. (om stenhuggerens offergave til Herren) er den religiøse bevæggrund afgørende: Efter templets ødelæggelse i år 70 e. Kr. har man ikke kunnet ofre til Jahve! Men når afskriveren gengiver vers 12 med

»- huggede sten i 40 dage (og) 40 nætter«
 (sng tr'šyd jhl rvz jhl šbh',
 ENA 484, fol. 9b, linje 12),

er det rimeligvis det hellige »Moses-tal«, der har spøgt i hans hjerne, for ganske vist er stykkets helt den barnligt fromme stenhugger, men han kan på ingen måde stille Moses i skyggen, religionens stormand, hvem Herren selv værdigede den direkte tiltale. I det hele taget nærrede og nærer Irans jøder en ganske særlig forkærlighed for Moses, og de har aldrig forsømt lejligheden til at sætte ham et litterært monument, heller ikke da de overtog den persiske historie om *Kong Hovedskal*.

»Historien om kong Hovedskal«

Qišše-yi sultān jumjume
 (Leningrad-MS. or. B. 2172)³³)

Fol. 1 a

- (1) Pludselig en dag, forudbestemt af Gud,
 jordens og himlens ordner og skaber,
- (2) vandrede Jesus langs en flod³⁴)
 (og) så en hovedskal ligge på marken.³⁵)
- (3) Hovedskallen lå adskilt fra kroppen,
 dens hud og hår var også fjernet.

- (4) Dens tandrad var ligeledes brækket af,
dens hjerne blandet med støv (og) ler.
- (5) En bolig for hvepse, et sted for myrer,
knoglerne var blevet hvide som sne.
- (6) Dens øjenhuler var fulde af sort støv,
i dens to øren havde slange (og) myre banet sig vej.
- (7) Jesus kastede et blik på hovedskallen,
stod i undren (og) sagde: O Gud,
- (8) du skabte menneskene af det rene lys,
kastede dem så som foragtelige i støvet.
- (9) O Gud, den uforlignelige Sandhed er dit navn,
du Skabelsens Sandhed, Nådens Kraft.
- (10) Ved din rene substans' sandhed, o du, der er hævet over
mangler,
åbn igen for mig (sjæls)tilstandenes dør,

Fol. 1 b

- (11) så jeg kan erfare, hvorledes denne omflakkendes tilstand er,
og hvordan han levede i denne verden,
- (12) hans livsvilkår og hvad han levede af,
og hans tilstand i døden og i graven, hvordan han gik bort,
- (13) hvorledes han i graven svarede de to –,³⁶⁾
så jeg kan kende det gode fra det onde.
- (14) Gabriel kom på Guds befaling.
Han sagde: O Jesus, sig, hvad du ønsker.
- (15) Han sagde: Jeg ønsker, at dette henrådnede hoved
genfortæller sin historie (egtl. tilstand) fra ende til anden.
- (16) Gabriel sagde: O du, den Højeste Sandheds profet,
Sandheden siger: Spørg hovedskallen om dens historie
(tilstand)!
- (17) Den kommer til orde, spørg den ud,
så den kan fortælle fortidens historie!³⁷⁾
- (18) Jesus gik hen til den hovedskal
(og) sagde: O hovedskal, ved Sandheden, som er hævet
over mangler,
- (19) genfortæl din egen historie i enkeltheder,³⁸⁾
var du smuk eller grim?

- (20) Hørte du paradis til eller helvede?
Var du gerrig³⁴ eller gavmild?
- (21) Var du konge eller tigger?
Var du mægtig eller hjælpeløs?
- (22) Hvad var dit virke i verden?
Var du en tabets eller vindingens mand?
- (23) På Sandhedens befaling blev hovedskallen talende,
løste så tungen til tale.

Fol. 2a

- (24) Hovedskallen sagde: Hvem er du? Sig mig det!
Du, som kom til mig, o du velmenende.⁴⁰)
- (25) Han sagde: Jeg er en profet ved navn Jesus,
fra Sandheden har jeg et budskab til verdens folk.
- (26) Jeg er, efter Guds befaling, smertens lægemiddel.
Genfortæl din historie⁴¹) helt og holdent.
- (27) Så begyndte hovedskallen at tale,
åbnede for sin historie.
- (28) Den sagde: O Jesus, hør min tale,
så jeg kan fortælle (dig) om fortiden.
- (29) Jeg var konge i kongeriget Ægypten (og) Syrien,⁴²)
mit navn var nået fra øst til vest.
- (30) Syv lande var under min kommando,
planeten Jupiter strålede i mit palads.
- (31) Lidt til at oplyse om min hærstyrke⁴³)
vil jeg fortælle dig, o du gode herre.⁴⁴)
- (32) 700000 byzantinske slaver i alt,
700000 indiske trælle,
- (33) 700000 satinklædte tyrkere havde jeg,
700000, der alle havde perler i ørerne.
- (34) Jeg havde 700000 tjenerinder (skønne) som månen,
hver eneste med et smykke som lændens krone (?).⁴⁵)
- (35) Alle havde jeg købt med guld,
hver eneste (var udstyret) med sværd, med kølle, skjold.
- (36) Bagved og foran mig stod de dag og nat.
Hvem dristede sig til at bevæge læberne?⁴⁶)

Fol. 2b

- (37) 100000 elefanter havde jeg dengang,
hver eneste ligesom et bjerg i verden.
- (38) 700000 hvide kameler havde jeg,
700000 gode rødhårede havde jeg.
- (39) 700000 kameler var i min hær,
ligeså mange soldater (*sarbāz*) år og måned.⁴⁷⁾
- (40) Deres last bestod af (var) guldindlagte rubiner,
af perler⁴⁸⁾ i mængde bestod lasten,
- (41) af de urter, som er i verden,
af guld, af sølv, o du vandrende cypres.
- (42) Velsyede, kongelige telte,
mange (af dem) var på kamelerne, o du navnkundige.
- (43) Berømte heste i tusindvis,
alle med krigens proviant (og) våben.⁴⁹⁾
- (44) Ligesom mine kappeklædte var uden grænse i tal,
overgik mine trommer (og) fløjter i klang⁵⁰⁾ alt.
- (45) 700000 var tusindmandsførerne,
hundredmandsførerne tusinder og atter tusinder.
- (46) Ingen kendte tallet på min hær,
da den var større end antallet af myrer og slanger.
- (47) 50000 hunde (dannede) angrebet i jagtens tid,
jeg havde 60000 høge, jagtleoparder⁵¹⁾ (og) falke.
- (48) Skatte havde jeg anbragt i det skjulte,
ingen kendte deres fortolker.⁵²⁾
- (49) Mine festforsamlings vinskænkere var 100000,
700000 de guldindlagte stole.

Fol. 3a

- (50) 40000 damer af måneskikkelse i verden
havde jeg, omvandrende sole.
- (51) 40000 guldindlagte paladser havde jeg,
alle med troner med guldindlagt stof.
- (52) Jeg havde 60000 overhoveder (fyrster) med guld kroner,
hver eneste lig solen (og) månen.
- (53) Arbejdet med mit kornmagasin var gjort,
mine anliggender⁵³⁾ var ud over (alle) grænser.

- (54) Mit køkken var altid i virksomhed,
der var 40000 berømte kokke.
- (55) Alle fattige og dervisjerne i byen
fik (deres) del af maden fra mit køkken.
- (56) Således udførte jeg min kongegerning i verden.
Dette er min historie, o Jesus, det skal du vide.
- (57) Min rigdom overgik Korahs⁵⁴) rigdom,
hundrede af Korahs slags var dervisjer i sammenligning
med mig.
- (58) Mit navn var kong (sulṭān) Hovedskal.
Jeg var hyrde, hele verden hjorden.⁵⁵)
- (59) Jesus sagde: Hvor længe var du i verden?
Giv en fortolkning af dit livsløb!
- (60) Han sagde: Mit livsløb var 770,
med et sådant held (lykke), at jeg var vejviser (?).⁵⁶)
- (61) Jesus sagde: Hvor mange år har det været således?
Har du sådan været sammen med støv og ler?
- (62) Han sagde: Det er 900 år siden jeg døde,
gravlagde verdens sorger (ḥasrat).
- (63) Jesus sagde: Hvordan gik det dig (var du) i døden?
Hvordan besmittede du læben med dødens gift?
- (64) Fortæl (mig) om din sjæls dødskamp
og fortæl (mig) samtidig om dine grædende øjne.

Fol. 3b

- (65) Han sagde: En dag under stjernejagten⁵⁷)
vendte jeg hjem til min borg.
- (66) Den kongelige parasol var udfoldet over mit hoved,
begejstringsråb fremkaldte jeg i verden.
- (67) Da jeg kom til mit sted,
greb en skælven mig fra top til tå.
- (68) Min sjæl faldt i ild (og) brand,
mine syv lemmer faldt ned i en hvirvelstrøm.
- (69) Af verdens vismænd og læger
kom en mængde på én gang til stede.
- (70) Én efter én kom de hen til mig,
de foreskrev kure, (men) så ikke helbredelse.

- (71) Det er dødens drik, den skal man smage.
Hvor viser sig mon et middel mod døden?
- (72) Dødens støv satte sig på min blege kind,
min cypresskikkelse kastedes⁵⁸) til jorden.
- (73) Da syv dage var gået for mig,
viste der sig pludselig en skikkelse fra midten.⁵⁹)
- (74) Jeg så en skikkelse med fire hænder,
den havde fire ansigter, har det stadig!
- (75) Dens hænder (og) ansigt var som solen og månen,
dens hænder (og) ansigt var sorte som mørket.
- (76) Dens hænder (og) ansigt var som udbrudt vrede,
dens hænder hænder (og) ansigt (som) den opflammede
vredes ild.
- (77) Den viste ildhånden mod mig,
åbnede ildhånden mod mig.
- (78) Dens kløer var som leopardens kløer,
som en løve, en drage eller en krokodille.
- (79) Da ilden fra dens hånd faldt over min sjæl,
så begyndte min sjæl at krympe sig i smerte.
- (80) Den krympede sig fra neglene til midjen,
o Guds profet, hvordan skal jeg forklare det?

Fol. 4 a

- (81) Jeg var nu blevet fod- og hovedløs,
havde hundrede sværd (og) pile i min lever.
- (82) Hvis min tunge nu havde været løs,
ville mit råb være steget til himlen.
- (83) Af alle de skatte, min hær, (mine) anliggender,
af alle børnene, af min familie (og) slægt
- (84) var ingen mig nu til nogen nytte,
ingen i verden så nogen udvej.
- (85) Da den med hundrede jammerskrig, med hundrede
(former for) brutalitet og vold
bragte min sjæl fra kroppen med smerte (og) pine,
- (86) skjultes min sol under skyen.
Jeg gav den søde sjæl bort, o sorg!
- (87) Da mit livstræ blev sønderbrudt,
lukkede frygtens hånd mig livsåndens vej!

- (88) Marias Jesus sagde: O Hovedskal,
fortæl mig alt om din tilstand i graven.
- (89) Hvordan var din tilværelse i graven?
Hvorledes forløb Munkars samt Nakirs terror?
- (90) Om gravens pinsler, myrernes (og) slangernes rædsel,
(om) alt, hvad du så, fortæl mig nu!
- (91) Han sagde: Som en hest i galop førte de (mig) af sted,
til gravpladsen bragte de (mig) i løb.
- (92) Hele verden jamrede,
videre hele hæren, gamle og unge.
- (93) Da de lagde mig i graven,
kom de samtidig støv i graven.
- (94) Pludselig revnede nu min grav,
(der var) ingen tvivl, to personer kom hen til mig.
- (95) Deres udseende var hyllet i sort,
hver af dem var ligesom Hūt-bjerget.⁶⁰)
- (96) Hver af dem havde en mund fra den ene ende til den
anden,
fra gravens grund til hovedets top.
- (97) En ild bredte sig ud fra deres mund,
røg udgik fra (deres) næser som (fra) skorstene.
- (98) Hver af dem havde øjne som et skjold,
det var grønt og azur i hver ende.
- (99) Hver af dem havde en ildsøjle
hos sig, lyt, o udvalgte mand!
- (100) Da jeg nu så deres ydre,
steg et råb straks op fra mig.
- (101) Som en torden opløftede de deres røst,

Fol. 4b

- kastede en voldsom rædsel over mig.
- (102) Så rejste de sig foran mig,
hver af dem krævede min historie
- (103) (og) sagde: Hvem er din Herre (Gud), fortæl om din
religion,
fortæl om den, der ledte dig ad den rette vej!
- (104) Hvem er din profet i verden?
Sig frem, hvordan du undslap os.

- (105) Klageråb kom øjeblikkelig på min tunge.
Jeg vidste ikke, hvad jeg skulle give som forklaring.
- (106) Jeg kendte ikke Gud, havde ingen religion,
havde ikke valgt nogen profets vej.
- (107) Da jeg ikke gav de to noget svar,
slog de nu begge løs på mig.
- (108) En hård kølle slog ned på min hovedtop,
min krops knogler blev brudt i stykker.⁶¹⁾
- (109) Han sagde: Er du blind for Skaberens værk?
Så du ikke klart hans skaberværk?
- (110) 100000 (tegn) på hans skaberværk på jorden
har du set. Blev du aldrig grebet af ærefrygt?
- (111) Da du så verdens overflade (ligge) udstrakt,
glemte du din snævre grav for din fæstning.
- (112) Dette sagde han (og) slog mig med en anden kølle.
Min krop faldt ned i dybet af helvede.
- (113) Midt ind i ilden kastede han mig.
Der var ingen redning for mig.
- (114) En flammende ild – jeg midt i den,
jeg jamrede på ulykkeliges vis.
- (115) Galdens blod fra helvede⁶²⁾ var min føde,
fra zaqqūm⁶³⁾ i helvede, hvert øjeblik, altid.
- (116) Mere end 100000 løver sønderrev mig,
100000 slanger (og) skorpioner bed mig.
- (117) 900 år har jeg haft det således,
levet i selskab med helvedes folk.
- (118) Dette var alle pinslerne i min grav.
Hvad vil (så) komme over mit hoved ved opstandelsen!
- (119) Denne gang viste (Guds) nåde mig vej,
en profet som du kom til mig.
- (120) Marias Jesus mistede bevidstheden;
da han igen kom til sig selv, sagde han: O du, der er
hævet over mangler.
- (121) Brænd ingen troende i din vrede,
sy vort forhæng sammen ved din gunst.
- (122) Gør du denne (din) træl levende,
du er i stand til at gøre døde levende.
- (123) Efter verdens herres befaling blev derefter
hovedskallen straks levende.

- (124) Hans ansigt (var) lig himlens måne,
hans skikkelse lig en vandrende cypres.
- (125) Hans skæg var lig Sahl's⁶⁴) skæg,
(hans) tænders rad var som havets perler.
- (126) Han åbnede sine øjne, så Jesus,
faldt så ned for hans hænder (og) fødder.

Fol. 5 a

- (127) Han sagde: O Jesus, hvad skal jeg nu sige!
Hvad skal herefter min gerning i verden være?
- (128) Jesus sagde: Bøj dit hoved til jorden!
Sig: Vi tror⁶⁵) på verdenernes herre!
- (129) Så bøjede Hovedskal sig ned og tilbad,
hurtigt gned han sit ansigt i støvet.
- (130) Han sagde: Jeg er kommet til den sande tro.
Min tro gælder verdenernes herre.
- (131) Hovedskal kom i samme øjeblik til troen.
Han blev en troende, valgte Jesu religion.
- (132) »Jeg tilbad og fastede morgen og aften«.
I fyrre dage spiste han (kun) lidt mad.
- (133) En tid var han i Jesu tjeneste.
Efter Jesus(-tiden) var han også i den tro.⁶⁶)
- (134) Tres år vandrede han ad Guds⁶⁷) vej,
derefter gik han bort med lys, i tro.
- (135) Da han⁶⁷) kom til dødens tid,
kom dødens engel⁶⁹) til hans sted.
- (136) Den bragte ham Kauthar-vand⁷⁰) fra paradiset,
trak hans sjæl med troens lys ud.
- (137) Da han gik bort som en måne fra godhedens tårn,⁷¹)
sagde enhver: »Jeg tilhører Gud«.
- (138) Så udvalgte de hans gravsted.
Graven var dør, hvor den var første gang, sandelig!
- (139) Da de hurtigt havde anbragt ham i graven,
blomstred⁷²) hans grav som en rosenhave.
- (140) Munkar kom tillige med Nakir, sagde til ham: Pas på,
hvad har du nu at sige?⁷³)
- (141) Han sagde: Jeg har Gud (og) en udsending⁷⁴) med rene
øjne,
jeg er troende, bliv ikke vred på mig!

- (142) Nu er jeg ikke som første gang,
jeg tror for evigt på Jesu religion.
- (143) Munkar samt Nakir sagde: O du religionens mand,
eftersom du er kommet til troen på verdenernes herre,
- (144) vil du evigt forblive under Sandhedens beskyttelse;
han får en smuk død, hvil i fred.⁷⁵⁾
- (145) Hans gravsted blev hurtigt til en have,
Sandheden, den Allerhøjeste, forøgede lyset i hans grav.
- (146) Sandheden, den Allerhøjeste, anbragte hans lys i paradiset,
gav ham 100000 hurier og knøse.⁷⁶⁾
- (147) Hvis du har forstand, grib dette råd,
intet råd er bedre, mere sjælsvederkvægende end dette.⁷⁷⁾

Også Kong Hovedskal-manuskripterne er af forskelligt omfang. *Leningrad-manuskriptet* er med dets 149 dobbeltvers, der oven i købet som en udvidet efterskrift har en række filosofiske betragtninger, langt det største. Numerisk nedadgående følger derefter *Chakam's* tekst med 87, *Bodleian-manuskriptet* med 84 og til sidst *ENA 484* med 74 dobbeltvers.⁷⁸⁾ De to jødisk-persiske versioner har en del særstof af kultur- og religionshistorisk interesse, f. eks. Chakam p. 96a, linje 4:

šast hazāram gabr dar zūnār būd
šad hazāram mardī 'ūjrat kār būd
= ENA 484, fol. 27 a, linje 1–2:
šd hz'rm mrd h'jrt k'r bvd
šd hz'rm gbr b' z'n'r bvd,

med omtalen af zoroastriernes (*gabr*) hellige lændesnor *kustī (zūnār)*, hvis aflæggelse var »den sværeste synd« (*garāntum gunāh*), som det hedder i pāzand-teksten om den videbegærlige søn,⁷⁹⁾ og Chakam p. 96b, linje 14:

haft dōzax dar baram āmad padīd
haft 'ālam dar ūjūd āmad padīd
= ENA 484, fol. 29 b, linje 3–4:
hft dvzx 'umd 'z bhrm bdyd
hft 'lm 'md 'z bhrm bdyd,

der nævner de syv afdelinger af »helvede« og »verden« (himlen).

قدر رضی احدی عنده روایت میکنند که روزی علیه السلام در مزارها طواف -
 میکردند و دیدند کله افتاد و سالهای بسیار گذشته و خانه زنبور
 و ما را شده و علیه السلام متعجب شدند چنانکه قایل گوید شعر عربی
 اسم احمد الرحمن الرحیم ناکه ما، روزی بتقدیر خدا کار ساز
 صانع ارض کما میکند شد عسی کنار دجله و دید در صحرای قناده کله
 کله افتاده و وارتن جدا کشته یوت موی او از هم جدا
 عقد دندان شد زهم بیخه مغز او با خاک کل آمخته
 میکند زنبور جاک موریان همی بر روی سفید کشته آنچه
 کاپه چشم شد بر از خاک سپاه در هر گوشه کشته زنبور را ه
 کرد عسی سوی آن کله نگاه و بیع مانند گفتایا اله شدن
 اخضر بیدی خلق را از نور پاک پس ذلیل افکنده بر روی خاک
 یا الهی حق بی چون تمام شو بحق صنع قدرت او این شو
 بحق دانت پان روی بنیاز بر کنای برین دی اجوال باز

بلاغم حال این سرگشته چیست
 و نذرین دنیا چگونگی کرده زبست
 حال عمر زنگنه در چه داشت
 حال مرگ حال کورش چون داشت
 در حدیث گفت جواب آن است
 تا بدانم این زخیر از فتن
 جبرئیل مدبرمان است
 گفت میخوانم که این بوسیده پر
 گفت یا عیسی چه می خواهی بخواب
 باز گوید حال خود را بپرس
 گفت حیرت ای پروردگار تعالی
 در سخن آید پسر بس از وی سخن
 رفت عیسی ای کافر از
 باز گو احوال خود را موبسو
 جنتی بودی تو یا خود دوزخی
 او سر بودی تو یا مرد کسدا
 نام کردار تو در عالم چه بود
 مدخلی بودی تو یا مرد بیخنی
 چه نام بودی تو یا خود شهسوا
 اهل خسران بودی یا اهل سود
 بر کشادانگ زبان در منطق
 گفت

گفت فلک کستی بر کس مرا
 گفت من بجزم ^{عین} بنام
 داروی در دم بفرمان خدا
 اندکی کلبه سخن آغاز کرد
 گفت یا عیسی زین سخن
 یادش بودم بملک مصر شام
 هفت کشور بود در فرمان
 اندکی از شرح خیال خود
 بنقصه سزایم بند روی تمام
 بنقصه سزایم سزایم ^{بزرگ} اطلب ^{بش} بود
 بنقصه سزایم بدینیز ^ک خون ^{شمر}
 جمله را بخبرده در دم من بنزد
 در پیشم ستاده روز

کاهری در پیش من ای نیکو
 خلق عالم را ز جوی دارم پیام
 باز گوئی احوال خود را تا بسای
 سگدشت خویش تن پر باز کرد
 تا گویم بحال احوال کوس
 رفته بود از شرق تا غم بنام
 مشتری میافت در انوار من
 باز گویم پیش تو آن شک بند
 بنقصه سزایم بند هندی غلام
 بنقصه سزایم جمله در روز کشود
 هر یکی با زینتی تاج کمر
 هر یکی با تیغ با کمر چهر
 زهره کی بودی کس به چنانید لب

هفتصد هزارم فیصل بودی از ترمکه
 هفتصد هزارم اشترافید بود
 هفتصد هزارم اشتران بودی سیاه
 بارایش، بود لعل زرین کار
 از نباتات که باشد در جهان
 خیمه های خوب دوخته شاهوار
 اسپنک آور هزار اندر هزار
 جمیع پوشش من ز حصه خود پیش بود
 هفتصد هزاره بود میران هزار
 کسب تمام راند انبیتی شمار
 پنجاه هزارم یک بقیه صد تاز
 کنجها نبوده بودم در سرها
 سیاه، منجک من صد هزار

هر یکی مانند گوهری در جهان که ند
 هفتصد هزارم سرخ موی نیک بود
 انهمه سپر بار بودی یک سال ماه
 جمله سروراید در با بود بار
 از زر از پشم یک سپر روان
 بود اشترای ای نام دار
 جمله بایبرک صلاح کار زار
 طبل نای طوقه از مهر پیش بود
 میر صد بودی هزار اندر هزار
 زانکه افزونی بود ز حد مور مار
 شصت صد هزارم بود حوض یوز باز
 کند استند از ترحی
 هفتصد هزاره، کرسی زرین لکار

خاتونان

خاتونان ماه بیکر در جهان،
 چهل هزارم کوشک بودی ~~بسیار~~
 شخصت هزارم بود بس با ناز
 کشت کارخانه انبار من
 مطبخ در کار می بودی ملک
 جامه میکی درون شهر
 اینچنین شاهی بگرم در جهان
 سال من از سال قارون پیش بود
 تمام من بودت سلطان، حمی
 گفت عیسی بودی در جهان،
 گفت عیسی گفتند بنفاد بود
 گفت عیسی چند است این چنین
 گفت نروصد سال شد تا من
 گفت عیسی کرد چون بوده
 حال نترس کند ز جانت بگو

چهل هزارم بودی بشید روان
 جمله تخت لیس زرنگار
 هر یکی مانند تو شید قمر
 با وجود بشدن کار بار من
 چهل هزارم مطبخ می بود
 از طعام مطبخ بیرون دهر
 حال من این است عیسی بدان
 صد قارون پیش رویش بود
 من کجا بودم عالم همه
 باز گوی و بخور را تر حبه
 با چنین وقت که بودم نرو
 کشته با خاک ماکل اینست این
 چیست دنیا نی در سر برده ام
 بس در هرگز صوان بوده
 و ندانم چشم کزانت بگو

زرنگار

گفت روزی من بصیرت را باز گشتم پسوی قصر فرود آمد، به حشرشای
 بر سر کافر آفرشته. غلغلاندر جهان انداخته تا برسیم
 بر سر بر جای من نزه بگفت پستایکی من جانم من در اثر
 تاب او فناد هفت اعضاء بعضی بموفت از حکما طیبان
 جهنا، مملکتی حاضر شدند یکی نماز یک یک مری من من نزد
 چاره میگردند نمی دیدن تا شربت مرگیت میباید خرید مرگ آورنده
 کجی آید پدید گردود، بهر رخ ز روم نشینت قدسوم بزمین کس وید
 پست چون بر آمد هفت روزم ناکمان، صورتی پیدایش از ایما،
 صورتی دیم چهارست به چهار روشن بود اکنون نیز بهیت دست روشن
 بود چون نور شید ماه دست روشن بوجوه ظلمت سیاه دست روشن
 بود چشم الکفخت دست روشن است ظلمت افزونه دست است ایسوی
 من نموی دست است ایسوی من کشو بوجوه جنگا نش و جنگال پندک
 همچو کوز از دای بانمک است از دستند چو در عالم فناد الکفختی
 گشایش بر نهاد میکند از نا فنام تا سینه، یا نبی بعد از کلام شرح آن
 کشته

کشته بودم از تنگدلی پسر ^{انزلی} بود شصت و شش بر چکر کز با نام باز نوی
 نغمه میفرستی مرا بر یکمانه زان همه چو سپاهم کار بار زان ^{فرید از توین بار} همه
 هیچکس من نه بشنود از زمانه ^{اصد} با چکر چاره ندیدان در جهان چون بعد از یک
 جور جفا جام از تن سوار بنج عنا گشت نه با افتام ز میرج ^{اصد} جاز شرم را بدوم
 ای دروغ چون درخت ^{اصد} بر من بر هم شکست دست بهت راه ^{اصد} تقاسم بیست
^{اصد} ای بگفت ^{اصد} ای بجمه ^{اصد} حال کورت را یکم من همه تا چه در کور با تو
 سر گذشت ^{اصد} هول سنگه با نگر ^{اصد} خورش ^{اصد} از یاد کور ^{اصد} مومار ^{اصد} بر ^{اصد} دی
 چشم اکنون در گذار ^{اصد} گفت ^{اصد} میرد ^{اصد} چو ^{اصد} پاپ ^{اصد} دوان ^{اصد} سوی ^{اصد} کور ^{اصد} پناه ^{اصد} بیرون
 دوان عالم اندر ^{اصد} بیم ^{اصد} هم ^{اصد} زار ^{اصد} کی ^{اصد} کنان ^{اصد} باز ^{اصد} که ^{اصد} حمله ^{اصد} کرد ^{اصد} حواس
 پیش ^{اصد} تو ^{اصد} مرا ^{اصد} اندر ^{اصد} دید ^{اصد} گشت ^{اصد} خاک ^{اصد} آنکه ^{اصد} در ^{اصد} لجه ^{اصد} با ^{اصد} شتند ^{اصد} تا ^{اصد} که ^{اصد} با ^{اصد} نگاه
 کورم ^{اصد} انزلی ^{اصد} پیش ^{اصد} من ^{اصد} آمد ^{اصد} شخصی ^{اصد} سلیمان ^{اصد} طلعت ^{اصد} این ^{اصد} سپاه ^{اصد} اندر ^{اصد} لجه
 هر یکی ^{اصد} مانند ^{اصد} کوه ^{اصد} کوه ^{اصد} بود ^{اصد} هر ^{اصد} یکی ^{اصد} را ^{اصد} بد ^{اصد} و ^{اصد} لنی ^{اصد} پسر ^{اصد} از ^{اصد} زمین ^{اصد} کور ^{اصد} تا ^{اصد} بر ^{اصد} لجه
 اش ^{اصد} بود ^{اصد} ز ^{اصد} ده ^{اصد} که ^{اصد} از ^{اصد} دشت ^{اصد} دو ^{اصد} دواز ^{اصد} دین ^{اصد} روان ^{اصد} چون ^{اصد} روز ^{اصد} نما ^{اصد} هر ^{اصد} یکی ^{اصد} از ^{اصد} هم ^{اصد} چون ^{اصد} پسر ^{اصد}
 پس ^{اصد} از ^{اصد} رقی ^{اصد} بود ^{اصد} آن ^{اصد} بر ^{اصد} سر ^{اصد} بی ^{اصد} یک ^{اصد} عمو ^{اصد} از ^{اصد} شای ^{اصد} بود ^{اصد} با ^{اصد} خون ^{اصد} شبنو ^{اصد} ای ^{اصد} مرد ^{اصد}
 طلعت ^{اصد} این ^{اصد} بد ^{اصد} دید ^{اصد} انزلی ^{اصد} نغمه ^{اصد} از ^{اصد} من ^{اصد} بر ^{اصد} آمد ^{اصد} در ^{اصد} زمانه ^{اصد} همچو ^{اصد} در ^{اصد} از ^{اصد} خون ^{اصد} بر ^{اصد} شتند

ایستنی برهن قوی بگماشتند انکس شیدا برخواستند هر یکی از من حکایت خواهد بستند
 گفت رب کیست دینت را بگو رهبر راه یقینت را بگو کیست معجز ترا بگو در روزگار
 چون بگوی تشنه از سار سار باکی باکم اندم امده بر زاناکا من ناله کنم چو غم
 نه خدا دانسته نه درین گشته نه هر که معجزی بر داشته نلفتم آن جواب بود
 همه بر من زود انداز ز سار زود و پخت برفی بر من خشت خاشاک چو غم
 گفت کوی تو ز صغ کوی کار می ندیدی صغ او را انکار صغ هزاراه صغ او را
 دیده هرگز گشتی بهم ناک روی دنیا چو امده دیدی فریخ کور شکست و میراد امده ز کمان
 چون بگفت زود عمو تو کس تابقه روزخ افند این غم در سایه انش انقند او را
 چاره کاری بجوی مرا آتش افروخته من در میان ناله میگردد ای نه مدبرانه
 خون روز و شب با تخم لوم طفا از زقوم دوزخ هم در میان صغ از ام نیز افزودی
 صغ از ام مار گزوم میگردد نه صد پایت تا کون چنان کشته ام با اهل دوزخ آمند
 بود این جمله خدای مقبرم در قیامت تا چه آید بر من این ز مانم شد غایت بهم
 هم چو تو نه امده بر سر عیسی آمد از بهوش باز چون بهوش آمد بگفتی که نایز
 حق مؤمن را بقدر خود پیوز پرده مار البطف خود بدوز زنده کرد او این زمانه این بنده را
 میتوان زنده کرد و زنده روی او مانند ماه ایما کشت زنده چو اندر زمانه
 پیسته و نایز دور کر بود خدا مانند پرو را رین او مانند ریش خرمیل بود
 چشم غنی بتا و عیبی را بدید انکس در دست باکی او طپید

گفت

8

گفت علی بن ابراهیم از زمانه کار من این چیز بشکند در زمانه
 گفت علی بن ابراهیم از زمانه کار من این چیز بشکند در زمانه
 گو که امنا برب العالمین بجهت آنکه فدا شدند بسجود
 گو که امنا برب العالمین بجهت آنکه فدا شدند بسجود
 گفت ایمان او بیدار نشد بجهت آنکه فدا شدند بسجود
 گفت ایمان او بیدار نشد بجهت آنکه فدا شدند بسجود
 گفت مؤمنین در نماز روزه بود صبح
 گفت مؤمنین در نماز روزه بود صبح
 مدتی در خدایت پیغمبری بعد از منی در آن معنی بدی
 مدتی در خدایت پیغمبری بعد از منی در آن معنی بدی
 بعد از آن با نور ایمان برفت چون بوقت موت او حال او
 بعد از آن با نور ایمان برفت چون بوقت موت او حال او
 است گوش از بر شنیدن آورد روح او با نور ایمان برفت
 است گوش از بر شنیدن آورد روح او با نور ایمان برفت
 هر کس گفتند ان الله جاک کورا و کور او کورید از زمانه
 هر کس گفتند ان الله جاک کورا و کور او کورید از زمانه
 چون او را در قبر نهادند زود قبر او مانند باغ گل فرزند
 چون او را در قبر نهادند زود قبر او مانند باغ گل فرزند
 تا چه داری این زمانه از ترس جاک گفت خدا دام رسول و پیغمبر
 تا چه داری این زمانه از ترس جاک گفت خدا دام رسول و پیغمبر
 پیغمبر تو را اول این زمانه مؤمنم هر دو بین عمری جاویدان
 پیغمبر تو را اول این زمانه مؤمنم هر دو بین عمری جاویدان
 چون شدی مؤمن بکن العالمین در اسما حق بمانی جاویدان
 چون شدی مؤمن بکن العالمین در اسما حق بمانی جاویدان
 جای گوشش روشن کرد و زود حق تعالی نور کور خود فرزند
 جای گوشش روشن کرد و زود حق تعالی نور کور خود فرزند
 صد ستر از آن جور غمناک بداد کز تو داری عقل این را بند کز
 صد ستر از آن جور غمناک بداد کز تو داری عقل این را بند کز
 چو این نکته در نظر او رسید شرح احوال کس که روشن بدید
 چو این نکته در نظر او رسید شرح احوال کس که روشن بدید
 دو ستر از مصطفی مرتضی این چنین است دیدن زمانه کار او
 دو ستر از مصطفی مرتضی این چنین است دیدن زمانه کار او
 ناله آن پستی که بر بندم کجا بر جمله بگذارد کم این بازار کار
 ناله آن پستی که بر بندم کجا بر جمله بگذارد کم این بازار کار

فقه رضی اللہ تعالیٰ عنہ روایت میکنند کہ روزی عیسیٰ علیہ السلام
در مزارها طواف میکردند دیدند کلهء افتاده و سالهای بسیاری گذشته
و خانهء زنبور و مار شده عیسیٰ علیہ السلام متعجب شدند چنانکه قابل
گوید شعر

کارسازی صانع ارض سما	ناگهان روزی بتقدیر خدا
دید در صحرا فتاده کلهء	میگذشت عیسیٰ کنار دجلهء
گشته پوست موی او از هم جدا	کلهء افتاده بود از تن جدا
مغز او با خاک گل آمیخته	عقد دندانش ز هم بگسیخته
همچو برف اسفید گشته استخوان	مسکن زنبور جای موریان
در دو گوشش کرده مار مور راه	کاسهء چشمش پر از خاک سیاه
در تعجب ماند گفتا یا اله	کرد عیسیٰ سوی آن کله نگاه
پس ذلیل افکنده بر روی خاک	آفریدی خلق را از نور پاک
حق صنع قدرت احسان تو	یا الهی حق بیچون نام تو
برگشای بر من دری احوال باز	حق ذات پاک تو ای بی نیاز

Akademii Nauk SSSR Aziatskij Muzej Ms. or. B. 2172

Fol. 1a, linje 1-10.

بدانم حال این سرگشته چیست	وندربین دنیا چگونه کرده زیست
حال عمر زندگانی در چه داشت	حال مرگ حال گورش چون گذاشت
در لحد چون گفت جواب آن دوتن	تا بدانم این ز خیر از فتن
جبرئیل آمد بفرمان اله	گفت یا عیسی چه می خواهی بخواه
گفت میخواهم که این پوسیده سر	باز گوید حال خود را سر بسر
گفت جبرئیل ای رسول حق تعال	حق همی گوید به پرس از کله حال
در سخن آید بیس از وی سخن	تا بگوید حال احوال کهن
رفت عیسی سوی آن کله فرار	گفت ای کله بحق بی نیاز
باز گو احوال خود را موبمو	خوب رو بودی تو یا خود زشت رو
جنتی بودی تو یا خود دوزخی	مدخلی بودی تو یا مرد سخی
پادشه بودی تو یا مرد گدا	محتشم بودی تو یا خود بینوا
کار کردار تو در عالم چه بود	اهل خسران بوده ^۱ یا اهل سود
گشت گویا کله از فرمان حق	برگشاد آنگه زبان بهر نطق

گفت کله کیستی برگو مرا	کامدی در پیش من ای نیک را
گفت من پیغمبرم عیسی بنام	خلق عالم را زحق دارم پیام
داروی دردم بفرمان خدای	بازگوی احوال خود را تابپای
آنکهی کله سخن آغاز کرد	سرگذشت خویشتن سر بازکرد
گفت یا عیسی زمن بشنوسخن	تا بگویم حال احوال کهن
پادشه بودم بعلک مصر شام	رفته بود از شرق تا غربیم بنام
هفت کشور بود در فرمان من	مشری میتافت در ایوان من
اندکی از شرح خیل مال خود	باز گویم پیش تو ای نیک بد
هفتصد هزارم بنده ء رومی تمام	هفتصد هزارم بنده ء هندی غلام
هفتصد هزارم ترک اطلس پوش بود	هفتصد هزارم جمله در درگوش بود
هفتصد هزارم بد کنیزک چون قمر	هر یکی با زینتی تاج کمر
جمله را بخریده بودم من بزر	هر یکی با تیغ یا گرز سپر
در پس پیشم ستاده روز شب	زهره کی بودی کس به جنبانیدلب

هر یکی مانند کوهی در جهان
 هفتصد هزارم سرخ موی نیک بود
 آنهمه سرباز بودی سال ماه
 جمله مروارید درها بود بار
 از زر از سیم ای سرور روان
 بود بر اشتر بسی ای نام دار
 جمله با برگ صلاح کار زار
 طبل نای طوفم از هر بیش بود
 میرصد بودی هزاراندر هزار
 زانکه افزون بود ز حد مورمار
 شصت صد هزارم بود جریغ یوز باز
 کس ندانستد آنرا ترجمان
 هفتصد هزاران کرسی زرین نگار

صد هزارم فیل بودی آنزمان
 هفتصد هزارم اشتر اسفید بود
 هفتصد هزارم اشتران بودی سپاه
 بار ایشان بود لعل زرنگار
 از نباتاتی که باشد در جهان
 خیمهای خوب دوخته شاهوار
 اسب نام آور هزاراندر هزار
 جبه پوشم من ز حد چون بیش بود
 هفتصد هزاران بود میران هزار
 کس سپاهم را ندانستی شمار
 پنجاه هزارم سگ بوقت صید تاز
 گنجها بنهاده بودم در نهان
 ساقیان مجلس من صد هزار

خاتونان ماه پیکر در جهان	چهل هزارم بود خورشید روان
چهل هزارم کوشک بودی زرنگار	جمله با تخت لباس زرنگار
شصت هزارم بود سر با تاج زر	هر یکی مانند خورشید قمر
گشت کار غله، انبار من	بود از حد بیش کار بار من
مطبخم در کار می بودی مدام	چهل هزارم مطبخی بود بنا م
جمله مسکینان درویشان شهر	از طعام مطبخم بردند بهر
اینچنین شاهی بکردم در جهان	حال من این است یا عیسی بدان
مال من از مال قارون بیش بود	صد چو قارون پیش درویش بود
نام من بودست سلطان جمجمه	من شبان بودم همه عالم رمه
گفت عیسی چند بودی در جهان	بازگوی عمر خود را ترجمان
گفت عمرم هفتصد هفتاد بود	با چنین دولت که بودم ره نمود
گفت عیسی چند سالست اینچنین	گشته، با خاک با گل هفتشین
گفت نهصد سال شد تا من مرده ام	حسرت دنیا لحد در برده ام
گفت عیسی مرگ در چون بوده،	لب بزهر مرگ چون آلوده،
حال نزع کنند جانست بگو	وندران دم چشم گریانت بگو

باز گشتم سوی قصر خود روان
 غلغله اندر جهان انداخته
 لرزه بگیرفت سر تا پای من
 هفت اعضاءم بفرق تاب اوفتاد
 جملگی حاضر شدند در یکرمان
 چاره میکردند نمی دیدند شفا
 مرگ را درمان کجا آید پدید
 قد سرورم بر زمین گردید پست
 صورتی پیدا بشد از آسمیان
 چهار رویش بود اکنون نیز هست
 دست رویش بود چون ظلمت سیا
 دست رویش آتش خشم افروخته
 دست آتش را بسوی من گشود
 همچو شیر ازدهای یا نهنگ
 آنگهی جانم کشاکش بر نهاد
 یا نبی الله چگویم شرح آن

گفت روزی من بصید اختران
 چتر شاهی بر سرم انراشته
 تا رسیدم بر سر بر جای من
 جان من در آتش تاب اوفتاد
 از حکیمان طیبان جهان
 يك بيك می آمدن مر نزدیک را
 شربت مرگست می باید چشید
 گرد مردن بر رخ زردم نشست
 چون بر آمد هفت روزم ناگهان
 صورتی دیدم چهار دست
 دست رویش بود چون خورشید ماه
 دست رویش بود خشم انگیخته
 دست آتش را بسوی من نمود
 بود چنگالش چو چنگال پلنگ
 آتش از دستش چو در جانم فتاد
 میکشید از ناخناتم تا میان

Fol. 3b, linje 65-80.

بود صد شمیرتیرم بر جگر
 نعره میرفتی مرا بر آسمان
 زان همه فرزند از خویش تیار
 هیچکس چاره ندید اندر جهان
 جانم از تن برد با رنج عنا
 جان شیرین را بدادم ای دریغ
 دست هیبت راه انفاسم به بست
 حال گورت را بگو با من همه
 هول منکر با نکیر چون گذشت
 هر چه دیدی پیشم اکنون درگذار
 سوی گورستان همی بردند دوان
 باز لشگر جملگی پیرو جوان
 خاک آنگه در لحد بگماشتند
 پیش من آمد دو شخص بیگمان
 هر یکی مانند کوه حوت بود
 از زمین گور تا بفرق سر
 دود از بینی روان چون روزنسان
 سبز ارزق بوده آن بر هر سری
 بود با خود بشنو ای مرد گزین
 نعره از من بر آمد در زمان

گشته بودم آنزمان بی پاسر
 گریزانم باز بودی آنزمان
 زان همه گنج سپاهم کاربار
 هیچکس کس بر من نبخشد آنزمان
 چون بصد زاری بصد جور جفا
 گشت پنهان آفتابم زیر میخ
 چون درخت عمر من بر هم شکست
 عیسی مریم بگفت ای جمجمه
 تا چه بوده در گور با تو سرگذشت
 از عذاب گور هول مور مار
 گفت میبردند چون اسب دوان
 عالم اندر هم همه زاری کنان
 چون مرا اندر لحد بگذاشتند
 ناگهان بشکافت گورم آنزمان
 طلعت ایشان سیاه اندر ریود
 هر یکی را بد دهانی سر بسر
 آتش بود از دهان شان درفشان
 هر یکی را چشم ها چون اسپری
 هر یکی را یک عمود آتشی
 طلعت ایشان بدیدم آنزمان
 همچو رعد آواز خود برداشتند

آنگهی پیشم بپا برخواستند
گفت ریت کیست دینت را بگو
کیست پیغمبر ترا در روزگار
های هایم آندم آمد بر زبان
نه خدا دانسته نه دین داشته
چون نگفتم آن جواب هردوشان
زد عمود سخت بر فرق سرم
گفت کوری تو ز صنع کردگار
صد هزاران صنع او در روی خاک
روی دنیا چون همی دیدی فراخ
این بگفت زد عمود دیگرم
در میان آتش افکند او مرا
آتش افروخته من در میان
خون زرد آب از جحیم بودم طعام
صد هزارم شیر افزون میدرید
نهد سال است تا من همچنین
بود این جمله عذاب مقبرم
اینزمانم شد عنایت رهبرم
عیسی مریم بشد از هوش باز
هیچ مومن را بقهر خود مسوز
زنده گردان اینزمان این بنده را
پس بفرمان خداوند جهان
روی او مانند ماه آسمان
ریش او مانند ریش سهیل بود
چشم خود بگشاد عیسی را بدید

هیبتی بر من قوی بگماشتند
هریکی از من حکایت خواستند
رهبر راه یقینت را بگو
چون بگوی گشتی از ما رسته گار
من ندانستم چگویم ترجمان
نه رهی پیغمبری برداشته
جمله بر من زدند اندر زمان
گشت خشخاش استخوانهای تنم
می ندیدی صنع او را آشکار
دیده هرگز نگشتی بیم ناک
گور تنگت دیر یاد آمد ز کاخ
تا بقمر دوزخ افتاد این تنم
چاره کاری نبودی مرا
ناله میکردم بسان مدبران
از زقوم دوزخم هر دم مدام
صد هزارم مار کژدم میگزید
گشته ام با اهل دوزخ هفتشین
در قیامت تا چه آید بر سرم
همچو تو پیغمبر آمد بر سرم
چون بهوش آمد بگفت ای بی نیاز
پرده ما را بلطف خود بدوز
میتوانی زنده کردن مرده را
گشت زنده جمعه اندر زمان
قد او مانده سرور روان
رشته دندان چو در بحر بود
آنگهی در دست پای او طپید

کار من آنچه باشد در جهان
 گو که آئنا برب العالمین
 روی خود بر خاک می مالید زود
 هست ایمانم برب العالمین
 گشت مومن دین عیسی بر گزید
 در چهل روز اندکی خوردی طعام
 بعد عیسی هم در آن معنی بدی
 بعد از آن با نور با ایمان برفت
 مالک الموت آمد اندر جای او
 روح او با نور ایمان بر کشید
 هر کسی گفتند اناللهی
 گور آنجا بود کتول بود هان
 قبر او مانند باغ گل فزود
 تا چه داری این زمان از ترجمان
 مومن بر من نگردی خشنک
 مومن بر دین عیسی جاویدان
 چون شدی مومن برب العالمین
 خوش بگیری تو براسا در زمان
 حق تعالی نور در گورش فزود
 صد هزاران حور غلماش یداد
 پند ازین بهتر نباشد دلپذیر
 شرح احوال کهن کردش پدید
 دوستدار مصطفی مرتضی است

گفت یا عیسی چگویم آن زمان
 گفت عیسی سر را نه بر زمین
 جمعه آنکه فتاد اندر سجود
 گفت ایمان آوردم در یقین
 جمعه در حال ایمان آورید
 در نماز روزه بودم صبح شام
 مدتی در خدمت عیسی بدی
 شصت سال اندر ره یزدان برفت
 چون بوقت موت آمد حال او
 آب کوثر از بهشتش آورد
 چون برفت از برج خوبی چون می
 جای گور او گزیدند آن زمان
 چون ورا در قبر بنهادند زود
 منکر آمد با نکیرش گفت هان
 گفت خدا دارم رسول دیده پاک
 نیمتم چون بار اول این زمان
 گفت منکر با نکیر ای مرد دین
 در امان حق بمانی جاویدان
 جای گورش روضه آگردید زود
 حق تعالی نور او جنت نهاد
 گرتو داری عقل اینرا پند گیر
 جمعی این نکته در نظم آورد
 نصبت با حسین کربلاست

بادشاه ایران پیش از این چند سوغات و نذر اسب و جواهر و غیره در
 بندر مبارک سورت آمده بود چون محمود افغان را متصرف شد
 و بادشاه هاشم حسین دین پرور بقیه آمد و در اسماعیل ایچم مذکور که پادشاه
 ایران پیش محمد شاه فرستاده بود غره جالار اول شاه بقضای الهی
 فوت شده میرزا خلیل و غیره پسر اجداد مدت مدید بادشاه محمد شاه
 طلبیده هر دو یک کز بردار زمین را فرستادند که هر سه پسران میرزا اسمیل
 مرحوم محمد رحیم سپهان و جواهر و غیره سوغات که بادشاه ایران فرستاده
 و نگه داشته بودند بیارند و پست و پنجه زر و روپه برای سرانجام از خزانه بندر مبارک
 سورت تنخواه شده چنانچه میرزا خلیل طرف باغ احمد چلبی در جنب بندر سورت
 پنجم شعبان المعظم ۱۰۷۰ روز شنبه
 بادشاه برای شکار سوار شده رفیق اش سرکار با میران مرحمت شد
 اسب و جواهر و غیره سوغات که بادشاه ایران فرستاده
 بادشاه هاشم حسین دین پرور بقیه آمد و در اسماعیل ایچم مذکور که پادشاه
 ایران پیش محمد شاه فرستاده بود غره جالار اول شاه بقضای الهی
 فوت شده میرزا خلیل و غیره پسر اجداد مدت مدید بادشاه محمد شاه
 طلبیده هر دو یک کز بردار زمین را فرستادند که هر سه پسران میرزا اسمیل
 مرحوم محمد رحیم سپهان و جواهر و غیره سوغات که بادشاه ایران فرستاده
 و نگه داشته بودند بیارند و پست و پنجه زر و روپه برای سرانجام از خزانه بندر مبارک
 سورت تنخواه شده چنانچه میرزا خلیل طرف باغ احمد چلبی در جنب بندر سورت

بادشاه ایران پیش از این چند سوغات و نذر اسب و جواهر و غیره در
 بندر مبارک سورت آمده بود چون محمود افغان را متصرف شد
 و بادشاه هاشم حسین دین پرور بقیه آمد و در اسماعیل ایچم مذکور که پادشاه
 ایران پیش محمد شاه فرستاده بود غره جالار اول شاه بقضای الهی
 فوت شده میرزا خلیل و غیره پسر اجداد مدت مدید بادشاه محمد شاه
 طلبیده هر دو یک کز بردار زمین را فرستادند که هر سه پسران میرزا اسمیل
 مرحوم محمد رحیم سپهان و جواهر و غیره سوغات که بادشاه ایران فرستاده
 و نگه داشته بودند بیارند و پست و پنجه زر و روپه برای سرانجام از خزانه بندر مبارک
 سورت تنخواه شده چنانچه میرزا خلیل طرف باغ احمد چلبی در جنب بندر سورت

بادشاه ایران پیش از این چند سوغات و نذر اسب و جواهر و غیره در
 بندر مبارک سورت آمده بود چون محمود افغان را متصرف شد
 و بادشاه هاشم حسین دین پرور بقیه آمد و در اسماعیل ایچم مذکور که پادشاه
 ایران پیش محمد شاه فرستاده بود غره جالار اول شاه بقضای الهی
 فوت شده میرزا خلیل و غیره پسر اجداد مدت مدید بادشاه محمد شاه
 طلبیده هر دو یک کز بردار زمین را فرستادند که هر سه پسران میرزا اسمیل
 مرحوم محمد رحیم سپهان و جواهر و غیره سوغات که بادشاه ایران فرستاده
 و نگه داشته بودند بیارند و پست و پنجه زر و روپه برای سرانجام از خزانه بندر مبارک
 سورت تنخواه شده چنانچه میرزا خلیل طرف باغ احمد چلبی در جنب بندر سورت

پنجم شعبان المعظم ۱۰۷۰ روز شنبه
 بادشاه برای شکار سوار شده رفیق اش سرکار با میران مرحمت شد
 اسب و جواهر و غیره سوغات که بادشاه ایران فرستاده
 بادشاه هاشم حسین دین پرور بقیه آمد و در اسماعیل ایچم مذکور که پادشاه
 ایران پیش محمد شاه فرستاده بود غره جالار اول شاه بقضای الهی
 فوت شده میرزا خلیل و غیره پسر اجداد مدت مدید بادشاه محمد شاه
 طلبیده هر دو یک کز بردار زمین را فرستادند که هر سه پسران میرزا اسمیل
 مرحوم محمد رحیم سپهان و جواهر و غیره سوغات که بادشاه ایران فرستاده
 و نگه داشته بودند بیارند و پست و پنجه زر و روپه برای سرانجام از خزانه بندر مبارک
 سورت تنخواه شده چنانچه میرزا خلیل طرف باغ احمد چلبی در جنب بندر سورت

I den foreliggende skikkelse er *Historien om kong Hovedskal* klart islamisk og efter efterskriften at dømme tilmed shī'itisk. Den hører til muhammedanernes bibelske legender, som vi kender fra *G. Weil's* samling. Her fortælles om Jesus:⁶⁰) »Engang traf han paa sin Vandring i Nærheden af det døde Hav en Hjerneskal, og hans Disciple bade ham at kalde den tilbage til Livet igjen. Christus bad til Gud, derpaa vendte han sig til Hjerneskillen og sagde: bliv levende ved Guds Villie og fortæl os, hvorledes du har fandet Døden og Graven og det Hiinsidige. Hjerneskillen fik igjen Udseendet af et levende Hoved og sagde: viid, o Guds Prophet! jeg spøgte en Dag med min Kone, det er nu snart 4000 Aar siden, og tog derpaa et Bad, hvorefter en Feber overfaldt mig, som trods alle Lægemidler vedvarede i syv Dage. — — — Da viste Dødsenglen sig for mig i frygtelig Skikkelse. Hans Hoved ragede høit op til Himlen, medens hans Fødder naaede til Jordens nederste Dyb. — — — Med ham vare endnu ti andre Engle, der saae ud som hans Tjenere. Jeg vilde udstøde et Skrig, saa at Himlens og Jordens Beboere skulde have førgaaet, men de faldt strax over mig og holdt paa min Tunge, derpaa trykkede Nogle paa alle mine Aarer for at presse Sjælen ud. Jeg sagde til dem: op-høiede Engle! jeg vil give Alt, hvad jeg har, for mit Liv. Men en af dem slog mig i Ansigtet, saa at mine Kjævebeen nær vare gaaede itu, og sagde: Guds Fjende! Gud tager ikke imod Løsepenge. Dødsenglen holdt mig derpaa Sværdet for Struben og rakte mig Bægeret, som jeg maatte tømme til den sidste Draabe, og dette var min Død. — — — Da min Grav var bedækket med Jord, vendte Sjælen igjen tilbage til mit Legeme, og jeg var meget bange i min Eensomhed. Dog snart kom to Engle med et Pergament og sagde mig alt Godt som ogsaa alt Ondt, hvad jeg havde gjort i Livet, og befalede mig at optegne det med egen Haand og bevidne det med min Underskrift. — — — Herpaa kom to andre sorteblaae Engle; hver havde en Ildsoile i Haanden, hvoraf en Gnist, hvis den faldt til Jorden, vilde stikke den i Brand. De raabte til mig med en Stemme som Torden: hvo er din Herre? Af Angst tabte jeg al Besindelse og sagde stammende: I ere mine Herrer. Da skrege de imod mig: du lyver, Guds Fjende, og gave mig et Slag med Søilen, saa at jeg sank ned til den syvende Jord. — — — Englene aabnede derpaa en Port til Helvede og raabte: tager en Synder, som ikke troede paa Gud, og koger og brænder ham! — — — Dertil sultede jeg saa stærkt, at jeg bad om Føde. Men

jeg erholdt ikke Andet end den stinkende Frugt af Træet Sakum, som ikke blot førøgede min Sult, men ogsaa ovenikjøbet forarsagede mig græsselige Mavesmerter og stærk Tørst. Men forlangte jeg Noget at drikke, saa blev der kun rakt mig kogende Vand. — — Da Christus hørte dette, græd han af Medlidenhed, dog opfordrede han Dødningehovedet til at beskrive Helvede noget nærmere. Det vedblev da: viid, Guds Prophet! Helvede bestaaer af syv Stokværk, det ene under det andet. Det øverste er for Hyklerne, det andet for Jøderne, det tredie for de Christne, det fjerde for Magierne, det femte for dem som kalde Propheterne Løgnere, det sjette for Afgudstjenere og det syvende for Synderne af Mohammeds Folk, den Prophets, som vil komme i senere Tid. Opholdet i dette sidste er det mindst kvalfulde, og disse Syndere ville blive befriede derfra ved Mohammeds Forbøn. Men i de øvrige ere Syndernes Kvaler saa store, at hvis du saae dem, o Guds Prophet, vilde du græde af Medlidenhed som en Moder, der har mistet sit eneste Barn. — — Christus græd længe, derpaa spurgte han Hjerneskillen, hvilken Slægt den havde tilhørt i Livet? den svarede: jeg nedstammer fra Propheten Elias. Og hvad vilde du nu ønske? At Gud igjen vilde kalde mig tilbage til Livet, for at jeg kunde tjene ham af mit hele Hjerte og engang blive værdig til Paradiset. Christus bad til Gud: o Herre! du kjender dette Menneske og mig bedre, end vi kjende os selv, og du er almægtig! — Da aabenbarede Gud ham: hvad han ønsker, var for længe siden besluttet hos mig; da han dog havde mange Fortjenester og især var goddædig imod Fattige, skal han igjen vende tilbage til denne Verden ved dig, og naar han fra nu af tjener mig tro, skulle alle hans Synder tilgives ham. Christus raabte til Hjerneskillen: bliv igjen til et fuldkomment Menneske ved Guds Almagt! Neppe havde han talt disse Ord, før der reiste sig et Menneske, som saae endnu mere blomstrende ud end i sit tidligere Liv, og sagde: jeg bekjender, at der er kun een Gud, at Abraham var Guds Ven, Moses den, som underholdt sig med Gud, at Isa er Aanden og Guds Ord, og at Mohammed vil være Guds sidste Sendebud. Fremdeles bekjender jeg, at Opstandelsen er ligesaa sand som Døden, og at Helvede og Paradiis virkelig ere til. (Denne Mand levede endnu 66 Aar efter sin Opstandelse og tilbragte Dagene fastende og Nætterne bedende og unddrog ikke Herren sin Tjeneste noget Øieblik indtil sin Død)«.

De jødisk-persiske versioner har gjort fortællingen mere anvendelig ved at sætte Moses i stedet for Jesus og fjerne specifikt islamiske og dermed anstødelige træk. Når gravens forhørsdommere således bl. a. spørger den ulykkelige kong Hovedskal om, hvem hans imām'er er (Bodleian-manuskriptet fol. 395b, linje 19: kyst rb tv 'm'm'nt bgv, v'nghy pyymbr xvd r' bgv), »omskriver« Chakam's tekst og siger »din tro«:

'arzi payygambar vaimānat bigō

(p. 96b, linje 6b), mens ENA 484, fol. 29a, linje 7–8 simpelthen udelader »dine imāmer« og kun nævner »din tro« (*dynt*) og »profet« (*pyyymbr*). Men dette udelukker imidlertid ikke, at motivet i sin tidligste form kan have været jødisk og senere sammen med så meget andet jødisk legendestof er blevet overtaget af muhammedanerne og i *denne version* benyttet af de persiske jøder. Motivet er velkendt og yndet i jødisk folklore,⁸¹⁾ og desuden siger traditionen, at den Hillel, der i Mishna-traktaten Pirqe Aboth II,6 så en hovedskal (gulgolät⁸²⁾) flyde i vandskorpen og i den anledning sagde: »Fordi du druknede (andre) (egtl. »lød svømme«), druknede de dig, og til sidst vil de drukne, der druknede dig«, ikke er nogen anden end Moses, og – ifølge David Maimuni's Aboth-kommentar – at de jødiske lærde til forklaring af stedet har en fortælling om en vandringsmand, der finder en hovedskal, hvid som sne, der, vakt til live, meddeler, at han havde været konge af Syrien ('lš'm), og derefter skildrer »seinen ehemaligen Reichtum und die Pracht, die ihn umgab, auch die Wohlthätigkeit, die er geübt; er habe täglich tausend Dinare Almosen gegeben. Dann aber habe ihm der Satan in seine Macht bekommen und ihn zu Freveln und Götzendienst verleitet, worauf sich sein Glück und Wohlstand in Unglück und Leid verwandelte. Auf weitere Fragen erzählt der Schädel, auf welche Weise er gestorben sei, und zwar vor 470 Jahren. Er berichtet genau, wie man mit dem Toten verfuhr, nachdem ihn der Todesengel, mit gezücktem Schwerte in der Hand, den Todesbecher trinken gelassen hatte. Im Grabe gewann er sein Bewusstsein wieder; es kamen zuerst Engel, die ihm alle seine irdischen Taten genau in Erinnerung brachten. Dann kamen andere Engel, die ihn mit Feuerruten geisselten. Dann kamen weitere Engel, die ihn aus dem

Grabe in die Höhe trugen, wo Throne aufgerichtet waren. Auf deren einem sass der Patriarch Abraham, auf einem anderen unser Lehrer Moses; ein dritter Thron war für Proselyten bestimmt, die aus freiem Antriebe sich bekehrt hatten, ein vierter für die Gottesfürchtigen. Aber eine Stimme ertönte, die rief: Lasst ihn nicht zu mir kommen, werfet ihn in die Hölle. Dann gibt der Schädel eine Schilderung der Hölle und ihrer Qualen. Die Hölle besteht aus sieben Abteilungen, die für folgende Klassen von Sünden bestimmt sind: die Gottesleugner, die Widerspenstigen, die Leugner der Auferstehung, die Astrologen, die Polytheisten (*llmšrkyn b'llh*), die Götzendiener, die Nichtausüßer des göttlichen Willens. Die Qualen, die er zu erleiden hatte, berichtet der Schädel mit schrecklichen Einzelheiten. Der Wanderer fiel in Folge der entsetzlichen Beschreibung in Ohnmacht; als er aus ihr erwachte, ermahnt ihn der Schädel, sich durch guten Lebenswandel vor den Höllenqualen zu schützen. Denn dem Menschen nützen in der anderen Welt nur seine guten Handlungen und die Wohlthaten, die er an Witwen und Waisen, an Armen und Dürftigen geübt hat, so wie die heilige Schrift sagt (Jes. 58,8): dir voraus geht deine Gerechtigkeit«. ⁸³⁾

Kan det end være svært at få ophavsretten korrekt anbragt, hersker der i hvert fald ingen tvivl om fortællingens store folkeyndest, idet den er kendt, fortrinsvis i mundtlig overlevering, over hele den Nære Orient og foreligger ikke alene i persiske og jødisk-persiske versioner, men også på arabisk,⁸⁴⁾ tyrkisk⁸⁵⁾ og pashto.⁸⁶⁾ Det egentlige problem med hensyn til *både* Historien om kong Hovedskal og Historien om stenhuggeren melder sig imidlertid først, når *forfatter-spørgsmålet* skal afgøres. De to digte har for så vidt haft samme skæbne, som de begge i sjælden grad har savnet de lærdes bevågenhed, og det er vel netop grunden til, at man i dag står på bar bund i arbejdet med at identificere manden bag teksterne. En, ganske vist ret usandsynlig, tradition tillægger satirikeren 'Ubaid-i Zākānī (14. årh.) Historien om stenhuggeren, og en anden, mere tilforladelig, giver den store digter og mystiker Faridu'd-dīn 'Attār (12.–13. årh.) æren for Historien om kong Hovedskal. Blandt litteraturhistorikerne er uenigheden eller snarere usikkerheden stor. Den klassisk-persiske 'Aufī (12.–13. årh.) nævner overhovedet ikke »Qışse-yi sulān jumjume« i forbindelse med sin omtale af 'Aḷlār,⁸⁷⁾ og han følges af litteraturhistorikeren *Daulatshāh* fra Samarkand,

der i sine digterbiografier fra 1487 (Tazkiratu'š-šu'arā') hverken nævner »Qiṣṣe-yi sultān jumjume« eller Stenhuggerhistorien.⁸⁸⁾ Af moderne fremstillinger sætter *Hermann Ethé* Stenhuggerhistorien sammen med Zākānī's lille lystige epos »Musen og katten« (Mūš u Gurbe),⁸⁹⁾ men forbigår i sin gennemgang⁹⁰⁾ af 'Aṭṭār's værker i tavshed Historien om kong Hovedskal. Samme syn, og direkte afhængig af Ethé, gør *Paul Horn* sig til talsmand for i 1901⁹¹⁾ og, for Zākānī's vedkommende, men uden nogen begrundelse, *N. Kondyрева* i forordet til en russisk oversættelse af Zākānī-stykker.⁹²⁾ *Arthur Christensen*, derimod, nævner i den monografi, han i 1924 viede 'Ubaid-i Zākānī's liv og værker,⁹³⁾ ikke *Kong Hovedskal* med ét ord, og i de store litteraturhistorier fra nyere og nyeste tid (*E. G. Browne*,⁹⁴⁾ *A. Bausani*,⁹⁵⁾ *Sa'īd Nafīsī*,⁹⁶⁾ *A. J. Arberry*⁹⁷⁾ og *Jan Rypka*⁹⁸⁾) søger man *begge* værker forgæves. Man må herudfra konkludere, at forfatterskabet til de to fortællende digte, mildt sagt, er omgivet af stor usikkerhed. Men medens Zākānī-traditionen straks må anses for at være decideret falsk – Stenhuggerhistorien er rimeligvis ved et tilfælde kommet ind i et Zākānī-manuskript og har på denne måde »tillvunget« sig en forfatter – er der en vis ræson i at tillægge 'Aṭṭār Historien om kong Hovedskal, idet denne digter også andetsteds (i *Ilāhīnāme*, »Den guddommelige bog« (19,2), og, men mere perifer, i *Uštūrnāme*, »Kamelbogen«) benytter samme motiv.⁹⁹⁾ Dog er der netop med hensyn til denne historie en besynderlig diskrepans i det standpunkt, vor tids to største 'Aṭṭār-forskere *Sa'īd Nafīsī* og *Hellmut Ritter* indtager. For mens *Nafīsī* (i *Ĵustujū dar aḥwāl u āṣār-i Farīdu'd-dīn 'Aṭṭār-i Nišābūrī*, Tehrān 1942) slet ikke ofrer denne lille fortælling nogen omtale, mener *Ritter*, det er berettiget at anbringe den i den første, dvs. den utvivlsomt genuine, af de tre grupper, han inddeler 'Aṭṭār's værker i.¹⁰⁰⁾ Meget taler for denne placering af værket. Ganske vist indeholder kun ét af 57 'Aṭṭār'ske kulliyāthåndskrifter, som *Ritter* andetsteds har undersøgt,¹⁰¹⁾ Historien om kong Hovedskal, men i betragtning af den uhyrlige »Verwilderung der Überlieferung der Werke 'Aṭṭār's, von deren Ausmass man sich schwerlich eine Vorstellung macht«,¹⁰²⁾ er dette måske ikke helt uforståeligt. Det er i denne sammenhæng heller ikke uden betydning, at et *Gotha-håndskrift* i en kolofon til *Hikāyat-i jumjume* opfordrer til at læse 'Aṭṭār's *Mušibatnāme* og lovpriser 'Aṭṭār som digter¹⁰³⁾:

گرمی می بایدت بسیار دان رو مصیبت نامه * عطار خوان
ایا عطار از بهر معانی ز الفاظ سخن ور می چکانی

Og desuden var 'Aḷḷār – som det publikum, *Historien om kong Hovedskal* især vandt indpas hos – en god shī'it, der taler om sin »kærlighed til Shāhen« (dvs. 'Alī) (mihr-i šāh).¹⁰⁴ *Historien om kong Hovedskal* repræsenterer ikke den store kunst, men den kunne jo være et ungdomsværk af den store digter eller et udkast til noget større og bedre, for så vidt som den »might come from any of 'Aḷḷār's epics«, som Ritter med rette siger.¹⁰⁵ 'Aḷḷār var en stor digter¹⁰⁶) og dertil samtidig dristig, både hvad form og materiale angår. Hans opfattelse af Satan¹⁰⁷) f. eks. som den sande monotheist, der ikke ville gøre sig skyldig i blasfemi og derfor nægtede at kaste sig ned for mennesket i hyldest, selv om Gud krævede det af ham, og selv om han som straf blev forstødt, lader én ane noget, skønt det kun er en bagatel i den vældige stofrigdom, 'Aḷḷār råder over. Med lige så stor ret som *Historien om kong Hovedskal* kunne *Stenhuggerhistorien* i og for sig tilskrives 'Aḷḷār, idet dens persongalleri (Moses – Jesus, Gabriel) ofte benyttes af ham, og dens tema ikke ville ligge ham fjernt. Men den persiske litterære tradition sætter den som nævnt, i de ganske isolerede tilfælde, hvor den overhovedet beskæftiger sig med den, i forbindelse med den i denne sammenhæng helt usandsynlige 'Ubaid-i Zākānī og kun ham. Det er på dette punkt, at de jødisk-persiske manuskripter til de to historier træder, som det synes, hjælpende til, eftersom de uden tøven og utvetydigt lader dem være værker af 'Aḷḷār! Således siger efterskriften i *Chakan*'s tekst (p. 96 b, sidste linje):

kardahī 'Aḷḷār dar 'ālam nīsār
nāfahī mūškīn tū har dam šad hazār
»'Aḷḷār's værk er (som) nisār¹⁰⁸) i verden,
din berømmelse¹⁰⁹) (udtrykker) hvert åndedrag
100000 (gange)«,

i ENA 484 (fol. 11 b, linje 11–12):

gʷft 't'r br 'lm nh'r
z'ʷnk gʷft 'vst'd 'lm šd hz'r,

og i Zemiroth (fol. 88b, linje 4–7):

g^uft ʔ^r br ʕ^lm nh'd
 z'nk g^uft 'sr'r nh'd
 hz'r'n drvd vhz'r'n sl'm
 zm' b'd' bmvsy ʔy^h 'l sl'm.

Endvidere får 'Aḫḫār tilkendt forfatterskabet til Ḥikāyat-i sangtarāš i det jødisk-persiske Manuskript 2151 i *The Klau Library of the Hebrew Union College*, og manuskript 2171 i samme bibliotek har, men uden forfatterangivelse, stillet Qiṣṣe-yi sulṭān ḡumḡume og Qiṣṣe-yi sangtarāš sammen.¹¹⁰⁾

Disse jødisk-persiske vidnesbyrd bringer ikke den definitive løsning, men når man betænker denne litterære traditions almindelige tilforladelighed, peger de på en vej, der ved fornyede manuskriptstudier og 'Aḫḫār-analyser utvivlsomt vil vise sig at være farbar. Heller ikke 'Aḫḫār ville have grund til at blive krænket over et positivt resultat!

Noter til kapitel 4

¹⁾ I kullīyāt-udgaven Tehrān 1343, ed. Parviz Atābaki, er Sangtarāš-historien udeladt.

²⁾ Se *W. Bacher*, Zur jüdisch-persischen Litteratur, JQR XVI, p. 537 (Elkan N. Adler's Teheran-manuskript nr. 40 = ENA 484) og *idem*, Zur jüdisch-persischen Litteratur, ZDMG LXV, 1911, p. 523 og 532.

³⁾ Se *O. F. Akimuškin*, *V. V. Kušev*, *N. D. Mikluxo-Maklaj*, *A. M. Muginov*, *M. A. Salazeldinova*, Persidskie i tadžikskie rukopisi Instituta Narodov Azii AN SSSR, Čast' I, Moskva 1964, p. 162 (nr. 1086); Čast' II, Moskva 1964, p. 41: »tilskrevet 'Aḫḫār«.

⁴⁾ Catalogue of the Persian, Turkish, Hindūstānī, and Pushtū Manuscripts in the Bodleian Library. Begun by Prof. Ed. Sachau, continued, completed and edited by *Hermann Ethé*, Oxford 1889, kol. 755 (teksten i marginen).

⁵⁾ *W. Bacher*, JQR XVI, p. 538.

⁶⁾ Dvs. yāyī, kurdisk yāxī, »røver, oprører«, låneord fra tyrkisk.

⁷⁾ En sten af en størrelsesorden mellem valnød og granatæble.

⁸⁾ 'asas.

⁹⁾ Pers. šaš ḡilāt.

¹⁰⁾ Pers. šad hazārān bar yakī nālid zār. ENA 484, fol. 10a, linje 5–6:

z'r vn'l'n kmjh (*k* fejl for *h*) b^ub^ul dr bh'r
 jh bsy'r ʔ^vh krd pyš jb'r.

Zemiroth, fol. 86a–86b:

z'r vn'l'n hmēv b^ulb^ul dr bh'r
šd hz'r'n prdh bbrydy zz'r

(om det flerlydige *parde*, »forhæng, slør, tone, sang« se *Jan Rypka*, Rings um parda in Nižāmīs Haft Pajkar, ArOr 35, Praha 1967, p. 348 ff.).

¹¹⁾ kīmiyā, af græsk *χουμεία* (også *χη-/χελ-*).

¹²⁾ Pers. *pāsban*.

¹³⁾ Pers. *dargah*.

¹⁴⁾ Pers. *nikū parvariš*.

¹⁵⁾ »flesh-meat dressed with anything«, *Steingass* p. 987.

¹⁶⁾ *lakye*.

¹⁷⁾ *zan-i šāhib-jamāl*.

¹⁸⁾ *qurbān sāxtan*.

¹⁹⁾ *xāneqāh*, egl. »kloster«.

²⁰⁾ To ord for »seng«: *sarīr* og *taxl*. Tekstens *pr* foran *sarīr* er en trykfejl for *br*.

²¹⁾ *Steingass* p. 1046: *kumaf*, *kumāč*, »Unleavened bread; bread baked in the ashes«.

²²⁾ *šud*.

²³⁾ *sangtarāš āmad by'rh gōsfand!*

²⁴⁾ Tekstens *fušūl* må være en fejl for *fužūl*.

²⁵⁾ *haqq*.

²⁶⁾ *pūīdan*.

²⁷⁾ *kalīm*, Moses' tilnavn. Han var *kalīmu'llāh*.

²⁸⁾ *tabāhī*.

²⁹⁾ Dvs. *dam-sāz kard*. Muligt var også »talte kærligt til ham«, dvs. *dam* og *sāz kard*.

³⁰⁾ Dvs. *Gud*.

³¹⁾ Dvs. *qz'*.

³²⁾ Bedre ENA 484, fol. 10b, linje 12:

b' x^ud dr g^uft vgv hst 'uⁿ'yn.

³³⁾ Jvf. note 3.

³⁴⁾ *difl*, »Tigris«, men også om en flod i almindelighed.

³⁵⁾ *šaḥrā*.

³⁶⁾ Dvs. *Munkar* og *Nakīr*, to engle, der forhører den dodes sjæl i graven. Se også vers 89, 140 og 143.

³⁷⁾ Egl. »de gamle tilstandes tilstand«.

³⁸⁾ Egl. »hår ved hår«, *mū bamū*.

³⁹⁾ Tekstens *māxly* er en fejl for *mubxālī* (Bodleian-manuskriptet fol. 394b, linje 2). Chakam (p. 95b, linje 18) har *בַּחֲלִי*, dvs. arabisk *baḫilī*, der har samme betydning (»en gerrig, en havepsyg«). For sig slår ENA 484, fol. 26b, linje 10: *k^ufr vrzydy vy'* *bvdy sxy*, »var du vantro (utaknemmelig), eller var du gavmild?«.

⁴⁰⁾ Persisk-arabisk *nīk-rā* (*rā* = *ra'y*, *rāy*).

⁴¹⁾ Egl. »dine tilstande«.

⁴²⁾ ENA 484, fol. 26b, 2. spalte, linje 1. har kun *'ndr šhr mšr*, »i Ægyptens rige«, mens Chakam (p. 95b, linje 20) har begge nomina propria: *'ndr mšr vš'm*; *sām* (sædvan-

ligvis = Syrien med hovedstaden Damaskus) er i jødisk-persiske tekster, f. eks. hos Šāhīn, som i jødisk-arabiske ofte en betegnelse for Palæstina, navnlig i forbindelsen mišr u šām, »Ægypten og Palæstina« (se *Wilhelm Bacher*, *Zwei jüdisch-persische Dichter. Schahin und Imrani*. Budapest 1907, p. 116, og *Jes P. Asmussen*, *Judæo-Persica I*, AO XXVIII, 3–4, København 1965, p. 255 f.

⁴³⁾ xayl-māl.

⁴⁴⁾ nīk bad.

⁴⁵⁾ Bodleian-manuskriptet (fol. 394 b, linje 18) og Chakam (p. 95 b, linje 25 b) har hr yky b' zyv(β)rv l'fv kol'h (zīvar, »an ornament of gems, gold, or silver«, *Steingass* p. 635). ENA 484, fol. 26 b, 2. spalte, linje 8: hr yky b'zy vr (sic!) t'j k^ul'h.

⁴⁶⁾ Bodleian-manuskriptet fol. 394 b, linje 30: zhrh ks nyst bgš'd dv lb; Chakam p. 96 a, linje 1 b: zhrh nbvd ks ky jvnb'nd dv lb; ENA 484, fol. 27 a, linje 10: ks nd'nstly bj^umb'ny dv lb.

⁴⁷⁾ Bodleian-manuskriptet fol. 394 b, linje 25–26:

šd hz[r]'n 'štr'n bvdnd sy'h
jvmlgy dr k'r bvdnd s'l vm'h;

Chakam p. 96 a, linje 2:

sy hz'rm vštvr'n bvdv syy'h
jvmlgy pvr b'r bvdv s'l vm'h.

ENA 484 har ikke dette vers.

⁴⁸⁾ *marvārīd durrhā*, dvs. 2 ord = »perle«.

⁴⁹⁾ š i stedet for s (silāh).

⁵⁰⁾ ṭ i stedet for t (tūf).

⁵¹⁾ yūz.

⁵²⁾ *tarjumān*. Rigdommen var så stor, at ingen var i stand til at vurdere den.

⁵³⁾ *kār-bār*.

⁵⁴⁾ Qārūn, Sura 28 (jvf. 4. Mosebog 16), kendt for sin kolossale rigdom, der dog til sidst bragte ulykke over ham, jvf. *D. B. Macdonald* p. 276 i *Handwörterbuch des Islam*, Leiden 1941.

⁵⁵⁾ Persisk *rame*; om dette ord i overført betydning »folk, skare, hær«, se *Geo Widengren*, *Die Begriffe »populorum ordo« und »ram« als Ausdrücke der Standesgliederung im Partherreiche*, *Festschrift Walter Baetke*, Weimar 1966, p. 380 ff., især p. 384 f. »Hyrde« og »hjord« kan som faste terminologiske bestanddele af den gammelorientalske kongeideologi spores helt tilbage til det 3. årtusinde f. Kr., se senest *Ilse Seibert*, *Hirt – Herde – König*, Berlin 1969, og *W. Wüst*, *Zum Problem einer idg. Dichtersprache*, *Studia classica et orientalia Antonino Pagliaro oblata*, Vol. III, Roma 1969, p. 261 ff.

⁵⁶⁾ Eller: »– det (mit liv) viste (mig) vejen ved den lykke, jeg havde« (?). Teksten synes at være i uorden.

⁵⁷⁾ Bodleian-manuskriptets (fol. 395 a, linje 11) »gazellejagten« (*āhūvān*) er uden tvivl det rigtige. Også Chakam (p. 96 a, linje 14, 'hvy'y'n, *āhūyān*) og ENA 484 (fol. 27 b, linje 7, 'hvy'n) har denne læsemåde.

⁵⁸⁾ Persisk *gardīd past*.

⁵⁹⁾ Bodleian-manuskriptet fol. 395 a, linje 28: »fra himlen« (*az āsmān*), som Chakam p. 96 a, linje 22 og ENA 484 fol. 28 a, linje 8.

⁶⁰⁾ Chakam p. 96b, linje 4: »som et jernbjerg« (*hmčv kvhy 'hnyn*), ENA 484, fol. 29, linje 3: »som et ildbjerg« (*hmčh kvh 'lšyn*).

⁶¹⁾ Persisk *gašl xašxāš*.

⁶²⁾ *Jaḥīm*.

⁶³⁾ *Zaqqūm*, »an infernal tree (mentioned in the Qur'ān), the fruit of which is supposed to be the heads of devils« (*Steingass* p. 619).

⁶⁴⁾ Rimeligvis en af Muhammads fæller eller mystikeren af dette navn, om hvis skæg legenden har haft noget at fortælle.

⁶⁵⁾ *āmānā*.

⁶⁶⁾ »mening«, *ma'nī*.

⁶⁷⁾ *yazdān*.

⁶⁸⁾ Egl. »hans tilstand«.

⁶⁹⁾ Arabisk *mālik*.

⁷⁰⁾ Kauşar, en flod i paradiset, jvf. *J. Horowitz* p. 285 i *Handwörterbuch des Islam*, Leiden 1941.

⁷¹⁾ *burj*, »lårn, månestation«.

⁷²⁾ Persisk *fuzūd*.

⁷³⁾ Egl. *az larjūmān*.

⁷⁴⁾ *rasūl*.

⁷⁵⁾ *bar āsā* (af *āsūdān*) *dar zamān*.

⁷⁶⁾ *ḥūr γilmān*.

⁷⁷⁾ I linje 148 nævnes Majma'i, der kunne være et nom. propr., altså afskriveren, den, der »ordnede« digterens verslinjer, eller det kunne simpelt hen være »en samler«, anonymt om manden bag digterens tekst. Af linje 149 fremgår klart, at han var tilhænger af 'Alī (Ḥusain fra Karbalā nævnes sammen med Muhammad (Muṣṭafā) og 'Alī (Murtażā).

⁷⁸⁾ I ENA 484 gentages vers 31 a (n'm mn bvd sl't'n j'umjmh, fol. 27a, nederste linje), 52a (br sr x'k lh'd 'nd'xtn (= 'nd'xtnd), fol. 28b, nederste linje, men uden x'k i linje 1, fol. 29a) og 67a (mvš' bn 'mr'n b' hvš rft, fol. 29b, nederste linje, men: mvš' bn 'mr'n bhvš rft b'z i linje 1, fol. 30a).

⁷⁹⁾ Jvf. *Der wissbegierige Sohn. Ein mittelpersischer Text über das Kustik. Herausgegeben und übersetzt von Heinrich F. J. Junker* [Iranische Texte und Hilfsbücher Nr. 3], Leipzig 1959, p. 31.

⁸⁰⁾ *Dr. G. Weil*, Mohammedanernes bibelske Legender hentede fra arabiske Kilder og sammenlignede med jødiske Sagn. Oversat af C. G. V. Faber, Odense 1855, p. 204–208. Jvf. *G. Weil*, *Biblische Legenden der Muselmänner*. Aus arabischen Quellen zusammengetragen und mit jüdischen Sagen verglichen, Frankfurt a. M. 1845, p. 256 ff. Araberen *al-Kisā'i* (Vita prophetarum, ed. *J. Eisenberg*, Leiden 1922, p. 307) fortæller en lignende historie om Jesus: »Au cours de ses déplacements aux environs de la mer Morte, Jésus aperçut un crâne qu'il rappela à la vie, sur l'insistance de ses disciples. Le crâne ayant pris la forme d'une tête d'homme vivant raconta à Jésus sa mort; son passage dans la tombe et ce qui s'est passé au-delà, dont il fit une curieuse description« (*D. Sidersky*, *Les origines des légendes musulmanes dans le Coran et dans les vies des prophètes*, Paris 1933, p. 148). Sidersky mener (ibidem), at *Petrusapokalypsen* (se f. eks. *Hennecke-Schneemelcher*, *Neutestamentliche Apokryphen II*, Tübingen 1964, p. 468 ff.) har været kilden. Denne tekst beskæftiger sig imidlertid kun med helvedes-

straffene. Man kunne snarere overveje, om der var en forbindelse mellem den og den middelpersiske bog *Ardāy Virāz-Nāmak*, der har samme tema!

⁸¹⁾ Jvf. *Louis Ginzberg*, *On Jewish Law and Lore*, 1962, p. 69.

⁸²⁾ British Museum MS. Or. 8695 (Imrānī's Ganj-nāme med Pirqe Aboth-teksten) har (fol. 37a) *klh*, kalle, og - for »lod svømme« - *syyl zdn*, sayl zadan.

⁸³⁾ *W. Bacher*, *Zwei alte Abothkommentare*, MGWJ N. F. 13. Jahrg., Breslau 1905, p. 657f. og 660ff. *Maimonides* omtaler ikke legenden i sin Abothkommentar, men nøjes med at sige, at udsagnet illustrerer delte, at man får løn som forskyldt (se *Dr. M. Rawicz*, *Der Kommentar des Maimonides zu den Sprüchen der Väter*, Strassburg 1910, p. 64).

⁸⁴⁾ Se *Hellmut Ritter*, *Das Meer der Seele. Mensch, Welt und Gott in den Geschichten des Farīduddīn 'Aṭṭār*, Leiden 1955, p. 101 og p. 640.

⁸⁵⁾ Se *Islām Ansiklopedisi* Vol. 2, Istanbul 1949, p. 8 og 10, og *Catalogus librorum manuscriptorum qui in bibliotheca senatoria civilatis Lipsiensis asservantur edidit Aemilius Guilelmus Robertus Naumann. Codices orientalium linguorum descripserunt Henricus Orthobius Fleischer et Franciscus Delitzsch*, Grimae 1838, p. 541 (Nr. CCCXV, Codex turcicus, Stk. 6, fols. 89v-94r, med en latinsk genfortælling af historien, *dāslān*).

⁸⁶⁾ *Catalogue of Pashto Manuscripts in the Libraries of the British Isles. By the Late James Fuller Blumhardt, M. A. and D. N. MacKenzie, M.A., Ph.D.*, London 1965, p. 108 (nr. 138, Qišše-yi ĵumjume) og p. 120 (nr. 155)).

⁸⁷⁾ *The Lubābu'l 'Albāb of Muḥammad 'Awfī*. Edited in the Original Persian, with Preface, Indices and Variants, by *Edward G. Browne*, Vol. II, London - Leide 1903. p. 337ff.

⁸⁸⁾ *The Tadhkiratu 'sh-shu'arā* («Memoirs of the Poets») of Dawlatshāh bin 'Alā'u 'd-Dawla Bakhtishāh al-Ghāzī of Samarqand. Edited in the Original Persian with Prefaces and Indices by *Edward G. Browne*, London/Leide 1901, p. 187ff. og p. 288ff.

⁸⁹⁾ *Neupersische Litteratur*, Grundriss der iranischen Philologie II. Band, Strassburg 1896-1904, p. 267. Se også *idem*, *Die höfische und romantische Poesie der Perser*, Hamburg 1887, p. 47. Men selv *Mūš u Gurbe's* autenticitet er blevet draget i tvivl, jvf. *A. Berthels*, *Some Remarks on Persian Textology*, Yádnāme-ye Jan Rypka, Prague 1967, p. 58.

⁹⁰⁾ *Grundriss der iranischen Philologie* II. Band, Strassburg 1896-1904, p. 284-287.

⁹¹⁾ I: *Geschichte der persischen Litteratur* [Die Litteraturen des Ostens VI,1], Leipzig 1901, p. 139 og p. 158f.

⁹²⁾ *N. Kondyreva*, *Obeid Zakani*, Veselaja Kniga, Moskva 1965, p. 10 (- »Myšī i Kol« i »Kamenotes« -).

⁹³⁾ *En persisk Satiriker fra Mongolertiden*, København 1924 [Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning Nr. 131].

⁹⁴⁾ *A Literary History of Persia* Vol. II og Vol. III, Cambridge 1951 (genoptryk).

⁹⁵⁾ *Antonino Pagliaro - Alessandro Bausani*, *Storia della letteratura persiana*, Milano 1960.

⁹⁶⁾ *Tāriḫ-i nazm va naṣr dar Irān va dar zabān-i fārsi* I-II, Teheran 1344.

⁹⁷⁾ *Classical Persian Literature*, London 1958, 2. udgave 1967.

⁹⁸⁾ *Jan Rypka*, *History of Iranian Literature*, Dordrecht 1968.

⁹⁹⁾ Se *Hellmut Ritter* p. 100f. i det note 84 anførte værk. Om dette storværk, se i

øvrigt *Fritz Meier*, *Oriens* 9, 1956, p. 319–331 og *Wolfgang Lentz*, *Altar als Allegoriker*, *Der Islam* 35, p. 52–96.

¹⁰⁰⁾ *The Encyclopaedia of Islam*. New Edition. Vol. I, Leiden/London 1960, p. 752 ff.

¹⁰¹⁾ *Philologika XIV*. Farīduddīn ‘Aṭṭār II, *Oriens* 11, Leiden 1958, p. 8 ff. og p. 21.

¹⁰²⁾ *Philologika X*. Farīduddīn ‘Aṭṭār, *Der Islam* 25, Berlin 1939, p. 146.

¹⁰³⁾ *Wilhelm Pertsch*, *Die persischen Handschriften der Herzoglichen Bibliothek zu Gotha*, Wien 1859, p. 78.

¹⁰⁴⁾ Se *Ritter* p. 140 i den note 102 anførte afhandling.

¹⁰⁵⁾ P. 754 i den note 100 anførte artikel.

¹⁰⁶⁾ Om hans stil og egenart (ud fra hans *Dīvān*), se f. eks. *Hellmut Ritter*, *Philologika XV*. Farīduddīn ‘Aṭṭār III, *Oriens* 12, Leiden 1959, p. 2 ff. og *idem*. *Philologika XVI*. Farīduddīn ‘Aṭṭār IV, *Oriens* 13–14, Leiden 1961, p. 196 ff.

¹⁰⁷⁾ Se *H. Ritter*, *Satan in the Epics of Farīduddīn ‘Aṭṭār*, *Proceedings of the 7th Congress for the History of Religions Amsterdam*, 4th–9th September 1950. Edited by C. J. Bleeker – G. W. J. Drewes – K. A. H. Hidding, Amsterdam 1951, p. 147.

¹⁰⁸⁾ *Steingass* p. 1387: Money which is thrown amongst the people at marriages or on other festive occasions.

¹⁰⁹⁾ Persisk *nāfe-yi muškīn-i lū*, egl. «din moskusnavle (eller -blære)».

¹¹⁰⁾ Se *Ezra Spicchandler*, *A Descriptive List of Judeo-Persian Manuscripts at the Klau Library of the Hebrew Union College*, SBB Vol. VIII, Cincinnati, Ohio 1968, p. 123 og p. 128. En persisk parallel til en sådan sammenstilling foreligger i et litografisk tryk af ret sen, men ellers ubestemmelig, dato, *Xāristān*, »Tjørnehaven«, en satirisk imitation af Sa‘dī’s *Gulistān*, »Rosenhaven«, af Ḥakīm Mullā Qāsīmī-yi Kirmānī, der fortæller om en bademester eller barber (*dallāk*), der til underholdning for sine kunder læste eller reciterede (*xvānd*) »Sulṭān jumjume og Sangtarāš«. Jeg skylder amanuensis F. Vahman stor tak for denne henvisning.

Kapitel 5

Sarmad's persiske Genesis-oversættelse

En af de mærkeligste og mest fascinerende skikkelser i de persiske jøders brogede historie er købmanden, gudselskeren og bibeloversætteren Sa'īd Sarmad fra Kāshān, der i 1654 kom til Delhi, på det tidspunkt Moghulkejseren Shāh Djahān's (1627–1659) hovedstad. Han har rimeligvis været af jødisk-armenisk herkomst. Det synes at være meningen med den meddelelse om, at han efter »én overlevering« (rivāyatī) var armenier (armanī), der gives af *Shāhnavāz Khān* (1700-tallet) i hans værk *Ma'āshiru'l-umarā*, »Fyrsternes (Amirernes) Bedrifter«, en af de få direkte kilder til Sarmad's livshistorie.¹⁾ Fra at være den nøgterne, målbevidste scholar, der velbevandret i sine fædres sprog og religion søgte videre og lod sig grundigt indvie i Islams lære af berømte lærde som Ṣadru'd-dīn Shīrāzī og Abu'l-Qāsim Findariskī²⁾ blev Sarmad, omvendt, men vistnok kun overfladisk, til Islam, den sværmeriske, afsindige gudselsker, en dervisj, der gik omkring i nøgen tilstand, *Sarmad-i barahne*, »den nøgne Sarmad«, en majzūb, dvs., efter Steingass' definition (p. 1176), en, der er »drawn, attracted by Divine grace and renouncing all worldly concerns, to give oneself entirely over to piety and contemplation«. ³⁾ Den store omvæltning, der gjorde den holdne købmand til en besiddelsesløs dervisj, indtraf på indisk jord, i nærheden af vore dages Karachi, hvortil Sarmad var draget i handelsøjemed. Her blev han grebet af voldsom lidenskab (maf-tūn) til en hindudreng, så han ikke sansede andet og gav alt bort, hvad han ejede. Senere kom han, stadig ifølge Shāhnavāz Khān, til Delhi, hvor han sluttede venskab (ṣuḥbat) med prins Dārā Shikōh (ældste søn af Shāh Djahān og dronning Mumtāz Maḥal, over hvem det skønne Tāj Maḥal blev bygget), der nærrede den største tiltro (ḥusn-i i'tiqād) til »elskovsgale« (majānīn, pluralis af majnūn). I Shāhnavāz Khān's egen version:

سعیدای سرمد (که اصلش بقولی یهود و بروایتی ارضی ست
 و بعد اسلام حکمیات را در خدمت میر ابوالقاسم قنذری
 گذرانیده بعنوان تجارت از کاشان به تنهه وارد گشته
 مفتون هندوپسری شد و هرچه داشت یغمائی ساخته ستر
 عورت هم بریدن نداشت) چون بدھلی آمد صحبت دارا
 شکوه (که بمجانین حسن اعتقاد داشت) با وی در گرفت .

Fyldigere oplysninger om Sarmad's betydning for Mughultidens åndsliv giver den navnlig i Nordindien udbredte persiske religionshistorie *Dabistān-i Mazāhib*, »Trosretningernes Skole«, hvis forfatter, traditionelt, men historisk usikkert angivet som Muḥsin Fānī, af Sarmad fik materialet til fremstillingen af jødedommen.⁴⁾ Efter *Dabistān* hed hindudrensen, i hvem Sarmad så en manifestation af Gud, Abhī Čand. Han blev tillige en lærenem discipel, der på vers udtrykte mesterens pantheistiske mystik,⁵⁾ f. eks. i denne mystikens Internationale:

»I submit to Moses' law; I am of thy religion, and the guardian of thy way;
 I am a Rabbi of the Yahuds (jøderne), a Kafir (en vantro), a Muselman«. ⁶⁾

Men netop hvad den digteriske udfoldelse angik, havde han den ideelle lærer. *Dabistān* fremhæver med rette, at Sarmad var »a good master of poetry«, og giver flere eksempler på hans kunnen, herunder:

»Sarmed, whom they intoxicated from the cup of love,
 Whom they called exalted, and depressed,
 Asked for wine, worship of God, and wisdom:
 (But) they intoxicated him, and made him a worshiper of idols«.
 »O thou, by whose cheek is wounded the mind of the red rose,
 Internally is the whole blood of the heart, externally the red rose;

Thou camest so late after Joseph, who was in the garden
 expecting thee,
 That the rose (of his cheek) became first yellow (from
 vexation) and at last (from pleasure) a red rose«.7)

Skelsættende i Sarmads liv blev det nære venskab med kronprinsen Dārā Shikōh. Det bragte ham uventet storhed, og det bragte ham det tragiske fald! I kredsen omkring kronprinsen fandt Sarmad just den tolerante atmosfære, han kunne trives i, fordi han følte sin berettigelse som religiøs personlighed. Jøder, hinduer, kristne og zoroastriere flokkedes om Dārā Shikōh på lige fod med Islams, statsreligionens, egne mænd. Det var en naturlig følge af hans bestræbelser for at bygge bro mellem religionerne og skabe en universalreligion. Han var med andre ord sin oldefader Akbar's virkelige åndelige arvtager. Akbar ville med »Gudstroen«, *Dīn-i Ilāhī*, en syntese af forskellige religionselementer, indføre en helt ny religion, der viste, at alle religioner i grunden havde en fælles kilde, og at der var enhed (tauḥīd) mellem Gud og menneske⁸.) Sådanne tanker gjorde naturligvis tolerancen til et integrerende selvfølgelig led i hele Akbar's politik. »Hvis nogen af de vantrø«, siger han i et edikt fra 1594, »vælger at bygge en kirke eller en synagoge eller et afgudstempel eller en zoroastrier et »stavshedens tårn« [til de døde], skal ingen hindre ham i det«.9) I det »Kulthus«, *ʿIbādat-xāne*, som Akbar lod opføre i nærheden af Agra, arrangeredes møder og diskussioner med ledende repræsentanter for ikke alene de forskellige islamiske filosofiske skoler og religiøse sekter, men også for de eksisterende ikke-islamiske religioner. En religiøs overbevisning af denne art hos en regerende kejser kunne naturligvis ikke undgå også at få rent politiske følger. En af dem var den allerede i 1564 gennemførte afskaffelse af den af hinduerne forhadte *djizja*, kopskatten, der kun gjaldt ikke-muslimer og understregede deres inferioritet i forhold til Islams tilhængere. Sådanne ting måtte vække ortodoksiens mishag og fremkalde ønsket om at gøre dem til et éngangsfænomen. Det lykkedes for så vidt definitivt både religiøst og politisk, som Akbar's nærmeste efterfølgere Djahāngīr og Shāh Djahān igen gjorde Islam enerådende. Men med Dārā Shikōh, der havde gjort Akbar's tanker til sine, kunne kætteriet genoprettes. Skønt kronprins måtte han se tronen glide sig af hænde til fordel for broderen Aurangzib, i hvem

de religiøst og politisk ortodokse fandt et villigt redskab. Efter drøje tronstridigheder fulgte, i 1659, Dārā Shikōh's eksekution. Men Aurangzib var en mand, der gjorde sine sager grundigt, så der blev ryddet radikalt op i de kredse, der samlet om Dārā Shikōh havde bragt Islams integritet og, efter hans mening, dermed også statens sikkerhed i fare. Blandt ofrene var Sarmad, der både politisk og religiøst havde kompromitteret sig selv, politisk, fordi han havde agiteret for Dārā Shikōh og forudsagt, at han med guddommelig sikkerhed ville blive imperiets førstemand, og religiøst, fordi han var en vantro, der f. eks., da han blev afkrævet den islamiske trosbekendelse, kun ville udtale den negative del (»Der er ingen gud«) og nægtede at fortsætte med den positive (» – uden Allah«). Alene dette gav tilstrækkelig hjemmel for hans henrettelse i 1661. Men desuden var han jo Dārā Shikōh's favorit, »*an atheist much liked by the Prince*«, siger den venetianske rejsende Niccolao Manucci i sin *Storia do Mogor*,¹⁰) dvs. det religiøse og det politiske motiv fandt sammen i skøn harmoni.

Selv om man kun holder sig til de strengt historiske kendsgerninger, får man svært ved at finde et mere fantastisk levnedsløb end Sarmads. Det satte folks fantasi i virksomhed og fandt hurtigt vej ind i folkelitteraturen. Endnu i begyndelsen af det 20. århundrede kunne denne Sarmad-historie optegnes blandt bønder i Pandjāb i Nordindien:¹¹)

»Sarmad was a noted wandering Faqīr in the days of Aurangzib. One day he met a Mulla or Muhammadan priest, who asked him if he could repeat the Musalmān Confession of Faith. Sarmad professed utter ignorance of it. The Mulla began to teach it to him, and Sarmad got as far as to repeat the first half of the formula – »There is no deity but God«; but he could not say the latter half – »Further, Muhammad is the Apostle of God«. Sarmad was brought before the Emperor, and there also he refused to repeat the second sentence of the Creed. Aurangzib ordered him to be executed, and as he bared his neck to the sword, he cried: »In whatsoever shape Thou comest I know that thou art He«. Still he would not repeat the words dictated by the Emperor: »Muhammad is the Apostle of God«. But his head, when it was severed from the trunk, called out: »There is no deity but God; and, *further*, Muhammad is the Apostle of God«. Aurangzib at once understood that he himself had omitted the

»*further*« in the formula. As Sarmad died he placed his severed head on his hand and walked away, saying that he would dash it against the walls of the palace of the unjust Emperor. But his Pir met him and warned him not to be rash. The head fell from his hands and he died just before the Great Mosque of Delhi, where he was buried and his tomb stands to this day«.

Der er én side af Sarmads virksomhed i Indien, der endnu ikke er blevet berørt. For ham har det utvivlsomt blot været en bagatel, men der er ikke så få eksempler i historien på, at det, der for et menneske kun var »Nebensache« i dets liv, netop bliver det, eftertiden tillægger størst betydning. For Sarmads vedkommende var denne »Nebensache« hans oversættelse af den hebraiske Pentateuk til persisk. Desværre blev den kun en torso, kapitlerne I–VI,8 af Genesis, men også som sådan har den en vis betydning som en del af den jødisk-persiske bibeltradition og dermed som et tekstvidne, ingen komparativ analyse af de jødisk-persiske bibeloversættelser¹²⁾ kan tillade sig at negligere. Ganske vist foretoges oversættelsen af hindudrenge Abhī Āand, men de facto er den Sarmads værk, idet han reviderede og korrigerede den. Den indlemmedes som det fragment, den var, i Dabistān, hvis forfatter også havde taget del i arbejdet. En nærmere præcisering af affattelsestiden er næppe mulig, men en terminus post quem er 1647, det år, da Sarmad og Dabistān's forfatter lærte hinanden at kende. Det vil imidlertid være nærliggende at formode, at oversættelsen var fremkaldt af et ønske fra Dārā Shikōh's side, der ud fra sin religiøse grundopfattelse var interesseret i at få fremmet kendskabet til så mange hellige skrifter som muligt. Også på dette punkt fulgte han samvittighedsfuldt Akbar, der allerede i 1582 i et brev til Filip II af Spanien havde udbedt sig eventuelle arabiske og persiske oversættelser af »Pentateuken, Evangeliet og Salmerne«.¹³⁾ Såfremt Dārā Shikōh's tilskyndelse har været en afgørende faktor, må tiden for oversættelsens tilblivelse sættes til året 1654, da Sarmad indfandt sig i hans kreds, eller vel snarere et år eller to senere.

Genesis I–VI, 8 efter versionen i Dabistān

[Bombay 1846, p. 205, linje 13 til p. 210, linje 13, Bombay 1875, p. 196, linje 4 fra neden til p. 202, linje 4, Lucknow 1877, p. 244, sidste linje til p. 251, linje 2]

Kapitel I

[Calcutta 1809, p. 301, 2. linje fra neden]

(1) dr 'vl 'frynš 'fryd xd' mr 'sm'n r' v mr zmyn r' (2) v zmyn bvd xr'b v x'ly v t'ryky bvd br rvy dry' v b'd xd' my vzyd br rvy [p. 302] 'b (3) v gft xd' bšv rvšn'y y v šd rvšn'y y (4) v dyd xd' mr rvšn'y y r' kh xvb 'st frq nh'd my'n 'n v t'ryky (5) v n'm nh'd xd' rvšn'y r' rvz v t'ryky r' šb v bvd š'm v bvd šbl' ykrvz (6) frmvd xd' b'šd r'fy'h my'n 'b v b'šd frq knndh my'n 'b b' 'b (7) v krd xd' mr 'n r'fy'h r' frq nh'd my'n 'n 'b kh zyr r'fy'h v my'n 'n 'b kh b'l'y r'fy'h bvd v šd čnyn (8) v n'm nh'd xd' r'fy'h r' 'sm'n bvd š'm v šbl' rvz dvm (9) v gft xd' jm' švnd 'bh' 'z 'sm'n bykj' v nmvdh nmvd xšky v šd čnyn (10) v n'm nh'd xd' xšky r' zmyn v bjm' g'h 'b n'm nh'd dry' v dyd xd' kh xvbst (11) v gft xd' kh sbz švd zmyn bsbzh gy'h txm 'rndh txm drxt myvh knndh vmyvh bnv' xvd kh txmš drv b'šd br 'n zmyn v šd čnyn (12) v br'vrd zmyn bsbzy gy'h txm 'rndh txm r' bnv' xvd v drxt knndh myvh kh txmš dr'vst¹⁴) bnv' xvd v dyd xd' kh xvbst (13) bvd š'm v bvd šbl' rvz syvm (14) gvft xd' kh b'šnd rvšn'y y h' bh r'fy'h 'sm'n br'y frq nh'dn my'n rvz v my'n šb v b'šnd br'y nš'nh' v br'y 'yd h' v br'y rvzh' vs'lh' (15) v b'šnd br'y rvšn'y y bh r'fy'h 'sm'n bjht rvšn'y y d'dn br zmyn v šd čnyn (16) v krd xd' dv rvšn'y y kl'n r' 'n rvšn'y y kh kl'n tr bvd bjht slnt rvz v 'n rvšn'y y xrd r' br'y msl' šdn bšb v mr st'rh h' r' (17) v d'd 'yš'n r' xd' bh r'fy'h 'sm'n br'y rvšn'y y bzmy'n (18) v br'y msl' bvdn brvz v bšb v br'y frq my'n rvšn'y y v t'ryky v dyd xd' kh xvbst (19) bvd š'm v bvd šbl' rvz čh'rm (20) v gft xd' z'yš knnd 'nh'¹⁵) z'yš krdn j'n zndh r' v mrḡ bh prd br zmyn brvy r'fy'h 'sm'n (21) v 'fryd xd' mr nhgh'y kl'n r' v mr hr j'n zndh jnbndh [p. 303] kh z'yš krdnd 'nh'¹⁶) nbv' xvd v mr tm'm mr'y'n š'hb b'l bnv' xvd v dyd xd' kh xvbst (22) v d' krd 'yš'n r' xd' kh b'rvr švnd v bsy'r švnd v pr knnd 'bh' r' bdry'h' v mr'y'n bsy'r švnd dr zmyn (23) v bvd š'm v bvd šbl' rvz pnjm (24) gft xd' br 'vrd zmyn nfs zndh r' bnv' xvd bh'ym¹⁷) v d'bth

’Prz¹⁸⁾ v h̄yv’n’t zmyñ bnv’ xvd v šd čnyñ (25) v krd xd’ mr h̄yv’n’t zmyñ bnv’ xvd v mr bh’yñ bnv’ xvd v mr tm’m d’bth ’Prz bnv’ xvd v dyd xd’ kh xvbst (26) v gft xd’ bkñm ’dm bšvrt xvd v bm’nd¹⁹⁾ xvd v msl̄ v ḡ’lb švd bm’hy dry’ v bmrḡ’n ’sm’n v bh bh’yñ v blm’m zmyñ v bhr ḡ’nvñ ḡ’nbñdh br zmyñ (27) v ’fryd xd’ mr ’dm r’ bšvrt xvd bšvrt xd’ ’fryd ’v r’ nr v m’dh ’fryd ’yš’n r’ (28) v d’ krd xd’ ’yš’nr’ v gfr b’yš’n xd’ b’rvr švñd v bsy’r švñd v pr knñd mr zmyñ r’ v bh tsxyrš dr’rñd ḡ’lb švñd bm’hyh’y dry’ v bmrḡ’n ’sm’n v blm’m ḡ’nvñ’n ḡ’nbñd’ bhr zmyñ (29) v gft xd’ ’ynk d’dm bšm’ mr tm’m ḡy’h txm ’rñdh txm kh br rvy tm’m zmyñ ’st v mr tm’m drxt kh drv myvh drxt txm ’rñdh txm bšm’ b’šd br’y xvrñd (30) v br’y hmh h̄yv’n zmyñ v br’y mrḡ’n ’sm’n v br’y ḡ’nbñdh br zmyñ kh dr ’vst ḡ’n zñdh mr tm’m sbzy ḡy’h br’y xvrñd v šd čnyñ (31) v dyd xd’ hr’nčh kh krd v ’ynk xvb ’st bḡ’yt v bvd š’m v bvd šbh rvz ššm

Kapitel II

(1) v tm’m šdñd ’sm’n v zmyñ v ’nčh kh dr ’yš’n ’st (2) v tm’m krd xd’ brvz hftmy k’rš kh krd v ’r’m grft brvz hftmy ’z hmh k’rš kh krd (3) v ’zyz grd’nyd xd’ rvz hftmy r’ v mqds krd ’v r’ kh drv ’r’m grft ’z hmh k’rš kh ’fryd xd’ br’y krñd²⁰⁾ (4) ’ynst vl’dt ’sm’n v zmyñ v br ’frydh šdn š’n dr rvz krñd [p. 304] xd’ zmyñ v ’sm’n r’ (5) v tm’m sbzh šhr’ v b’d ’zyn xv’hd bvd bzmyñ v tm’m ḡy’hh’y šhr’ v b’d ’zyn xv’hd šd škfth kh by’r’ydyh²¹⁾ bvd xd’ br zmyñ v ’dm nbvd br’y xdmñ zmyñ (6) v ’br br my ’md ’z zmyñ v my pvš’nyd mr rvy zmyñ r’ (7) v ’fryd xd’ mr ’dm r’ x’k ’z zmyñ²²⁾ v dm’nd²³⁾ bh tñš nsym h̄y’t v šd ’dm ḡ’n zñdh (8) v nš’nd xd’ bḡy dr ’dn ’z qdym²⁴⁾ v nh’d ’ñḡ’ mr ’dm r’ kh ’fryd (9) v škvf’nyd²⁵⁾ xd’ ’z zmyñ hmh drxt h̄y’t my’n ’n b’ḡ v drxt d’nstñ nyk v bd (10) v nhr br my ’yd ’z ’dn br’y nvš’ndñ mr ’n b’ḡ r’ v ’z ’ñḡ’ ḡd’ my švd v myb’šd bčh’r sr (11) n’m ’n yky byšvñ v grd mykrd v mr tm’m zmyñ h̄vml’ r’ kh ’ñḡ’sñt (12) blvr v sng yšb²⁶⁾ (13) v n’m ’n nhr dvm ḡyḡvñ²⁷⁾ (14) ’n nhr svmy²⁸⁾ h̄ydyql ’vst rvñdh pyš ḡ’yfh ’švr v nhr čh’rmy²⁹⁾ ’vst fr’t (15) grft xd’ mr ’dm r’ v ḡz’štš bb’ḡ ’dn br’y xdmñ krñš v br’y ng’hb’nš (16) v frñvd xd’ br ’dm ’z hmh drxt ’n b’ḡ xvrñd bxvr (17) v ’z drxt d’nstñ nyk v bd mxvr ’zv kh brvz xvrñd tv ’zv mrdñ mymyry (18) v gft xd’ nh xvb ’st bvdñ ’dm tñh’ bkñm br’y ’v mddḡ’r dr br’br ’v (19) v

'fryd xd' 'z x'k tm'm h'v'n šhr' v hmh mry'n 'sm'n v 'vrd pyš 'dm br'y dydn kh ěh xv'nd b'v hr ěh my xv'nd b'v 'dm j'n zndh n'mš 'st (20) v xv'nd 'dm n'mh' br'y hmh bh'ym v br'y mry'n 'sm'n v br'y hmh h'v'n zmyn v 'dm ny'ft mddg'r dr br'br xvd (21) v 'nd'xt xd' pynky³⁰) br 'dm v xv'byd v grft 'stxv'nh'y phlvy 'v bst gvšt h'j'y 'v (22) v r'st krd xd' mr 'n 'stxv'ny r' kh grfth bvd 'z 'dm bzn v 'vrdš pyš 'dm (23) v gft 'n 'dm 'yn p'rh [p. 305] 'stxv'nst 'z 'stxv'nh'y mn v gvšt 'st 'z gvšt mn 'z br'y hmyn gft myšvd 'ns'n kh grfth šdh 'st 'z 'ns (24) br'y hmyn mygz'rd mrd mr pdrš v mr m'drš r' v myxspnd³¹) bznš v myb'šnd yktn (25) bvdnd hr dvš'n brnhh 'dm v znš šrmndh nmyšdnd

Kapitel III

(1) v m'r bvd 'y'r tr 'z h'v'n šhr' kh krd xd' v gft b'n zn 'y' gft 'st xd' mxvryd 'z hyč drxt 'n b'γ (2) v gft 'n zn b'n m'r 'z myvh drxt 'n b'γ my xvrym (3) v 'z myvh drxt kh my'n b'γ 'st gft 'st xd' mxvryd 'zv v dst mrs'nyd b'v mb'd' bmyryd (4) v gft 'n m'r b'n zn mrdn nmy myryd (5) kh myd'nd xd' kh brvz xvrnd šm' 'zv gš'dh my švd ěšmh'y šm' v myb'šnd hmčv xd' v³²) d'n'y nyk v bd (6) v dyd 'n zn kh xvbst 'ndrxt br'y xvrnd v xvš 'yndh 'st v bnzr psndydh 'st 'ndrxt 'z br'y 'ql pyd' krdn v grft 'z myvh'š v xvrnd v d'd nyz bšvhrš b' xvdš v xvrnd (7) v gš'dh šdnd ěšm hr dvš'n v d'nstnd kh brnhh 'nd 'yš'n v dvxtnd brgh'y 'njyr v krdnd br'y xvd lng'h' (8) v šnydnd 'v'z xd' r' kh myrft my'n 'n b'γ dr y'd 'nrvz³³) v pnh'n šdnd 'dm v znš 'z xd' dr my'n drxt'n 'n b'γ (9) v xv'nd xd' b'dm v gft b'v kh kj'y'y tv (10) gft 'v'z tv šnydm dr b'γ v trsydm kh brnhh 'm mn v pnh'n šdm (11) v gft kh m'lvn krd tr' kh brnhh tv 'y' 'z 'n drxt kh frmvdh 'm tr' bn' xvrnd 'z 'n xvrdy (12) gft 'dm 'yn zny kh d'dh (hamze) bmn 'v d'd mr' 'zyn drxt v xvrnd (13) v gft b'n zn ěyst 'ynkh krdy v gft zn 'n m'r fryb d'd mr' v xvrnd (14) v gft xd' b'n m'r ěvn ěyn krdy l'nt 'st tr' 'z hmh bhymh v 'z hmh h'v'n't šhr' bsynh r'h rvy v x'k bxvry tm'm 'y'm h'y't xvd (15) v dvšmny nhm my'n tv v my'n 'n zn v my'n nsl tv v my'n nsl [p. 306] 'n zn 'v bkbbd tr' sr v tv bgzy 'vr' p'šnh (16) v b'n zn gft bsy'r krdn bsy'r kam drd tr' v drd 'bstny tr' bdrd z'y psr'n v bšvhr xvd mšl'q b'šy v 'v γ'lb b'šd br tv (17) v b'dm gft kh šnydy sxn zn xvd v xvrdy 'z 'n drxt kh frmvdh bvdm tr'

mxvr 'zv l'nt 'st zmy n r' bsbb tv b'z'r bxvry tm'm 'mr ḥy't xvd (18) v x'r v x's'k bškfd dr r'h tv v f xvry mr gy'h šhr' r' (19) b'rq pyš'ny bxvry n'n t' br gštn tv b'n x'k kh 'z 'n grfth šdh (hamze) kh x'ky tv v bx'k br grdy (20) v xv'nd 'dm n'm zn xvd r' ḥv' kh 'v bvd m'dr jmy' zndh (21) krd xd' br'y 'dm v znš pyrnhh'y pvst v pvš'nyd 'yš'n r' (22) v gft xd' 'ynk 'dm šd yky hmčv m' br'y d'nstn nyk v bd v 'knvn mb'd' kšd mr dstš r' v bst'nd br 'z drxt ḥy't v bxvrd v zndh m'nd hmyšh (23) frst'd xd' 'z b'γ 'dn br'y xdm t zmy ny kh grfth šdh 'st 'z 'nj' (24) v r'nd 'dm r' v mnzl d'dš pyš b'γ 'dn b' kruby'n v b' brq šmšyr grd grdndh br'y ng'hd'štn r'h drxt ḥy't

Kapitel IV

(1) v 'dm dxvl krd mr ḥv'y znš r' v 'bstn šd v z'y yd mr q'byl v gft ḥ'sl krdm 'v 'r 'z xd' (2) v fzvd bz'y ydn mr br'drš r' mr ḥbyl v bvd ḥbyl šb'n gvspnd v q'byl bvd xdm t k'r zmy n (3) v b'd 'z 'y'my 'vrd q'byl 'z myvh zmy n pyškšy br'y xd' (4) v ḥbyl 'vrd bz 'z 'vl z'd gvspnd'nš v 'z qryh³⁴) h's tvjh krd xd' bh ḥbyl v pyškš 'v (5) v bq'byl v bh pyškš 'v tvjh nkrd bd 'md bq'byl b'y't 'ft'd rng rvy 'v (6) gft xd' bq'byl kh čr' dlgyr šdy čr' 'ft'd rng rvy tv (7) h'n 'gr xvb kny br d'št kny v 'gr nh xvb kny bdrv'zh gn'h xv'bydh 'st v btv mšt'q 'st v tv γ'lb my švy br 'v (8) gft q'byl bḥbyl br'drš bhng'mykh bvdnd dr [p. 307] šhr' v br x'st q'byl bḥbyl br'drš kšt 'v r' (9) v gft xd' bq'byl kj'st ḥbyl br'dr tv gft nd'nstm mgr nghb'n br'drm mn (10) v gft čh krdy 'v'z xvn br'dr tv bmn my n'ld 'z zmy n (11) v 'knvn l'nty tv 'z 'n zmy ny kh gš'd mr dhnš r' br'y grftn mr xvn br'dr tv 'z dst tv (12) čvn xdm t kny mr zmy n r' nfz'y d d'dn mr qvtš r' btv 'v'rh v sr grd'n b'šy dr zmy n (13) v gft q'byl bxd' bzrg 'st gn'h mn 'z br d'štn (14) 'ynk r'ndy mr' 'mrvz 'z b'l'y zmy n v 'z pyš tv pn'h'n švm b'šm 'v'rh v sr grd'n hr y'bndh mn bkšd mr' (15) v gft b'v xd' lykn hr kh kšd q'byl r' hft pšt 'qvbt krdh šv v nh'd xd' br'y q'byl nš'nh t' nh znd 'v r' hr kh by'bdš (16) br 'md q'byl 'z pyš xd' v nšst dr zmy n 'v'rgy³⁵) pyš 'dn (17) dxvl krd q'byl mr znš r' v 'bstn šd z'y yd mr jnvh³⁶) r' v bvd 'b'd'n kn šhr v xv'nd 'sm šhr r' b'sm psr xvd jnvh (18) z'y ydh šd br'y jnvh γyr'd v γyr'd z'y yd mr mhvb'yyl v mhvb'yyl z'y yd mr l'mh r' (19) grft br'y xvd l'mh dv zn n'm yky 'z' v n'm dvm syl' (20) v z'y yd 'z' b'd'l³⁷) r' 'v bvd pdr xymh

nšyn'n š'hb'n glh (21) v n'm br'drš bvd¹³⁶) pdr hr gyrndh čng v čy'nh (22) syl' 'v z'yvd mr nvd l q''yn³⁹) r' 'st'd msgr'n v 'hngr'n v xv'hr nvd l q''yn n'm'n (23) gft l'mh bzn'n xvd 'z' v syl' bšnvyd sxn mn l'mh gvš knydv gft'r mn kh mrdyr' kštm bzxm xvd v ffly r' bjr'ht xvd (24) kh hft pšt 'qvbt švd q'byl v l'mh hft'd v hft pšt (25) dxvl krd 'dm b'z mr zn xvd r' v z'yvd psr xv'nd mr n'mh r' šys kh nh'd mr xd' txmy dygr 'vz hbyl kh kšt 'v r' q'byl (26) v br'y šys nyz z'yvdh šd psry xv'nd mr n'mš 'nvš 'nvqt šrv' šd xv'ndn bn'm xd'

Kapitel V

(1) 'yn 'st šhyfh tvld 'dm dr rvz 'frydn xd' 'dm r' bškl [p. 308] xd' krd 'vr' (2) nr v m'dh 'fryd 'yš'n r' d'' krd 'yš'n r' v xv'nd n'm š'nr' 'dm dr rvz 'frydh šdn š'n (3) v zyst 'dm šd v sy s'l v z'yvd bškl xvd v m'nnd xvd v xv'nd mr n'mš r' šys (4) v bvd 'dm b'd 'z z'yvdnš mr šys r' hštšd s'l v z'yvd psr'n v dxtr'n (5) v bvd hmh 'y'm 'mr 'dm kh zyst nhšd v sy s'l v mrd (6) v šd šys šd v pnč s'lh v z'yvd mr 'nvš r' (7) v zyst šys b'd 'z z'yvdn 'v mr 'nvš r' hštšd v hft s'l v z'yvd psr'n v dxtr'n (8) v bvd tm'm 'mr šys nhšd v dv'zd h s'l v mrd (9) v šd 'nvš nvd s'lh v z'yvd qntb'n⁴⁰) r' (10) v zyst 'nvš b'd 'z z'yvdn 'v mr qntb'n r' hštšd v p'nzd h s'l z'yvd psr'n v dxtr'n (11) v bvd hmh 'mr 'nvš nhšd v pnč s'l v mrd (12) v šd qntb'n hft'd s'lh v z'yvd mr mhl'yyl r' (13) v zyst qntb'n b'd 'z z'yvdnš mr mhl'yyl r' hštšd v čhl s'l z'yvd psr'n v dxtr'n (14) bvd hmh 'y'm 'mr qntb'n nhšd v dh s'l v mrd (15) v šd mhl'yyl šst v pnč s'lh v z'yvd mr b'rd⁴¹) r' (16) v zyst mhl'yyl b'd 'z z'yvdnš mr b'rd r' hšt šd v sy s'l z'yvd psr'n v dxtr'n (17) bvd hmh 'y'm 'mr mhl'yyl hštšd v nvd v pnč s'l v mrd (18) v šd b'rd šd v šst v dv s'lh v z'yvd mr jnvh r' (19) v zyst b'rd b'd 'z z'yvdnš mr jnvh r' hštšd s'l v z'yvd psr'n v dxtr'n (20) bvd hmh 'y'm 'mr b'rd nhšd v šst v dv s'l v mrd (21) v šd jnvh šst v pnč s'lh v z'yvd mr mnvs'lh⁴²) r' (22) 'md v šd krd jnvh mr xd'yr' b'd 'z z'yvdn 'v mnvs'lh r' sh šd s'l v z'yvd psr'n v dxtr'n (23) v bvd tm'm 'mr jnvh sh šd v šst v pnč s'l [p. 309] (24) v jnvh bxd' v nbvd kh grft 'v r' xd' (25) v šd mnvs'lh hšt'd v hft s'lh⁴³) z'yvd mr l'mh r' (26) v zyst mnvs'lh b'd 'z z'yvdn 'v mr l'mh r' hft šd v hft'd v dv s'l⁴⁴) z'yvd psr'n v dxtr'n (27) v bvd tm'm 'y'm mnvs'lh hšt šd v pnj'h v nh s'l⁴⁵) v mrd (28) v zyst l'mh šd v hšt'd v dv s'l

z'yud psry (29) xv'nd mr n'mš r' nvh kh 'yn tsly dhđ m'r' 'z
 krđ'r m' v 'z rnĵ dst m' 'z 'n x'k kh l'nt krđh xd'st (30) zyst l'mh
 b'd 'z z'yudn mr nvh r' p'nšđ s'l⁴⁶) v mrd⁴⁷) (31) v bvd hmh 'mr
 l'mh šš šđ v hšl'd v dv⁴⁸) s'l v mrd (32) v bvd nvh psr p'nšđ s'lh
 v z'yud s'm v h'm v y'ft

Kapitel VI

(1) šrv' krd bh bsy'r šdn 'dm br rvy zmy'n v dxtr'n z'yudh šdnd
 b'yš'n (2) v dydnd psr'n xd' mr dxtr'n 'dm r' kh xvb'nnd 'yš'n
 grfnd br'y xvd zn'n 'z hr kh psndydnd (3) v gft xd' kh qr'r ngyrd
 rvh mn b'dm hmyšh br'y 'nkh gvšt 'st v b'šđ 'mrš šđ v byst s'l
 (4) phlv'n'n bvdnd dr zmy'n dr 'n 'y'm v nyz b'd 'zyn kh by'ynd
 psr'n xd' br dxtr'n 'dm v bz'ynd br'y xvd 'yš'nnd phlv'n'n kh dr
 'lm 'nd mrdm n'mđ'r (5) v dyd xd' [— (6) —]⁴⁹) kh krd 'dm
 r' br zmy'n v ymgyn šđ (7) v gft xd' kh mhv knm mr 'dmy r' kh
 'frydm 'z b'l'y rvy zmy'n 'z 'dm l' bhymh l' jnbndh l' mrγ 'sm'n
 kh pšym'n šdm kh krdm 'yš'n r' (8) v nvh 'brv y'ft bnzr xd'

Appendix

Fem jødisk-persiske versioner af Genesis kapitel 4

- A: British Museum MS. Or. 5446, fól. 1 b, linje 15 – fól. 2 b,
 linje 7, efter en af mig i 1968 foretaget translitteration. For-
 klaringer og henvisninger til andre bibelske passager i selve
 teksten er blevet udeladt. Om manuskriptet, se *M. Seligsohn*,
The Hebrew-Persian MSS. of the British Museum, JQR XV,
 1903, p. 278 ff. Det er skrevet i år 1319.
- B: Den jødisk-persiske Vatikan-Pentateuk efter H. H. Paper's
 translitteration (AO XXVIII, 1965, p. 271 f.).
- C: Jacob ben Josef Tavus' (טאָװס) jødisk-persiske oversættelse
 efter Thomas Hyde's persiske translitteration i *Biblia Poly-*
glotta Waltoniana, Vol. IV, London 1657, p. 7–9. »Penta-
 teuchum Persice transtulit Jacobus Tavvosus, vel, ut alii,
 Tavusius aut Tusius Judæus, ab urbe Tus Academia cele-
 bri, denominatus, ex textu Hebræo, in usum Judæorum in
 Persia degentium, quem typis ediderunt Judæi, sed char-
 actere Hebræo, Constantinopoli centum abhinc annis, scil.
 anno Christi 1551, una cum textu Hebræo et Onkelosi et

Saadiae Versionibus, singulis in eadem pagina, ut sibi invicem respondeant, ordine dispositis« (Ibid. Vol. I, Proleg. XVI, p. 102).

- D: Sarmad's version fra Calcutta-udgaven af 1809, p. 306, linje 14 – p. 307, sidste linje.
 E: The British and Foreign Bible Society's udgave, London 1900, p. 9–12. Denne jødisk-persiske oversættelse, der er blevet til ved et samarbejde mellem Dr. Bruce og Mirzā Nūrullāh og Mirzā Xudādād, falder udenfor den genuine tradition, men har netop som sekundærversion en vis betydning. Hvor vokalerne angives i den trykte udgave, reproduceres de i nærværende translitteration.

- A (1) v'dm xlv̄t s'xt 'b'z ḥvh zn 'vy vḥ'mlh švd vbz'd 'zmr qyn
 vgvft ḥ'syl kr̄dm mrdy 'x ḥzrt yvy⁵⁰)
 B (1) v'dm xl̄v̄t s'xt mr ḥvh zn 'vy v'βstn švd vby z'y'nyd mr
 qyn vgvft ḥ'sl̄ kr̄dm mrdy 'z pyš xvd'y
 C (1) v'n 'dm xlv̄t kr̄d 'v'z ḥvh zn 'v 'bstn šd bz'yyd mr qyn gft
 ḥ'sl̄ kr̄dm mrd 'z ḥzrt yy
 D (1) v 'dm dxvl̄ kr̄d mr ḥv'y znš r' v 'bstn šd v z'yyd mr q'byl
 v gft ḥ'sl̄ kr̄dm 'v r' 'z xd'
 E (1) vādm zn xvd ḥavāh r' bšn'xt v'v ḥ'mlh šdh qayin r' z'yyd
 vgoft mrdy 'z yəhōvāh ḥ'sl̄ nmvdm
 A (2) vby 'vzvd bz'dn 'zmr br'dr 'vy 'zmr hbl vdv̄d hbl ər'n'
 gvspnd vqyn bvd brz kvn'y zmyñ
 B (2) vby 'fzvd bz'dn mr br'dr 'vy mr ḥβl vbyd ḥβl švβ'ny⁵¹)
 kvn' gvspnd vqyn bvd mrdy vvrz kvn' zmyñ
 C (2) by'fzvd bz'yydn mr br'dr 'v mr hbl bvd hbl šb'ny kn'y
 gvsfnd vqyn bvd k'r kn'y zmyñ
 D (2) v fzvd bz'yydn mr br'drš r' mr ḥbyl v bvd ḥbyl šb'n gvspnd
 v q'byl bvd xdm̄t k'r zmyñ
 E (2) vb'r dygr br'dr 'v ḥābāl r' z'yyd vḥābāl galāh b'n bvd
 vqayin k'r kon zmyñ bvd
 A (3) vbbvd 'z frj'm rvzgr'n vby'vrd qyn 'z br 'n zmyñ qrbn
 bhzrt yvy
 B (3) vbvd 'z frj'm rvzygr'n vby 'vvd qyn 'z br 'n zmyñ ḥdyh⁵²)
 dr pyš xvd'y
 C (3) bvd 'z frj'm rvzgr'n by'vrd qyn 'z br 'n zmyñ ḥdyh bhzrt yy

- D (3) v b'd 'z 'y'my 'vrd q'byl 'z myvh zmyñ pyškšy br'y xd'
 E (3) vb'd 'z mrvr ay'm v'q' šd kh qayin hadyehī 'z mahšvl
 zmyñ br'y xd'vand āvard
- A (4) vhbl hy'vrd hnyz 'vy 'z nxvstz'g'n⁵³) gvspnd'n 'vy v'z ěrb
 tryñ'n⁵⁴) 'yš'n vbdyrvft⁵⁵) yvy bhbl vbqrbn 'vy
 B (4) vhβl 'vvrđ 'nyz 'vy 'z bvxrh⁵⁶) gvspnd'n 'vy v'z frβyđ'n⁵⁷)
 'yš'n vby pdyrvft xvd'y bhβl vbqrbn 'vy
 C (4) vhbl hy'vrd nyz 'v 'z nxst z'dh'y gvsfnd 'v v'z frbh'n 'yš'n
 qbvl krd yy bhbl vbhdyh'y 'v
 D (4) v hbyl 'vrd bz 'z 'vl z'd gvspnd'nš v 'z qryh⁵⁸) h's tvjh krd
 xd' bh hbyl v pyškš 'v
 E (4) vhābāl nyz 'z naxost z'dg'n galāh xviš v pyh āñh' hadyehī
 āvard vxod'vand hābāl vhadyeh 'vr' manzvr d'št
- A (5) vbqyn vbqrbn 'vy npdyrvft vgrm švd bqyn by'yt⁵⁹)
 vbğštnd gvnh rvy 'vy
 B (5) vbqyn vbqrbn 'vy nh pdyrvft vgrm švd bqyn by'yt vby
 gštnd gvnh rvy 'vy
 C (5) vbqyn vbhdyhy 'v n' qbvl krd grm šd bqyn by'yt bgštnd
 gvnh'y rvy 'v⁶⁰)
 D (5) v bq'byl v bh pyškš 'v tvjh nkrd bd 'md bq'byl by'yt 'ft'd
 rng rvy 'v
 E (5) 'm' qayin vhadyeh 'vr' manzvr nd'št ps xšm qayin
 bešedat⁶¹) afrvxth šdh sr xvd r' bzyr 'fknd
- A (6) vgvft yvy bqyn ěyr' grm švd btv věyr' bgštnd gvnhy rvy tv
 B (6) vgvft xvd'y bqyn ěyr' grm švd btv věyr' by gštnd gvnh
 rvy tv
 C (6) gft yy bqyn ěr' grm šd btv věr' bgštnd gvnh'y rvy tv
 D (6) gft xd' bq'byl kh ěr' dlgyr šdy ěr' 'ft'd rng rvy tv
 E (6) āng'h xod'vand bqayin goft ěr' xšmn'k šody věr' sr xvd r'
 bzyr 'fkndy
- A (7) h' [nh] 'gr nyky kvny 'mvrzydh 'yy v'gr nh nyky kvny
 bdrgh'x l' g'r'n grft'r švy vbtv mvh'l'jy 'vy vtv msl' b'šy
 b'vy
 B (7) h' nh 'gr nyk b'šd krd'r tv 'mvrzyd'yđ btv v'gr nh nyk
 b'šd krd'r tv brvz d'vvy x' nygh d'šlh xv'hd bmvk'ft
 xv'stn 'z tv 'gr nh b'z grdy v'gr b'z grdy 'mvrzyd'yđ btv
 C (7) h' nh 'gr nkvyvy kny 'mrzš⁶²) v'gr nh nkvyvy kny bdrgh'x l'
 xsp' vbtv mh'l'jy 'v vtv msl' b'šy drv

- D (7) h'n 'gr xvb kny br d'st kny v 'gr nh xvb kny bdrv'zh gn'h
xv'bydh 'st v htv mš'p'q 'st v tv ɣ'lb my švy br 'v
- E (7) 'gr nykvyi mykrdy āy' mqbvl nmyšody v'gr nykvyi nkrdy
gon'h br dr dr kmyn 'st v'sty'q tv d'rd 'm' tv br vy mosalał
švy
- A (8) vgvft qyn bhbl br'dr 'vy vbvd dr bvdn 'yš'n dr [d]št
v'ndyšyt qyn br hbl br'dr 'vy vbr x'st qyn bqsd hbl br'dr
'vy vbkvšt 'vy r'
- B (8) vgvft qyn bhβl br'dr 'vy vbvd bbvdn 'yš'n dr dšt vr x'st
qyn bhβl br'dr 'vy vby kvšt 'vyr'
- C (8) gft qyn bhbl br'dry 'v bvd dr bvdn 'yš'n dr dšt br x'st qyn
bhbl br'dry 'v vbkšt 'vyr'
- D (8) gft q'byl bhbyl br'drš bhng'mykh bvdnd dr šhr' v br x'st
q'byl bhbyl br'drš kšt 'v r'
- E (8) vqayin b' br'dr xvd häbäl sxn goft vavāq' šd čvn dr šhr'
bvdnd qayin br br'dr xvd häbäl brx'sth 'vr' kšt
- A (9) vgvft yvy bqyn [kv]j'st hbl br'dr tv vgvft nšn'xtm h' ngh
d'r'y br'dry [m]nm mn
- B (9) vgvft xvd'y bqyn kvj'y hβl br'dr tv vgvft nh šn'xtm h'
nygh d'r' br'dr mn mnm
- C (9) gft yy bqyn kj'st hbl br'dr tv gft nd'nstm hng'h d'r'y br'dr
mn mn
- D (9) v gft xd' bq'byl kj'st hbyl br'dr tv gft nd'nstm mgr nghb'n
br'drm mn
- E (9) ps xod'vand bqayin goft br'drt häbäl koj'st goft nmy d'n
magar p'sb'n br'drm hstm
- A (10) vgvft čy krdy 'v'z xvnh' br'dr bgr'y kvn'n bhžrt mn 'z'n
zmyn
- B (10) vgvft čy krdy 'v'z xvnh' br'dr tv bvnš'h⁶³) kvn'n dr pyš
mn 'z'n zmyn
- C (10) gft čh krdy 'v'z xvnh'y br'dry tv fry'd kn'n bmn 'z 'n
zmyn
- D (10) v gft čh krdy 'v'z xvn br'dr tv bmn my n'ld 'z zmyn
- E (10) gft čh krđhy xvn br'drt 'z zmyn nzd mn fry'd br myāvrd
- A (11) v'knvn nfryn try tv 'z'n zmyn 'nč bgv'sd 'zmr dh'n 'n
bstd⁶⁴) 'zmr xvnh' br'dr tv 'z dsty tv
- B (12) v'knvn nfryntry tv 'z'n zmyn 'nčy gvšvd mr dh'n 'n bqbvl
krdn mr xvnh' br'dr tv 'z dst tv

- C (11) v'knvn l'nt tv 'z'n zmy'n n'čh bgš'd mr dh'n 'n bst'ndn mr xvnh' br'dr tv 'z dst tv
- D (11) v 'knvn l'nty tv 'z 'n zmy'ny kh gš'd mr dhnš r' br'y grftn mr xvn br'dr tv 'z dst tv
- E (11) v'knvn tv ml'vn hsty 'z zmy'ny kh dh'n xvd r' b'z krd t' xvn br'dr t' 'z d'lt frv brd
- A (12) kv brz kvny 'zmr 'n zm[yn] r' nh 'vz'y'd d'dn zvr 'n btv nvydh vbšrydh⁶⁵) b'šy [dr'n] zmy'n
- B (12) ky vvrz kvny mr 'n zmy'n nh 'fz'y'd bd'dn zvr 'n b[tv 'v']rh vsr grd'n b'šy dr zmy'n
- C (12) kh k'r kny mr 'n zmy'n nh 'fz'y'd d'dn zvr 'n btv sr grd'n vsr gšth b'šy dr zmy'n
- D (12) čvn xdm't kny mr zmy'n r' nfz'y'd d'dn mr qvtš r' btv 'v'rh v sr grd'n b'šy dr zmy'n
- E (12) hrg'h k'r zmy'n kny hm'n' qovat xvd r' dygr btv ndhd v pryš'n vāv'rh dr jh'n xv'hy bvd
- A (13) vgvft qyn bhžrt yvy bsy'rtrst gvn'h mn 'z 'mvrzydn
- B (13) vgvft qyn dr pyš xvd'y bczvrgtrst gvn'h mn 'z 'mvrzydn
- C (13) gft⁶⁶) qyn bhžrt xd' bzrg'st gn'h mn 'z 'mrzš
- D (13) v gft q'byl bxd' bzrg 'st gn'h mn 'z br d'štn
- E (13) qayin bxod'vand gft 'oqūbatam 'z taḥamolam zy'dh 'st
- A (14) 'ynk bdv'rnydy mr' 'mrvz 'z zbr⁶⁷) rvy 'n zmy'n v'z pyšy n'zr tv nyst mvmkyn bnh'n šv'dn vb'šm nvydh vbšrydh dr'n zmy'n vb'šd hmh y'b' mn bkšd mr'
- B (14) 'ynk dv'r'nydy⁶⁸) mr' 'mrvz 'yn 'z vr rvy 'n zmy'n v'z pyš tv nyst mvmkn b'pnh'n švdh 'mdn vb'šm 'v'rh vsr grd'n dr zmy'n vb'šd hmh y'β' mn by kvšd mr'
- C (14) 'ynk br'ndy mr' 'mrvz 'z b'py rvy 'n zmy'n v'z hžrt tv nh'n švm vb'šm sr grd'n vsr gšth dr zmy'n vb'šd hmh y'b'y mn bkšd mr'
- D (14) 'ynk r'ndy mr' 'mrvz 'z b'py zmy'n v 'z pyš tv pnh'n švm b'šm 'v'rh v sr grd'n hr y'bndh mn bkšd mr'
- E (14) 'ynk mr' 'mrvz br rvy zmy'n m'rvd s'xt'y v'z rvy tv pnh'n xv'hm bvd vpryš'n vāv'rh dr jh'n xv'hm bvd vavāq' myšvad hrkh mr' y'bd mr' xvāhd kšt
- A (15) vgvft b'vy yvy b'yn sbb hmh kvš'y qyn hft d'r'h' b'z tvxth 'y'd vbnh'd yvy b'qyn nš'ny bnh zdn 'vy r' hmh y'v'y⁶⁹) 'vy

- B (15) vgvfl b'vy xvd'y b'yn sbb hmh kvš' qyn hft d'rh' mvk'p'l
xv'st'yd 'z 'vy vbnh'd xd'y bqyn nš'ny bj'dh 'nčy nh
bkvštn 'vyr' hmh y'β' 'vy
- C (15) gft xd' bhmč'yn hmh kš'y qyn dv hft b'rh' b'z tvxth švd
bnh'd xd' bqyn nš'n bby zdn 'vyr' hmh y'b'y 'v
- D (15) v gft b'v xd' lykn hr kh kšd q'byl r' hft pšt 'qvbt krdh šv
v⁷⁶) nh'd xd' br'y q'byl nš'nh l' nh znd 'v r' hr kh by'bdš
- E (15) xd'vnd bvy gft ps hrkh qayin r' bkšd hft čnd'n 'ntq'm
grflh švd vxod'vand bqayin nš'nyy d'd kh hrkh 'vr' y'bd
vyr' nkšd
- A (16) vbyrvn 'md qyn 'z hzrl yvy vbnšst dr zmy'n nvd 'z pyš
bbvst'n 'dn
- B (16) vbyrvn 'md qyn 'z pyš xd'y vbnšst dr zmy'n nvd bmrzh
'dn
- C (16) brvn 'md [qyn 'z pyšy yy vbnšst dr zmy'n nvh] pyš bhšt
- D (16) br 'md q'byl 'z pyš xd' v nšst dr zmy'n 'v'rgy⁷¹) pyš 'dn
- E (16) ps qayin 'z hōzyr xod'vand byrvn rft vdr zmy'n nōd b'rf
šrqy 'edān s'kn šod
- A (17) vxlv't s'xt qyn 'b'z zn 'vy vbz'd 'zmr h'nvk v'vd 'b'd'n
kvn'y šhry vbxv'nd n'm 'n šhr čvn n'm psr 'vy h'nvk
- B (17) vxlv't s'xt qyn mr zn 'vy v'βstn švd vby z'y'nyd mr h'nvx
v'vd 'βd'n kvn' šhry vby x'nd n'm 'n šhr čvn n'm pvsr
'vy h'nvx
- C (17) xlv't krd qyn mr zn 'v 'bstn šd vbz'y'yd mr h'nvk b'vd 'bd'n
kn' mr šhr b'xv'nd n'm 'n šhr čvn n'm psr 'v h'nvk
- D (17) dxlv't krd q'byl mr znš r' v 'bstn šd z'y'yd mr j'nvh⁷²) r' v
b'vd 'b'd'b kn šhr v xv'nd 'sm šhr r' b'sm psr xvd j'nvh
- E (17) vqayin zovjh xvd šn'xt ps h'mlh šdh hānōk r' z'y'yd všhry
bn' mykrd vān šhr r' besm psr xvd hānōk n'm nh'd
- A (18) vz'ynydh 'md bh'nvk 'zmr 'yrd v'yrd bz'y'nyd⁷³) 'zmr
m'hyy'l v'm'hyy'l⁷⁴) bz'y'nyd 'zmr mtvš'l vmtvš'l bz'y'nyd
'zmr lmk
- B (18) vz'dh 'md bh'nvx mr 'yrd v'yrd z'y'nyd mr m'hyy'l v'm'hyy'l
z'y'nyd mr mtvš'l vmtvš'l z'y'nyd mr lmx
- C (18) z'y'nydh šd bh'nvk mr 'yrd v'yrd bz'y'nyd mr m'hyy'l
v'm'hyy'l bz'y'nyd mr mtvš'l vmtvš'l bz'y'nyd mr lmk
- D (18) z'y'nydh šd br'y j'nvh γyr'd⁷⁵) v γyr'd z'y'yd mr m'hyv'yyl v
m'hyv'yyl z'y'yd mr P'mh r'

- E (18) vbr'y hanök 'irād motvaled šod v'irād mähūyā'el r' āvard
vmähūyā'el mätüşā'el r' āvard vmätüşā'el lāmāk r' āvard
- A (19) vbstd b'vy lmk 2 zn'n n'm 'n yky 'dh vn'm 'n 2 'vmyn šlh
- B (19) vbstd b'vy lmx dv zn'n n'm yky 'dh vn'm dvhvmyn šlh
- C (19) bst'nd b'v lmk dv zn'n n'm 'n ykh⁷⁶) 'dh vn'm 'n dvymy šlh
- D (19) grft br'y xvd P'mh dv zn n'm yky 'z' v n'm dvm syl'
- E (19) vlāmāk dv zn br'y xvd grft yky r' 'ādāh n'm bvd vdygry
r' šillāh
- A (20) vbz'd 'dh 'zmr ybl 'vy bvd mhtr hmh nš'n'n gvy'n⁷⁷) vrmh
- B (20) vby z'y'nyd 'dh mr yβl 'vy bvd pdr nšyn' by'n vrmh
- C (20) bz'yd 'dh mr ybl 'v bvd bzrgy nšyn' xymh vrmh
- D (20) v z'yyd 'z' b'd'l⁷⁸) r' 'v bvd pdr xymh nšyn'n š'hb'n glh
- E (20) v'ādā⁷⁹) yābāl r' z'yyd vy pdr xeymeh nšyn'n vš'hb'n
mavāšy bvd
- A (21) vn'm br'dr 'vy yvbl 'vy bvd mhtr hmh gyr' 'n ĕng v xvny'
- B (21) vn'm br'dr 'vy yvβl 'vy bvd pdr hmh gyr' ĕng vrb'b
- C (21) vn'm br'dr 'v yvbl 'v bvd bzrgy hmh gyr' ĕng v'nbvrh
- D (21) v n'm br'drš bvd'l⁸⁰) pdr hr gyrndh ĕng v ĕγ'n'h
- E (21) vn'm br'drš yūbāl bvd vy pdr hmh nv'zndg'n barbał vney
bvd
- A (22) všlh hnyz 'n bz'd 'zmr tvbl qyn syl kvn' y'ny tyz kvn'
hmh 'vst'dy kvn' mys v'hn v xv'hr tvbl qyn n'mh
- B (22) všlh 'nyz 'n z'y'nyd mr tvβl qyn 'vst'd hmh 'vst'd'n 'ml ms
v'hn v xv'hr tvβl qyn n'mh
- C (22) všlh nyz 'v bz'yyd mr tvbl qyn tyz kn' vhmh 'st'dy kn' ms
v'hn⁸¹) v xv'hr tvbl qyn n'mh
- D (22) syl' 'v z'yyd mr nvdl q''yn⁸²) r' 'st'd msgr'n v 'hngr'n v
xv'hr nvdl q''yn n'm'n
- E (22) všillāh nyz tūbal qayin r' z'yyd kh š'n' hr 'ālat ms vāhn
bvd v xv'hr tūbal qayin na'amāh bvd
- A (23) vgyft lmk bzn'n 'vy 'y 'dh všlh bšnyd 'v'z mn 'y zn'n lmk
bnvyšyd gfl'r mn kv mrdy bkvštm btv'njh⁸³) mn kvvdky
bmvšt mn
- B (23) vgyft lmx bzn'n 'vy 'dh všlh bšnyd 'v'z mn zn'n lmx h'z
gvš kvnyd gfl'r mn ky mrdy kvštm b'pnjh mn kvvdky
kvštm bmvšt mn
- C (23) gft lmk bzn'n 'v 'dh všlh bšnyd 'v'z mn zn'n lmk gvš
knyd gfl'r mn kh mrdy bkštm bjr'ht mn kvvdk bnš'n mn

- D (23) gft P'mh bzn'n xvd 'z' v syl' bšnyvd sxn mn P'mh gvš knyđ
gft'r mn kh mrdyr' kštm bzxm xvd v lft r' hjr'ht xvd
- E (23) vlämäk bzan'n xvd goft 'y 'ādā vřillāh qvl mr' bšnvīd 'y
zn'n lāmāk soxn mr' gvš gyryd zyr' mrdy r' kštm bsbb
jr'ht xvd vjv'ny r' bsbb žarb xvīš
- A (24) kv 7 d'r'h' b'z tvxth 'yd b[sb]b qyn vblmk 70 v 7
- B (24) ky hft d'r'h' šbr krđh 'mdnd bqyn h' nh blmx pvsr 'vy
hft'd vft
- C (24) kh bhft dy hflh' b'z tvxth švd qyn vlmk hft'd vft
- D (24) kh hft pšt 'qvbt švd q'byl vP'mh hft'd v hft pšt
- E (24) 'gr br'y qayin hft čnd'n 'ntq'm grfth švd hrāynh br'y
lāmāk hft'd vft čnd'n
- A (25) vxlv s'xt 'dm hnyz 'bz zn 'vy vbz'd psry vbxv'nd 'zmr
n'm 'vy št kv bnh'd bmn xvd'y [n]sly dygr bdl hbl kv
bkvšt 'vy r' qyn
- B (25) vxlv s'xt 'dm hnyz mr zn 'vy vby z'y'nyd pvsry vby x'nd
mr n'm 'vy št ky gvft d'd bmn xvd'y nsly dygr 'vyz hβl
ky kvšt 'vyr' qyn
- C (25) xlvt krd 'dm nyz mr zn 'v bz'yvd psr bxv'nd mr n'm 'v
št kh bnh'd bmn xd' nsl dygr bj'y hbl kh bkšt 'vyr' qyn
- D (25) dxvl krd 'dm b'z mr zn xvd r' v z'yvd psr xv'nd mr n'mš
r' šyš kh nh'd mr xd' txy dygr 'vz hbyl kh kšt 'v r' q'byl
- E (25) ps ādm b'r dygr zn xvd r' šn'xt v'v psry bz'd v'vr' šet n'm
nh'd zyr' gft xd' nasly dygr bmn qr'r d'd b'avaz hābāl kh
qayin 'vr' košt
- A (26) vbšt hnyz [j]vy z'ydh 'md psry vbxv'nd 'zmr n'm 'vy 'nvš
'n hng'h br 'ystyd bšlv' krđn bn'm yvy
- B (26) vbšt 'nyz 'vy z'dh 'md pvsry vby x'nd mr n'm 'vy 'nvš 'n
hng'm brvzyg'r'n 'vy b'z 'ystydnd pvsr'n mrdvm 'z bšlv'
krđn bn'm xvd'y
- C (26) vbšt nyz 'v z'ydh šd psr bxv'nd mr n'm 'v 'nvš 'n hng'm
sst šd⁸⁴) bxv'ndn dr n'm yy
- D (26) v br'y šyš nyz z'ydyh šd psry xv'nd mr n'mš 'nvš 'nvqt
šrv' šd xv'ndn bn'm xd'
- E (26) vbr'y šet nyz psry motvaled šod v'vr' ānōš n'myd dr
ānvaqt bxvāndn esm yāhōvāh šorv' krđnd

Noter til kapitel 5

¹⁾ Bibliotheca Indica 112. The Maásiru-l-umará by Nawáb Samsámu-d-Daulah Sháh Nawáz Khán Vol. I. Edited for The Asiatic Society of Bengal by Maulaví Abdur-Rahim, Calcutta 1888, p. 226, linje 3ff. Om dette værk, se *Felix Tauer*, Persian Learned Literature to the End of the 18th Century, p. 451 i Jan Rypka, History of Iranian Literature, Dordrecht 1968. Grundlæggende om Sarmad's liv og værk er *Walter J. Fischel's* afhandling, Jews and Judaism at the Court of the Moghul Emperors in Medieval India, Proceedings of the American Academy for Jewish Research XVIII, 1949, p. 159-177, hvor også den vigtigste litteratur anføres. Her til føjes Fazl Maḥmūd Asīrī, Sarmad-i shahīd, Vishvabhāratī Patrikā 6 (1947), p. 50-60, og *Walter J. Fischel*, The Bible in Persian Translation, HTR XLV, 1952, p. 22ff.

²⁾ Jvf. *Jan Marek*, Persian Literature in India, p. 728f. hos Jan Rypka, op. cit.

³⁾ Bibliotheca Indica 112. The Maásiru-l-umará by Nawáb Samsámu-d-Daulah Sháh Nawáz Khán Vol. II. Edited for The Asiatic Society of Bengal by Maulaví 'Abdur Rahím and Maulaví Mirzá Ashraf 'Alí, Calcutta 1890, p. 762, linje 11 og 13.

⁴⁾ Oriental Literature or The Dabistan. Translated from the Original Persian by David Shea and Anthony Troyer. Introduction by A. V. Williams Jackson, New York 1937. Forsteudgaven af oversættelsen kom i to bind i 1843. Om værket, det omdiskuterede forfatterskab og manuskripterne se *Fischel*, op. cit. p. 165f., *Frédéric Rosenberg*, Le livre de Zoroastre (Zarātusht Nāma) de Zartusht-i Bahrām ben Pajdū, St.-Petersbourg 1904, p. XIVff., *J. J. Modi*, Oriental Conference Papers, Bombay 1932, p. 275ff. (med omtale af gujarati-oversættelsen af den persiske tekst), og *A. J. Arberry*, Catalogue of the Library of the India Office. Vol. II. – Part VI. Persian Books, London 1937, p. 93. De vigtigste litograferede udgaver er *Calcutta 1809*, *Teheran A.H. 1260*, *Bombay 1846*, *Bombay 1875* og *Lucknow 1877*.

⁵⁾ »Et ekko af al-Hallādī, men uden dennes metafysiske dybde«, *Aziz Ahmad*, Studies in Islamic Culture in the Indian Environment, Oxford 1964, p. 196.

⁶⁾ P. 299 i den af A. V. Williams Jackson besørgede udgave af oversættelsen.

⁷⁾ Ibidem p. 300. I den persiske litteraturhistorie kendes Sarmad først og fremmest som en dygtig rubā'ī-digter (Rubā'īyyāt-i Sarmad, ed. by Fazl Maḥmūd Asīrī, Shanliniketan 1950). Nogle af hans digte – som *mange* af Omar Khajjām's – horer til de såkaldte »wandernde Vierzeiler«, jvf. *Christian Rempis*, Beiträge zur Ujlayyām-Forschung, AfKM XXII,1, Leipzig 1937, p. 132 (også tilskrevet Rūmī) og p. 154 (også, delvis, Rūmī).

⁸⁾ Jvf. *Emmy Wellesz*, Akbar's Religious Thought Reflected in Mogul Painting, London 1952, p. 19ff.

⁹⁾ Se *Walter J. Fischel*, op. cit. 1949, p. 147.

¹⁰⁾ Jvf. ibidem p. 171.

¹¹⁾ *Karim Haidar Lodi*, Folk Traditions of the Mughal Emperors, Folk-lore 18, London 1907, p. 431-432.

¹²⁾ Om den ældste omtale af persiske versioner (*Theodoret* og *Maimonides*) og om de jodisk-persiske oversættelser i det hele taget, se *Jes Peter Asmussen*, Den gammeltestamentlige litteratur på jodisk-persisk, D'TT 28, København 1965, p. 1ff. Et første bidrag til en komparativ analyse af de jodisk-persiske bibeloversættelser har *Herbert*

H. Paper ydet med sin afhandling *Judeo-Persian Bible Translations: Some Sample Texts*, SBB Vol. VIII, Cincinnati, Ohio 1968, p. 99 ff. (Deuteronomium 5,6–18).

¹³⁾ Se *Walter J. Fischel*, op. cit. 1949, p. 149.

¹⁴⁾ Således også i Bombay-udgaven fra 1846, hvorimod de andre (Bombay 1875 og Lucknow 1877) har *drust*.

¹⁵⁾ Således også i de tre andre udgaver. Det er en afskriverfejl for 'bh', «vandene» (hammayim).

¹⁶⁾ Som foregående note.

¹⁷⁾ Dvs. bahā'im, pluralis af bahimat, «vildt dyr».

¹⁸⁾ Dvs. dābbatu'l-arz.

¹⁹⁾ Fejl (også i Bombay-udgaven fra 1846) for hm'nd. Rigtigt i udgaverne Bombay 1875 og Lucknow 1877.

²⁰⁾ br'y krđn = la'asšt.

²¹⁾ Valget af verbet *ārāstan* her tilkendegiver tydeligt, at Sarmad's oversættelse kun har foreligget i arabisk skrift. Afskriverne (samme fejl også i de tre øvrige udgaver) har misforstået et nb'r'nydh. The British and Foreign Bible Society's udgave har f.eks. (zyr' xd'vnd xd' b'r'n br zmyñ) nb'r'nydh (hvd), og Vatikan-teksten (AO XXVIII, p. 269) har (ky nh) b'r'nyd – –.

²²⁾ Således også Bombay 1846. Bombay 1875 har: 'dm r' x'k zmyñ, og Lucknow 1877, korrekt: 'z x'k zmyñ.

²³⁾ Et verbum *damāndan kender ordboerne ikke. Det kunne være en fejl for damīdan, som både Vatikanteksten og Det britiske Bibelselskabs udgave har. Også Bombay 1846 har dm'nd, de øvrige Sarmad-udgaver *mānd*.

²⁴⁾ = Hebr. miqqādām, et bevis for, at originaloversættelsen har haft den hebraiske tekst som grundlag. På persisk er qādīm («gammel») ikke identisk med hebr. qādām.

²⁵⁾ Steingass noterer ikke denne kausalivform.

²⁶⁾ Ufuldstændig gengivelse af den hebraiske tekst.

²⁷⁾ Som foregående note.

²⁸⁾ Lucknow 1877 – og kun denne udgave – har *sumyñ*.

²⁹⁾ Lucknow 1877 igen som den eneste *ēh'rmyñ*.

³⁰⁾ *pīnaki* eller *pīnagī* (Steingass). Mo'in (Vol. I, Tehran 1963, p. 969) som Burhān-i qā'ī' anfører kun *pīnaki* og forklarer ordet med henholdsvis čart (čurl) og γυνūdanī.

³¹⁾ Oversættelse af det hebraiske verbum *dābaq*, «holde sig til, klynge sig til», i singularis i den massoretiske tekst. Hvis den persiske oversættelse er korrekt, må verbet være *xuspidan, «sove, ligge hos», som imidlertid synes at være ordboerne, også de gamle persiske, ukendt. Formelt, men ukorrekt i denne kontekst, kunne det være 3. pers. plur. præsens af *xuspidan*.

³²⁾ Korrekt udeladt af Bombay 1875 (p. 199, linje 5).

³³⁾ Den massoretiske tekst lærūah hayyōm. Vatikan-teksten (AO XXVIII, p. 271) har *b's'yš 'n ruz* og Det britiske Bibelselskabs udgave *dr hng'm vazyd-e nasym-e nh'r*.

³⁴⁾ Rimeligvis fejl for *frbh*, farbih, «fed». Uden de diakritiske tegn er de to ord fuldstændig ens!

³⁵⁾ Korrekt oversættelse af det hebraiske Nōd, der egentlig betyder «omflakken, hjemløshed», men her optræder som nomen proprium.

³⁶⁾ Fejl for *xnvx*, Enok, hebr. ḥanōk.

³⁷⁾ Den massoretiske teksts yābāl, Jabal.

- ³⁸⁾ Den massoretiske teksts yūbāl, Jubal.
- ³⁹⁾ Den massoretiske teksts tūbal qayin, Tubal-Kajin.
- ⁴⁰⁾ qēnān i den massoretiske tekst.
- ⁴¹⁾ yārād i den massoretiske tekst.
- ⁴²⁾ mētūšālah, Metusalem, i den massoretiske tekst. Lucknow-udgaven fra 1877 har (p. 250, linje 9) mnvš'lh.
- ⁴³⁾ »87 år« i stedet for »187 år«.
- ⁴⁴⁾ »772 år« i stedet for »782 år«.
- ⁴⁵⁾ »859 år« i stedet for »969 år«.
- ⁴⁶⁾ »500 år« i stedet for »595 år«.
- ⁴⁷⁾ I stedet for »v mrd« skulle man have haft »v z'yyd psr'n v dxtr'n« efter den massoretiske tekst.
- ⁴⁸⁾ »682 år« i stedet for »777 år«.
- ⁴⁹⁾ Overspringelsen er *ikke* angivet i de litograferede udgaver.
- ⁵⁰⁾ Skrives sædvanligvis med en streg over. I C er forkortelsen for יהרה yy med Qamās.
- ⁵¹⁾ Se *Paul Horn*, Zu den jüdisch-persischen Bibelübersetzungen, Indogermanische Forschungen II, 1893, p. 140.
- ⁵²⁾ I stedet for *hdlyh*.
- ⁵³⁾ Således for *nxvst'dq'n*.
- ⁵⁴⁾ Jesaja (ed. de Lagarde) har, f.eks. 1,11, פּי , pī, jvf. *P. Horn*, Grundriss der neupersischen Etymologie, Strassburg 1893, p. 81, nr. 365 (pīh).
- ⁵⁵⁾ Sic! Med b-.
- ⁵⁶⁾ Hebr. בכִּירֹת.
- ⁵⁷⁾ *farbth, farbī*, »fed«. Parthisk *frbyw*, se *W. Henning*, A list of Middle-Persian and Parthian words, BSOS IX,1, 1937, p. 82.
- ⁵⁸⁾ Se note 34.
- ⁵⁹⁾ בְּנֵאִית.
- ⁶⁰⁾ Jvf. *Alexander Kohut*, Kritische Beleuchtung der persischen Pentateuch-Üebersetzung des Jacob ben Joseph Tavus unter stetiger Rücksichtnahme auf die ältesten Bibelversionen, Leipzig und Heidelberg 1871, p. 70.
- ⁶¹⁾ Dvs. *ba-šiddat*.
- ⁶²⁾ Som Targum, se Kohut, op. cit. p. 226–227.
- ⁶³⁾ Se *Paul Horn*, Grundriss der neupersischen Etymologie, Strassburg 1893, p. 41 (nr. 177). Jes. 57,13 *b'ns'h*.
- ⁶⁴⁾ Dvs. *sīlad*, »lagen imod«; bstd = hebr. lāqahal.
- ⁶⁵⁾ Teksten giver til dette sted den vejledende oplysning, at både גַּר og נַעֲבָד betyder *jumbaydn, jumbidan*, som iøvrigt netop er det ord, der i *de Lagarde's* Jesaja- og Jeremias-tekst hyppigst anvendes til at gengive de to hebraiske ord (f.eks. Jes. 7,2; 24,20; 51,19; Jer. 4,1; andre valg er *larzīdan, āvāre būdan, sahmīdan* og *čandīdan*). Baba ben Nuriel's Salmeoversættelse (11,1) har *āvāre hast* for hebr. *nud* (f.eks. MS 13 S. 1957: 37 i Det kgl. Bibliotek, fol. 10a, linje 14). Det af MS Or. 5446 benyttede ord må være hebr. šār'd, »flygtning, undvegen«, behandlet (med -h) som om det var et persisk perf. part. (andre eksempler på hebraiske ord med persiske endelser hos *W. Bacher*, Jüdisch-Persisches aus Buchara, ZDMG 55, 1901, p. 256f.). I *de Lagarde's* tekst (f.eks. Jer. 42,17; 47,4) er šārīd = raste. Angående konstruktionen med *b-*, se *G. Lazard*, La

langue des plus anciens monuments de la prose persane, Paris 1963, p. 393, § 602 (f. eks. *ba zan-i man nabāšad, man ba dāst-i tu bāšam*). Jvf. *Kohut*, op. cit. p. 46 om Tavus' oversættelse.

⁶⁶⁾ I dette tilfælde, men mod sædvane, er g'et tydeligt markeret som g. Ellers er i Tavus' trykte tekst k = k og g.

⁶⁷⁾ 'z zbr = **זבר**.

⁶⁸⁾ Se *Jes P. Asmussen*, *Judæo-Persica III. Vier ungewöhnliche Wörter aus der Genesisversion des jüdisch-persischen Vatikan-Pentateuchs*, AO NXXIX, 1966, p. 247f.

⁶⁹⁾ Om *yāv-* = *yāb-*, se *Lazard*, op. cit. p. 139.

⁷⁰⁾ Eller: * – švd nh'd -- *.

⁷¹⁾ Se note 35.

⁷²⁾ Se note 36.

⁷³⁾ For *bz'nyd*.

⁷⁴⁾ Således også den massoretiske tekst.

⁷⁵⁾ ' er blevet læst som γ'!

⁷⁶⁾ Med Tašdīd over k.

⁷⁷⁾ Jvf. *Jes P. Asmussen*, *Jüdisch-persisch guyān [gwy'n]*, »Zell«, *Temenos Vol. 5*, 1969, p. 17 ff.

⁷⁸⁾ Jvf. note 37.

⁷⁹⁾ Sic, uden -h.

⁸⁰⁾ Se note 38.

⁸¹⁾ Se *Kohut*, op. cit. p. 81 f.

⁸²⁾ Jvf. note 39.

⁸³⁾ Steingass: {āpanē, {apānē, {abānje, {abānē, {abanē, {abānje, lavānē, lapānē, tapanē, »blow, slap».

⁸⁴⁾ Med *sust šud*, »blev svag (doven) med at –, undlod at –«, følger *Tavus* Onkelos og Rashi. Han har med andre ord i den massoretiske teksts Hof. **לחה** set betydningen »entweihen« af **לח** og ikke »anfangen«. Septuaginta har med *ἵλασε* tænkt på **לח**. Jvf. *Kohut*, op. cit. p. 164 f.

Forkortelser

AM	Asia Major. London.
AO	Acta Orientalia. København.
ArOr	Archiv Orientalní. Praha.
BASOR	Bulletin of the American Schools of Oriental Research.
BSLP	Bulletin de la Société de Linguistique de Paris.
BSOAS	Bulletin of the School of Oriental and African Studies. London.
DTT	Dansk Teologisk Tidsskrift. København.
IJ	Indo-Iranian Journal. 's-Gravenhage.
JAOS	Journal of the American Oriental Society.
JQR	Jewish Quarterly Review. London.
JRAS	Journal of the Royal Asiatic Society. London.
MGWJ	Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums. Breslau.
NTS	Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskap. Oslo.
REJ	Revue des Études Juives. Paris.
SBB	Studies in Bibliography and Booklore. Cincinnati, Ohio.
ZfHB	Zeitschrift für Hebräische Bibliographie. Frankfurt a.M.
ZDMG	Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft.

NEKROLOGER — SELVBIOGRAFIER

PRISAFHANDLINGER

Wig Jones

STIG IUUL

28. AUGUST 1907—28. MAJ 1969

Faa er gledet saa selvfølgelig og stillfærdigt ind ved Universitetet som Stig Iuul. Fra universitetsmanuduktør efter en fornem guldmedaljeafhandling og en fin juridisk embedseksamen i 1933 fremmedes han hurtigt trin for trin uden konkurrence og indsigelse over lektorat og docentur til Poul Johs. Jørgensens efterfølger som professor i retshistorie i 1944. Saavel indenfor som udenfor Universitetet fik Stig Iuul mange vigtige og krævende hverv betroet, sidst som referendar ved Universitetet og som formand for Carlsbergfondet; men skønt han saaledes blev ansvarlig for talrige afgørelser af stor rækkevidde, gav det aldrig anledning til sensationer eller offentlig kritik. Man kunde være enig eller uenig med hans beslutninger, men det stod fast, at de var nøje gennemtænkte og vel begrundede under hensyn til alle sagens sider og videre konsekvenser, at intet var glemt eller skjult, og at de ikke kolliderede mod de skranke, som samfundet havde sat. Han var hverken konservativ eller reformator, men formidler af reformer.

Stig Asgerssøn Iuul fødtes den 28. august 1907 i København som ældste søn i ægteskabet mellem komponisten domkantor Asger Juul og prokurator-datteren fra Holstebro Ebba Brask. Det var i dette levende og kulturprægede hjem, Stig voksede op; men da faderen døde allerede i 1919, fik han ogsaa tidligt lært livets barske virkelighed at kende. Hans ungdomsaar blev herved præget af en tidligt udviklet følelse af pligt og af ansvar for andre. Det lykkedes moderen at holde familien samlet og at skaffe børnene den uddannelse, som baade hun og de ønskede og kæmpede for. Stig kom i Metropolitanskolen, hvor han valgte at følge den klassisk-sproglige linie, og i 1926 bestod han artium med en smuk udmærkelse. Da han skulde vælge fag ved Universitetet, fulgte han ikke som i skolen sin huma-

nistiske tilbøjelighed, men indskrev sig til det mere praktiske juridiske studium, hvor hans sans for logisk systematisering ogsaa gjorde sig gældende, saa han i 1933 kunde absolvere sin embedscksamen med et fornemt kancellilaud. Aaret før havde han modtaget Universitetets guldmedalje for en prisafhandling om fideikommissarisk substitution i dansk og fremmed ret. Stig Iuuls besvarelse var ikke blot en moden og selvstændig behandling af emnets aktuelle juridiske problemer, som den stillede opgave krævede, men samtidig en bevidst udvidelse, saa den ogsaa rummede en lærd og indgaaende redegørelse for spørgsmaalets historiske baggrund siden romerretten. Ved denne imponerende præstation knyttede Stig Iuul sin humanistiske indstilling til sit fag i en holdning, der dannede et sikkert udgangspunkt for hans fremtid som retshistoriker. Juristen glemte heller aldrig sine æstetiske interesser fra barndomshjemmet eller den klassiske kultur fra skolen; hans virke for oprettelsen af Det danske Akademi i Rom og dets fortsatte trivsel var ham en hjertesag, og den omhu, hvormed han plejede uddelingerne af Tagea Brandts Rejselegal var et andet udtryk for hans stærke engagement i sin samtids kulturelle liv, herunder ogsaa dets æstetiske sider.

Sit kancellilaud udnyttede Stig Iuul nok til en ansættelse som sekretær i Justitsministeriet, men denne virksomhed blev meget kortvarig (1934–35). Hans planer havde anden retning og andre maal. Universitetsstipendier sikrede ham frugtbare studierejser i aarene 1935–37, først til London, hvor han studerede sociologi, og siden til Tyskland, hvor navnlig studiet af germansk retshistorie under Cl. v. Schwerin i München var udbytterigt. Ved hjemkomsten knyttede et lektorat ham fastere til det rets- og statsvidenskabelige fakultet, og en ny studieordning gav ham endnu i 1937 sæde i den akademiske lærerforsamling. Da Alf Ross aaret efter udnævntes til professor, var Stig Iuul selvskreven til at avancere til docenturet, som derefter skulde dække romerretten. Proceduren ved denne udnævnelse er meget talende for den unge Stig Iuuls grundfæstede position ved fakultetet, for skønt han endnu ikke var doktor, blev han som eneansøger indstillet umiddelbart af fakultetets plenum, idet man dispenserede fra kravet om nedsættelse af et bedømmelsesudvalg. Indstillingens formulering afveg ikke mindre fra normerne. Bortset fra vurderingen af prisafhandlingen, offentliggjort i 1934 under titelen *Fideikommissarisk Substitution*, der viste »udtalte anlæg for baade

juridisk og historisk forskning«, anførtes der kun lidet om præstationer, men nok saa meget om skøn over ansøgerens person og almene fremtræden: hans »udmærkede evner og usædvanlig levende videnskabelige interesser«, hans udbytte af studierejserne og hans »alsidige dannelse og store belæsthed paa mange omraader«, herunder hans »fortrinlige kundskaber i de klassiske sprog«.

For Stig Iuul blev de fem aar som docent, 1938–43, en overordentlig produktiv og lykkelig arbejdsperiode, præget af initiativ og udvikling. Universitet og fakultet lagde straks beslag paa hans arbejdskraft; i 1939 blev han protokolfører for den akademiske lærerforsamling, 1940–42 var han fakultetets dekan og dertil medlem af forskellige udvalg, hvoraf særlig bør nævnes udvalget, der skulde stille forslag om forbedring af kaarene for unge videnskabsmænd, og som afgav en vigtig betænkning i 1943. Nok saa krævende var hans indsats som lærer; han gik ind for en reformering af den fakultetsmæssige undervisning og gik straks i gang med at omlægge sin egen disciplin, romerretten, der blev gjort mere rationel og levende. Indholdet nedfældedes i den lille grundbog fra 1942 *Grundrids af den romerske Formueret*, der ikke blot er en kyndig og à jourført introduktion for de studerende, men ogsaa en fornyelse af disciplinen, idet den traditionelle statiske systematik er indføjet i et levende historisk perspektiv.

I disse aar fremkom ogsaa frugterne af hans studierejser i form af en række arbejder indenfor privatretten og retshistorien eller paa deres grænseomraader. Det gælder den kyndige redegørelse for *Moderne tysk Privatret* og den lærde retssociologiske afhandling fra 1939 om de indoeuropæiske incestregler (*Classica et Mediaevalia II*), der i sit opgør med teorien om en germansk urret er en slags kvittering for, hvad han lærte i London og Leipzig. Hovedarbejdet er imidlertid disputatsen fra 1940 *Fællig og Hovedlod* med den nok saa oplysende undertitel *Studier over Formueforholdet mellem Ægtefæller i Tiden før Christian V's Danske Lov*, der ogsaa forblev Stig Iuuls forskningsmæssige hovedværk. I dette skarpsindige og lærde værk, der er en kontraprøve paa rigtigheden af Poul Johs. Jørgensens opgør med den tyske retshistoriske skoles syn paa de nordiske landskabslove, faar hans medfødte anlæg for at tænke i logiske helhedssystemer, der var skærpet ved den europæiske skoling i metode, rig mulighed for udfoldelse. Hvad hans lærer havde paavist indenfor

strafferetten, dokumenterede Stig Iuul nu indenfor den langt mere komplicerede privatret. De retsinstitutter som lovbyden, hovedlod, fællig m. fl., som man hidtil havde opfattet som relikter fra et oprindeligt slægtseje, fandt nu sin rette plads som slægternes naturlige reaktioner mod en ny samfundsorden med kirke og konge som latente trusler mod jordbesiddelse og andre formueværdier. Stig Iuuls selvstændighed i dette arbejde viser sig mindre i dets problemstillinger og resultater end i dets metode og dokumentationens form. I hans analyser tildeles der det konkrete diplommateriale, først og fremmest domme, en betydelig vægt som kontrol paa de normer, der findes nedlagt i lovreglerne, og hans konklusioner er ikke underordnet noget teoretisk system, men alene begrænset af deres mulige indordnen i logiske og funktionsduelige helheder. En hovedfortjeneste og en væsentlig nydannelse er paavisningen af, hvorledes gamle lovbestemmelser nok opretholdes, men langsomt paavirkes af ændrede samfundsforhold og derefter lader sig indpasse i en ny retsorden. I forhold til dette frugtbare synspunkt betyder det mindre, at de faktiske samfundsforhold fremstilles i en noget forældet og unuanceret skikkelse.

En særlig plads indenfor docentaarene indtager den lille populære grundbog til Statsradiofonien *Lov og Ret i Danmark* fra 1942. Den bringer ganske vist hverken ny forskning eller nye resultater, men den markerer en mere personlig og selvstændig holdning overfor retshistorien og dens indhold, som man savner fra ungdomsaarene, hvor de imponerende præstationer synes mere bestemt af et maalbevidst valg end af indre tilskyndelse. Allerede første sætning i bogens indledning udtrykker et program: »Et Folks Retsorden er et af de klareste og mest iøjnefaldende Udtryk for dets Kultur«. Retshistorien som en central kulturhistorisk disciplin blev mottoet for hans videre forskning, hvor retsordenen med lovreglerne som grundlag og domstolene som regulator i fortsat vækst og omformning blev det konstante ledemotiv. Den hastigt skrevne bog kunde naturligt nok ikke leve op til programmet, men den blev den første og er stadig den eneste retshistoriske fremstilling, der følger linierne op fra tidlig middelalder over Danske Lov og Grundloven til nutidens retsorden.

Aar 1944 blev et mærkeaar paa godt og ondt for Stig Iuul. Ved Poul Johs. Jørgensens afgang overtog han som en selvfølge hans

professorat og føjede saaledes den danske retshistorie til romerretten som sit særlige embedsomraade. Men samme aar ramtes han ogsaa af det alvorlige tilfælde af polio, der lammede ham fuldstændig gennem lang tid, og hvis eftervirkninger blev en fysisk belastning for resten af livet. Sygdommen havde dog ikke paa nogen maade hæmmet hans virkestrang, og fra mange sider var der bud efter den unge arbejdsglade professors kyndige og omhyggelige bistand, ikke blot ved universitetet, men ogsaa ved mange videnskabelige og kulturelle selskaber og institutioner udenfor Frue Plads. Ved sit fakultet blev han hurtigt medlem af dets forretningsudvalg og af dets legatudvalg, ligesom han ganske naturligt blev forstander for Juridisk Laboratorium. Mest krævende af hans mange hverv ved universitetet iøvrigt blev arbejdet i Konsistoriums Stipendieudvalg, som han efter kort medlemskab blev formand for 1946–56. Stig Juul overtog ledelsen paa en tid, hvor universitetets legatmidler var mere utilstrækkelige end nogensinde før, kommunitemidlerne udhulede, og tiden løbet fra mange fundatser; nu blev et bredt anlagt reformarbejde sat i gang med planlægning af Kommunitetets sanering og Regensens modernisering, og formanden kunde omsætte sin teoretiske indsigt fra afhandlingen *Om Permutationsretten* (i Festskrift til Fr. Vinding Kruse 1940) i praksis og gennemføre ændringer i forældede fundatser med størst mulig hensyntagen til testators ønsker. Han tog ogsaa initiativet til udarbejdelse af den samlede og à jourførte oversigt over *Københavns Universitets Legater*, som han sammen med udvalgets sekretær, kontorchef E. Villarsen, udsendte i 1962 som et digert værk. Inden han i 1956 forlod stipendievæsenet for at overtage stillingen som referendar efter Erwin Munch-Petersen havde han ogsaa den tilfredsstillende, at han kunde forestaa den første uddeling af Ungdommens Uddannelsesfond efter loven af 1955, der markerer den begyndende forbedring af de studerendes økonomiske kaar, som ikke mindst han havde virket saa ihærdigt for.

Som referendar kom Stig Juul til at indtage en central stilling indenfor Universitetets styrelse. I kraft af hvervet blev han den faste juridiske raadgiver for de skiftende rektorer og garanten for, at deres embedshandlinger var i formel orden; men desuden var han meget søgt af dekaner, udvalgsformænd og andre, der ønskede vejledning i Universitetets meget indviklede procedurer, som han kendte bedre end nogen anden, og sin indsigt stillede han villigt til raadighed. I

løbet af hans funktionstids tolv aar, 1956–68, hvor studentertallet voksede til mere end det firdobbelte (fra godt 5100 til knap 21000 studerende) med den deraf foraarsagede sprængning af alle rammer for lærere og ansatte iøvrigt, for lokaler og budget, der yderligere forværredes ved utilstrækkelige bevillinger forbundet med byggestop og nedskæringer, blev referendarens arbejdsbyrde og ansvar mangedoblet, og der blev gjort brug af Stig Iuuls meget store evner som administrator og forhandler. Betydningen af hans indsats i disse aar skal ikke vurderes her, men det maa beklages, at den reformvenlige linie, som han fulgte (og som nu virker mere forsigtig og moderat, end da den blev lagt), ikke naaede at blive omsat i handling, før studenterrøret satte ind i foråret 1968. Følgen blev, at reformerne blev afbrudt og omformet i nye planer, og at der opstod et administrativt kaos. Det var en tilstand, der maatte smerte hans ordenssans dybt, og han skulde ikke opleve at se det overvundet. Først tvang et nyt sygdomsanfald, en ondartet gulsot, ham bort fra ledelsen, og næppe fuldt restitueret ramtes han aaret efter af det hjertesvigt, der medførte døden.

En referendars indsats er oftest skjult af en andens underskrift, men som et for alle synligt vidnesbyrd om Stig Iuuls initiativ fremtræder *Aarboeg for Københavns Universitet* siden 1963/64 regelmæssigt inden udløbet af det følgende universitetsaar, men han naaede ikke selv at se den redegørelse for de oversprungne 15 aar (1948–63), som nu nærmer sig fuldendelsen efter de linier, han fik lagt.

Ved siden af professoratet og stillingen som referendar havde Stig Iuul i sine sidste aar påtaget sig et andet meget krævende hverv. I 1954 blev han indvalgt i Videnskabernes Selskab, og aaret efter valgtes han til medlem af Carlsbergfondets direktion, hvor han i 1963 overtog formandskabet. Ogsaa her maatte han nødvendigvis paatage sig et arbejde og et ansvar, der med hensyn til fondsmidlernes erhvervelse var mere omfattende end normalt.

Det vil ikke være nødvendigt at opregne hans øvrige administrative pligter ved stiftelser, legatbestyrelser og kulturelle selskaber samt siden 1964 i monopolankenævnet for at gøre det forstaaeligt, at det var knapt med tid og kræfter til personlig forskning i hans sidste taaar, men saa meget mere er der grund til at fremhæve, at selv om han matte indskrænke sin undervisning, saa formaade han dog at

forny den. Han genoptog sin ungdoms interesser og holdt forelæsninger over europæisk retshistorie, hvor han lagde hovedvægten paa romerrettens fremtrængen og dens brydning med de nationale retssystemer.

Trods det mangesidede virke som universitetsmand og administrator blev det alligevel en anselig og efter forholdene imponerende forskningsmæssig indsats, som Stig Luul naaede at yde som professor. Ganske vist kunde han ikke udsende værker af samme omfang som disputatsen, men bag et par større og mange mindre arbejder tegner der sig nu et mere personlig præget forskerfysiognomi, der former sig som en begyndende realisation af programmet fra 1942 i *Lov og Ret i Danmark*. Man sporer en stræben efter at beskrive og forklare den samlede retsorden som en central samfunds- og kulturfaktor i historisk sammenhæng; især var han optaget af samspillet mellem lovgivning og domstolspraksis. Denne interesse kommer allerede til orde i de mange udgiverarbejder, som han engagerede sig med, først og fremmest indenfor Det danske Sprog- og Litteraturselskab, som han blev medlem af i 1943, og i hvis styrelse han sad 1946–55. Introduktionen var udgivelse af *Danmarks gamle Landskabslove*, som han nøje havde fulgt gennem aarene, og hvor han selv udgav *Den latinske Tekst af Jyske Lov med Knud Mikkelsens Glosser* i 1945. Derefter gik han sammen med Erik Kroman i gang med en kommenteret oversættelse af alle lovene med *Danmarks gamle Love paa Nutidsdansk* i tre bind (1945–48), hvortil han gav en ypperlig retshistorisk indledning. Siden blev han tilsynsførende ved Erik Kromans udgave af *Danmarks gamle Købstadlovgivning* (i 5 bind 1951–61). Selv havde han allerede da syslet med planlægningen af en samlet udgave af de mange private domssamlinger fra 16. og 17. aarhundrede med de mange kendelser og responsa fra domstolene, der tjente som præjudikater til de ofte utilstrækkelige og forældede landskabslove. Mens han ikke oplevede at se noget af dette værk udsendt, virkede han som tilsynsførende ved et andet stort udgivelsesarbejde af domstolsmateriale, som han tog initiativet til indenfor Kildeskriftselskabet, nemlig en udgivelse af vore ældste rettertingsprotokoller; her medvirkede han ved de to først udkomne bind (1959–69), der omfatter aarene 1537–44. Mindre centralt i hans interesser, men ikke mindre krævende var hans medarbejderskab ved begge serierne af Sprog- og Litteraturselskabets monumentale udgave af vort middelalderlige

brevstof i *Diplomatarium Danicum* og *Danmarks Riges Breve*, hvor han tiltraadte som tilsynsførende efter Poul Johs. Jørgensens død i 1947.

For Stig Iuul var tilsyn ved en udgave et fast medarbejderskab fra retningslinierne i den indledende planlægning til de mindste sproglige og tekniske detaljer under korrektoren, og i hans forfatterskab har vi de tydeligste vidnesbyrd om tilsynets videnskabelige intensitet. Studiet af landskabslovene har faaet direkte udtryk i to arbejder om ældre dansk retsvidenskab, først den kyndige redegørelse for *Jyske Lov i Retslitteraturen før 1683* (i skriftet *Med Lov skal Land bygges* ved Jyske Lovs 700-aars jubilæum i 1941) med vurderingen af Knud Mikkelsens latinske kommentar som hovedkapitel, siden den lærde og formfuldendte studie over *Anders Sunesen som lovgiver og juridisk forfatter*, der udarbejdedes som en gæsteforelæsnings ved Uppsala Universitet (Svensk Juristtidning 1948). Mens der sikres den noget forsømte senmiddelalderlige Viborgbiskop »en ærefuld plads« i den danske lærdomshistorie, som en jurist, der uden at være genial stod paa højde med sin tid, blev der rokket en del ved piedestalen for den højtprieste forfatter af den latinske parafrase til Skaanske Lov; hans værk var kun en »elementarbog« for begyndere. Den negative kritik skyder nok over maalet, vistnok allerede ved vurderingen af værket, og i hvert fald ved placeringen af den skaanske primas med den fornemme europæiske uddannelse; men dybden og bredden i Iuuls lærdomshistoriske indsigt i middelalderligt kulturliv har her fundet et prægnant udtryk.

Studier i de gamle domssamlinger danner tydeligt baggrunden for afhandlingen *Kodifikation eller kompilation?* med undertitlen *Christian V's Danske Lov paa baggrund af ældre ret*, der indgik i Københavns Universitets Festskrift til aarsfesten 1954. I dette hans mandoms hovedværk finder man forskerpersonligheden Stig Iuul tydeligere end andetsteds. Formelt er det en analyse af forarbejderne til Danske Lov, det blev opfattet som en omstyrtelse af den ældre høje vurdering af dette lovarbejde, ogsaa hos Iuul selv, men faktisk er det en studie over lovreglers livskraft og domstolafgørelsers gennemslagskraft. Konklusionen blev, at Danske Lovs forfattere, der ikke tog tilstrækkeligt hensyn til domspraksis, maatte vurderes ringere end de kloge rettertingsdommere, der havde forstaaet at tillempe de gamle landskabsloves regler efter samfundets ændrede krav. Imidlertid er

det tvivlsomt, om den negative sluttese i dette arbejde, at det »skortede Danske Lovs forfattere paa føling med det praktiske retsliv«, efter Iuuls mening har skullet ophæve den positive vurdering af samme værk i 1942 om, at det »opretholdt Kontinuiteten i dansk Ret«, fordi lovens »Fædre ikke veg for Presset af den romerske Ret«.

En slags fortsættelse eller modstykke til dette arbejde er den meget specielle redegørelse for *Højesterets domspraksis som retskilde* indenfor privatretten til jubilæumsværket *Højesteret 1661–1961* (1961). Problemet er stort set det samme: forholdet mellem domstole og lovgivning, men sammenhængen anderledes; det vises, hvorledes den øverste domstol under enevælden kun i ringe grad virkede præjudicerende paa lovgivningen, men ogsaa hvorledes den paa anden maade kunde øve indflydelse paa lovgivningen, ved responsa, ved erklæringer paa eget initiativ og ved domme, der satte kancelliet i bevægelse. Men synspunktet udvidedes samtidig til en eksemplificeret redegørelse for domstolens forhold til de skiftende retsvidenskabelige teorier. Særlig interessant i paavisningen af Højesterets bemærkelsesværdigt store uafhængighed er det at konstatere A. S. Ørstedes meget begrænsede autoritet overfor de samtidige højesteretsdommere; det var først senere tiders dommere, der paaberaabte sig hans betragtninger, »som om der tilkom dem egenskab af retskilde«, konkluderede Stig Iuul, der ikke lod sig imponere.

Ved siden af disse centrale arbejder, bag hvilke man fornemmer et ufødt storværk om det sammensatte kompleks indenfor retsordenen: teori, norm og praksis, offentliggjorde den flittige og meddelelsesglade professor ogsaa talrige mindre afhandlinger, lejlighedsartikler og anmeldelser, der ofte kaster nyt lys over forfatterskabet. Hans rent juridiske afhandlinger var meget faa; ved siden af bidraget til Henry Ussing-festskriftet fra 1951 om *Caveat emptor*-regelens oprindelse skal kun fremhæves, at han fortsatte sine indtrængende, undertiden meget haarde anmeldelser af juridiske værker. Nævnes skal ogsaa hans medarbejderskab ved *Juridisk Ordbog* (1. udg. 1954), hvor hans evne til knap og præcis formulering fik lejlighed til at udfolde sig, ikke mindst i hans miniaturekarakteristikker af jurisprudentens stormænd.

Af hans retshistoriske mindre ting skal kun nogle faa berøres. Meget levende ogsaa i kulturhistorisk henseende er hans populært fremstillede oversigt over strafferettens historie i Danmark (i værket

Kampen mod Forbrydelsen I–II fra 1951), hvor han undtagelsesvis dokumenterer sin indsigt udenfor privatretten. Metodisk betydningsfuld er fremdeles en række analyser af enkeltdomme, ikke mindst dommene over Poul Laxmand fra 1502, hvor han i sin opposition ved Henry Bruuns disputats (Hist. Tidsskr. 1960) viser en betydelig udvikling i forhold til redegørelsen for samme sag i sin egen disputats. Instruktive fremstillinger af retslivets udvikling har han leveret til flere byers historie, især Tønder med den rene lybske ret (1944) og Flensborg med dens interessante danske retsgrundlag (1953), ligeledes jubilæumsforedraget om Københavns ældste byret fra 1254 (Hist. Medd. om København), hvor han dog ikke har forstaaet dens sammenhæng med en speciel politisk situation. Endelig bør man ikke forbigaa, at han har ydet særdeles værdifulde bidrag til en lang række andre samlingsværker og leksika, især indenfor retshistoriske og personhistoriske emner. Vigtigst indenfor denne kategori er hans artikler til *Dansk biografisk Leksikon* (afsluttet 1944), siden til *Håndbog for danske Lokalhistorikere* (1952–56) og sidst, men ikke mindst, de præcise retshistoriske artikler til *Kulturhistorisk Leksikon for nordisk Middelalder* (siden 1956), i hvis præsidium han havde sæde under forberedelserne.

Rige anlæg og evner var forenet i Slig Iuuls personlighed. Hans mangesidede kulturelle interesser gik langt ud over jura og historie, og de var forlenet med omfattende kundskaber, en eminent hukommelse og en sjælden formuleringsevne, der gjorde ham til en fortrinlig debattør og forhandler. Hans styrke var hans sjældne evne til at kombinere logisk samhørende systemer og omforme dem til nye helhedsløsninger. Dette mæglende talent i situationer, hvor modsætninger mødtes, var mere kendetegnende for ham end fastholden af personlig overbevisning og ufravigelige principper.

Overfor sine studerende kunde han, især i sine sidste aar, virke fjern og ophøjet, og dette i forbindelse med strenge krav om kundskaber og præcision, var vel medvirkende til, at han ikke efterlod sig clever, der kunde videreføre den fornemme retshistoriske tradition ved Universitetet fra Kofod Ancher og Kolderup-Rosenvinge over Henning Matzen og Poul Johs. Jørgensen til Iuul selv. Overfor brist hos personer og i præstationer kunde hans skarpe domme som i hans anmeldelser virke meget haarde, næsten naadesløse, men i

almindelighed var han generøs – aldrig karrig, naar det gjaldt at øse ud af sin rige viden, give gode raad eller yde velovervejede bistand. Han havde trang til at gøre sig gældende, men den forsonedes ved, at den var baaret af sunde interesser og en levende lyst til at medvirke, en ubændig trang til at se resultater.

Stig Iuul afsluttede sit afsnit til Højesterets historie med følgende karakteristik af dens dommere gennem tiderne: » . . . de har gjort deres betydningsfulde indsats i dyb ansvarsbevidsthed, og bag deres domme har der altid ligget ønsket om at øve retfærdighed«. Disse ord har ogsaa gyldighed for deres forfatter.

Aksel E. Christensen.

Efterskrift. Med titelen *Forelæsninger over Hovedlinier i Europæisk Retsudvikling fra Romerretten til Nutiden* har professor O. A. Borum under medvirken af amanuensis Erik Reitzel-Nielsen i september 1970 udsendt de væsentligste dele af de ovenfor s. 167 omtalte forelæsninger på grundlag af Stig Iuuls efterladte originalmanuskripter.

En noget fyldigere redegørelse for Stig Iuuls retshistoriske forfatterskab har forfatteren af disse sider givet i sin mindetale i Videnskaberne Selskabs møde den 23. januar 1970, trykt i *Oversigt over Selskabets Virksomhed 1969–1970*.

Leitz Klantung

ERIK JOHAN WARBURG

3. FEBRUAR 1892–30. OKTOBER 1969

Professor i intern medicin ved Københavns Universitet Erik Warburg døde d. 30.10.69 efter en palliativ operation for en plagsom sygdom, han havde lidt af i nogen tid.

Han nærede ingen illusioner om helbredeligheden af sin sygdom og mødte døden med den resignation, som et langt liv som læge må resultere i.

Han stammede fra det samme københavnske milieu som brødreparrene Brandes og Bohr, et milieu der gav det danske samfund så mange værdifulde borgere i tiden på begge sider af århundredeskiftet. Faderen var grosserer Alexander Warburg, moderen Agnes Levy. Slægten var indvandret fra byen Warburg i Westfalen i 1746 og havde placeret sig solidt i det danske borgerskab som købmænd og fabrikanter. En litterær interesse og en interesse for sociale forhold gjorde sig jævnlig gældende, og to blev præster i folkekirken.

Erik Warburg blev student fra det nu nedlagte Gammelholm gymnasium 1909. Han havde som noget ældre skolekammerater brødrene Bohr, til hvem han stod i venskabeligt forhold resten af livet. Han gav sig straks til at studere medicin, vistnok først og fremmest ud fra en interesse for naturvidenskaberne, som i hele hans liv var baggrunden for hans lægelige bestræbelser og virksomhed. Han tog lægevidenskabelig embedseksamen i 1916.

Samtidig med, at han aftjente sin værnepligt, blev han assistent hos Hasselbalch på Finseninstitutets laboratorium. Hasselbalch, der først gjorde en betydelig indsats i den basale lægevidenskab og senere, da omstændighederne opfordrede dertil, gjorde en ikke mindre betydelig indenfor landbruget, kom til at spille en stor rolle for Warburgs udvikling og blev en beundret ven.

Warburgs arbejde i Finseninstitutets laboratorium blev en fortsættelse og væsentlig udvidelse af Hasselbalchs arbejder og førte til

hans doktorafhandling: Carbonic Acid Compounds and Hydrogen Ion Activities in Blood and Salt Solutions, der fremkom i *Biochemical Journal* 1922.

Henderson-Hasselbalch-ligningen havde vist sig at gælde under de relativt simple forhold, der karakteriserer vandige opløsninger af carbondioxyd og bicarbonat.

I biologiske væsker som blod blev det imidlertid snart klart, at ligningen kun omtrentlig kunne gøre rede for syre-baserelationerne.

Udredningen af de forhold, der lå til grund for denne afvigelse fra det simple system og opstillingen af en ny eller modificeret matematisk formuleret sammenhæng mellem brintionkoncentrationen og den tilstedeværende carbondioxyd i blodet, var afhandlingens emne og mål.

Det experimentelle grundlag for afhandlingen og bearbejdelsen af dette viser, at Warburg på dette tidlige tidspunkt havde en usædvanlig indsigt i det fysisk-kemiske grundlag for biologiske processer, og at han beherskede det matematiske værktøj, der var nødvendigt. Da afhandlingen fremkom og mange år frem i tiden, blev den oversat i forhold til mindre dybtgående arbejder, utvivlsomt fordi den var for svært tilgængelig for den tids klinisk orienterede læger.

I de senere år har blodets syre-baseligevægt fået en fremtrædende plads i den daglige kliniks diagnostik og terapi. Warburg, hvis interesse for sin ungdoms forskningsfelt var levende til det sidste, kunne glæde sig over, at hans penetrerende arbejder nu blev opdaget og med rette betragtet som værende grundlæggende for forståelsen af syre-baseligevægten i organismen. Såvidt det er forfatteren af disse linier bekendt, var det Warburg, der i sin afhandling udmøntede ordet osmolær, som nu er et »household word« i kemi og biokemi.

Efter den indsats, han havde gjort i sine forarbejder til doktorafhandlingen, ville det have været naturligt, han var fortsat i biokemien, som dengang var et nyt fag, der var ved at afspalte sig fra fysiologien. Han valgte imidlertid at søge en uddannelse i intern medicin. Måske har det været for tidligt at tænke på at skabe en karriere indenfor det avancerede felt, hvor han hidtil havde arbejdet, måske var det hans livlige interesse for alt, hvad der havde med menneskelivet at gøre, der var bestemmende for hans valg.

Hans væsentligste kliniske uddannelse foregik på Kommunehospitalet hos H. J. Bing. I den praktiske medicin var der dengang ikke

meget af den forbindelse med de mere basale biologiske videnskaber og af den fysisk-tekniske indstilling, som Warburgs interesser hidtil havde samlet sig om. Han fik utvivlsomt lært megen klassisk klinik på et patientmateriale, der var både alsidigt og repræsentativt. Denne grundige og praktiske uddannelse i medicinsk klinik glemte han ikke til trods for den mere tekniske og laboratoriemæssige udvikling af medicinen, som man senere blev vidne til, og som han selv deltog så aktivt og interesseret i.

Han opfattede sin tid hos professor H. J. Bing med stor veneration, og der bestod et venskab mellem lærer og elev, der varede livet ud. De døde med kun 3 års mellemrum.

I 1931 blev Warburg professor i intern medicin ved Københavns Universitet efter konkurrence. Årct derpå fulgte han Knud Faber som overlæge ved Rigshospitalets medicinske afdeling B.

Allerede før han knyttedes til Rigshospitalet, havde han koncentreret sig om hjertesygdommene, som utvivlsomt har tiltrukket ham ved den livlige udvikling, denne gren af den interne medicin var inde i. Elektrokardiografi var en metode, der gav løfter om fremskridt, løfter der i rigt mål er blevet opfyldt, og Warburg var hurtig klar over dette. Hans sans for tekniske og fysiske forhold var ham her atter til stor nytte, men hans første store arbejde med baggrund i elektrokardiografien var dog et klinisk arbejde. I dette arbejde, der fremkom som en monografi i Bibliotek for læger 1930, skildredes for første gang i Skandinavien det akutte myocardiinfarkts sygdomsbillede, et sygdomsbillede som skulle vise sig at komme til at præge medicinen på en måde, ingen tænkte sig på daværende tidspunkt. Omtrent på samme tid kom hans arbejder over de rheumatiske klappefejl, hvori han med kritisk sans og uafhængigt af fastslåede dogmer anlægger et mere realistisk syn først og fremmest på de systoliske mislyde og deres begrænsede værdi over diagnosen af mitralinsufficiens. Hans senere arbejder var udgået fra Rigshospitalets medicinske afdeling B.

Den rationelle indstilling, han havde til terapi, gav sig bl. a. udtryk i en række arbejder over digitalisbehandling. På baggrund af velgennemførte kliniske forsøg blev reglerne for effektiv digitalisbehandling slået fast, og det skyldes i høj grad disse arbejder, at danske læger har vidst at benytte dette meget brugte og misbrugte stof på en fornuftig måde.

Blandt de kliniske arbejder, der skal fremhæves, er to, der begge,

da de fremkom, kun vakte beskeden interesse og forståelse, men som begge beskæftiger sig med emner, der siden er blevet af stor betydning i cardiologien.

Det drejer sig om hans arbejder over restriktiv pericarditis og den kirurgiske behandling af denne og det ikke-penetrerende thoraxtraume som årsag til hjertelæsioner. Hjertekirurgien og trafiklæsionerne har givet disse arbejder et perspektiv, som meget få opfattede ved deres fremkomst før den 2. verdenskrig.

Den 2. verdenskrig blev på det faglige, videnskabelige område et tidehverv i medicinen og ikke mindst i cardiologien.

De tekniske fremskridt, der var gjort i denne periode, kom medicinen til gode på mange punkter. For Warburg var det kun naturligt at være i forreste linie i den nye udvikling.

Hans interesse for og indsigt i elektronik havde allerede givet sig udslag i både praktiske og teoretiske arbejder af ham og hans medarbejdere, især indenfor electrocardiografi, fonocardiografi eller med udgangspunkt heri.

Indførelse af hjertekateterisationen, der indledede en ny patofysiologisk æra i cardiologien, blev tidligt taget op i hans afdeling. Denne nye teknik blev naturligvis her som andetsteds den nødvendige basis for den detaljerede diagnose af congenitte og acquiritte hjertesygdomme, der igen var forudsætningen for hjertekirurgiens udfoldelse.

I det milieu af teknisk interesse og forståelse, som Warburg havde skabt i sin afdeling, gav hjertekateterisationsteknikken imidlertid også anledning til arbejder af måleteknisk natur og til nye konstruktioner af apparater til trykmåling, i hvilke han selv deltog. I denne forbindelse skal fremhæves konstruktionen af et kondensator-manometer sammen med Buchthal og et arbejde over svingningsforholdet ved overdæmpede systemer og en metode til analyse heraf. Dette arbejde, som har vundet stor anerkendelse fra fagfolks side, vidner om hans genuine indsigt i væsentlige sider af fysikken. Det kom i *Acta Physiologica Scandinavica* i 1950.

Hans flair for, hvad der ville vise sig at blive betydningsfulde fremskridt, viste sig også, da han bistod Hevesy med at gennemføre nogle af de første forsøg med anvendelse af radioisotoper i medicinen i 1944.

Warburg vedblev lige til de seneste år af sin virksomhed at interessere sig aktivt og videnskabeligt for sit fag.

Han var inspiratoren til mange af de arbejder, der kom fra hans afdeling, og i flere tilfælde stillede han materiale, som han selv med forudseenhed havde samlet gennem årene, til rådighed for bearbejdelse. Dette var bl. a. tilfældet med hans store materiale af patienter med mitralstenose, som blev efterundersøgt og bearbejdet af K. H. Olesen i hans doktorafhandling, og som nu danner et af de sikreste grundlag for vor viden om mitralstenosens naturhistorie.

Hans interesse i medicinen var ikke begrænset til cardiologien. Til trods for at han indså, at medicinen måtte dele sig i grenspecialer, passede det ikke hans natur at trække sig tilbage til de indre linier. Han havde altid været fascineret af de endocrine sygdomme og karakteristisk nok handlede hans afskedsforelæsning om et tilfælde af Klinefelters' syndrom, som han havde undersøgt og studeret grundigt. Ved at påvise, at den pågældende patient var avledygtig, ydede han et værdifuldt bidrag til beskrivelsen af dette på fejlagtig kromosombesætning beroende syndrom.

Foruden ved sin egen videnskabelige indsats har han inspireret megen medicinsk forskning i sin egen afdeling og ikke så lidt udenfor. Hans meget store belæsthed og hans mere end almindelig gode hukommelse er ikke alene kommet ham selv til gode, men mange andre, der i tilgift har kunnet nyde godt af den oplagthed og interesse, hvormed han altid var villig til at diskutere de mere forskellige artede problemer.

Han efterlod sig en livskraftig cardiologisk skole. Praktisk talt alle danske cardiologer, der i øjeblikket virker, har fået deres uddannelse helt eller delvis under hans vejledning.

Udenfor sit egentlige fag interesserede han sig stærkt for medicinen historie, og han har publiceret adskillige arbejder både om universitetets forhold og om andre emner af medicinsk-historisk interesse. Karakteristisk nok for hans søgen tilbage til kilderne faldt det i hans lod at afsløre, at en del vedtagne eponymer anvendtes med urette. Det gælder således Botallo, der har været sat i forbindelse med den persisterende ductus arteriosus, og Fallot, hvis navn er knyttet til en medfødt hjertelidelse, der først er beskrevet af Niels Stensen.

Han skrev ikke alene for at få sine videnskabelige tanker og resultater publiceret. Han holdt af at skrive. Med det hvide ubeskrevne papir foran sig følte han sig opfordret og udfordret til udfoldelse.

Prøver på hans levende fremstilling og behandling af sproget såvel

som en indsigt i hans livssyn får man bl.a. i to publikationer: Småting om store og små ting fra 1952 og På Piazza della Minerva fra 1960.

I undervisning af studenter deltog han med interesse og oplagthed, men havde næppe meget tilovers for denne systematiserede skolemæssige eksamensrelevante indoktrination. Hans forelæsninger var altid underholdende, vittige, præget af hans store og omfattende lærdom.

Under den 2. verdenskrig skaffede han sig den tyske besættelsesmagts – som det skulle vise sig – ildevarslende bevågenhed ved i en forelæsning under let gennemskueligt dække af Chr. II's splittede personlighed at mere end antyde, at der Führer var en farlig patologisk hysteriker. Foruden studenterundervisningen interesserede han sig meget for undervisning af læger og stillede sig beredvillig til rådighed for lægeforeningens bestræbelser i denne henseende med foredrag landet over i kredsforeningerne.

Han var en vittig og ofte skarp, men ikke ubarmhjertig opponent ved utallige disputater, hvor han tit benyttede lejligheden til under oppositionen at fremdrage problemer, der havde interesse for almenheden.

Han samlede sin viden og erfaring i 4. bind af Nordisk lærebog i medicin, der helt optages af hjerte- og kredsløbssygdomme, og trods den hastige udvikling er bogen fremdeles god at konsultere. Foruden i den undervisning, han ledede i sin tid på universitetet, deltog han med lyst i det lægevidenskabelige fakultets og universitetets indre virksomhed. Han var dekan i 1936–37, medlem af konsistorium 1943, prorektor 1954–55 og rektor 1956–58.

Da universitetets indre liv i Warburgs tid var ret så utilgængeligt for extramural vurdering, er det vanskeligt for forfatteren af disse linier at slutte andet end, at Warburg med sin vitalitet og oplagthed i diskussionen må have spillet en rolle i mange af de afgørelser, fakultet og konsistorium har truffet.

Det forhold at han blev valgt til rektor i 1956 betyder, at hans virksomhed har skaffet ham den status, der danner den nødvendige baggrund herfor. Han havde utvivlsomt mange ydre og indre forudsætninger for at beklæde denne vigtige post. Han ramtes imidlertid netop da på tragisk måde af hændelser, der voldte så store personlige bekymringer, at han ikke fuldt kunne koncentrere sig om sit embede,

således som han havde ønsket, og han nåede derfor næppe, hvad han havde håbet. Det må dog fremhæves, at det skyldes hans initiativ, at Blegdamshospitalets grund, omend først efter mange langvarige og besværlige forhandlinger, der strakte sig langt ud over hans rektorat, endte med at blive stillet til rådighed for Panuminstituttet. Derved sikrede han, at man her i forbindelse med Rigshospitalet kan få det center for avanceret lægevidenskabelig forskning, som landet tydeligvis får brug for. Warburgs virksomhed uden for universitetet var meget omfattende. Han blev flittigt benyttet i udvalg og kommissioner. Han var medlem af retslægerrådet fra 1939–63.

Ved sin virksomhed i kommissionen vedrørende lovgivning om apoteksvæsenet i 1947 og medlemskabet af farmacopékommisionen og sundhedsstyrelsens specialitetsudvalg har han betydet meget for, at vi i dag her i landet er fri for den overflod af identiske præparater, som man slås med andre steder. Også som medlem af kommissionen til understøttelse af videnskabens kår i 1946 og hans medlemskab af Statens almindelige videnskabsfond har han ydet en betydelig indsats. Han var i tidens løb medlem af bestyrelsen af et utal af faglige og videnskabelige foreninger og tog initiativet til stiftelsen af Dansk cardiologisk selskab 1960 og til Foreningen til Hjertesygdommenes Bekæmpelse 1961. Han var begge disse selskabers første formand.

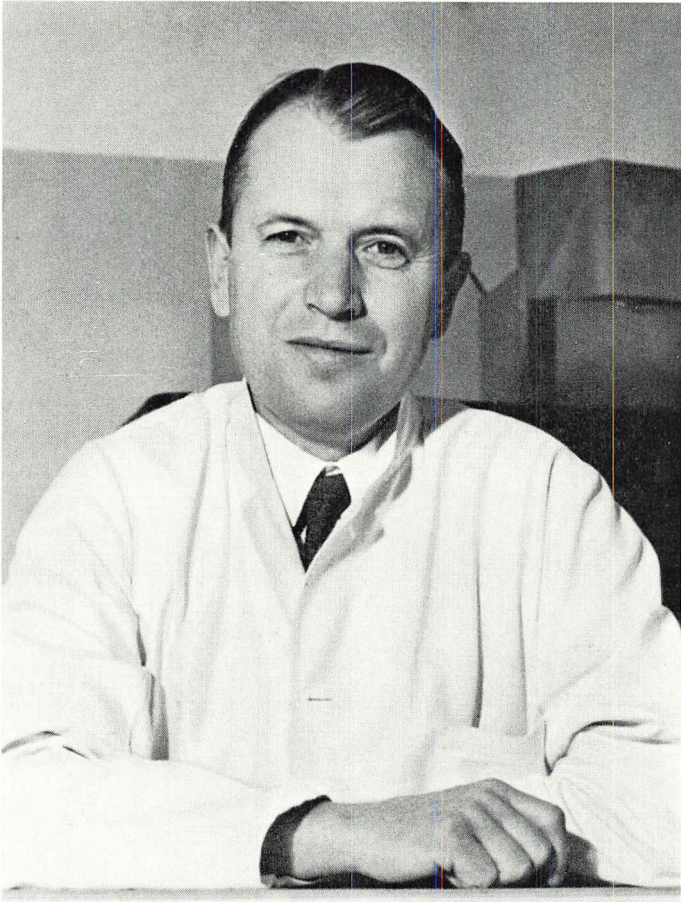
Selvom han holdt af at rejse, gjorde han kun kortere studieophold i udlandet. Han befandt sig bedst hjemme, og hans hjem og familie var i det hele taget centrum i hans tilværelse, og herfra fik han sin kraft til sit livslange arbejde. Mange har lært ham og Vigga Warburg at kende som det strålende og oplagte værtspar, hvadenten det gjaldt store eller små begivenheder eller blot hyggeligt samvær. Her så han også gennem årene sine mange patienter, for hvem han var en forstående og opmuntrende læge samtidig med, at han drev sin praxis på samme videnskabelige grundlag som sin afdeling. Det var også her i hans hjem ved Rigshospitalet, at kredse, der stod i forbindelse med besættelsesmagten, rettede et attentat mod ham. At dette mislykkedes, skyldtes kun ofrets held og snarrådighed. Han viste sit fysiske mod ved at blive i landet trods talrige opfordringer til at tage til Sverrig. Sit moralske mod viste han bl. a. ved at gå i brechen for kolleger i vanskelige situationer, ikke mindst da man efter krigen havde en del kollegiale sager, hvor medlemmer af læge-

foreningen, hvis rette sindelag under krigen man drog i tvivl, fik deres forhold undersøgt.

Erik Warburg fik alle de ydre anerkendelser for sit virke, som man kan opnå, tillidsposter, æresdoktorgrader og dekorationer. Mest har sikkert det meget store festskrift med bidrag fra venner, elever og fagfæller verden over, som han modtog på sin 60 års fødselsdag, glædet ham.

Han var dog ikke den mand, der lod sig blænde af de ydre tegn på anerkendelse eller lod den være hans egen målestok for bedømmelsen af sit livsværk. Når han i de senere år kunne give udtryk for, at han skulle have udrettet mere, er det dog svært at følge. For den tid, der har set, hvilke frugter hans indsats har båret på så mange områder, er det vanskeligt at tænke sig, at han ville have kunnet udrette mere på anden måde og vanskeligt at forestille sig, at nogen anden i hans tid kunne have fyldt den plads, han fyldte.

A. Tybjerg Hansen.

Steph Lindgren

OLUF ANDERSEN

24. JUNI 1901 - 28. DECEMBER 1969

Oluf Andersen voksede op i præstegården i Vejby ved Hjørring, hvorfra han blev student 1919. Den fædrene teologiske baggrund og den nordjydske natur prægede ham hele hans liv.

Efter medicinsk embedseksamen 1927 fik han en alsidig klinisk uddannelse, som han supplerede med et års teoretiske studier i Berlin ved Forschungsinstitut für Hygiene und Immunitätslehre, og erhvervede doktorgraden 1936 med en afhandling om undersøgelser over vaccinevirus. Han blev 2. reservelæge ved Dronning Louises Børnehospital 1934. 1. reservelæge samme sted 1937, og i 1940 efterfulgte han Svenn Monrad som overlæge ved Dronning Louises Børnehospital og professor ved den kliniske praktikantundervisning. 1961 blev han kaldet til ordinær professor ved Københavns universitet.

Da Oluf Andersen 39 år gammel overtog ledelsen af det gamle børnehospital, havde han en stor arv at løfte efter sine hæderkronede forgængere, Hirschsprung og Monrad. Han videreførte på fortrinlig måde disse pædiatriske pionerers arbejde, idet han reorganiserede og moderniserede hospitalet, som i årene fra 1850 til 1911 var Københavns eneste børneafdeling. Derefter kom børneafdelingerne på Rigshospitalet, Fuglebakken og Sundby hospital, henholdsvis 1911, 1917 og 1931, men takket være Oluf Andersens indsats bevarede Dronning Louises Børnehospital sin centrale stilling i dansk pædiatri, idet det lykkedes ham at påbegynde den subspecialisering, som man senere har erkendt er en uomgængelig nødvendighed. I årene fra 1948 til 1961 fik Oluf Andersen på børnehospitalet oprettet endokrinologisk poliklinik, spædbørns- og småbørnsstation, elektroencefalografisk laboratorium, asthmaklinik, isolationsafdeling, operationsafdeling for børnekirurgi og for thoraxkirurgi, cardiologisk laboratorium og neuropædiatrisk afdeling. Samtidig knyttede han en

lang række speciallæger til hospitalet som konsulenter, således at den pædiatriske forskning og behandling kunne holdes på højde med lægevidenskabens hastige udvikling. Kaldelsen til ordinær professor opfattede Oluf Andersen med relle som et tillidsvotum, og hans ønsker gik mere og mere i retning af at søge Dronning Louises Børnehospital fastere knyttet til universitetet. De sidste forhandlinger, han deltog i, drejede sig om denne betydningsfulde sag.

Oluf Andersens fremragende dygtighed på det organisatoriske og forhandlingsmæssige område fandt rig anvendelse også uden for hospitalet. Allerede 1940 knyttedes han til Sundhedsstyrelsen som konsulent i børnehygijene, og han udfoldede herigennem en betydelig aktivitet til gavn for børnesundheden. Oluf Andersens indenlandske offentlige hverv faldt især indenfor følgende områder: Børns sygdom og sundhed, ernæringsproblemer, uddannelse af medicinsk personale samt fagligt-kollegiale arbejdsopgaver.

Pædiatriske problemer: Han var bestyrelsesmedlem eller tilsynsførende læge ved en række børneinstitutioner og blev 1948 chef for pædiatrisk modtageafdeling ved Finseninstitutets lysambulatorium og for pædiatrisk afsnit ved Kysthospitalet på Refsnæs. Han var medlem af epileptikerkommissionen af 1943, formand for udvalget vedrørende de profylaktiske undersøgelser af børn 1947, medlem af socialministeriets udvalg vedrørende tilpasningsvanskelige børn 1951–53, af udvalget vedrørende åndssvageforsorgen 1954, medlem af Mødrehjælpens tilsynsråd 1956–59 og formand for Red Barnets specialskhedskommission 1961–69.

Ernæringsmæssige problemer: Oluf Andersen var medlem af kornudvalget 1944, af ernærings- og metodikudvalget 1948, af udvalgene vedrørende sundhedstilstanden i Danmark 1950, vedrørende fluor-tilsætning til drikkevand 1955 og vedrørende et fællesnordisk ernæringsinstitut 1956.

Uddannelsesproblemer: Han var formand for det indenrigsministerielle udvalg vedrørende sygeplejerskemangelen 1946, for udvalget vedrørende hjemmesygeplejen 1947, medlem af undervisningsministeriets udvalg vedrørende skolelægekursus, af kommissionen for embedslægeeksamen 1954 og 1955, af udvalget vedrørende jordemoderuddannelsen 1956, formand for sygeplejerskeuddannelsesnævnet 1956 og medlem af udvalget vedrørende uddannelse af sygeplejeelever i pædiatrisk sygepleje m.v. 1966.

Faglige og kollegiale problemer: Oluf Andersen var medlem af repræsentantskabet for Foreningen af yngre Læger 1934–40, af voldgiftsretten 1936–40, af farmakopékommisionen og af dennes specialitetsudvalg 1945–54, af specialitetsnævnet 1955, af bestyrelsen for Nationalforeningen til Tuberkulosens Bekæmpelse 1946, af bestyrelsen for Det medicinske Selskab i København 1946, af bestyrelsen for P. Carl Petersens Fond 1956 og konsulent i Dansk Røde Kors 1955.

Også i det internationale sundhedsarbejde gjorde Oluf Andersen en betydelig indsats. Efter oprettelsen af verdenssundhedsorganisationen var han i mange år medlem af den danske delegation og blev i denne egenskab særdeles kendt og afholdt i Genève, hvor det ikke mindst skyldtes hans indflydelse, at man bestemte sig til at placere WHO's regionalkontor for Europa i København.

Hans interesse for lægevidenskabelig forskning fandt udtryk dels i en række egne publikationer, hvor han tidligere end de fleste andre beskæftigede sig med virus- og enzymforskning samt med immunologiske reaktioner, og dels i et stort antal af ham inspirerede vægtige arbejder, inclusive en række disputatser, fra Dronning Louises Børnehospital, arbejder som især omhandlede endokrinologiske, cardiologiske og neurologiske emner. Han var endvidere medredaktør af en række pædiatriske lærebøger, dels for studerende og for læger, dels for forældre.

Trods sine mange offentlige hverv kunne Oluf Andersen overkomme en god og grundig ledelse af det daglige arbejde på hospitalet, hvor han i lige grad var værdsat af børn, forældre og personale. Talrige læger tænker med taknemmelighed på hans uforbeholdne og forstående interesse for deres uddannelse og problemer under deres ansættelse på Dronning Louises Børnehospital.

Få kunne glæde sig med sine venner som Oluf Andersen, og få spredte så megen atmosfære og optimisme om sig som han, men mest værdsætter vi ham for hans retsindige og vedholdende indsats for at virkeliggøre sine tanker og planer til pædiatriens fremme.

Preben Plum.

K. Barr

KAJ BARR

26. JUNI 1896 - 4. JANUAR 1970

Ved professor i iransk filologi, dr. phil. h.c. Kaj Barrs død i januar mistede Københavns Universitet ikke blot en af dets lærdeste forskere, men også en lærdomstype, polyhistoren, eneren, der snart vil høre fortiden til, fordi vort »moderne« samfund, hvor alt skal indordnes i og afvikles efter hastige påtvungne procedurer, der er lige så åndeløse, som de er åndløse, ikke levner de stille stunders og de sejge dybe studiers mand megen plads, men slår om sig med slagord som »gruppearbejde«, »gruppedynamik«, »debat« etc., der i mange tilfælde ikke er stort mere end en noget søgt retfærdiggørelse af det, der i gamle dage sammenfattende kaldtes arbejdsskyhed.

»Han var Danmarks lærdeste mand«, skrev professor L. L. Hammerich i nogle varmtføjte mindeord om Kaj Barr, og det er ingen overdrivelse. Kaj Barr repræsenterede virkelig det klassiske, nu mere og mere uopnåelige lærdomsideal, der kombinerede den videnskabelige fuldkommenhed med menneskelig ydmyghed. Få formåede som han at behandle novicen, uden arrogance, men i dyb velvilje, som ligemand og fremelske og støtte enhver ærlig higen efter viden. For videnskabelig redelighed var ham en selvfølgelighed. Han spurgte ikke om den, men tog den a priori som givet. Derfor skuffedes han dobbelt hårdt de gange, han kom til at stå overfor charlatan'en og opportunisten, spilleren, overfladiskhedens tjener og se sine forventninger blive gjort til skamme. Ved Kaare Grønbechs død (i en tale i Videnskabernes Selskab den 11. april 1958) nævnte Kaj Barr alvoren og højheden i forskerens gerning og den dybe glæde, der følger med ærligt og ufortrødent arbejde. Den respekt og taknemmelighed, der i denne forbindelse karakteriserer den enkeltes holdning, besad han selv i fuldt mål.

Kaj Barrs lærdom var legendarisk og lige så legendarisk hans

beredvillighed til at lade den komme andre til gode. Et gennemtænkt spørgsmål, udsprunget af en intens stræben efter erkendelse, kunne bringe ham til det brevsriveri, han ellers – bortset fra den stille juletid – følte som en plage, og fremkalde rene afhandlinger, ny erkendelse i et brev fordringsløse klædning. Man bad aldrig forgæves om Kaj Barrs hjælp! Utallige er de doktorafhandlinger, prisopgaver, specialer osv., hvis bedømmelse blev overdraget ham, fordi han, og i mange tilfælde *kun* han, havde den kompetence, der krævedes. Og hvad emnet end var, var det sproglige problemer i tjekkisk eller russisk eller berbersprogene eller udgivelsen af en kinesisk lærebog (bearbejdelsen og udgivelsen af *Berhard Karlgren: Kinesisk Elementarbok*, dansk titel *Kinesisk Begynderbog*, 1948), varetagelsen (som emeritus) af undervisningen i litauisk og hetitisk eller tydnin-gen af et ord eller en passage i de middelpersiske zoroastriske bøger, viede han opgavens løsning hele sin arbejdskraft med en grundighed og samvittighedsfuldhed, der næppe overgås af nogen. Man fornemmer lidt, når man læser professor Hammerichs beskrivelse af hans medvirken ved udgivelsen af *Kurt Wulffs* efterladte *Über das Verhältnis des Malayo-Polynesischen zum Indochinesischen* [Det Kgl. Videnskabernes Selskab. Historisk-filologiske Meddelelser XXVII,2, København 1942, p. 2]. Det faldt just flere gange i Kaj Barrs lod at besørge udgivelsen af andres efterladte arbejder. Jeg kan i denne sammenhæng ikke lade være med at citere, hvad hans kollega og gamle medstuderende i Göttingen, nu afdøde professor W. B. Henning skrev, da *han* udgav et posthumt værk [af sinologen *G. Haloun*, *Asia Major* N.S. III, 1952, p. 187]: Anyone who has ever been concerned with the editing of a posthumous work will know of the hesitation that overcomes one from time to time and most of all when the moment of publication arrives; for one may do harm to one to whom one tries to do a service! Kaj Barr følte dette ansvar i en sådan grad, at han lod sin egen person træde så fuldstændigt i baggrunden, at kun den indviede nu er i stand til at se omfanget af og storheden i *hans* indsats. Man kan i dag, da han ikke er mere, beklage, at så mange og så store arbejdsbyrder blev lagt på ham, at han blev draget fra sit eget og f. eks. ikke nåede at fuldende den udgave af det middelpersiske værk *Bundahišn*, som han havde arbejdet på i mange år, og som iranister verden over med forventning havde set hen til, fordi *han* havde påtaget sig det, men man trøstes ved det, han selv-

udslettende gav andre! Ord fra en fjern fortid melder sig ved Kaj Barrs død og giver mening, den gamle græske digter *Kallinos'*:

ὥσπερ γὰρ μιν πύργον ἐν δ'φθαλμοῖσιν ὀρῶσιν
ἔρδει γὰρ πολλῶν ἄξια μόνος ἑών.

»His strength is as a tower to all beholders –
work for many hands he does alone«

[T. E. Higham, *The Oxford Book of Greek Verse in Translation*, 1950, p. 183].

Kaj Barr blev født i København den 26. juni 1896 som søn af mekaniker F. E. Barr og hustru Frederikke B., f. Frederiksen. Tidligt i skoltiden vakttes hans interesse for naturvidenskaben, så det faldt ham ganske selvfølgelig efter grundskolen at forberede sig til adgangseksamen til Polyteknisk Lærestanstalt. Men da den var veloverstået (i 1914), var det blevet ham klart, at skulle man nå til matematikkens og fysikkens urkilde, måtte man gå til grækerne. Efter at være blevet privat dimitteret i 1917 kastede han sig derfor over studiet af den klassiske filologi og blev magister i 1925. Der er ingen tvivl om, at Kaj Barr hele sit liv først og fremmest betragtede sig som klassisk filolog. Denne humanistiske disciplin – af nænsom hensynsfuldhed til en af sine disciple føjede han teologien til – forblev ham simpelt hen en *conditio sine qua non* for alle andre studier, også efter at det iranske havde bjergtaget ham. Sin kærlighed til denne filologi, af hvis lærere dengang han især mindedes A. B. Drachmann med stor gengivenhed, beviste han sidenhen i skrift og gerning. Allerede i 1923 blev han assistent ved kommissionen for *Corpus Lexicographorum Graecorum* og viede den til stadighed, fra 1947 som regulært medlem, en stor del af sin arbejdskraft. Alene hvad han nåede at give *Kurt Lattes* ufuldendte Hesyeh-udgave, er et talende vidnesbyrd om hans næsten overmenneskelige samvittighedsfuldhed. På et jævner, men ikke mindre vigtigt niveau var det som den inspirerende lærer, Kaj Barr tjente sin gamle disciplin i det tiår, han som lektor i klassisk filologi (1935–1945) med sin rige viden åbnede nye verdener for skarer af studenter, der vel nok straks overvældedes af det kolossale omfattende komparative materiale, de blev stillet overfor, men snart indså dets berettigelse og fik øjnene op for, at der var en verden uden for Hellas og Rom. Dette kom ikke mindst

til at gælde teologerne, da Kaj Barr fik overdraget undervisningen i koinē-græsk. Men denne tilknytning til et andet fakultet blev også udbytterig for Barr selv og gav anledning til mange rige tankeudvekslinger og livlige diskussioner om teologiske og religionsfilosofiske emner. Med mænd som Holger Mosbech, Aage Bentzen og Uppsala-professoren, nordmanden Anton Fridrichsen sluttede han i denne periode et varmt og varigt venskab, der i årenes løb udvidedes til også at omfatte yngre medlemmer af dette vort ældste fakultet. Den sans for det pædagogisk rigtige og for den stringente formulering af grammatiske fænomener, Barr erhvervede sig som lektor, kom ham til gode i det værk, han satte som et monument over sit årelange arbejde med det latinske sprog, *Latinsk Grammatik og Receptlæsning* [København 1957]. Det er sjældent, at det gamle ord *Habent sua fata libelli* passer som i denne bogs tilfælde: En af Danmarks Apotekerforening bestilt elementær latinsk grammatik på små 50 sider, der svulmede op, efterhånden som arbejdet, ofte forsinket og afbrudt, under Barrs vanlige grundighed skred frem, og blev til – færdig som manuskript i 1954 – et værk på 456 trykte sider – efter at den nye apotekerlov oven i købet forlængst havde gjort det klart, at latinen i det hele taget så godt som havde udspillet sin rolle i dansk farmaci!

Det tjener Danmarks Apotekerforening til ære, at den sammen med undervisningsministeriet ydede de tilskud, der gjorde udgivelsen af dette storværk til virkelighed. Det er i sandhed blevet et værk, hvor, med Barrs egne ord, »den, der vilde søge, også skulde kunne finde«, et eksempel på, med hvor lykkelig en hånd han kunne anvende moderne linguistiske metoder på de gamle sprog. Lysende blandt de mange originale og inspirationsfyldte bidrag står det store afsnit (p. 57–148) om den latinske sprogbygning.

Helt afgørende for Kaj Barrs livsgerning blev hans studieophold i Göttingen og hans møde dér med tidens største iranist, professor *F. C. Andreas*. De udstrakte studier, som Andreas gavmildt inddrog ham i lige til sin død i 1930, og som bevægede sig indenfor *hele* den iranske filologi, lagde grunden til den alsidige og suveræne viden, han i løbet af forbausende få år tilegnede sig, så meget mere som Andreas arbejdede med et unikt sprogmateriale, teksterne fra Turfan i Kinesisk Turkestan, og kunne indvi sine disciple, foruden Barr bl. a., som nævnt, den anden af dette århundredes største iranister, nu afdøde professor W. B. Henning, i sine ikke-publicerede nyopda-

gelses som f. eks. de fundamentale forskelle mellem nordvest- og sydvestiransk og tilstedeværelsen af det hidtil ukendte *sogdiske* sprog. Arbejdsnætterne i dette højt kultiverede professorhjem i Göttingen, hvor husherrn arbejdede om natten og husets frue, den for sine avancerede psykologiske fortællinger kendte Lou Andreas-Salomé, Fr. Nietzsches veninde, om dagen – Barr så hende flygtigt én eneste gang – stod ham sidenhen i et ganske særligt skær og gav stof til veloplagt og humorfuld fortællen. Ved to lejligheder viste han sin pietetsfulde hengivenhed for og taknemmelighedsgæld til sin lærer ved »aus dem Nachlass«-udgivelser, i 1933 [Bruchstücke einer Pehlevi-Übersetzung der Psalmen. Von F. C. Andreas (†) in Göttingen. Aus dem Nachlass herausgegeben von Kaj Barr in Kopenhagen, SPAW 1933, p. 91–151] og i 1939 [Iranische Dialektaufzeichnungen aus dem Nachlass von F. C. Andreas zusammen mit Kaj Barr und W. Henning bearbeitet und herausgegeben von Arthur Christensen, AGWG. Dritte Folge Nr. 11, Berlin 1939]. Barrs personlige bidrag, der slet ikke kommer til deres ret i publikationsformen, var Andreas værdige. I udgaven af pehlevipsalteret, som Andreas havde givet en kort beskrivelse af i SPAW 1910 og af palæografiske grunde henlagt til det 6. årh., gav Barr overbevisende kriterier, bl. a. ud fra akcentuationssystemet, for en mere eksakt tidsfæstelse, selv om hans største fortjeneste i dette tilfælde ligger i udarbejdelsen af det omfattende, på fine etymologiske iagttagelser rige glossar. Af marginalnoter i hans eget eksemplar af tekstudgaven fremgår, at han uden ophør har arbejdet på det og aldrig betragtet det som færdigt. Det er f. eks. tydeligt, at han tidligt og uafhængigt af Sir Harold Bailey, der offentliggjorde *sin* tydning under krigen (Zoroastrian Problems in the Ninth-Century Books, Oxford 1943, p. 214, note 1), var nået frem til den fulde forståelse af ordet for »under« (*viltmāsih* i f. eks. Dēnkart), som han i den trykte udgave havde sat spørgsmålstegn ved. Men Barrs mest betydningsfulde sprogvidenskabelige arbejde er uden tvivl hans behandling fra 1939 af Andreas' kurdiske dialekt-optegnelser, det vældige afsnit »Aufzeichnungen über kurdische Dialekte«, p. 111–491, beskedent – og ganske uretfærdigt – betegnet som »bearbeitet von Kaj Barr«! Det er i virkeligheden Barrs værk, så rigt på for utallige videre studier fundamentale sproglige landvindinger, så rigt på inspirerende tanker og ideer, at der blot skulle nyt sprogmateriale til for at verificere hans tesar eller bringe dem det sidste

lille stykke frem til den definitive løsning. Der skal blot af dette overflødighedshorn af selvstændige forskningsresultater eksempelvis mindes om hans behandling af udviklingen $m > w$, der forekommer i alle kurdiske dialekter, bemærkningerne om ordenes betoning, om passivformerne, om pluralissuffikset *-gäl*, om fjern- og nærdeiksispronominerne (»hin« og »denne«) og den strålende gennemgang af præsensfleksionen (p. 418 ff.), af hvilken en vigtig detalje – det mærkelige problem i vestiransk dialektologi, at der for visse ganske almindelige verbers vedkommende findes en uregelmæssig 3. pers. sing. – nu efter Barrs grundlæggende udredninger er blevet klart erkendt af Ilya Gershevitch [*The Crushing of the Third Singular Present*, p. 161–174 i W. B. Henning Memorial Volume, London 1970].

Imellem disse to store arbejder ligger Barrs forbilledlige udgave af et pehlevifragment af et glossar indeholdende aramaiske verbalformer med deres middelpersiske ækvivalenter [*Remarks on the Pahlavi Ligatures* 𐭪 and 𐭫, BSOS VIII, London 1936, p. 391–403], der bragte lys over visse ortografiske dunkelheder i middelpersisk, og de første af de bind af det monumentale *Codices Avestici et Pahlavici Bibliothecae Universitatis Hafniensis*, hvis omhyggelige og mønsterværdige udgivelse han påtog sig (Vol. VII, 1957, Codex K 5 (Yasna'en med pehleviversionen og kommentar), med anden- og trediedelen i Vol. VIII (1938) og IX (1939), efterfulgt (i 1941) af Vol. X (Codices K 3a, K 3b og K 1, dele af Vendidad med pehlevi-oversættelse og kommentar) og (1942) Vol. XI (2. del af X) samt (1944) XII (uddrag af Codices K 7 og K 25 (Visprat og Frahang i Pahlavik) og »Tracings of the Avesta Codex K 1«)). Rækken af de pointeret sprogvidenskabelige arbejder fortsatte Barr med *Bidrag til sigøjnerdialekternes grammatik* [In Memoriam Kr. Sandfeld, København 1943, p. 31–46], hvor han med sin overlegne indsigt og omfattende sprogbeherskelse undersøgte konjunktionen *te* og de iranske elementer i Nūri-dialekten, en af de syro-persiske sigøjnerdialekter, og – en lidenhed i den store sammenhæng – f. eks. påviste, at betegnelsen for »sigøjnervogn« i alle europæiske dialekter, *vordon*, er identisk med det sogdiske *wrtn*.

Med overtagelsen i 1945, samme år som han blev medlem af Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab, af professoratet i iransk filologi efter Arthur Christensen indtrådte der en forandring i Barrs

forskningsinteresser, og hans optagethed af iransk *religionshistorie* lod den eksklusivt sprogvidenskabelige side af hans studier træde i baggrunden som en ancilla, hvis hovedformål var en dybere indtrængen i Zarathustras tankeverden. Med sit bidrag – som en efterslæt – til orientalistkongressen i Paris i 1949 [*Sur le développement du système verbal en iranien occidental*, Actes du XXIe congrès des orientalistes, Paris 1949, p. 158–162] tog han afsked med den »rene«, dvs. ikke religionshistorisk engagerede, sprogvidenskab. Allerede i 1945 havde Barr i den åndfulde afhandling *Principia Zarathustriaca* (p. 130–139 i: Øst og Vest. Afhandlinger tilegnede Professor Dr. phil. Arthur Christensen, som han redigerede sammen med Hans Ellekilde) leveret så at sige programskriftet for de studier, som han i de følgende år slog ind på, og som, med hans lykkelige evne til at indholdsbestemme og formulere zarathustriske termini, i international forskning blev, hvad de gamle pehlevikommentatorer kaldte *af-zōnīk*, »forøgende, trivselgivende«! I sin intense stræben efter at klarlægge de religiøse terminis *Sitz im Leben* var Kaj Barr uden tvivl stærkt påvirket af Vilhelm Grønbech (nordboernes religion) og især Johs. Pedersen (Israels religion), men han havde formatet til selvstændigt at frugtbar gøre de impulser, han modtog, og gøre sine religionshistoriske studier altomfattende. Han var herunder straks blevet overbevist om, af hvor vidtrækkende betydning en udtømmende definition af de religiøse grundbegreber var, og styrket i denne overbevisning ved den selvdisciplin, han måtte pålægge sig ved udarbejdelsen af sine bidrag til *Illustreret Religionsleksikon* (Bind I–III, 1949–1950, redigeret af Aage Bentzen, Søren Holm og N. H. Søb). Dette arbejde henimod stadig større stringens betragtede Barr som uafslutteligt. I *Principia Zarathustriaca* havde han især beskæftiget sig med nøgleordet *Aša* og i slutningen antydnet et andet, drøgu, »den svage og afmægtige, som ikke kan stå sig overfor de mægtige«. Det første vendte han, foranlediget af den kendte tyske indolog *Heinrich Lüders*, der med stor energi søgte at vise, at det rigvediske *ṛtām* (= avestisk *ašəm*) ene og alene havde betydningen »sandhed« (i overensstemmelse med græsk tradition, der just gengav avest. *aša*-ved *ἀλήθεια*), tilbage til i en desværre upubliceret meddelelse i Videnskaberne Selskabs møde den 10. marts 1961 (*Chaos og verdensorden i Indien og Iran*), hvor han godtgjorde, at den ældre forståelse af *ṛtām* som udtryk for den kosmiske orden må opretholdes fuldt ud.

Det andet nøgleord, det antydede, drøgu-, driṅu-, kastede han erkendelsens lys over i den store afhandling *Avest. drøgu-, driṅu-* (p. 21–40 i *Studia Orientalia Ioanni Pedersen – dicata, Hauniae MCMLIII*), der straks vandt international anerkendelse [se *M. Mayrhofer, Kurzgefasstes etymologisches Wörterbuch des Altindischen, I. Band* (1956), p. 548, *Walther Wüst, PHMA, Heft 4, München 1958, p. 5ff.*, og *J. Duchesne-Guillemin, The Western Response to Zoroaster, Oxford 1958, p. 43*]. Heri påviste Barr med hele sin indsigt i det totale stofområde, at ordet måtte være at betragte som det af Zarathustra dannede positive modstykke til et overtaget *adriṅu- (sanskrit ádhrigu-) og følgelig, hvad han kunne have nævnt, men øjensynligt har anset for at være alment bekendt og selvfølgeligt, en med *sura-*, »gud« (overfor *ásura-*, »dæmon«) og *sita-*, »hvid« (overfor *ásita-*, »sort«) analog folkeetymologi (*a* som alfa privativum). Da Barr skrev denne afhandling, havde han længe været en varm tilhænger af den franske religionshistoriker *Georges Dumézils* på et uhyre omfattende indoeuropæisk materiale byggende tese om en funktionel tredeling af guderne – med to aspekter af 1. funktion, herskermagten – svarende til de tre stænder, herskerne, krigerne og bønderne. I et epokegørende værk fra 1945, *Naissance d'Archanges*, skrevet i løbet af et par måneder, var det kommet som en åbenbaring til Dumézil, at Zarathustra havde bevaret strukturen i det gamle gudesamfund ved den funktionssublimering af de af ham forkastede guder, som Aməša Spənta'erne, »de udødelige velsignelsebringende (herrer)« er udtryk for. Barr, der som næppe nogen anden havde alle forudsætninger for en kritisk vurdering af Dumézils højst forskelligartede materiale, følte sig overbevist om tesens principielle riglighed. Han overtog den dog ikke ukritisk – det ville heller ikke have lignet ham – men modificerede den, hvor den gik for vidt, og uddybede den, hvor den havde huller. Med hvilken videnskabelig overlegenhed han mestrede dette, viser hans afhandling *Irans profet som τέλειος ἀνθρώπος* p. 26ff. i *Festschrift til L. L. Hammerich på tresårsdagen den 31. juli 1952*, hvor han analyserer og interpreterer en passage i det zoroastriske skrift *Dēnkart*, »Religionsværket«, så det bringes for dagen, hvorfor netop de tre guddommelige gaver, *xʷarr*, den guddommelige velsignelse, *fravahr*, værneshjælen, og *tan gōhr*, legemssubstansen, måtte forene sig i Zarathustra, for at han kunne blive det fuldkomne menneske, på én gang præst (hersker), kriger og hyrde (bonde),

Dumézils tredeling! Den Dumézil'ske tese står ingenlunde uimod-
 sagt i international forskning trods, som Duchesne-Guillemain ud-
 trykker det [op. cit. p. 44] »the adhesion of such a prudent scholar
 as Barr«, men det er symptomatisk, at netop denne omstændighed
 har gjort deciderede modstandere som f. eks. W. B. Henning og hans
 elever lidt mere tilbageholdende og lidt mindre kategoriske i afvis-
 ningen. Der stod respekt om Kaj Barrs judicium! Gik *han* ind for en
 tese, måtte der være *raison* i den! Han var autoriteten, man søgte.
 Hans oversættelse af dele af Avesta [Verdensreligionernes Hoved-
 værker 3. Avesta. Et Udvalg af zarathustriske Tekster oversat og
 forklaret af K. Barr, København 1954] og især de *Forklaringer til*
avestiske Ord og Begreber, som han føjede til den, og som i mange
 tilfælde repræsenterer helt originale synspunkter, citeres, skønt skre-
 vet på dansk og trods alt bestemt for et bredere publikum, meget
 hyppigt i den udenlandske faglitteratur. Der er oven i købet folk, der
 har sat sig ind i dansk for at kunne nyde godt af bogens rige infor-
 mationer. De har fundet det umagen værd! Den altomfattende frem-
 stilling af zarathustrismens historie og væsen, som det fornemme
 arbejde *Zarathustrismen I* (p. 233–277 i: *Illustreret Religionshistorie*
 II, København 1968) kan betragtes som de indledende studier til,
 nåede Kaj Barr ikke at skrive. Dertil blev der fra anden side lagt
 for stort beslag på hans arbejdskraft og på hans enestående hjælp-
 somhed (i hans sidste år den minutiøse og alligevel af ham selv –
 men kun ham selv – som ikke helt tilfredsstillende følt revision af
 det af Arthur Christensen efterladte værk *Études sur le persan con-*
temporain [København 1970]), men måske må hans aldrig tilsidesatte
 streben efter det fuldkomne, hans adelsmærke, også bære sin part
 af skylden. Han frigjorde sig aldrig for den, heller ikke når opgaven
 kunne synes enkel og skulle være populærvidenskabelig, i dette ords
 bedste – og svære – betydning (som i hans mesterlige fremstilling
Islam p. 421–500 i *Verdens religioner*, Politikens Forlag 1964). Kaj
 Barrs produktion var ringe af kvantitet, men stor – utilnærmelig stor
 – af kvalitet.

Kaj Barr var – det er jeg overbevist om – et lykkeligt menneske,
 lykkelig i venners kreds, når han med energiske ryk med hånden
 med cigaren eller piben bragte skjortearmet til rette eller purrede op
 i den hvide manke med den ifølge studentetraditionen af mange
 års røg farvede gulbrune stribe, lykkelig, når musikken lød (i sin

ungdom selv aktiv musiker med fløjten som instrument), lykkelig, når han i litteraturen – som i Klaus Groth's *Quickborn*, i dennes plattyske *Vertelln*, hans yndlingslektüre, eller hos de store russiske fortællere (jvf. hans følsomme oversættelse af Turgenjews prosadigte i *Livsviisdom fra alle Tider*, Gyldendals Bibliothek 1928–1930) – mødte den ufordærvede folkelighed, der stod hans hjerte så nær, lykkelig, trods alt, ved anerkendelsen udefra, skønt han aldrig søgte den (f.eks. præsident for Union internationale des orientalistes fra 1964 til sin død, festskriftet »Iranian Studies« i 1966 og æresdoktorgraden i 1969), men lykkeligst – og tryggest – i familiens skød, på Dantes Plads eller i huset i Dronningmølle, sammen med sin hustru, sine børn, sin svigersøn og – godt det undtes ham – sit første barnebarn.

Jes P. Asmussen.

John Nough

TORBEN KROGH

21. APRIL 1895 - 10. FEBRUAR 1970

Torben Thorberg Krogh fødtes i København, og Hovedstaden, dens Teatre, Biblioteker og Arkiver, blev hele hans Liv. Hans Fader var Grosserer C. P. L. Krogh, en velkendt og velhavende Grosserer i Silkestoffer, med Butik paa Amagertorv. Sønnen, der var Enebarn, fik en sorgløs Barndom og Ungdom, blev Student 1913 fra Ordrup Gymnasium. Han viste i Skoletiden og derefter sin dobbelte Interesse for Musik og Teater; han spillede Klaver og Klarinet, udførte Roller i Vaudevillegenren, satte i Scene paa Livet løs. Amatørteatret gav ham hans Indvielse til praktisk Teaterkunst; hans Hjerter hang altid siden ved det syngende Teater: Syngespillet, Operetten, Operaen.

Torben Krogh besøgte som Student to højere Lærestudier. Han gennemgik 1914-17 Musikkonservatoriet med Klarinet som Hovedfag, og han drev Studier ved Universitetet, hvor der 1915 var indrettet en Magisterkonferens i Musikhistorie; med Angul Hammerich som Lærer erhvervede Krogh 1919 denne Magistergrad. Han kunde herefter, takket være økonomisk Uafhængighed, fortsætte sine Studier i Udlandet. I Berlin dyrkede han over et bredt Felt Musikhistorie og Musikpsykologi hos Johannes Wolf og Carl Stumpf, men udarbejdede samtidig et historisk Specialarbejde, *Zur Geschichte des dänischen Singspiels im 18. Jahrhundert* (1924), som 1922 indbragte ham en tysk Doktorgrad, der 1924 anerkendtes som sidestillet med en dansk, saaledes at Krogh opnaaede jus docendi. Han konkurrerede 1924 med Ære om Angul Hammerichs ledigblevne Docentur, som blev besat med Erik Abrahamsen. Samme Aar ansattes han ved Det kongelige Teater som Operainstruktør, og indtil 1929 iscenesatte han en Snes Operaer, saavel klassiske som moderne. Han gjorde en anerkendelsesværdig Indsats, samtidig med at han erhvervede dyb praktisk Indsigt i Operaens Æstetik. Efter sin Afgang bevarede han Tilknnytning til Det kongelige Teater, fra 1929 som Lærer i Teater-

historie ved Det kongelige Teaters Elevskole, fra 1931 desuden som Redaktør af Teatrets Program og fra 1941 samtidig som Teatrets Bibliotekar. I sin ydre Løbebane er han iøvrigt forbundet med Københavns Universitet, hvor han 1950–53 beklædte et ekstraordinært Professorat i Operaens Æstetik og Historie og 1953–66 det nyoprettede ordinære Professorat i Teatrets Æstetik og Historie. Hans Forudsætninger for denne akademiske Lærergerning var hans levende Tilknytning til praktisk Teaterkunst, hans vidtspændende Arbejder over Musikdramats og Teatrets Historie, samt en klar Vilje til at give Teaterhistorien en fast metodisk Underbygning.

Det helt afgørende for Torben Kroghs Forskeraktivitet var hans Evne til at finde ukendt Materiale; han var en Arkivrrotte med Næse for Stoffet. Dertil hans utilslørede og smittende Glæde ved Opdagelserne. Han var altid fyldt af sit Emne og gav af sin Overflod, mundtligt og skriftligt. Han kunde, som en Kritiker engang sagde til mig, give Oplægget til en Doktordisputats i en Telefonsamtale; han stræde om sig med originale Iagttagelser i Dagbladskronikker, Krogh brugte samme livfulde Stil i populære Foredrag og videnskabelige Afhandlinger. En sleben Stilist blev han aldrig; hans Behov for Nuancering var begrænset, han kunde forfalde til stereotype Vendinger.

For Torben Krogh var intet i Teaterhistorien fremmed. I mange Undersøgelser behandler han paa én Gang mange Sider af Scenens Kunst. Det kan dog, for Oversigtens Skyld, være praktisk at inddele den store Produktion i nogle Grupper, efter deres Kilder og Emne.

Helt i Hjertet af Kroghs Teaterstudier stod Teaterregnskaber og Regieprotokoller. Betydelig dokumentarisk Værdi har Uddragene af *Det kgl. Teaters ældste Regieprotokol (1781–87)*, (1927). Frugtbare Kombination af Teaterarkivalier finder vi i *Studier over de sceniske Opførelser af Holbergs Komedier i de første Aar paa den genoprettede danske Skueplads* (1929) og *Holberg i Det kgl. Teaters ældste Regieprotokoller* (1943). Det første Skrift indgik i Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning, hvortil Krogh blev en flittig Bidragyder, ligesom han ofte holdt Foredrag i Det filologisk-historiske Samfund, som udgiver denne Række Studier; med Foreningens Formand igennem 50 Aar, E. Spang-Hanssen, forbandtes Torben Krogh i et livslangt Venskab. Den anden Bog udsendtes af Holberg-Samfundet, hvis Formand Torben Krogh var i en Aarrække. Linjen fortsattes med den store Afhandling *Fra Bergs Hus i Læderstræde til Komædiehuset paa Kon-*

gens Nytorv (1948, Særudgave 1949) og den stofrige *Analyse af Molières Don Juan i Komediehuset paa Kongens Nytorv* (som fyldte vort Universitets Festskrift November 1964). Vi er med disse Skrifter nær inde paa Livet af den Scenekunst, som udfoldede sig i København fra 1747 og Aarhundredet ud. Teatrets Arkitektur og Teatermaskineriet sammesteds belystes paa fremragende Maade ved Kroghs Udgivelse af *Jacopo Fabris: Instruction in der theatralischen Architektur und Mechanique* (1930); den venezianske Teatermaler og -tekniker havde indrettet bl. a. Komediehuset paa Kongens Nytorv. Endelig indledte Torben Krogh med *Danske Teaterbilleder fra det 18. Aarhundrede* (1932) saa at sige det videnskabelige Studium af samtidige Scenebilleder. Han udnyttede her med stort Held Teatermaleren Peter Cramers Rids af Skuespilsituationer. Værket er et Stykke kritisk og kombinerende Historieforskning af højeste Rang. Skildringen af Tidens Teaterliv kompletteredes ved Bogen om *Skuespilleren i det 18de Aarhundrede. Belyst gennem danske Kilder* (1948), en Fremstilling der som den foregaaende har europæisk Perspektiv. Dens Beskrivelse af Aarhundredets Teaterpraksis, Iscenesættelsen og Scenearrangementet er blevet klassisk.

Det var ligeledes paa primære Kilder, at Torben Krogh udforskede Teatrets Musikhistorie: *De første Forsøg paa at skabe en Opera i det danske Sprog* (Aar bog for Musik, 1922); *Ariearterne i det 18de Aarhundrede* (Smst. 1923). *Det tyske Operaselskabs Besøg i København under Frederik IV* (Smst. 1924). *Holbergs Forhold til Operaen* (Tilskueren 1927). *Ældre dansk Teatermusik* (Musikhistorisk Arkiv 1931). Ikke mindst med den sidste Afhandling, som behandler Musikkens Plads paa Teatret 1747-70, har han bragt Orden og Klarhed. Det samme gælder Artikler og Bøger om *Harlekinaden paa den danske Skueplads* (1931), *Forudsætninger for den Casorti'ske Pantomime* (1936), *Tivolipantomimens Oprindelse* (Kultur minder 1939), samt de særlige Balletstudier: *Hofballetten under Christian IV og Frederik III* (1939), *Fra Hofballetten over Galeottis Aarhundrede til Bournonville* – et Hovedbidrag til Samlingsværket *Den kongelige danske Ballet* (1952). Baade Pantomime og Ballet er heri betragtet som Teaterkunst.

To af Torben Kroghs mest charmerende Bøger handler i særlig Grad om Visemelodiers Vandringer, og den parodisk-ironiske Leg med nye Ord paa kendte Toner, som musikalsk begavede Digtene

kan lege. *Heibergs Vaudeviller. Studier over Motiver og Melodier* (1942) og *Bellman som musikalsk Digter* (1945) har vundet almindelig Tilslutning til deres Synspunkter; ogsaa i Sverige har man værdsat Kroghs Redegørelse for Parodimomentet hos Bellman.

Ved Midten af Trediverne udgav Chr. Erichsens Forlag, vel for med Grundtvigs Ord at gøre Danmark glad paa en skikkelig Maade, et Samlingsværk i seks Bind, *Danmark i Fest og Glæde* (1935–36), under Redaktion af Julius Clausen og Torben Krogh. Den sidste skrev, i veloplagt Popularisering, om Teatret i Danmark indtil 1750. Den videnskabelige Dokumentation fremlagdes i en stor Bog *Ældre dansk Teater* (1940), som paa europæisk Baggrund gennemgaar Teater og Skuespil hos os indtil o. 1600, dvs. Middelalderteatret og det humanistiske Skoleteater, Skolekomedien, hvis sceniske Muligheder og Teknik indgaaende beskrives.

Men ogsaa Romantikkens Tidsalder var Krogh dybt fortrolig med. I Jubilæumsværket *Teatret paa Kongens Nytorv* (1948) tog han sig af *Guldalderen*. Til Regieprotokollerne og Teaterregnskaberne vender vi tilbage med *Oehlschlägers Indførelse paa det danske Skueplads* (1954), en meget detaljeret Redegørelse for Opførelsen af »Hakon Jarl« i 1808.

Dr. Krogh havde saaledes gennemarbejdet Kilderne til dansk Teaterhistorie frem til o. 1850, da han blev Professor i Teatrets Æstetik og Historie. Man kunde vente, at han vilde basere sin akademiske Undervisning paa sin rige og metodisk instruktive Produktion. Han var jo en Mand, der nærmede sig 60-Aaret. Men Torben Krogh tog sin Opgave helt anderledes. Det faldt af sig selv, at hans Studenter læste alt, hvad han havde skrevet, i alt Fald i Bogform – og til 60-Aarsdagen sørgede Venner og Elever for at samle værdifulde Kronikker og Tidsskriftartikler i et stort Festskrift, *Musik og Teater* (1955). Professor Krogh var imidlertid begyndt den europæiske Teaterhistorie, forfra, med Grækerne. Med sædvanlig Grundighed gik han til Kilderne og tog Studenterne med. Til den Magisterkonferens i Teatrets Æstetik og Historie, som Det filosofiske Fakultet vedtog i Marts 1956, fik han i Januar 1958 føjet en obligatorisk Prøve i klassisk Græsk. I Forelæsninger fulgte Torben Krogh det europæiske Teaters Historie op, idet han samtidig demonstrerede det nye Fags Maal og Metoder. En af hans tidligste Elever fremhæver som særlig fremragende hans Udredning af Operaens Fødsel og tidlige Historie,

hvortil han bl.a. benyttede Tessin den yngres Rejsedagbog med detaljerede Oplysninger og Tegninger af de venezianske Teatre; desuden hans Analyse af de elisabethanske Sceneforhold, hvorunder han fremlagde væsentligt nye Materiale.

Samtidig holdt Krogh teatervidenskabelige Øvelser, der først og fremmest gik ud paa at lære de Studerende at benytte det enestaaende Arkivmateriale bestaaende af Regieprotokoller, Journaler, Maskinmesteroptegnelser, Breve samt Dekorations- og Kostumeskitser, som findes i Det kgl. Teaters Bibliotek. Torben Kroghs formidable Viden, der samtidig i høj Grad bar Præg af, at han selv havde fungeret som praktisk Teatermand, satte ham i Stand til under disse Øvelser at bibringe sine Studenter en umiddelbar Forstaaelse af Teatrets Væsen baade i Fortid og Nutid. Med Kroghs praktiske og venskabelige Tilknytning til Det kgl. Teater faldt det naturligt, at dets Bibliotek, hvis Bestyrer han var, blev Hjemsted og Voksested for Det teatervidenskabelige Institut, som oprettedes i November 1959.

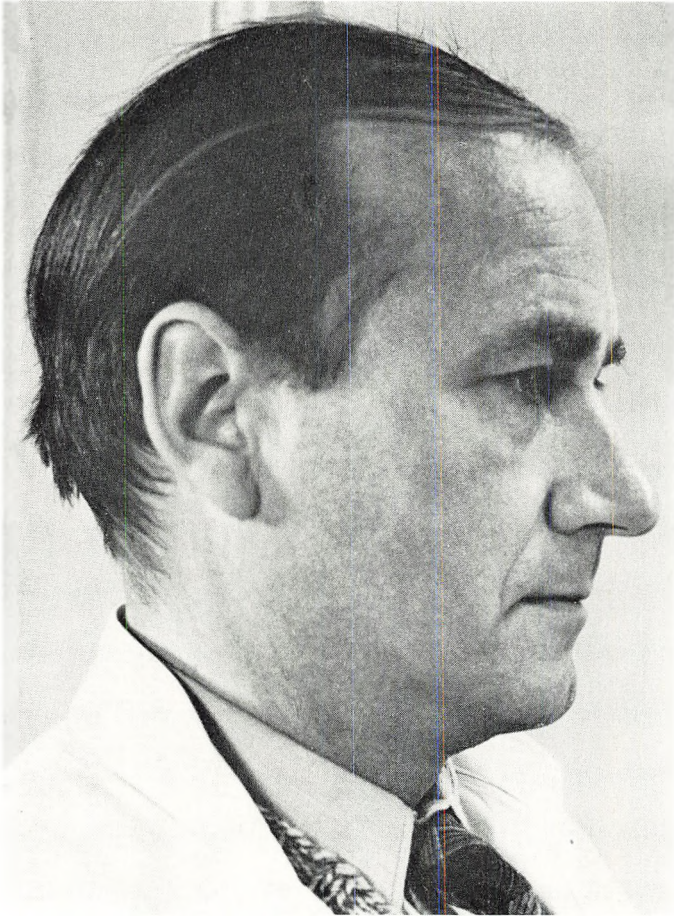
Torben Krogh følte Samhørighed med svensk teaterhistorisk Forskning. Han havde nært Samarbejde med sine Kolleger i Stockholm, først Arne Beijer og derefter Gösta M. Bergman. Det gav sig bl.a. Udslag i, at de københavnske og stockholmske Studerende hvert andet Aar allagde Besøg hos hinanden med deres Professor i Spidsen. I Sverige besøgte Gripsholm og Drottningholm, hvor Professor Krogh efter Deltagervidnesbyrd var en inspirerende Foreviser af de bevarede Teatre. Hans store Kendskab til svensk 1700-Tals Kultur har gjort disse Rejser uforglemmelige for dem, der deltog i dem. Som noget helt enestaaende fremhæves en Nattevandring i *Gamla Stan*, hvor Professor Krogh kunde berette en Historie om næsten hvert Hus, man kom forbi.

Torben Krogh havde klart for sig, hvad Maal hans Forskning og Undervisning sigtede mod. Her kan virkelig den saa misbrugte, efter Tysk kalkerede Glose Maalsætning være paa sin Plads. Han ønskede at gøre Teaterhistorien til en streng metodisk Videnskab, saa at den fik Rang med anden kritisk Historieforskning. Han havde formet sig en Teori om den indre Sammenhæng i enhver Tidsalders Teaterforhold: Hver Periode har sit *Teatersystem*, sin specifikke Struktur, som det er Teaterhistoriens Opgave at udrede, under kritisk Bearbejdelse af alle Kilder.

Af sine Elever forlangte Professor Krogh vidtgaende Kundskaber og klar Metodik. De underkastedes skriftlige Prøveeksaminer, før de gik op til Magisterkonferensen. Hans mundtlige Eksaminationer var omhyggeligt tilrettelagt; da der ofte forlangtes Kommentarer til Lysbilleder, var de samtidig meget instruerende for de Studerende, som overværede Eksamen. I Forhold til det Aaremaal, Krogh kunde docere sit Fag, fik han uddannet et betydeligt Antal Magistre. Efter sit fyldte 70. Aar fungerede han med Undervisningsministeriets Tilladelse som Professor indtil 31. August 1966. Han fik gentagne Gange at mærke, hvilken Hengivenhed, Taknemmelighed og Respekt hans Elever nærede for ham. – Torben Krogh indvalgte 1951 i Videnskabernes Selskab; samme Aar modtog han Holberg-Medaljen.

Torben Krogh var en frodig, vennesæl, generøs Natur. I det ydre mærkedes han i sine seneste Aar af Sygdom; inden for sit vidtstrakte Fagomraade var han suveræn til det sidste; han bevarede sin eminente Hukommelse og sin Dømmekraft. Han var øm over sit Universitetsfags Fremtid, i al Stiltfærdighed stolt over, at han havde grundlagt det akademiske Studium af Teaterhistorien i Danmark.

F. J. Billeskov Jansen.

Гарраевский

HARALD OKKELS

15. OKTOBER 1898–1. APRIL 1970

Harald Okkels beklædte som professor lærestolen i anatomi ved Københavns Universitet i årene 1941 til 1963. Efter kun tre års tilknytning til anatomisk institut som videnskabelig assistent og lektor i histologi efterfulgte han professor H. M. Hou-Jensen, der omkom ved en ulykke i efteråret 1940, 47 år gammel. Et samarbejde mellem en fremtrædende repræsentant for den klassiske makroskopiske anatomi og en begavet og fremsynet histolog og cytolog, som kunne være blevet frugtbart for dansk anatomi, fik derved på tragisk vis sit grundskud, inden det var rodfæstet. Det blev nu Okkels' opgave både at lede undervisningen og forskningen i den mikroskopiske anatomi, der var hans interesseområde, og at tage vare på den makroskopiske anatomi, der lå ham fjernt. Samtidig måtte han fuldbringe opfyldelsen af det lægevidenskabelige fakultets efterhånden 60 år gamle ønske om udflytning af anatomisk institut fra de trange forhold i de historiske bygninger i Bredgade til Universitetsparken, hvor bygningskomplekset ved Hou-Jensens død var nået op i andet stokværk. En traditionsrig arv at videreføre, en forventning om en begyndende nyorientering i faget anatomi varslet ved forkrigsårenes første brecher i muren omkring cellernes velskjulte hemmeligheder og etablering og administration af forskning og undervisning i nye omgivelser, men under krigsårenes tryk, var de krævende opgaver, der mødte den nyudnævnte professor.

Okkels var intellektuelt veludrustet til at møde udfordringerne, men hans uddannelse, hvor værdifuld den end var, var rettet mod afgrænsede aspekter af faget. Man skal næsten tilbage til de tider, hvor universitetsprofessorer traditionelt var polyhistorer for at finde en så utraditionel vej til en lærestol i anatomi, som den Okkels havde befaret.

Harald Okkels bestod lægevidenskabelig embedseksamen i 1924.

Året efter belønnedes han med universitetets guldmedalje for en afhandling om patologiske forandringer i ventriklens nerver ved kroniske sårddannelser i ventriklen, et arbejde han udførte som frivillig assistent på Rigshospitalets patologisk-anatomiske institut. I 1925–28 var han videnskabelig assistent på farmakologisk institut og foretog histofysiologiske undersøgelser over nyrefunktionen med særligt henblik på theophyllindiuresen, et arbejde han i 1930 forsvarede for den medicinske doktorgrad. Igennem disse to tidlige og store arbejder, guldmedaljeafhandlingen, der var deskriptiv-deduktiv af karakter, og doktorafhandlingen, der yderligere inddrog det levende væv og eksperimentet, studeret morfologisk, havde Okkels fundet en arbejdsform, der karakteriserer også hans senere arbejder. Han havde forstået, at histologen eller cytologen måtte være sin egen laboratorie-assistent, når det optimale skulle opnås, og han var af farmakologen Bock blevet stimuleret eller måske dirigeret til at tilegne sig betydelige laboratiemæssige færdigheder, som han senere skulle forstå at udbygge og udnytte. I et omfattende histologisk-endokrinologisk arbejde fra 1931, hvor han til de mindste detaljer selv udførte det tekniske arbejde: vævsudtagning, fiksering, indstøbning, skæring og farvning af vævssnittene og aftegning og fotografering af præparaterne, bemærker han selv: »Denne Fremgangsmaade frembyder i Almindelighed – hvor kedsommelig den end kan være – den Fordel, at man kommer i bedst mulig Kontakt med sine Undersøgellesobjekter; men den er desuden ganske særligt paakrævet, hvor det drejer sig om cytologiske Undersøgelser med en højt udviklet og ofte lunefuldt arbejdende Teknik«.

Ved en kortvarig tilknytning til fysiologisk institut som frivillig assistent hos Henriques, ved et flerårigt samarbejde med fysiologen Marie Krogh, ved studieophold hos celleforskerne Péterfi ved Kaiser-Wilhelm instituttet i Berlin og Policard i Lyon og ved Rockefeller instituttet i New York erhvervede han i de følgende år en alsidighed i viden og teknisk kunnen indenfor cytologiområdet, der var usædvanlig. Adskillige publikationer fortrinsvis om de hormonproducerende kirtler, især skjoldbruskkirtlen, og nyrerne fremkom i årene 1930–1938 under Okkels' ansættelse ved universitetets patologisk-anatomiske institut ved Rigshospitalet. Hans bestræbelser gik i disse arbejder, som i andre samtidige arbejder over andre organsystemer, stedse ud på at søge efter morfologiske forandringer, der kunne indordnes i et

funktionelt mønster, eller ud på at påvirke funktioner og registrere de deraf følgende morfologiske forandringer. Hans iagttagelser er præget af omhu og præcision, og han udvikler et skarpt blik for metodernes begrænsninger. Midt i begejstringen over den fascinerende mikroverden, han arbejder med, oplever han derfor også skuffelserne over det magre udbytte af anstrengelserne som følge af tidens mangelfulde cytologiske teknik. Problemerne, der søges løst, åbenbarer sig ustandseligt som én ligning med flere ubekendte som følge af den usikkerhed overfor mulige artefacts, som var indbygget i de histologiske præparationsmetoder, der stod til rådighed. Han erkender disse problemer fuldtud og klarer sig ofte på forbilledlig måde fri af skærene i den vanskelige sejlads gennem konklusionsdragneternes farvand. Han lader sig heller ikke slå ud af skuffelserne, men holder sig til stadighed orienteret om nye muligheder for at sammenholde cellulære aktiviteter og morfologiske iagttagelser, tydeligvis udfra et ønske om gennem forfinet cytologisk diagnostik at kunne bidrage til at vurdere cellers funktionsfase eller funktions-tilstand og til at tilvejebringe forudsætninger for konstateringen af sygelige forstyrrelser heri.

Han når imidlertid ikke at drage nytte af de store gennembrud, som bl. a. fasekontrastmikroskopi af levende celler, anvendelsen af radioaktivt mærkede stoffer til cytologiske studier og elektronmikroskopi af cellernes indre bestanddele senere har muliggjort, førend de med professoratet forbundne nye byrder stjæler tid og kræfter. Hans tanker og intentioner var årtier foran det tidsspand, der var tilmålt ham som aktiv forsker, et tidsspand der ingenlunde var kort, men som måske ville være blevet væsentligt længere og dermed mere befrugtende for dansk celleforskning, om ikke forpligtelsen til at varetage et fagområde, der for en del ikke var i harmonisk samklang med hans dynamiske tankegang, havde stækket ham. Han publicerede kun enkelte arbejder i efterkrigsårene, deriblandt den læseværdige monografi om farveteknikken i den mikroskopiske anatomi i historisk belysning, der fremkom som festskrift for Københavns Universitet i 1947.

Der er en påfaldende overensstemmelse mellem Okkels' biologiske indstilling og tankegang og hans direkte, inciterende, levende og dog koncise skriftlige udtryksform. Han kunne også mundtligt, i forelæsningsformen, nå de store højder, som i tiltrædelsesforelæsningen

om det macrophage cellesystem, men hellere foretrak han en blanding af improviseret induktion og deduktion, en form der ikke appellerer til flertallet af studerende, og som ikke er let at tilpasse til en relativt eksakt disciplin som anatomi, med mindre det tilsyneladende improviserede er grundigt forberedt. Han foretrak selv kontakten med mindre grupper af studerende fremfor katedral undervisning og tog allerede i 1943 initiativet til at indføre undervisning for små hold som væsentligste led i anatomiundervisningen.

Okkels var i sine seneste år ikke let tilgængelig for enhver og kunne isolere sig, hvis han fandt problemerne, som pånødedes ham, for besværlige eller betydningsløse. Han ejede en særegen, gnistrende barok og sarkastisk humor og kunne med få, rammende, maleriske udtryk eller lignelser karakterisere – eller spidde – en person, der var kommet hans cirkler for nær. Han var efter omplantningen til anatomisk institut kun i beskedent omfang selv aktiv i laboratoriet, men stillede i reglen gerne laboratorieplads til rådighed for andre. Han forventede stedsse, at den potentielle forsker selv demonstrerede, at vingerne kunne bære.

Det er vel tvivlsomt, om Okkels i egentligste forstand efterlader sig elever, men hans biologiske tankesæt har sat sine spor. I tyverne og trediverne levede histologerne med deres farveskønne vævssnit i en todimensional verden, ligesom indeklemt mellem de tynde vævssnits beskyttende objekt- og dækglas. Nogle evnede ved snilde eller tålmod at gøre denne verden tredimensional, sådan som naturen havde skabt den. Enkelte medinddrog de levende objekter og indså yderligere, at udnyttelse af tidsfaktoren indføjede den fjerde dimension, som podede liv i den deskriptive morfologi. Det er Okkels' fortjeneste, at han var blandt pionererne, der viste an ad disse nye veje.

Harald Moe.

SELVBIOGRAFIER AF ÅRETS DOKTORER

I

GUSTAF HJALMAR TEODOR KARLIGREN är född den 16 juli 1897 i Jönköping. Studentexamen 1915. Efter studier vid Stockholms högskola (numera Stockholms universitet) juris kandidatexamen därstädes i december 1918. Anställning å advokatkontor som biträdande jurist t.o.m. juni 1920. Tingsjämböring och förvaltning av domarämbete augusti 1923–juni 1926. Anställning som kanslist och där- efter som notarie (stenograf) hos riksdagens andra kammare 1918–1931. Juris licentiatexamen vid Stockholms högskola november 1929 och promovering, efter disputation å doktorsavhandling (se nedan), i maj 1930. Docent vid Lunds universitet november 1930. Upphöll professor i processrätt vid detta universitet september 1931–december 1933. Professor i civilrätt december 1935–juli 1946. Justitieråd 1946–1964, från och med 1960 ordförande på avdelning i högsta domstolen. Sedan ett flertal år tillbaka sakkunnig beträffande lagstiftning dels om köp dels om kommission, handelsagentur och handelsresande. Meddelar, likaledes sedan åtskilliga år tillbaka, undervisning (seminarieövningar) vid Stockholms universitet. Juris hedersdoktor vid Oslo universitet 1965.

Skrifter – förutom uppsatser och recensioner i tidskrifter, främst Svensk juristidning och Tidsskrift for Rettsvitenskap: Studier över privaträttens juridiska personer och samfälligheter utan rättspersonlighet, 1929 (doktorsavhandling); Om stiftelseurkund och aktieteckning, 1930; »Rechtsgeschäfte« i »Zivilgesetze der Gegenwart«, 1933; Negozi giuridici di carattere patrimoniale nel diritto svedese, 1934; Studier i allmän avtalsrätt, 1935; Avtalsrättsliga spørsmål, 2 uppl. 1954; Skadeståndsläran, 1943; Skadeståndsrätt, 4 uppl. 1968; Kortfattad lärobok i internationell privat- och processrätt, 3 uppl. 1966; Ändamålsbestämmelse och stiftelse, 1951; Säkerhets-

överlåtelse enligt svensk rättspraxis, 1959; Kutym och rättsregel, 1960; Passivitet, 1965; Culpå och samtycke inom skadeståndsrätten, 1969; Produktansvaret (under utgivning 1970).

II

LEO GROSS: Born April 6, 1903 in Austria-Hungary and educated in Vienna; United States citizen by naturalization.

Degrees: Dr. rer. pol., University of Vienna, 1927. S.J.D., Harvard University, 1931.

Present positions: Professor of International Law and Organization, The Fletcher School of Law and Diplomacy, Tufts University, since 1944, and currently Visiting Professor in Government and Member of the Faculty of Public Administration, Harvard University.

Previous positions: Fellow, Rockefeller Foundation, 1929–31. – Assistant, Annual Digest of Public International Law, (ed. by H. Lauterpacht), 1933–35. – Chief of International Relations Section, International Institute of Intellectual Cooperation of the League of Nations, Paris, 1935–40. – Lecturer in International Organization and Administration, The Fletcher School of Law and Diplomacy, 1941–43. – Lecturer in Political Science, Wellesley College, 1943–44. Consultant to General Counsel, United Nations Relief and Rehabilitation Administration, 1944–45. – Consultant to Legal Department, United Nations, 1947–48. – Visiting Professor in Political Science, New School for Social Research Graduate Faculty of Political Science, 1948; 1952. – Visiting Professor in Political Science, Yale University, 1949. – Professor of International Law, U.S. Naval War College, 1954–55. – Visiting Professor of Political Science, University of California, Berkeley, 1956–57. – Fulbright Professor, Faculty of Law, University of Copenhagen, Denmark, February–June, 1958. – Visiting Professor, Department of Public Law and Government, Columbia University, 1962. – Fulbright Visiting Professor, The University of Tokyo and Hitotsubashi University, 1966. – Department of State American Specialist in Saigon, Vietnam, July–August, 1963; and in India, 1967. – Lecturer in International Law, Foreign Service Institute, Department of State, Washington, D.C., 1957–1965. – Lecturer in International Law, Asian Institute of International Studies, Manila, June and July, 1966. – Carnegie Lecturer, Hague Academy of International Law, Summer 1967. – Visiting Professor

in Government, Harvard University, 1947; 1951–52; 1964–66; 1968–. – Member of Executive Council, American Society of International Law, 1956–59. – Member of Board of Editors, *American Journal of International Law*, 1956–. – Book Review Editor, *American Journal of International Law*, 1958–. – Chairman, Committee for Annual Award, American Society of International Law, 1963–64. – Member of the Board of Editors, *International Organization*, 1957–. – Fellow, American Academy of Arts and Sciences, Boston, Massachusetts, 1958–. – Member of Advisory Screening Committee in Law and International Law for Fulbright and Smith-Mundt Grants, 1958–61. – Member of National Screening Committee for Scandinavia and Iceland for Fulbright Grants, 1960–61; and Chairman of this Committee, 1961–62. – Honorary Member of Indian Society of International Law, 1964–.

III

JOHANNES ANDENÆS. Jeg er født 7.9.1912 i Innvik som sønn av sogneprest Mads Andenæs og hustru Signe, f. Mydland. I hjemmet var det 8 sønner, jeg var den 4. i rekken.

Etter oppvekst på en landsens prestegård kom vi i 1925 til Stabekk ved Oslo. Der tok jeg artium på reallinjen i 1929, og begynte samme år på det filologiske studium. Jeg holdt på med dette i 3 semestre, tok forskjellige forberedende prøver og var begynt på studiet av tysk, men brøt så overtvert og begynte – etter tilskyndelse av en eldre bror som studerte jus – på dette fag, hvor jeg straks følte jeg var kommet på min rette hylle. Juridisk embetseksamen tok jeg i 1935. Overveiet å fortsette med et studium av sosialøkonomi, men oppga snart dette, og var etter eksamen dommerfullmektig, først i Moss og dernest i Harstad til høsten 1937. Deretter fulgte utenlandsopphold, mest i Tyskland, men også i England, Frankrike og Sverige. I 1939 ble jeg universitetsstipendiat, doktorgrad 1943 på arbeidet »Straffbar unnlattelse«, utnevnt som professor i rettsvitenskap ved Universitetet i Oslo (etter Jon Skeie) i 1945. I den første tid etter frigjøringen i 1945 fungerte jeg som rådgiver ved riksadvokatembetet. I 1946 og senere i kortere perioder har jeg vært konstituert som høyesterettsdommer, noe som jeg har funnet både interessant og lærerikt.

Mine fag ved fakultetet har vært strafferett og straffeprosess. For-

holdene under krigen hadde medført at jeg også arbeidet med statsforfatningsretten, og dette resulterte i bøkene »Grunnlov og rettsikkerhet« og »Statsforfatningen i Norge«. Jeg har også flere ganger gitt utredninger til Stortinget i konstitusjonelle spørsmål, således i forbindelse med beredskapslovgivningen i 1950 og diskusjonen om norsk tilslutning til EEC i 1962. Også forvaltningsretten kom til å oppta meg atskillig i de første år etter krigen, og mine foredrag om rettsikkerhetsproblemene i forvaltningen førte til nedsettelsen av Forvaltningskomitéen, hvis arbeid ligger til grunn for ombudsmannsloven og forvaltningsloven.

Jeg har også interessert meg for erstatningsrett og for den alminnelige rettslære, og har publisert en del avhandlinger på begge disse områder. Etter hvert er det vitenskapelige arbeid imidlertid blitt mer konsentrert omkring strafferett, straffeprosess og kriminologi. I 1954 fikk jeg opprettet Institutt for kriminologi og strafferett. Instituttet, som var det første ved Det juridiske fakultet, tok især sikte på å gi kriminologisk forskning bedre kår og skape grunnlaget for en integrasjon av kriminologi og strafferett, mål som jeg tror i noen grad er oppnådd. Jeg deltok også i arbeidet med forberedelsen av Nordisk Samarbeidsråd for kriminologi, og var rådets første formann.

Siden 1947 har jeg vært medlem av Straffelovkomitéen og dens etterfølger, Straffelovrådet. Jeg var formann i Straffeprosesslovmakomitéen som i 1969 etter mange års arbeid fremla forslag til ny lov om rettergangsmåten i straffesaker. Jeg har også vært medlem av en rekke andre offentlige komitéer, og var i en årrekke formann for den norske kriminalistforening.

To ganger har jeg vært Visiting Professor i U.S.A., i 1963 ved University of California og i 1968 ved University of Chicago. Min lærebok i alminnelig strafferett er, som den første europeiske bok av denne art, blitt oversatt til engelsk.

I to perioder har jeg vært dekanus, i en periode prorektor, og fra 1. januar 1970 er jeg rektor ved Universitetet i Oslo.

Foruten rettsvitenskapen har samfunnsvitenskap og samfunns-spørsmål opptatt meg meget. I yngre år var jeg en flittig deltaker i den offentlige debatt om samfunnsspørsmål.

Siden 1939 har jeg vært gift med min hustru Ida, f. Røren, og vi har 4 barn sammen.

Viktigste bøker: Straffbar unnlattelse (1942), Statsforfatningen i

Norge (3. utg. 1962), Almindelig strafferett (1956), Formuesforbrytelsene (2. utg. 1967), Straffeprocessen (1962), Avhandlinger og foredrag (1962).

IV

JENS AAGE ALS-NIELSEN, lektor, civilingeniør, født 21-1-1937 i Silkeborg. Student 1955 fra Struer Statsgymnasium. Civilingeniør (EF) 1961. Siden 1961 ansat i fysikafdelingen, AEK's forsøgsanlæg, Risø. Siden 1964 lektor i kernefysik ved Danmarks tekniske Højskole. Studieophold ved Brookhaven National Laboratory, USA, 1969/70. Videnskabelig virksomhed inden for neutronfysik specielt vedrørende (a) Absolutmåling af neutronintensitet; (b) Faststof-fysiske undersøgelser ved hjælp af neutroddiffraktion, herunder i særdeleshed faseovergange med dertil hørende kritiske fænomener. Om disse emner publiceret inden 1970 ca. 25 artikler i internationale tidsskrifter.

Medlem af Nordic Solid State Physics Committee 1965-69. Medlem af Nationalkomiteen for krystallografi siden 1968. Sekretær for Studiegruppen af Faste Stoffers Fysik og Kemi 1968/69

Afhandlingen, »Studies in Neutron Physics«, antaget for den filosofiske doktorgrad marts 1969, forsvaret september 1969. De officielle opponenter var professor A. R. Mackintosh, Københavns universitet, og professor N. O. Lassen, Københavns universitet.

V

FLEMMING GJEDDE, f. d. 19/1 1928 i Felsted, Åbenrå amt, søn af overlæge i hæren Halfdan Jorgensen og hustru Anne Marie Gjedde. Gift d. 6/12 1952 med husholdningslærerinde Bodil Engelsen. To børn: Elisa og Johan Christian. Student fra Birkerød Statsskole 1947, lægevidenskabelig embedseksamen fra Københavns Universitet vinteren 1955. Efter turnus på Kalundborg Amtssygehus ansat på medicinsk afdeling (7.) på Københavns Kommunehospital, på Hudafdelingen og Borneafdelingen på Rigshospitalet og på Epidemi-afdelingen på Blegdamshospitalet.

Fra 1959 var jeg heldagsbeskæftiget på Endokrinologisk Afdeling, Institutet for eksperimentel Medicin, først som universitetsstipendiat, senere som universitetsadjunkt til 1967.

Fra 1967 har jeg været ansat som videnskabelig assistent på Medicinsk-Fysiologisk Institut B, Københavns Universitet.

Siden 1957 har jeg beskæftiget mig med bestemmelse af insulin i serum. Resultaterne af disse undersøgelser har jeg offentliggjort i en række artikler og sammenfattet i en oversigtsartikel: INSULIN IN SERUM.

I artiklerne og oversigtsartiklen behandles de problemer, der er forbundet med bestemmelsen af insulin i serum, og fortolkningen af resultaterne af undersøgelserne.

I 1963 deltog jeg i Wenner-Gren symposiet i Uppsala og modtog Hofjægermester Dinesens legat i 1964.

Disputatsen blev indleveret til det medicinske fakultet d. 7/6 1967 og forsvaret for den medicinske doktorgrad d. 30/9 1969.

De officielle opponenter var docent, dr. med. Jan Thorell, Lunds Universitet, og lektor, dr. med. Trols Munkner, Københavns Universitet.

VI

CHARLES HELMUTH VOGELIUS ANDERSEN, født den 16. september 1905 i Nyborg som søn af afdøde politiassistent Carl Christian Vogelius Andersen og hustru Marie, f. Thomsen. Jeg er gift for anden gang. 1. ægteskab indgået 1934 med sygeplejerske Ingrid, f. Ibsen; 2 børn: Ole, f. 1936 og Mari-Lise, f. 1939. 2. ægteskab indgået 1961 med sekretær Nina, f. Morville; 1 barn: Anne Birgitte, f. 1961.

Jeg bestod realeksamen ved Nyborg Realskole i 1921 og nysproglig studentereksamen ved Odense Katedralskole i 1924. – Under min påfølgende studietid i København, som blev ret langvarig, da jeg bortset fra 2¹/₂ år på Regensen var henvist til at ernære mig selv ved oversættelsesarbejde og privatundervisning, og hvor jeg tillige havde en langvarig sygdomsperiode, studerede jeg germansk filologi, bl. a. hos prof. Otto Jespersen og prof. Louis Hammerich. I vinteren 1932–33 bestod jeg skoleembedseksamen med 1. karakter (hovedfag: tysk med speciale i middelhøjtysk, bifag: engelsk). I foråret 1933 bestod jeg tillige prøven i praktisk pædagogik ved Sct. Jørgens Gymnasium.

De i dette år meget ringe udsigter for opnåelse af fast arbejde ved skolevæsenet inden for en rimelig tid fik mig herefter til at søge ind

i politiet. Den daværende undervisningsinspektør Højberg Christensen var stærkt fortørnet herover, men endte med at tilsige mig sin støtte, dersom jeg senere skulle fortryde dette skridt. Jeg har dog siden virket i politiet, hvor min løbebane har formet sig som følger.

1933–35 statsbetjent i Sønderborg og Haderslev. 1935–40 assistent ved Centralbureauet for Identifikation i København. 1940–45 polititekniker, heraf i 4 år som leder af den tekniske distriktsafdeling i Odense. Under denne periode blev jeg den 19. september 1944 interneret af den tyske besættelsesmagt, men løsladt den 22. december, hvorpå jeg efter en kortere hvilepause i Fåborg og Sønderborg genoptog mit tidligere indledte arbejde i undergrundsbevægelsen og efter 5. maj genindtrådte som leder af distriktsafdelingen. Den 1. november samme år udnævntes jeg til leder af Centralbureauet for Identifikation, først som forstander, fra 1946 ved stillingens omnormering som kriminalkommisær. – I denne stilling har jeg siden virket, bortset fra en periode på 15 måneder i 1957–58, hvor jeg var afgivet til tjeneste ved Universitetets Retsmedicinske Institut, som jeg allerede i en halv snes år havde assisteret ved antropologiske undersøgelser i visse faderskabs-sager, og hvor jeg bl. a. deltog i en af instituttet planlagt serie af familie-undersøgelser. – Siden 1946 har jeg desuden undervist som faglærer ved Statens Politiskole.

Gennem mange år var mine fritidsinteresser fortrinsvis musik, arkæologi og genetik. Mit daglige arbejde med fingeraftryk førte mig imidlertid allerede for adskillige år siden ind på dyberegående studier af papillærmønstrene, og jeg blev i dette arbejde stærkt inspireret og støttet af Retsmedicinsk Instituts leder, prof. Harald Gormsen, og af lederen af instituttets antropologiske afdeling, dr. Hans Gürtler.

Resultaterne af mine undersøgelser, som omfattede knapt 19.000 danskeres fingeraftryk, nedfældedes i en på engelsk affattet afhandling, »The Finger Prints of Danish Males and Females. – A qualitative and quantitative analysis«, som af det matematisk-naturvidenskabelige fakultet antoges til forsvar for den filosofiske doktorgrad. Forsvaret fandt sted den 11. november 1969. Officielle opponenter var professor, dr. phil. D. von Wettstein og overlæge, dr. med. J. Balslev Jørgensen.

VII

AAGE PHILIP SAGER. 1. reservelæge, kir. afd. M, Bispebjerg hospital. Født d. 23/5-27. Student 1946, Set. Jørgens Gymnasium, København. Lægevidenskabelig embedseksamen, Københavns universitet, sommeren 1955. Speciallæge i ortopædisk kirurgi 1968.

I tilslutning til disputatsarbejde og anden videnskabelig virksomhed har jeg modtaget legater fra følgende fonds: F. L. Smidth & Co. A/S's Jubilæumsfond, Rigsforeningen til Gigtens Bekæmpelse, Statens Almindelige Videnskabsfond, Daell Fonden, Købmand i Odense Johann og Hanne Weimann, f. Seedorffs Legat samt Guildal Fonden.

Foruden disputatsen forfatter af tidskriftsartikler med emner inden for gynækologi, experimentel kirurgi og ortopædi.

Dr. med. 1969. Disputatsen: *Spondylosis Cervicalis*. A pathological and osteoarchaeological study of osteochondrosis intervertebralis cervicalis, arthrosis uncovertebralis and spondylarthrosis cervicalis, er udgået fra Med. historisk Museum og Rigshospitalets patologiske Institut. Disputatsen antaget til forsvar d. 17/6-69. Forsvaret fandt sted ved Københavns universitet d. 20/11-69. Officielle opponenter professor, dr. med. Vilh. Møller-Christensen og professor, dr. med. Arne Bertelsen. Graden blev mig konfereret d. 4/12-69.

VIII

CHRISTIAN PEDERSEN. Født 20. oktober 1926 i Øster Hassing. Matematisk-naturvidenskabelig studentereksamen fra Aalborg Katedralskole 1946. Magisterkonferens i kemi 1952, Københavns universitet. Videnskabelig assistent ved organisk-kemisk laboratorium, Danmarks tekniske Højskole 1956. 1.3.1962 lektor sammesteds. Professor i organisk kemi sammesteds 1.12.1969.

Studieophold på »The Australian National University« i London, England 1953-1954, og på »National Institute of Health«, Bethesda, U.S.A., fra 1958-1960.

Den 2.12.1969 forsvarede afhandlingen: »Omløjring af Kulhydrater med Hydrogenfluorid« for den filosofiske doktorgrad. Officielle opponenter var professor, dr. phil. K. A. Jensen, Københavns universitet, og professor, dr. phil. B. Lindberg, Stockholms universitet.

IX

ANDREAS FRIDOLIN WEIS BENTZON. Universitetsadjunkt ved Institut for Etnologi og Antropologi, Københavns Universitet. Født 23/5 1936. Dimitteret fra Østre Borgerdydsskole 1954. Magisterkonferens i etnografi januar 1965. Ophold ved Det danske Akademi i Rom 1/2 -1/8 1965 med støtte fra Egmont H. Petersens fond. Kandidatstipendium 1/4 1966-1/4 1969. Adjunktstipendium 1/4 1969-1/4 1972.

Publikationer: Notes sur la vie musicale d'un village sarde. FOLK vol. 2, 1960. Music of the Waiwai Indians i Niels Fock: Waiwai. Religion and society of an Amazonian tribe. København 1963.

Dr. phil. på afhandlingen: The Launeddas. A Sardinian Folk-Music Instrument. Akademisk Forlag, København 1969. Antaget 24/9 1968, forsvaret 6/12 1969 og graden konfereret 9/12 1969. Officielle opponenter ved forsvaret var professor, dr. phil. Nils Schiørring og professor, dr. phil. Johannes Nicolaisen; i bedømmelseskomiteen indgik endvidere dr. phil. Ernst Emsheimer, direktør for Musikhistoriska Museet i Stockholm. Ex auditorio opponerede arkivar Thorkild Knudsen og arkivar, cand. jur. Poul Rovsing Olsen.

Videnskabelig virksomhed på indeværende tidspunkt: Antropologisk undersøgelse af en centralsardisk landsby med feltarbejdsophold 1965, 1966 og 1969.

X

JOHANNES GERHARD ANDERSEN, f. den 13. oktober 1922 i Skærbæk, Tønder amt, søn af skoleinspektør Ejnar Richard Andersen, g. 1949 med Karen, født Bøgh, datter af lægemissionær Boe Bojesen Bøgh, børn: Birgit Urd Andersen (1949) og Steen Ketill Andersen (1951).

Præliminæreksamen 1938 (Græsted kommunale Realskole). Nysproglig studentereksamen 1941 (Rungsted Kostskole). Lægevidenskabelig embedseksamen 1949 (København). Specialistanerkendelse (plastik kirurgi) 1967. Dr. med. 1970 (Studies in the Mediaeval Diagnosis of Leprosy in Denmark).

1949-50: Turnustjeneste (Grenå Amts og Bysygehus). - 1950-51: Fast kandidat (Nykøbing Mors Amts og Bysygehus). - 1951-52: Fast kandidat (kirurgisk afdeling, Centralsygehuset, Silkeborg). -

1952: Studieophold v. School of Tropical Medicine and Hygiene, University of London. – 1953–58: Medical Superintendent, Sevapur Hospital (Assam). – 1955: Studieophold v. Bamdah Ophthalmic Hospital (Bihar). – 1958–59: Studieophold i Danmark. – 1959–61: Lectorer (j. gr.). Christian Medical College Hospital, S. India. – 1959–60: Clinical assistant, Hand Research Unit, Dept. of Orthopaedic Surgery, Christian Medical College, Vellore. – 1960–61: Surgeon in charge, Schieffelin Leprosy Research Sanatorium. S. India. – 1961–63: Medical Superintendent, Sevapur Hospital, Assam and Consultant Surgeon, Santipara Leprosy Home and Hospital, Assam. – 1963–66: Senior Medical Officer and Consultant Surgeon, Purulia Leprosy Home and Hospital, W. Bengal. – 1966–67: Medical Superintendent, Anandaban Leprosy Hospital, Nepal. – 1967–69: Universitetsadjunkt (Medicinsk Historisk Museum, Københavns Universitet). – 1969 (1/11–31/12): Reservelæge, Ortopædkirurgisk Afdeling, Rigshospitalet. – 1960: Adviser to The Nepal Leprosy Relief Association. – 1/9 1970: Overkirurg (rekonstruktionskirurgi og leprakirurgi), Kilimanjaro Christian Medical Center, Tanzania.

Publikationer: Artikler om religiøse og sociale forhold i Sydøstasien, rekonstruktions og leprakirurgi, fysioterapi vedr. lepra.

XI

IB KRISTIAN MOUSTGAARD, født 10/1 1926. Søn af sognepræst Poul Moustgaard (død 1954) og Ane Karoline Moustgaard, født Poulsen.

Jeg søgte først uddannelse som lærer og blev dimitteret med lærerexamen fra Ranum Statsseminarium i 1947. Derefter gjorde jeg i årene frem til 1962 tjeneste skiftende steder som kommunelærer og fra 1962–1964 som seminarielærer ved Blaagaard Seminarium.

Efter studentereksamen 1953 fra Statens og Hovedstadskommunernes Aftenkursus påbegyndte jeg et studium ved Københavns universitet med magisterkonferens i psykologi for øje. Konferensen blev afsluttet i december 1961. I marts 1962 fik jeg tildelt kommunitetets kandidatstipendium.

Tilknytning til Psykologisk Laboratorium fik jeg i studietiden som volontør hos professor Tranekjær Rasmussen. Efter konferensen blev jeg fondslønnet assistent, og i 1964 fik jeg et kandidatstipendium

ved laboratoriet. Ansættelse som amanuensis fik jeg i 1966 og som afdelingsleder i 1968.

Det eksperimentelle arbejde, der er basis for min doktorafhandling, blev udført ved Psykologisk Laboratorium, hvor jeg har kunnet videreføre forsøg indledt i slutningen af min studietid.

Afhandlingen blev forsvaret den 11. december 1969. Officielle opponenter var professor, dr. phil. Martin Johansen og professor Edgar Tranekjær Rasmussen. Ex auditorio opponerede amanuensis, mag. art. Kresten Bjerg.

Jeg er gift med cand. mag. Lisbeth Moustgaard, født Bøye. Vi har to døtre, Signe Irene (født 1967) og Anette Caroline (født 1968).

XII

JØRGEN LA COUR ANDERSEN, født d. 12/8 1928 i København. Dimission: Matematisk studentereksamen fra Roskilde Katedralskole i juni 1946. Søofficersskolen 1946/47. Afsluttende eksamen: Medicinsk embedseksamen fra Københavns universitet i januar 1956. Legater: Økonomisk støtte udelukkende ydet af Landsforeningen til Kræftens Bekæmpelse. Videnskabelig virksomhed: Artikler og foredrag om gynækologi, urologi, thoraxkirurgi og gastroenterologi. Dokortitel: Dr. med.

Doktorafhandling: Radiation response i vaginalsekretet. Undertitel: Den prognostiske betydning af størrelsesforøgelsen hos de benigne epitheliale celler i vaginalsekretet vurderet på basis af 282 strålebehandlede cancer colli uteri patienter i ST I, II og III med en 5 års observationstid. Afhandlingen beskæftiger sig med strålefølsomhed og stråleresistens og må betegnes som en strålebiologisk disputats. Antagelse: 17/6 1969. Forsvar: 16/12 1969. Konferering: 5/1 1970. Officielle opponenter: professor, dr. med. S. Kåc, Århus universitet, og overlæge, lektor, dr. med. Ch. Johansen, Københavns universitet.

XIII

Docent OLE FELDBÆK. Jeg er født i København den 22. juli 1936 og dimitteredes juni 1955 som klassisk-sproglig student fra Østersøgades Gymnasium. Efter aftjent værnepligt påbegyndte jeg i septem-

ber 1956 det historiske studium ved Københavns universitet, hvor jeg i januar 1964 absolverede magisterkonferens i faget. I juni 1962 havde jeg modtaget universitetets guldmedalje for en afhandling om den danske aktivitet i Bengalen 1777-1845; og efter konferensen fortsatte jeg som kandidatstipendiat og senere universitetsadjunkt fra august 1964 til juli 1968 undersøgelsen af den danske Indienshandel i slutningen af det 18. århundrede set på baggrund af den almindelige europæiske ekspansion i Indien. Undersøgelsen baseredes dels på dansk materiale og dels på udenlandske arkivalier, som indsamledes under studierejser i England, Frankrig og Holland. Den 14. marts 1968 indleverede jeg den færdige afhandling til bedømmelse for den filosofiske doktorgrad ved Københavns universitet; den 25. april 1969 blev afhandlingen antaget til forsvar; den 17. december 1969 forsvarede den under titlen: »India Trade under the Danish Flag 1772-1808. European Enterprise and Anglo-Indian Remittance and Trade«; officielle opponenter var professor, dr. phil. Povl Bagge og professor, dr. phil. Kristof Glamann; og den 15. januar 1970 konfereredes doktorgraden.

Siden august 1968 har jeg som amanuensis været tilknyttet Institut for Økonomisk Historie ved Københavns Universitet. Min øvrige produktion består af artikler og anmeldelser i faglige tidsskrifter og oversigtsværker.

XIV

CHRISTIAN BINDER, født 30.8.1932 i Fakse, søn af afdøde Walther Binder og hustru Elisabeth, født Georg. Matematisk-naturvidenskabelig student fra Schneekloths skole 1952. Medicinsk embedseksamen i januar 1960. Specialist i intern medicin med subspecialet stofskiftesygdomme februar 1970.

Ansæt ved forskellige københavnske hospitalsafdelinger. Min hoveduddannelse i intern medicin er foregået ved medicinsk afdeling B, Bispebjerg Hospital, medicinsk afdeling C, Diakonissestiftelsen og medicinsk afdeling F, Københavns Amts Sygehus i Gentofte. Min disputats »Absorption of injected insulin - A clinical - Pharmacological study« er udarbejdet under min ansættelse på Hvidøre Hospital og NOVO forskningsinstitut.

Foruden disputatsen har jeg publiceret arbejder væsentligst om-

handlende endokrinologiske emner. Jeg har foretaget studierejser til Sverige, England og U.S.A. Den 7.9.1957 gift med læge Vibeke Andreassen, datter af Svend Aage Andreassen og afdøde hustru Hellen, født Lassen. Vi har 3 børn: Thomas, Morten og Maria.

XV

MARGARETA MIKKELSEN. Født den 4.11.1923 i München. Studentereksamen (Abitur) Lietzensee Schule Berlin-Charlottenburg 1942. Medicinsk embedseksamen fra Københavns Universitet vinteren 1955 (laud).

Turnuskandidat Rigshospitalet, afd. B og D. Kandidatstillinger på københavnske hospitaler indtil ansættelse som videnskabelig assistent på Universitetets Arvebiologiske Institut juni 1959. Samme steds ansat som kandidatstipendiat og universitetsadjunkt indtil 31. juli 1968. Siden 1.8.1968 overlæge ved Statens Åndssvageforsorg, center I. Foretaget studierejser til England, Skotland, USA og Tyskland, og foredragsrejser til USA og Tyskland. Tidsskriftsartikler om kromosomsygdomme og åndssvaghedsårsager. Undervist i humangenetiske emner på WHO-kurser i Danmark og Ungarn, i humangenetik på Danmarks Lærerhøjskole og på kurser for vordende speciallæger i pædiatri. Medlem af Dansk selskab for Oligofreniforsknings forskningskomité. Disputats: Cytogenetiske og autoradiografiske undersøgelser ved Down's syndrom. Betydningen for den genetiske rådgivning. Forsvaret den 8.1.1970. Officielle opponenter: overlæge, dr. med. Annalise Dupont og afdelingsleder, lektor, dr. med. J. Schultz-Larsen. Den medicinske doktorgrad konfereret d. 27.1.1970.

XVI

KNUD HENRIK HENJUM TØNNESEN, født 2/6 1931, søn af overkirurg, dr. med. Hans Tønnesen og Ida, født Lau.

Student, Næstved Gymnasium 1951, cand. med. sommeren 1958 (laud), Turnus BBH afd. A & C, kandidat, Øresundshospitalet thoraxkirurgisk afd., Kommunchospitalet I afd., Frederiksberg Hospital med afd. E, Centrallaboratoriet Frederiksberg Hospital. Videnskabelig assistent, Medicinsk Fysiologisk Institut A, reserve-

læge (kursusstilling), Bispebjerg Hospital klinisk fysiologisk laboratorium, reservelæge, Rigshospitalet, nuclearmedicinsk afdeling.

Deltager i Research Vessel »Alpha Helix«, Scripps Institution, University of California, maj-juni 1968.

Videnskabelige arbejder om perifer circulation. Syv af disse arbejder, hvoraf tre er udført i samarbejde med cand. med. Per Sejrsen, er samlet i oversigtsafhandlingen: »Gennemblødningen i skeletmuskulaturen under arbejde målt med $^{133}\text{Xenon}$ clearance fra lokalt depot«. Ved forsvaret den 27. januar 1970 opponerede overlæge, dr. med. Ole Munck og overlæge, dr. med. Troels Munkner. Graden blev konfereret den 9. februar 1970.

XVII

HANS ROVSING, født den 27. oktober 1930. Søn af læge, operasanger Preben Rovsing og Inger Margrethe, født Redøhl.

Gift den 8. juli 1955 med Lise P., datter af læge Aage Pedersen og hustru Else, født Freudenthal. I ægteskabet er der 3 børn, Peter (f. 1957) og tvillingerne Mette og Dorte (f. 1960).

Nysproglig student fra Østersøgades Gymnasium i 1949. Bestået medicinsk embedseksamen ved Københavns Universitet i vinteren 1957.

Efter supplerende hospitalstjeneste i medicin og kirurgi har jeg gennemgået speciallægeuddannelse i røntgendiagnostik ved ansættelse på Københavns Amts Sygehus i Gentofte, Radiumstationen i København og på Rigshospitalets radiologiske og neuroradiologiske afdelinger. Siden 1965 har jeg haft Sundhedsstyrelsens anerkendelse som speciallæge i røntgendiagnostik.

Ved Rigshospitalets radiologiske afdelinger har jeg fungeret som 1. reservelæge siden 1. september 1965, afbrudt af ansættelse som klinisk assistent under professoratet i radiologi ved Københavns Universitet.

Bortset fra publikationer om børneradiologiske og gastroenterologiske emner er de fleste arbejder faldet indenfor otoradiologien, og udgået fra radiologisk afdeling, Rigshospitalet. I foredragsform har jeg fremlagt de fleste arbejder i nordiske og andre udenlandske videnskabelige selskaber. Som et led i og forberedelse til mit dispu-

tatsarbejde har jeg foretaget studierejser til Tyskland (1966), Frankrig (1966), USA og Canada (1967).

Disputatsen, *Otosclerosis – a tomographic-clinical study*, blev antaget til forsvar den 24. september 1969, og forsvaret fandt sted den 26. februar 1970. Officielle opponenter var overlæge H. H. Jacobsen og professor, dr. med. H. K. Kristensen.

XVIII

ALLAN HORNSLETH, lektor og afdelingsleder ved Institut for Medicinsk Mikrobiologi (Kbh.). Født den 13/7-32 i København. Søn af grosserer Finn Hornsleth og hustru Karen H., født Edeling. 1959 gift med lægesekretær Annie Jønsson. 3 børn: Henrik, født 1960, Kristian, født 1963, og Tine, født 1967.

Student fra Gentofte Statsskole 1950, lægevidenskabelig embeds-eksamen 1959 (Kbh.). Intern og resident ved Tacoma General Hospital (U.S.A.) 1959–60. Assistent ved virus- og rickettsieafdelingen på Statens Seruminstitut 1961–65 afbrudt af militærtjeneste og af studieophold ved Universitetet i Edinburgh (som Carlsberg-Wellcome fellow 1963–64). Fra 1965 videnskabelig assistent ved Institutet for Medicinsk Mikrobiologi (Kbh.), fra 1966 lektor og fra 1967 afdelingsleder sammesteds. Har skrevet en række artikler om virologiske og klinisk-virologiske emner.

Disputatsarbejdet: *Respiratorisk Syncytial (RS) Virus Infektionen*, der hviler på undersøgelser udført i årene 1963–68, blev antaget den 2. december 1969. Afhandlingen forsvarede for den medicinske doktorgrad den 5. marts 1970 med professor, dr. phil. Ebba Lund og professor, dr. med. Viggo Faber som officielle opponenter. Doktorgraden konfereredes den 13. marts 1970.

XIX

VAGN SELE, f. 1. nov. 1926 i København. Student 1945 fra Efterslægtsselskabets skole. Kandidat fra Københavns universitet januar 1953. Hospitalsstillinger i København. Fra 1. dec. 1965 1. reserve-læge ved Rigshospitalets fødeafdeling A og gynækologiske afdeling I.

Videnskabelige arbejder om gynækologisk-obstetriske, gynækologisk-endokrinologiske og kirurgiske emner.

Forsvarede 19. marts 1970 afhandlingen »Hirsutisme – En klinisk undersøgelse« for den medicinske doktorgrad. Officielle opponenter overlæge, dr. med. Erling Østergård og professor, dr. med. Eivin Hasner. Ex auditorio opponerede overlæge, dr. med. Oluf Poulsen, Helsingør.

XX

IVEX E. R. GREVE REVENTLOW, f. 2/6 1926. Mat.-nat. studentereksamen fra Ordrup Gymnasium 1945. Mag. art. i psykologi oktober 1954. Guldmedaille i 1956 for besvarelsen af Københavns Universitets prisopgave i psykologi.

Siden 1956 modtaget støtte fra Statens almindelige Videnskabsfond. Universitetsadjunkt 1960–1966. Forskerstipendiat siden 1966.

Fra 1957–1962 tilknyttet A/S Medicinalco's (senere A/S Dumex') forskningslaboratorium.

Disputats vedrørende psykologisk metode: Studier af komplicerede psykobiologiske fænomener, blev antaget 18/11 1969 af det filosofiske fakultet, forsvaret 14/4 1970, graden konfereret 28/4 1970. Officielle opponenter amanuensis, ph. d. Melwin Lyon og professor, dr. phil. Franz From; opponenter ex auditorio universitetslektor, dr. phil. Holger Poulsen, amanuensis, cand. stat. Benny Karpatschoff, professor, dr. phil. Georg Rasch samt professor E. Tranekjær Rasmussen.

Udover disputatsen har jeg publiceret op mod en halv snes videnskabelige artikler vedrørende forskellige psykologiske problemer.

XXI

PREBEN ELLING NIELSEN. 1. reservelæge ved med. afd. A, Rigshospitalet. Født 21.11.1932. Dimitteret 1951, Statsgymnasiet Schneekloths Skole, København. Lægevidenskabelig embedseksamen februar 1960; siden hospitalsansættelser. 1963 frivillig assistent, fra 1965 til 1968 heldagsassistent ved Statens Seruminstitut. Tidsskriftartikler om autoimmune og reumatologiske emner. Dr. med. på afhandling om antinukleare antistoffer, antaget af det lægevidenska-

belige fakultet 11. december 1969, forsvaret 16. april 1970. Graden konfereret 23. april 1970. Officielle opponenter var professor, dr. med. Morten Simonsen, Københavns Universitet, og lektor, dr. med. Tage Hjort, Århus Universitet.

XXII

HELGE ANDERSEN, afdelingsleder, lektor i anatomi. Født 28-1, 1929, søn af skipper Anders H. Andersen og hustru Karen Andersen, Søby, Ærø.

Matematisk-naturvidenskabelig studentereksamen fra Svendborg Statsgymnasium 1949. Medicinsk embedseksamen ved Københavns Universitet 1957. Siden 1953 knyttet til Medicinsk-anatomisk Institut som henholdsvis demonstrator anatomiae, undervisningsassistent ved begynderundervisningen i anatomi, seniorinstruktør ved topografisk anatomiundervisning, underviser ved det obligatoriske kursus i cytologi og histologi, videnskabelig medarbejder ved instituttets antropologiske laboratorium samt vikar for videnskabelig assistent. 1960 videnskabelig assistent. Har herunder oprettet og været den daglige leder af instituttets cyto- og histokemiske laboratorium, hvortil er knyttet en indsamlingcentral for humane fostre. Indsamlingen er støttet af The Association for the Aid of Crippled Children, New York. 1964 vikarierende lektor i anatomi. 1965 afdelingsleder og lektor i anatomi.

Har publiceret en række videnskabelige arbejder omhandlende histo-kemiske undersøgelser af den normale fosterudvikling (ansigts- og ganeudvikling; hypofyseudvikling; gl. thyreoidea-udvikling; led- og knogleudvikling; øjenlågs- og øjenudvikling; tarmudvikling; den foetale histiocyt; negleudvikling) samt rent histokemisk-metodologiske arbejder (vedr. påvisning af sure mucopolysaccharider og påvisning af coenzym-afhængige dehydrogenaser).

Dr. med. 1970 på en afhandling: »Histokemiske undersøgelser over udviklingen af led- og knoglesystemet hos humane fostre i første halvdel af den prenatale periode«. Arbejdet fremtræder som en oversigt baseret på 11 tidligere publicerede afhandlinger. Disputatsen blev antaget 4.12.1969, forsvaret 19.5.1970 og graden konfereret 17.6.1970. De officielle opponenter var afdelingsleder, dr. phil. Knud Jørgen Pedersen og professor, dr. med. Erik Landboe-Christensen.

Følgende fonds har støttet arbejdet: »Statens almindelige videnskabsfond«, »Rask-Ørsted fondet«; »Kong Christian den Tiendes fond«, »Carl Petersen fondet«, »The Association for the Aid of Crippled Children, New York« samt »National Institutes of Health, New York«. Gift 1953 med Grethe Reker. I ægteskabet er der tre børn (Helle, Bo og Ib).

XXIII

NIELS KRØIGAARD, 1. reservekirurg, Kommunchospitalets 9. afdeling, født d. 30/4 1931, Frederiksberg. Student, Gentofte 1950. Lægevidenskabelig embedseksamen januar 1959, København.

Tidsskriftsartikler om urologisk-kirurgiske emner. Dr. med. 1970. Disputats: »The Lower Urinary Tract in Infancy and Childhood, Micturition Cinematography with Simultaneous Pressure-Flow Measurement«.

Disputatsen omhandler urologiske problemer i de nedre urinveje hos børn. Arbejdet er udført på Radiologisk afdeling – Rigshospitalet Blegdamsvej (chef: professor, dr. med. Gregers Thomsen) i tiden 1965–1968. Disputatsen antaget til offentligt forsvar d. 15/12 1969, forsvaret d. 28/5 1970. Doktorgraden konfereret d. 4/6 1970. 1. officielle opponent: overlæge, dr. med. Mogens Eiken, 2. officielle opponent: professor, dr. med. Flemming Lund. Økonomisk støtte til arbejdets udførelse er modtaget fra: P. Carl Petersens Fond, Købmand i Odense Johann og Hanne Weimann, f. Seedorff's legat og fra Statens almindelige videnskabsfond.

XXIV

POUL MARTIN CHRISTIANSEN. Overlæge, Rigshospitalet afd. C. Lektor ved Københavns Universitet. Født 30.4.1928 i København.

Dimitteret 1946, Christianshavns Gymnasium. Lægevidenskabelig embedseksamen, Københavns Universitet, sommer 1953. Modtagne legater: Statens alm. videnskabsfond, P. Carl Petersens Fond, Karen Sofie Larsens legat, Reinholdt W. Jorck & hustrus legat, Th. Bartholins legat, Ferd. Hindsgaulls Fond samt Rask-Ørsted fonden.

Den øvrige videnskabelige virksomhed omfatter tidsskriftartikler om kirurgiske og ventrikelfysiologiske emner, publiceret i skandi-

naviske og engelske tidsskrifter, samt en række foredrag med samme emneområde, præsenteret i Skandinavien og Tyskland. Samtlige arbejder er udgået fra Bispebjerg Hospitals kirurgiske afd. A. Dr. med. Disputats: Aklorhydri hos voksne. Videnskabelig underdisciplin: Gastroenterologi. Antaget 9.1.1970, forsvaret 4.6.1970. Doktorgraden konfereret 19.6.1970. Officielle opponenter: professor, dr. med. P. Astrup, og overlæge, dr. med. Slig Jarnum.

XXV

ROLF WILLANGER, afdelingsleder ved Institut for klinisk psykologi, Københavns universitet, lektor i medicinsk psykologi ved det lægevidenskabelige fakultet. Født den 6. september 1927 i Bergen. Studentereksamen (latinlinie) ved Bergens Katedralskole 1946. Cand. psychol.-eksamen fra Oslo Universitet i 1952. Efter ansøgning meddelt adgang til at disputere ved Københavns Universitet.

Den videnskabelige produktion er knyttet til neuropsykologiske emner og er offentliggjort både som teamarbejder og som solitære artikler. Emner, der er behandlet: En serie artikler om diffuse hjerne-lidelsers psykiske følger, Kosakoff's psykose, synsforstyrrelser på organisk grundlag, psykiske følger efter ophold i koncentrationslejre, neuro-psykologiske aspekter ved hjertestop. Der er modtaget støtte til denne forskning fra Statens alm. videnskabsfond og Fonden til lægevidenskabens fremme. Dr. phil. på arbejdet: Intellectual impairment in diffuse cerebral lesions (Munksgaard 1970). Arbejdet udgår fra den neurologiske afdeling, Københavns Amts Sygehus i Gentofte, og er et neuropsykologisk arbejde på en større patient-gruppe. Arbejdet blev antaget til forsvar den 2. marts 1970, forsvaret fandt sted den 8. juni og konferering den 9. juni. Officielle opponenter var professor, dr. phil. Lise Østergaard og overlæge, dr. med. Knud Hermann.

XXVI

OLE VAGN NIELSEN, 1. reservekirurg, K.A.S. Glostrup. Født den 27.10.1933 på Frederiksberg. Student 1951, Frederiksberg Gymnasium. Lægevidenskabelig embedseksamen juni 1959.

Modtaget legater fra P. Carl Petersens Fond, Statens alm. Viden-

skabsfond, Carl Johan og Vera Michelsen Fondet og Rudolf Als Fondet.

Siden August 1963 været ansat som videnskabelig assistent på Universitetets Anthropologiske Laboratorium.

Produceret tidsskriftartikler om kirurgiske, gynækologiske, anæstesiologiske, antropologiske og biologiske emner.

Dr. med. Afhandlingens titel: »The Nubian Skeleton through 4000 Years. Metrical and Non-metrical Anatomical Variations« – hører under faget fysisk antropologi. Disputatsen er forsvaret 9.6.1970 og doktorgraden konfereret 19.6.1970. Officielle opponenter: Professor, dr. med. Vilhelm Møller-Christensen og professor, dr. med. Erik Landboe-Christensen. Uofficiel opponert: Cand. act. Arne Nielsen.

XXVII

KARL MARTIN NIELSEN. Amanuensis ved Kobenhavns universitet. Jeg er født den 8. august 1907 i Avlby ved Middelfart. Mine forældre Kristen (Chresten) Smed og Mette Marie Nielsen havde et husmandssted i fæste under Hindsgavl. Vi var fire børn.

Indtil jeg var 11 aar, gik jeg i Vejlbys landsbyskole med skolegang hveranden dag. Paa tilskyndelse af læreren A. R. Nielsen kom jeg derefter paa Brenderup realskole, hvor jeg paa hans anbefaling fik halv friplads; senere fik jeg hel friplads. Her tog jeg præliminæreksamen i 1923.

Det var egentlig mine forældres tanke, at jeg skulde søge ind ved en af etaterne; men skolens forstander, cand. theol. P. Funch overtalte dem til, at jeg skulde læse videre paa Rungsted statsskole, hvor opholdet med mine forældres indtægt var meget billigt; ogsaa her fik jeg halv, senere hel friplads. Nysproglig studentereksamen 1926.

Studiet ved universitetet begyndte jeg ved hjælp af laan fra en moster, men paa lektor Erik Langers anbefaling fik jeg i 1928 arbejde ved Ordbog over det danske Sprog, og i 1929 blev jeg alumne paa Valkendorfs kollegium, saaledes at jeg i resten af studietiden kunde klare mig selv økonomisk. Magisterkonferens i nordisk filologi blev bestaet i 1933.

Allerede i studietiden havde jeg prøveredigeret ved ordbogen, og efter min konferens blev jeg ordbogsredaktør. De faste ledige stillinger

blev imidlertid ikke besat, og i 1936 maatte jeg fratræde. I de følgende aar søgte jeg stillinger ved de videnskabelige biblioteker, men uden held. Først i 1945 blev der udsigt til en stilling ved Statsbiblioteket i Aarhus; her begyndte jeg som arbejdsløs cand. mag. med 200 kr. i maanedsløn. Efter et aar blev jeg konstitueret i en bibliotekarstilling og i 1948 fast ansat. Fra 1950–52 havde jeg orlov for at redigere ordbog, 1951 blev jeg forflyttet til Universitetsbiblioteket, og den 1. marts 1968 blev jeg udnævnt til amanuensis i dansk sprog ved Københavns universitet.

Jeg har modtaget følgende legater: cand. mag. Karen Iversens legat 1946, 1947, mag. art. Marcus Lorenzens legat 1955, 1956, 1957, Professor dr. med. Carl Rasch' legat for filologer 1961 (for afhandlingen *Til runedanskens ortografi*).

Videnskabelig virksomhed og produktion:

Redaktør ved *Ordbog over det danske Sprog* 1933–36, 1945 og 1950–52, medarbejder ved Lis Jacobsen og Erik Moltke: *Danmarks Runeindskrifter* 1935–42, ved Peter Skautrup: *Det danske Sprogs Historie* 1941–53, ved Johs. Brøndum Nielsen: *Gammeldansk Grammatik* fra 1955.

Medforfatter af *Danmarks Runeindskrifter* 1941–42, af *Gammeldansk Grammatik* V 1965 og VI (i trykken).

Udgiver af *Middelalderens danske Bønnebøger* I–IV 1945–63, *Corpus Codicum Danicorum* VI 1965, *Det danske sprogs udforskning i det 20. århundrede* (s.m. Jørgen Larsen og Chr. Lisse) 1965.

Runologiske og sproghistoriske afhandlinger i *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed* 1940, 1943, 1945, 1946, 1954, *Acta Philologica Scandinavica* XIV, XVI, XVIII, XXIV, XXV, *Danske Studier* 1941, 1944, *Arkiv för nordisk filologi* LX, LXXV, *Kuml* 1953, festskrift til Verner Dahlerup 1934, Lis Jacobsen 1952, Peter Skautrup 1956, Aage Hansen 1964, Peter Jørgensen 1969.

Dr. phil. i nordisk filologi (runologi) paa afhandlingen »Om dateringen af de senurnordiske runeindskrifter, synkopen og 16 tegns futharken« i forbindelse med den tidligere offentliggjorte afhandling »Til runedanskens ortografi«. Antaget den 1. april 1970, forsvaret den 11. juni. Officielle opponenter: lektor, dr. phil. Harry Andersen, professor, dr. phil. C. J. Becker; ex auditorio: professor, dr. phil. Kristian Hald, dr. phil. Erik Moltke, professor, dr. phil. Aksel E. Christensen. Doktorgraden konfereret den 23. juni 1970.

XXVIII

POUL CHRISTIAN MATTHIESSEN. Født 1. februar 1933 i Odense. Søn af overassistent Jens Peder Ejvind Matthiessen og hustru Laura Christine, født Nielsen. Gift 1958 med laboratorieassistent Mette Skeel. To børn i ægteskabet: Inge (1959) og Bente (1962).

Matematisk-naturvidenskabelig studentereksamen 1951 fra Sct. Knuds Gymnasium, Odense. Statsvidenskabelig eksamen januar 1957.

Efter overstået militærtjeneste blev jeg den 1. oktober 1958 ansat i Københavns Telefon Aktieselskab. 1. april 1963 amanuensis på Statistisk Institut under Københavns Universitet. Udnævnt til afdelingsleder 1. september 1967.

1. august 1962 undervisningsassistent i teoretisk statistik under Det rets- og statsvidenskabelige fakultet. 1. august 1963 lektor i samme fag. 1. august 1968 lektor i demografi.

Har publiceret en række studier over fertilitets- og dødelighedsnedgangen i Danmark gennem de sidste 150–200 år. Desuden også studier over spædbørnsdødeligheden og prognoseproblematikken inden for samfundsvidenskaberne.

Under den 17. april 1970 blev min afhandling: »Some Aspects of the Demographic Transition in Denmark« antaget til forsvar for den statsvidenskabelige doktorgrad. Det mundtlige forsvar fandt sted den 16. juni 1970 med professor, fil. dr. Hannes Hyrenius og professor, dr. polit. Svend Aage Hansen som officielle opponenter. Ex auditorio opponerede professor, dr. phil. Georg Rasch og lektor Mogens Bøseup.

Studierejser til England 1968 og 1969.

XXIX

ANDERS OLE KARUP PEDERSEN. Professor i international politik ved Københavns universitet fra 1. februar 1970. Født 8. februar 1929 i Holbøl, Åbenrå amt. Student (ns) fra Christianshavns Gymnasium juni 1947. Cand. mag. juni 1953 i Historie og Engelsk fra Københavns universitet. 1955–62 ansat som arkivar ved Rigsarkivet. I denne periode bestod min videnskabelige produktion hovedsagelig af mindre afhandlinger om emner fra 1600-tallet og en del udgivervirksomhed. 1962–63 knyttet til udenrigsministeriets sekretariat for

teknisk samarbejde med udviklingslandene. 1963–1970 amanuensis i international politik, herunder internationale konflikter, ved Københavns universitets institut for samtidshistorie og statskundskab. Fra denne tid tog min videnskabelige produktion retning imod først det samtidshistoriske med specielt sigte på udviklinger i Afrika, men gik siden over i det mere teoretisk-systematiske inden for international politik med hovedvægten på studiet af internationale konflikter, de hermed forbundne erkendelsesteoretiske problemer, og afledt heraf små staters stilling i international politik samt forskningens rækkevidde og begrænsninger.

Titlen dr. phil. erhvervede jeg ved forsvaret af disputatsen: »Udenrigsminister P. Munchs opfattelse af Danmarks stilling i international politik«, som henhører under statskundskab. Den blev antaget til forsvar 10. juni 1969. Det fandt sted 17. juni 1970. Graden blev konfereret den 23. juni 1970. Officielle opponenter var professor, dr. scient. pol. Erling Bjøl og professor, dr. phil. Sven Henningsen.

XXX

BJØRN BLEGVAD. Født 1931 i København. Søn af overlæge N. Rh. Blegvad og hustru Bente, f. Hørup. Gift 1957 med sygeplejerske Bodil Vang, datter af højesteretssagfører Felix Vang og hustru Maja, f. Fleischer. Student 1949 (Øregård). Lægevidenskabelig embeds-eksamen fra Københavns universitet 1957. Turnustjeneste i Missouri, U.S.A.; øvrige kliniske uddannelse ved københavnske hospitaler og Statens hørecentral, København. Speciallægeautorisation 1969 i otorhino-laryngologi. Siden oktober 1968 1. reservelæge ved Frederiksberg hospitals øre-, næse-, halsafdeling. Forfatter af tidsskriftartikler om otologiske, specielt audiologiske emner. Disputats: »SISI-prøve, Békésy-audiometri og kontralateral maskering«, indleveret november 1968 og forsvaret 18. juni 1970. Arbejdet, som er udgået fra Rigshospitalets audiologiske laboratorium, omhandler ændringer i ørets følsomhed for intensitetsvariationer og i horetærsklen fremkaldt ved kontinuerlig lydstimulation af det modsidige øre. Censorer: overlæge, dr. med. H. W. Ewertsen, overlæge, lektor, dr. med. K. A. Thomsen og professor, dr. med. P. Kruhøffer, de to førstnævnte officielle opponenter. Den medicinske doktorgrad konfereret 13. juli 1970.

XXXI

STRANGE ALFSSØN ROSS, amanuensisvikar ved Psykologisk Laboratorium, f. 8.10.28. Mat.-nat. student 1947 fra Holte gymnasium; mag. art. i psykologi marts 1956. Senior Research Assistant, Psycho-Acoustic Laboratory, Harvard University, 1958-59; universitetsadjunkt, 1960-63; Research Psychologist, Behavior Analysis Laboratory, University of Michigan, 1963-65; Research Associate, Center for Research on Language and Language Behavior, University of Michigan, 1965-67; Visiting Research Fellow, Laboratory for Sensory Communication, Syracuse University, 1966 (3 mdr.); amanuensisvikar ved Psykologisk Laboratorium, 1968. – Har udført en række undersøgelser af den menneskelige hørelse, især med henblik på sammenhængen mellem stimulusparametre og oplevet lydstyrke, som er publiceret i Journal of the Acoustical Society of America. Dr. phil. på en afhandling indenfor ovennævnte område med titlen: »On the relation between neural excitation and sustained sinusoidal acoustic stimulation«. Afhandlingen blev 4. maj 1970 antaget til forsvar, hvilket fandt sted 18. juni 1970; officielle opponenter var dr. David Wolsk og professor E. Tranekjær Rasmussen, og amanuensis, cand. psych. Jan Rattleff og amanuensis, cand. stat. Benny Karpatschhof opponerede ex auditorio. Den filosofiske doktorgrad blev konfereret mig 23. juni 1970.

XXXII

ERIK MAGID, f. d. 11.8. 1935 i København, søn af grosserer Efim Magid og hustru, Eugenie, f. Ginsberg. Gift 30. jan. 1959 med koncertsangerinde Bodil Østergaard. Børn: Jakob, f. 1961 og Simon, f. 1966.

Klassisk-sproglig student fra Østre Borgerdyds skole 1953. Lægevidenskabelig embedseksamen 1961 fra Københavns universitet. Efter ansættelser ved Diakonissestiftelsen og andre københavnske hospitaler tillagt et kandidatstipendium 1963-1966. Gennemførte i dette tidsrum det af det medicinske fakultet afholdte kursus i de for medicinen basale fag, samt udførte experimentelt arbejde ved blodfraktioneringsafdelingen, Statens Seruminstitut. Siden 1966 reserve-læge, senere 1. reservelæge ved Kommunehospitalets centrallaboratorium. Speciallægeautorisation i klinisk kemi og laboratorieteknik september 1969.

Maj 1970 tillagt et research fellowship fra Department of Health,

Education and Welfare, med henblik på 1 års studieophold i Ann Arbor, Michigan.

Tildelt den medicinske doktorgrad for disputatsen »Om human erythrocytær kulsyreanhydrase«, som forsvarede d. 23. juni 1970.

XXXIII

HANS JØRGEN SIGGAARD-ANDERSEN, reservelæge, f. 12.1.1934 i København. Student 1952, Gentofte Statsskole. Lægevidenskabelig embedseksamen vinteren 1960/61.

Modtaget legater fra Arvid Nilssons fond, Købmand i Odense Johann og Hanne Weimann, født Seedorff's fond, P. Carl Petersen's fond og Rask-Ørsted fondet.

Som Overlæge ved Dansk F.N. kommando i Gaza 1963 og Cypern 1965 foretaget undersøgelser over henholdsvis Venerea forekomst samt Ekinokokkose risiko. I 1967 deltaget i studierejse til Jungfrau Joch, Svejts, med henblik på undersøgelser over kulilte og højdeklimaets indflydelse på den menneskelige organisme.

I kirurgisk afdeling D, Rigshospitalet, foretaget kredsløbsundersøgelser, dels vedrørende måling af blodvolumen, dels vedrørende åreforkalkning i benene. Specielt er forskellige måder til kvantitativ vurdering af lidelsens grad belyst samt forskellige pathofysiologiske aspekter undersøgt. En række arbejder angår klinisk fysiurgisk forskning, specielt med hensyn til arbejdsfysiologi.

Dr. med. på afhandlingen: Venous occlusion plethysmography on the calf. Evaluation of diagnosis and results in vascular surgery.

Antaget til forsvar d. 7. nov. 1969. Forsvaret d. 25. juni 1970, graden konfereret d. 11. aug. 1970. Opponent: Overlæge, dr. med. N. A. Lassen, professor, overlæge, dr. med. A. Tybjærg Hansen.

XXXIV

OLE JACOB BAGGE, født den 23. februar 1927 på Frederiksberg, søn af stationsforstander G. E. Bagge og hustru Helga Anna, f. Pedersen. Underskole Glumsø, Helsingør og Snekkersten. Mat. student 1945 fra Helsingør højere Almenskole. 1945-46 Galster og Holbøll's kursus, militærtjeneste 1/6 1946-1/10 1948; påbegyndte studier til skoleembedseksamen med zoologi som hovedfag ved Københavns Universitet 1/11 1948, kandidat 20/6 1953. Forsvarede 2. juli 1970 for den filosofiske doktorgrad afhandlingen »The Reac-

tion of Plaice to Transplantation and Taggings«. Officielle opponenter var dr. phil. E. Mellentin Poulsen og professor, dr. phil. Bent Christensen. Doktorgraden konfereredes 9. juli 1970. Gift den 18. november 1950 med Inge Bagge, f. Larsen. Børn: Niels M. Bagge, født 12. maj 1951, Jens G. Bagge, født 10. november 1958, Karen M. Bagge, født den 10. november 1963. Ansat som videnskabelig assistent ved Danmarks Fiskeri- og Havundersøgelser den 1. juli 1953, statsbiolog 1961.

XXXV

OVE WALTHER DIETRICH, født den 2. oktober 1935 i København, søn af afdelingschef Otto M. E. Dietrich (død 1958) og hustru Esther, født Olsen. Gift med væver Lone Dietrich, født Bork. Student 1954 fra Vestre Borgerdydskole (mat.-nat.). Mag. scient. i fysik fra Københavns Universitet 1960. Siden 1961 ansat i fysikafdelingen på Atomenergikommisionens Forsøgsanlæg Risø. Fra 1965 tillige lektor ved Århus Universitet og 1969/70 konstitueret lektor ved Danmarks Tekniske Højskole. Videnskabeligt arbejde indenfor studiet af faste stoffers dynamiske og magnetiske egenskaber ved anvendelse af termiske neutroner.

Disputatsen »Thermal-Neutron Scattering and Critical Magnetic Fluctuations« blev i forbindelse med 7 tidligere offentliggjorte afhandlinger forsvaret for den filosofiske doktorgrad den 7. juli 1970, og doktorgraden blev konfereret den 15. juli 1970. De officielle opponenter var professor, dr. A. R. Mackintosh og professor H. Højgaard Jensen.

XXXVI

ARUN KUMAR RAWAT. Bachelor of Science (1962), Chemistry, and Biology, University of Lucknow, India. Master af Science (1964), Biochemistry, University of Lucknow, India. Research Scholar (1964–1966), The Council of Scientific and Industrial Research. New Delhi, India, at The University of Lucknow, India. Research Scholar (1966–1969), University of Copenhagen, Biochemical Institute A, Copenhagen, Denmark. Doctor of Philosophy (1969), Biochemistry, University of Copenhagen, Denmark. Research Associate, (Presently), Temple University School of Medicine Philadelphia, Pa. U.S.A. Membership: Biochemical Society of Denmark.

BEDØMMELSE AF PRISAFHANDLINGERNE FOR 1969 OG AF DEN ZOOLOGISKE OG GEOLOGISKE PRISAFHANDLING FOR 1968

DE TEOLOGISKE AFHANDLINGER

TEOLOGI A

Som besvarelse af universitetets prisspørgsmål i teologi A for året 1969: »En teologi- og liturgihistorisk undersøgelse af den danske reformations gudstjeneste t.o.m. kirkeordinansen«, er indsendt en afhandling, mærket J-A-I.

Afhandlingen omfatter 423 s. tekst samt 42 s. litteraturfortegnelse m. m., ialt 467 s. (A 4). Efter en kort indledning falder afhandlingen i 7 hovedafsnit.

I indledningen (s. 1-12) drøfter forf. forholdet mellem liturgi og teologi og mellem liturgi og folkelig fromhed. Dernæst følger en kritisk gennemgang af den sparsomme litteratur, der foreligger om emnet, og endelig redegøres for, hvorledes arbejdet er planlagt. Undersøgelsen begrænses til hovedgudstjenesten, medens tidesangen og andre gudstjenester må udelades. Tyngdepunktet lægges på den liturgihistoriske behandling af haderslevmessen og malmøessen, medens gennemgangen af kirkeordinansens gudstjeneste er mindre udførlig p.g.a. den allerede foreliggende litteratur. Hvad de danske reformatorers syn på gudstjenesten »som begreb« angår, mener forf. ikke at kunne foje noget nyt til den hidtidige forskning. Kun for så vidt som reformatorernes skrifter belyser gudstjenesten, som den faktisk blev afholdt, vil de blive inddraget i undersøgelsen. Målet er en beskrivelse af de bevarede gudstjenesteordninger og ritualbøger, ikke en beskrivelse af de danske reformatorers syn på gudstjenesten (jfr. nedenfor).

Første kapitel, »Forudsætningerne i romersk katolsk middelalder« (s. 13-74), bringer først en gennemgang af romermessen med benyt-

telse af de danske middelaldermissaler. Dernæst følger afsnit om teologi og liturgi i romermessen, om senmiddelalderlig messefromhed og om reformkatolicisme og bibelhumanisme. Disse afsnit er vel overvejende af orienterende art som nødvendig forudsætning for forståelsen af det følgende, men indeholder dog også nye interessante iagttagelser. Således kan nævnes den udførlige gennemgang af Christiern Pedersens bog om messen. Forf. viser ved mange eksempler, at messeopfattelsen i dette skrift stort set holder sig indenfor traditionelle middelalderlige baner og ikke, som hidtil antaget, er udtryk for senmiddelalderens nye religiøse strømninger.

I kapitlet »Haderslevmessen« (s. 75–176) argumenterer forf. for, at hertug Christian allerede i 1526 har udstedt en nu tabt gudstjenesteordning, haderslevmessen. Det er den, som haderslevordinansen af 1528 sigter til. Ordinansen indskærper og supplerer, men ændrer ikke den kun to år gamle gudstjeneste. Det er derfor muligt, med den tidlige evangeliske gudstjenestetradition som baggrund, at rekonstruere haderslevmessen ved en analyse af ordinansens mange liturgiske og andre bestemmelser. Selvom forsøget på at rekonstruere messens enkelte led efter denne metode kan forekomme usikkert, virker forf.s argumentation overbevisende, og om slutresultatet kan der næppe herske tvivl: Haderslevmessen er udarbejdet på grundlag af Luthers Deutsche Messe. Afvigelser kan forklares ud fra lokale forhold. Den preussiske kirkeordning af 1525 kan være benyttet ved et par enkeltheder. Derimod er der intet spor af nürnbergmessen.

Det følgende store hovedafsnit, »Messeembedet på dansk« (s. 177–288), behandler malmømessen. Denne kendes i to versioner, hvoraf den ene findes i malmøsalmebogen af 1529, medens den anden, »messeembedet«, er et udateret enkeltryk, der betragtes som førsteudgaven og menes udkommet 1528. På grundlag af en analyse af varianterne afviser forf. den gængse opfattelse, at messen i salmebogen er en revideret udgave af »messeembedet«. Snarere går begge tilbage til en fælles kilde, håndskrevne messeordninger, som har været i brug i den første tid. Således forklares varianterne bedst, og der er intet til hinder for, at også »messeembedet« først er trykt i 1529, som den eneste sikre kilde, Hans Thomesens salmebogsfortale, meddeler. Iøvrigt er malmømessen, i den skikkelse vi kender den, ikke en ritualbog, men – i lighed med andre tidlige evangeliske gudstjenesteordninger – et propaganda- og opbyggelsesskrift for

lægfolk, hvad bl. a. de forklarende indledninger til flere af de liturgiske led viser.

Dernæst tager forf. stilling til et omstridt spørgsmål: Tidspunktet for de to malmøreformatorers haderslevophold, hvilket er vigtigt a. h. t. det følgende spørgsmål: Malmømessens mulige afhængighed af haderslevmessen. Gråbrødrekroniken meddeler, at Claus Mortensen og Hans Olufsen opholdt sig i Haderslev i næsten et år, efter at være blevet fordrevet fra Malmø af ærkebiskoppen. Det er den herskende opfattelse, at det var ærkebiskoppens brev til malmøborgerne af 21. nov. 1528, hvori han advarer mod prædikanternes vranglere, der nødte de to prædikanter til at forlade byen. Forf. gendriver denne opfattelse og tilslutter sig den ældre forsknings datering af haderslevopholdet, hvorefter prædikanterne er vendt tilbage til Malmø sidst på sommeren 1528. Dette passer også bedst med de afgørende begivenheder i Malmøs reformationshistorie. Den mulighed står da stadig åben, at malmømessen kan være afhængig af haderslevmessen.

Det er velkendt, at malmømessen er udarbejdet på grundlag af nürnbergmessen og Deutsche Messe. Medens man tidligere antog, at malmøreformatorerne havde hentet deres messe i Haderslev, og at indflydelsen fra Nürnberg var formidlet af Weidensee i Haderslev, har man i nyere tid lagt vægt på de danske prædikanters forbindelse med bevægelsen i Nordtyskland; der kan da også påvises visse ligheder mellem malmømessen og den udgave af nürnbergmessen, der findes i rostocksalmebogen af 1531. En løsning af spørgsmålet: Malmømessens forlæg, er dog ikke fundet, og det er nu her, forf. sætter ind. Der følger nu en karakteristik og grundig analyse af malmømessen på grundlag af de tyske gudstjenesteordninger. I flere tilfælde kan der påvises overensstemmelse mellem malmømessen og de tilsvarende led i nürnbergmessen, men i den skikkelse, disse havde fået i Rostock. Dette forklarer ikke indslaget fra Deutsche Messe i Malmø, bl. a. fadervorparafrasen. Også dette er sikkert overtaget og ikke først sammenarbejdet af de danske reformatorer. Fadervorparafrasen findes da også i rostocksalmebogen og i en sammenhæng, der viser, at den må stamme fra en nu tabt gudstjenesteordning. Endelig er flere led i malmømessen identiske med gudstjenesten i mecklenburgkirkeordningen af 1540. Den liturgihistoriske udvikling, som forf. illustrerer ved et skema, er da

denne: Nürnbergmesse, der vandt betydelig udbredelse i de første reformationsår for Luthers Deutsche Messe, er blevet benyttet ved indførelsen af evangelisk gudstjeneste i Rostock 1525. Det er denne messe, vi har i salmebogen 1531, og den »løber videre« i salmebøgerne på samme måde som malmømesse i de danske salmebøger. Efter fremkomsten af Deutsche Messe 1526 blev dele heraf indarbejdet i flere evangeliske gudstjenesteordninger. Således også i Rostock; det er denne gudstjenesteordning fra sidste halvdel af 1520'erne, vi har rester af i kirkeordningen 1540. Og det er denne nu tabte nedertyske messe, de danske prædikanter har overtaget, ligesom så meget andet fra den nordtyske reformation. Der er intet originalt i malmømesse, bortset fra to salmer, hvortil der ikke kan påvises tyske forlæg. Malmømesse stammer ikke fra Haderslev, i hvis messe der som nævnt ikke findes nürnbergindflydelse. Det eneste, de to malmøprædikanter kan have haft med hjem til deres messe fra Haderslev, er to andre salmer, hvori man har ment at finde sønderjysk dialekt.

Dette kapitel indeholder meget nyt stof og mange dygtige iagttagelser. Som eksempel kan nævnes påvisningen af, at den forklarende indledning til evangelieteksten (Johs. 6): Dette kapitel handler ikke om brøds og vins sakramente, men om den åndelige spise etc., er en oversættelse af marginalnoten fra Luthers Ny Testamente. Ikke desto mindre bruges kapitlet her som nadvertekst, og kommunionstalen anvender direkte Johs. 6 om nadveren og understreger derved den åndelige nadvernydelse. Forf. behandler udførligt prædikanternes nadveropfattelse.

I de to næste afsnit, »Messen i Christiern Pedersens Salmebog 1533« (s. 289–327) og »Håndbogen 1535« (s. 329–54), følger forf. malmømessens videre udvikling og bringer tilsidst en kort skematisk oversigt (s. 355–57) over malmøtraditionen på grundlag af de 6 bevarede skrifter herfra og et par nu tabte, hvis eksistens vi kan slutte os til.

Det nye i den messe, vi har i salmebogen 1533, er først og fremmest den udvidede prædikestolsliturgi. Der er her indføjet en »Offene Schuld«, der stammer fra Bugenhagens nordtyske kirkeordninger, men i selvstændig dansk udformning. Forf. har ret i, at »Offene Schuld« ikke er et specielt sydtysk fænomen, men også »wittenbergsk«, selvom det ikke findes i Luthers gudstjenesteord-

ninger. Hele dette kompleks, bestående af apostolicum, confiteor, absolution, kirkebon og nadverformaning, har Christiern Pedersen sikkert overtaget samlet fra et tysk eller et dansk forlæg, men dette har ikke kunnet påvises. Forf. undersøger tidligere danske oversættelser af de enkelte led og påpeger bl. a. en hidtil oversat overensstemmelse med Sadolins katekisme fra 1532. Den oprindelige malmømesse med indledende confiteor og absolution og den nye prædikestolsliturgi har ikke kunnet bruges ved samme gudstjeneste; nogle af leddene er tilmed identiske. Men efter forf.s opfattelse er Christiern Pedersens messe heller ikke en gudstjenesteordning, men en »papirmesse« med flere formularer til alternativt brug; i samme retning peger også dubletsalmerne.

Medens de hidtil behandlede skrifter var beregnet for menigheden, er håndbogen af 1535 den første ritualbog og en egentlig gudstjenesteordning. Derfor er messens indledende confiteor med absolution nu udeladt og »Offene Schuld« eneste mulighed. Et karakteristisk nürnbergtræk er hermed forsvundet og indflydelsen fra Bugenhagens kirkeordninger øget, hvad også afskaffelsen af elevation og distributionsord viser. Medens Christiern Pedersens kompilatoriske arbejde ikke repræsenterer den »rigtige« malmøtradition og ikke influerer denne, er håndbogen i flere henseender karakteristisk for udviklingen. Vi ser også, at degnen nu optræder på menighedens vegne, et vidnesbyrd om den aftagende menighedsaktivitet. I kirkebønnen er forbønnen for præsteskabet udvidet. Endelig fortsættes tendensen til at erstatte liturgiske prosaled med salmer.

Afhandlingens sidste kapitel behandler gudstjenesten i kirkeordinansen (s. 358-423). Selvom kirkeordinansen selvsagt hører til det, forskningen har beskæftiget sig mest med, når forf. dog frem til nye resultater på en række områder, hvoraf nogle her skal nævnes.

Da kirkeordinansen skulle udarbejdes, fandtes i landet to liturgiske hovedretninger, malmøtraditionen og haderslevtraditionen. Benyttelsen af danske kilder ved udarbejdelsen er stærkt overdrevet i nyere forskning; der kan kun påvises én skriftlig dansk kilde: Haderslevordinansen. Men også afhængigheden af Bugenhagens gudstjenesteordninger er stærkt overdrevet og gælder først ordinansen i dens endelige redaktion fra 1542. Endelig er det urigtigt, at kirkeordinansen af 1537 betegner et fuldstændigt brud med malmøtraditionen; dette kommer først i 1542-udgaven. Messen i 1537-

ordinansen kan karakteriseres som en tilbagevenden til Luthers tidlige gudstjenesteskriver til tilslutning til haderslevmessen. Den indeholder endnu enkelte konkrete spor af malmømessen, men desuden er den så rummelig og uklar i formuleringen, at malmøtraditionen med visse ændringer kunne tilpasses den. Det er det, som sker med udgivelsen af Wormordsens håndbog 1539. At denne stadig har gregorianske melodier til danske sange, er ikke i strid med den dagældende ordinans. Forbudet herimod kommer først med Bugenhagen, indskærpes på hispemødet i 1540 og optages i 1542-ordinansen. Udviklingen fra ordinansens første udkast til dens endelige udformning er dog klar nok: Stadig fremgang for Bugenhagens liturgiske ideer og tilsvarende tilbagegang for malmøtraditionen. Prædikanterne fra de danske købstæders borgerlige reformationsbevægelse har ikke kunnet trænge igennem stillet over for de slesvigske repræsentanter og, først og fremmest, Bugenhagen og (antagelig) Palladius som kongens repræsentanter. Men ét er teori, et andet praksis. Kirkeordinansen er et programskrift og skabte ikke straks en dansk enhedsgudstjeneste, hvad de følgende års talrige indskærpelser af gældende bestemmelser viser.

Om afhandlingens formalia kan bemærkes, at fremstillingsformen er lelløbende og lellæst. Sproget burde have været strammet noget og gentagelser undgået. Desuden anvendes flere steder udtryk og formuleringer, der ikke er tilstrækkeligt gennemtænkt.

Den foreliggende afhandling er et meget stort og flittigt arbejde, baseret på omfattende litteratur- og kildestudier. I forhold til den hidtidige forskning fremlægges et stort nyt materiale med mange nye synspunkter og dyglige iagttagelser. Det gælder også en lang række detailspørgsmål, som ikke er nævnt ovenfor. Afhandlingens hovedtese, malmømessens oprindelse, forekommer overbevisende i hovedtrækkene; enkeltheder i argumentationen kan diskuteres. Forf. har, som han selv bemærker, lagt hovedvægten på periodens første del, medens undersøgelsen i periodens slutning er mindre omfattende. F.eks. er Wormordsens håndbog fra 1539 vel omtalt flere gange, men får ikke en selvstændig behandling på linie med håndbogen 1535. Forf. holder sig som regel stricte til sine gudstjenesteordninger, deres forlæg og indbyrdes forhold. Flere spørgsmål, der belyser den gudstjenstlige udvikling, burde i højere grad have haft hans inter-

esse. Det gælder f. eks. konflikten mellem forkæmperne for den rene modersmålsmesse og Bugenhagen, der ligesom Luther ikke ville opgive latinen. Malmøreformatorerens stilling i dette spørgsmål og den vigtige rolle, det spillede i Rostock, kommer ikke tilstrækkelig klart frem. Den begrænsning af undersøgelsen til hovedgudstjenesten, som forf. foretager i indledningen (jfr. ovenfor), kan vi vel billige, selvom indførelsen af dansk lidesang i den første reformationstid er vigtig til belysning af emnet. Men værre er det, når han dernæst siger, at det ikke er de danske reformatorers syn på gudstjenesten, han vil skildre. Dette er, som det fremgår af titlen, en side af den stillede opgave. Ganske vist omtales teologiske problemer naturligvis ofte under gennemgangen af de enkelte gudstjenesteskrifter, men ikke i det omfang, opgavens ordlyd kræver. I første kapitel er der desuden ansatser til en mere systematisk behandling af stoffet, som dog ikke gennemføres i det følgende. Åbenbart savner forf. interesse og forudsætninger for løsningen af denne del af opgaven. Vi kan i hvert fald ikke acceptere de begrundelser, han anfører i indledningen.

Omend de anførte mangler, såvel af metodisk som af saglig art, er ret betydelige, er dog fortjenesterne inden for det område, som forf. især har beskæftiget sig med, så iøjnefaldende, at vi – under hensyntagen til opgavens vide og krævende formulering – mener at kunne forsvare at indstille den foreliggende afhandling til belønning med universitetets guldmedaille.

LEIF GRANE

NIELS KNUD ANDERSEN

Ved navnekuvertens åbning viste forfatteren sig at være stud. theol. *Kaj Mogensen*.

DE RETSVIDENSKABELIGE AFHANDLINGER

RETSVIDENSKAB A

Som besvarelse af Universitetets prisopgave for 1969 i retsvidenskab A, »*Retsbeskyttelse af programmering*«, er der indkommet én afhandling under mærket »The Congress shall have power . . . to promote the progress of science and useful arts«.

Besvarelsen er på 150 maskinskrevne sider, hvoraf de 5 første er resumé og indholdsfortegnelse, medens de sidste 33 består af nogle

bilag (extrakter af udenlandsk lovgivning) samt litteraturhenvisninger og forkortelseslister. Den egentlige textmasse, der således er på 112 sider, er opdelt i 7 afsnit: A: *Indledning* (3 sider), B: *Data-maskiner og programmer* (11 sider), C: *Patentretten* (50 sider), D: *Ophavsretten* (28 sider), E: *Konkurrenceretten* (14 sider), F: *Andre beskyttelsesformer* (3 sider) og G: *De lege ferenda* (3 sider).

Det bør indledningsvis fremhæves, at den stillede opgave er meget vanskelig. Emnet har ikke tidligere været gjort til genstand for dyberegående studier i skandinavisk ret, og materialet må derfor i alt væsentligt søges i udlandet, tildels i vanskeligt tilgængelige tidskrifter og lign. Samtidig er retsområdet i sig selv ganske kompliceret, bl.a. fordi en del grundproblemer indenfor immaterialretten endnu ikke er fuldt afklarede. Endelig må det fremhæves, at en akceptabel besvarelse forudsætter et ikke ringe kendskab til datamatik i teori og praxis, et område der endnu normalt ikke beherskes af jurister.

Den indleverede besvarelse dokumenterer ganske klart, at forfatteren på rimelig vis behersker den *tekniske* emneverden. Dette kommer ikke blot til udtryk i afsnit B, der indeholder en kortfattet redegørelse for datamaternes virkemåde, men fremgår også klart af de senere afsnit, hvor der berøres en del specialproblemer indenfor EDB-teknikken. Hvis forfatteren ikke på forhånd har været i besiddelse af et vist kendskab til de tekniske problemer, er det indlysende, at der må være anvendt meget lang tid til og ydet en stor præstation alene ved at tilegne sig et så indgående kendskab til de tekniske forudsætninger for de juridiske vurderinger.

Hvad angår den *juridiske* emneverden har forfatteren indsamlet et betydeligt materiale fra USA og Tyskland, der herefter konfronteres med nordisk ret. Det er en selvfølge, at retsopfattelsen i USA er af den allerstørste interesse på grund af dette lands dominerende stilling indenfor datateknikken. Det er også med rette, at tysk ret har fået en central placering i afhandlingen, bl.a. fordi – som forfatteren selv fremhæver – der ofte er nær overensstemmelse mellem tysk og nordisk immaterialretslovgivning, og fordi den tyske litteratur om emnet er ganske omfattende og dybtgående. Det kan ligeledes tilrædes, at undersøgelsen – der ikke tilsigter at være retssammenlignende – i alt væsentligt er begrænset til USA, Tyskland og Norden. Der findes dog i afhandlingen et par bemærkninger om fransk ret. Det franske rets-

system er interessant, bl. a. fordi den franske patentlov indeholder en – vistnok enestående – udtrykkelig bestemmelse, der hindrer patentering af programmering. Forfatteren synes at betragte denne lovgivning med den dybeste skepsis.

Forfatteren har ydet en betydelig indsats ved at samle det juridiske stof fra de nævnte lande, idet dette ikke altid har været let tilgængeligt. Hertil kommer, at de foreliggende bearbejdelser af problemerne er præget af, at der er tale om et nyt teknisk problem, som skal søges indplaceret i det allerede eksisterende juridiske system.

Forfatterens fremgangsmåde er nu – således som det fremgår af den citerede afsnitsfortegnelse – at gennemgå de forskellige muligheder for retsbeskyttelse (patentret, ophavsret o.s.v.) én efter én. Dette er antageligvis også den rette måde at disponere besvarelsen på. Andre muligheder er dog også frugtbare, fx. en opdeling på basis af de forskellige stadier, som almindeligvis gennemløbes, når programmeringen skal skabes (systemanalyse, problemanalyse, udarbejdelse af den principielle algoritme, den detaljerede programmering etc.). Forfatteren drøfter naturligvis flere steder denne fremadskridende proces, men der er ikke opbygget nogen vejledende systematik på basis af de nævnte faser. Det ville formentlig have skabt større klarhed og oversigt, om forfatteren havde benyttet en sådan fællessystematik indenfor de enkelte hovedafsnit.

Forfatteren definerer (B-10) ordet »program« som »en præcis (sproglig eller symbolsk) beskrivelse af, hvilke operationer datamaskinen skal udføre til løsning af den pågældende opgave«. Denne definition, der er i god overensstemmelse med hidtidig opfattelse, må fortsat anses for hensigtsmæssig på det juridiske plan. Derimod er forfatterens betragtninger angående grænsedragningen mellem såkaldt »software« (programmell) og »hardware« ikke overbevisende, idet man indleder med at sige, at juristerne ikke egenrådigt kan fastlægge denne tekniske sondring, men konkluderer (B-11), at det bliver en »retspolitisk afgørelse, hvad der juridisk skal betegnes som hardware, og hvad der skal betegnes som software«. Forfatteren har imidlertid ret i, at den problemstilling, der ligger i den angivne sondring, er meget væsentlig. Den tekniske problemstilling må dog ikke forveksles med den juridiske: Det er et teknisk og kommercielt spørgsmål, om og i bekræftende fald da i hvilket omfang programmer kan og bør indbygges i datamaten (general purpose

contra special purpose computers). Men det er et rent juridisk spørgsmål, hvilken retsbeskyttelse man skal yde programmerne, hvad enten de er »indbyggede« eller ej.

Hovedvægten i besvarelsen er med rette lagt på at give en fremstilling af, hvorvidt dataprogrammeringen kan nyde *patentrettlig* beskyttelse (afsnit C). Der gives her en indtrængende redegørelse for retsudviklingen i USA frem til *Prater and Wei-* og *Bernhard and Fetter*-afgørelserne fra US Court of Customs and Patent Appeals (november 1969). Herefter skrider forfatteren til en analyse af den danske patentlov på basis af teori og praxis i USA og Tyskland. Forfatteren opdeler denne analyse i fire afdelinger: Spørgsmålet om den tekniske idé, kravet om reproducerbarhed, nyhedskravet og kravet om opfindelseshøjde. Hertil kommer nogle bemærkninger om patentkravene.² Forfatteren vender sig mod den opfattelse, at programmering skulle være udelukket fra patentering i og med den består i blotte anvisninger til intellektet. Efter forfatterens opfattelse må patentloven forstås således, at programmering i vidt omfang er patenterbar, når lovens almindelige betingelser er opfyldt (nyhed, opfindelseshøjde etc.). Forfatteren resumerer sin opfattelse på den måde, at programmer er patenterbare, »når der i den oversættelse af en måske patenterbar fremgangsmåde, som programmet giver udtryk for, foreligger en teknisk idé, hvilket sker gennem programmets sammenstilling af datamaskineelementerne«. Den således foretagne analyse af de patentretlige problemer indeholder et betydeligt materiale og mange gode betragtninger. Afsnittet er imidlertid meget vanskelig tilgængeligt, og det synes ikke ganske klart, hvilken rækkevidde forfatterens synspunkter har. Afsnittet er også ret uoverskueligt, og nogen samlet konklusion gives ikke (bortset fra det anførte resumé).

Drøftelsen af de øvrige beskyttelsesmuligheder (afsnittene D–F) er temmelig mager i forhold til patentproblematikken, og der synes ikke i disse afsnit at blive fremført væsentlige nye betragtninger. Afsnittet om ophavsret bærer præg af, at forfatteren ikke har haft tilstrækkelig tid til at gøre sig fuldt fortrolig med denne disciplins særegenheder – således bl. a. bemærkningerne om genstandscentrering og prioritetsbeskyttelse – og afsnittet kan iøvrigt næppe heller ud fra praktiske overvejelser siges at give problemstillingen en forsvarlig behandling.

Forfatterens såkaldte de lege ferenda-betragtninger (afsnit G) er ikke epokegørende. Der argumenteres for det hensigtsmæssige i at få nye, specielle retsfor skrifter vedrørende retsbeskyttelse af programmering. Herom er alle vistnok enige. Efter forfatterens opfattelse skal sådanne retsfor skrifter hente næring fra såvel patent- som ophavsretten. Beskyttelsen skal baseres på registrering. Det fremhæves iøvrigt, at programmet herefter explicit bør undtages fra de nugældende love om ophavsret og patentret. Begrundelsen herfor angives ikke i detaljer, og synspunktet forekommer noget overraskende på basis af forfatterens indledende analyse af den patentretlige emneverden. Det bør også nævnes, at forfatteren ikke finder det nødvendigt at afvente en international konvention om retsbeskyttelse af programmering, før der gennemføres lovgivning på nationalt plan. Dette synspunkt er formentlig noget urealistisk, og det ville i denne forbindelse have været ønskeligt, om forfatteren havde søgt at indhente oplysninger om de aktiviteter, der pågår eller planlægges hos UNESCO og BIRPI.

Det må konstateres, at afhandlingens sprog og stil ofte er kritisabel, også selv om der bortses fra de mange stavfejl m.v., der formentlig beror på et vist tidspres. Hertil kommer, at der findes en del unøjagtigheder og tvetydige udsagn, som forfatteren burde have udryddet ved en mere indgående bearbejdelse. Forfatteren synes i det hele at have haft vanskeligt ved at opnå den fulde beherskelse og få det fornødne overblik over stoffet.

Ved en samlet bedømmelse af afhandlingen må der lægges vægt på, at forfatteren har formået at give en interessant og sober fremstilling af de retlige problemer, som er opstået som følge af den tekniske udvikling, uanset at dette volder særlige vanskeligheder på grund af kravene til en teknisk viden og som følge af, at der hverken i dansk eller fremmed litteratur eller praxis er nogen forudgående indgående bearbejdelse af de juridiske problemer, som hermed er opstået.

Afhandlingen er imidlertid på mange afgørende punkter uklar og ikke altid tilstrækkelig overskuelig, ligesom en række formelle mangler er kommet til at præge arbejdet. De sidste afsnit om retsbeskyttelse ud fra andre synspunkter end de patentretlige er svagt behandlet. Alt dette skyldes utvivlsomt i første række det tidspres, forfatteren har arbejdet under.

Selvom afhandlingen må betegnes som lovende, idet der næppe er tvivl om, at forfatteren, når han får tilstrækkelig tid til at fordybe sig i dette eller andre emner, vil kunne præstere en udmærket analyse af selv meget vanskelige retlige problemer, finder vi dog på grund af de nævnte mangler ikke at kunne indstille afhandlingen til guldmedaille, hvorimod afhandlingens mange positive sider fuldt ud kan motivere accessit.

W. E. VON EYBEN

MOGENS KORTVEDGAARD

Ved navnekuvertens åbning viste forfatteren sig at være stud. jur. *Jytte Lindgård.*

DE STATSVIDENSKABELIGE AFHANDLINGER

STATSVIDENSKAB A

Der er indkommet to besvarelser af prisopgaven i statsvidenskab A: »En kritisk drøftelse af gravitations- og potentialmodellernes anvendelse indenfor udenrigsøkonomien«. Den ene besvarelse er mærket SISYFOS, den anden NEWTON.

Besvarelsen mærket SISYFOS er på 109 maskinskrevne A-4 sider plus en fem sider lang bibliografi. Efter en kort indledning præsenteres stoffet i fire afsnit, der leder frem til forfatterens konklusion.

I første afsnit lægger forfatteren ud med en langt mere omhyggelig og præcis fremstilling af den fysiske gravitations- og potentialteori end den, man sædvanligvis finder indenfor disciplinen »den sociale fysik«. Derved bliver han i stand til at påvise, at der ingeniunde er tale om rene og klare analogier fra fysikken i de gravitations- og potentialmodeller, som anvendes indenfor samfundsvidenskaberne. Derfor, og fordi analogislutninger iøvrigt kan forekomme betænkelige, i hvert fald ikke kan være et argument i sig selv, vælger forfatteren helt at opgive analogierne til fysikken.

I stedet konstrueres i afsnit 2 en generel model for interaktion imellem geografisk adskilte økonomiske enheder, f.eks. lande eller regioner indenfor et land. Modellen har, understreges det, et meget vidt anvendelsesområde, men forfatteren vælger at vurdere den ud fra dens evne til at beskrive handelsstrømmene.

Ved opstillingen af modellen tager forfatteren sit udgangspunkt i

en sædvanlig interaktionsmatrix og forskellige relationer, der lægger de velkendte bånd på interaktionerne. Forfatteren viser sin selvstændighed ved mere umiddelbart end andre at beskrive samhandelen imellem to lande som resultatet af et eksport push, d.v.s. salgspresset overfor udlandet i det sælgende land, et import pull, d.v.s. købelysten overfor fremmede varer i det købende land, og en interaktionsfriktion, d.v.s. et samlet udtryk for virkningen af samtlige de faktorer, som begrænser samhandelen. Dette oplæg fastholdes som den røde tråd igennem opgaven.

Før forfatteren går over til en nærmere diskussion af push- og pull-faktorerne samt interaktionsfriktionen, søger han at give sin model en stokastisk formulering. Det sker på traditionel vis ved, at der hænges et stokastisk element på modellen.

Diskussionen af push-, pull- og interaktionsfriktions-faktorerne viser, at forfatteren behersker litteraturen, forstår at organisere sin fremstilling og er i besiddelse af den fornødne kritiske sans. Det samme gælder hans diskussion af måleproblemerne i modellen.

Opgavens tredje afsnit behandler de forsøg, der er gjort med gravitationsmodeller indenfor udenrigsøkonomien, og de muligheder, som forfatteren aner. Efter at have fremstillet teorien i 2. afsnit tager han nu fat på det, som er opgavens egentlige formål: Den kritiske vurdering.

Der startes med et referat af Pöyhönens, Pulliainens, Tinbergens og Linnemanns arbejder. Igen gælder det, at fremstillingen er dækkende og præcis. Dernæst drøftes det, hvilke konklusioner man kan drage ud fra størrelsen af korrelationskoefficienterne og de estimerede parameterværdier. Sammenlignet med mange arbejder på området virker forfatterens fremstilling sober. Hans forbehold overfor korrelationskoefficienterne er oplagt på sin plads, og de økonomiske ræsonnementer omkring parameterestimerterne er relevante. Forfatterens konklusion er, at man ved hjælp af gravitationsmodellerne i forholdsvis enkel udformning har været i stand til at beskrive væsentlige dele af verdenshandelen. Trods de mange kritiske bemærkninger er konklusionen således nærmest positiv.

Det efterfølgende afsnit om forudsigelser indeholder imidlertid uklare ting. Det må principielt forekomme besynderligt, om en model bedømmes som givende en nogenlunde tilfredsstillende beskrivelse, hvis samme model ikke skulle kunne anvendes ved forudsigelser.

Der er i det mindste her en disharmoni, som kunne trænge til opklaring og diskussion. Forfatteren løber ind i den vanskelighed ud fra tværnsnitsundersøgelser at skulle sige noget om tidsforløb. Dette velkendte problem havde der været god grund til at tage op. Der forekommer også besynderlige betragninger – som f.eks. at lade en stokastisk variabel være en konstant. Og endelig synes forfatterens konklusion (p. 73: »Vi har nu set, at selv om der er ret betydelige afvigelser . . . er det undertiden alligevel muligt at lave rimelige forudsigelser«) forhastet. Thi noget sådant er ikke vist.

I fjerde afsnit foretages en kritisk vurdering af potentialmodellerne. Efter en præcision af begrebet og en redegørelse for sammenhængen imellem gravitations- og potentialmodellerne præsenteres en interessant analogi til kapitalværdibegrebet. Det vises, hvorledes potentialer skabes ved at diskontere i rum på lignende måde, som kapitalværdier skabes ved at diskontere i tid. Endelig bringer forfatteren en kritisk og skarpsindig analyse af to potentialmodeller anvendt af henholdsvis Warntz og Erling Olsen.

Konklusionen opsummerer fortrin og mangler ved modellerne. Blandt fortrinenene er navnlig enkelhed, overskuelighed og explicit behandling af forhold, der traditionelt udelukkes fra den økonomiske analyse. Blandt manglerne er det svage teoretiske grundlag for modellerne, navnlig i tilfælde, hvor disse bygger på og begrundes ved analogier fra fysikken.

Forfatteren har bidraget til debatten om disse teorier ved på forhånd at udelukke sådanne analogier fra fremstillingen og ved at forsøge at bygge modellerne op omkring et sæt af økonomiske ræsonnementer, hvilket dog ikke gennemføres konsekvent. Forfatteren skylder stadig en forklaring på, hvilken adfærd der ligger bag f.eks. »pull« og »push«. Sådanne dunkle punkter deler forfatteren dog med hele den refererede skole.

Ved en nøgtern og kritisk vurdering af modellerne har forfatteren imidlertid bidraget til at afklare denne nye retning indenfor udenrigsøkonomien. Afhandlingen er dog ikke tilstrækkelig selvstændig til, at den kan belønnes med guldmedalje, men vi nærer ikke nogen betænkelighed ved at indstille besvarelsen til belønning med accessit.

Opgaven mærket NEWTON er på 62 maskinskrevne A-4 sider (med enkelt linieafstand) plus en litteraturliste på 3 sider.

Efter en indledning (kapitel I) bringes fire kapitler, der fremstiller og vurderer gravitations- og potentialmodellerne. Dernæst kommer et kapitel VI, som efter forfatterens opfattelse er det centrale afsnit i opgaven. Heri søges gravitations- og potentialmodellerne indpasset i en komplet makro-model. Et følgende kapitel bringer forfatterens konklusioner for den økonomiske politik, og til sidst bringes to appendices om henholdsvis multipel regression og økonomiske modeller.

Kapitlerne II, III, IV og V dokumenterer, at forfatteren er vel bevandret i litteraturen, men fremstillingen er ujævn. I visse afsnit er den næsten lysende, i andre ikke særlig interessant.

Den bedste iagttagelse i opgaven findes i kapitel III, afsnit B, side 18, hvor forfatteren kritiserer Isard og Bramhalls præsentation af størrelse T_{ij} , der betegner det »teoretiske« antal rejser, som i hver periode ville blive foretaget imellem distrikterne i og j , hvis distrikterne indenfor det betragtede storbyområde havde samme befolkningssammensætning, hvis det repræsentative individ foretog k rejser pr. periode, hvis distrikterne havde henholdsvis N_i og N_j af storbyens N_o indbyggere, og hvis rejser hverken tog tid eller kostede penge. T_{ij} er så at sige det antal rejser, man måtte forvente, hvis der ikke var nogen afstandsfriktion. Isard og Bramhall bestemmer T_{ij} som

$$T_{ij} = k \cdot \frac{N_i N_j}{N_o}$$

Hvert individ i distriktet i vil med sandsynligheden $\frac{N_j}{N_o}$ rejse til distriktet j , og da der er N_i individer bosiddende i distriktet i , og det repræsentative individ foretager k rejser pr. periode, skulle sagen være klar. Isard og Bramhall siger, at de på denne måde har formuleret deres model på et sandsynlighedsteoretisk grundlag.

Forfatteren er ikke glad for denne formulering, da Isard og Bramhall efter hans mening blot har fulgt den gamle praksis, d.v.s. konstrueret en deterministisk model og klistret et stokastisk element på. Efter hans mening burde den stokastiske betragtningsmåde være kommet ind i billedet fra modelopbygningens start, og han viser, hvorledes det kan gøres.

Forfatteren viser, at binomiallovens forudsætninger er opfyldt. Der er to mulige udfald: Enten rejses der til distriktet j , eller også rejses der ikke til dette distrikt. Der forudsættes stokastisk uafhængighed imellem de enkelte rejsebeslutninger, og alle individer forudsættes at have samme rejsesandsynlighed.

Man kan så spørge: Når et individ foretager k rejser og sandsynligheden for, at en rejse går til distriktet j er $\frac{N_j}{N_o}$, hvad er så sandsynligheden for, at han ud af de k rejser foretager t_{ij} til distriktet j . Binomiallovens svar er:

$$p\{t_{ij}\} = \binom{k}{t_{ij}} \times \left(\frac{N_j}{N_o}\right)^{t_{ij}} \times \left(1 - \frac{N_j}{N_o}\right)^{k - t_{ij}}$$

Middelværdien i binomialfordelingen:

$$\sum_{t_{ij}=1}^k p\{t_{ij}\} \times t_{ij}$$

er som bekendt lig med

$$k \times \frac{N_j}{N_o},$$

og da der bør N_i individer i distrikt i , har vi

$$T_{ij} = k \cdot \frac{N_i N_j}{N_o},$$

hvilket netop er den refererede skoles model, som dermed fremtræder som middelværdien af en stokastisk formuleret model.

Dette er en fin iagttagelse, som kunne have været fulgt op af en nærmere analyse. Det ville eksempelvis have været muligt at ophæve forudsætningen om, at alle personer rejser lige meget; desværre følger forfatteren ikke sin gode iagttagelse.

Overfor det gennemgående gode indtryk af de fire nævnte kapitler står en del svagheder. Navnlig er der grund til at beklage, at det engang imellem kan være svært at fastholde linien i fremstillingen, og at forfatteren nærmest kryber udenom det, som er opgavens egentlige formål: Den kritiske vurdering af gravitations- og poten-

tialmodellernes anvendelse indenfor udenrigsøkonomien. Kapitlerne II til IV indeholder kun tilløb, og kapitel V, der på tre sider prøver at bringe en kritisk sammenfatning, er for summarisk.

Kapitel VI søger at indpasse gravitations- og potentialmodellerne i en komplet makromodel. Der begyndes med en statisk makromodel af Keynes-typen, og siden dynamiseres de variable ved indførelse af en række time-lags og tidskrævende tilpasningsmekanismer. Fremstillingen er på ingen måde uinteressant, men den er i første række alment metodisk, og gravitations- og potentialmodellerne spiller en ret underordnet rolle. Derved fjerner forfatteren sig ganske langt fra det, som opgaveteksten ønsker behandlet.

Men hertil kommer i hvert fald tilsyneladende fundamentale svagheder i den model, forfatteren opstiller. Fremstillingen er ikke ganske klar, men det ser ud, som om modellen i virkeligheden er overbestemt. Thi af ligningerne (A. 5) og (A. 6), p. 45, vil export og import være bestemt. Dermed vil forskellen mellem opsparing og investering ($S - I$) være bestemt, men i modellen er investering og opsparing bestemt ved særlige relationer ((A. 8) samt (A. 7) og (A. 4)). Samme fejl synes at optræde p. 46.

I det følgende afsnit findes en lidt mærkelig diskussion vedrørende tidsdatering af parametre, helt bortset fra at det er svært at finde det dynamiske element i den på p. 51 givne formel (B. 26).

Opgaven ville være en pæn specialeafhandling til en afsluttende eksamen. Den indeholder den nævnte gode iagttagelse. Men alene med dette givet ser vi os ikke i stand til at indstille besvarelsen til prisbelønning.

ERLING OLSEN

P. NØRREGAARD RASMUSSEN

Ved åbning af navnekuverten for den første afhandlings vedkommende viste forfatteren sig at være stud. polit. *Rolf Norstrand Johannesen*.

STATSVIDENSKAB B

Under mærket EROC er indleveret en besvarelse af Universitetets prisspørgsmål i statsvidenskab B for 1969. Emnet er »En kritisk oversigt over den eksisterende teori om atomløse økonomier«.

Besvarelsen er på 142 maskinskrevne sider og består af en »Indledning« på 3 sider, kapitel I »Abstrakte økonomier« på 37 sider, kapitel II »Ligevægtstilstande for økonomier« på 52 sider, kapitel

III »Atomløse økonomiers betydning for makroøkonomien« på 4 sider, kapitel IV »Kontinuitetsegenskaber ved mængden af ligevægtsallokationer, når man betragter følger af økonomier« på 35 sider, kapitel V »Konklusion« på 5 sider samt en litteraturfortegnelse på 78 numre.

Indledningen refererer kort den problemstilling, der førte til studiet af atomløse økonomier – økonomier, hvor der er mange små deltagere, som enkeltvis ingen indflydelse har. Der argumenteres mod det synspunkt, at studiet af atomløse økonomier kun har interesse, hvis man opnår resultater om økonomier med endeligt mange deltagere. Det ville have lettet læsningen og overblikket, hvis der i indledningen havde været en oversigt over indholdet.

I »Økonomier og deres beskrivelse« (kap. I, § 1) indføres grundlæggende begreber, og »koalitionsbeskrivelse« sammenlignes med en beskrivelse af de enkelte agenter. På trods af begrebsmæssige fordele ved den første fremgangsmåde anvendes i næsten hele opgaven den anden. Begrundelsen er, at næsten al eksisterende litteratur som udgangspunkt tager egenskaber ved enkelte agenter, og at der endnu ikke er opnået endelig afklaring af de begrebsmæssige problemer, dette har givet anledning til.

Nogle af de væsentlige nye resultater i besvarelsen findes i kap. I, § 2, »Det topologiske rum af præferencerelationer«. Af størst betydning er sætning 3, som siger, at mængden af stærkt konvekse præordninger er tæt i mængden af totale, konvekse og lokalt umættelige præordninger.

Det diskuteres i »Produktion« (kap. I, § 3), hvordan man kan indføre et formål med produktion, og hvordan man kan tilregne en koalitions produktionsmuligheder til de enkelte deltagere i koalitionen.

I resten af kap. I gives »Definitioner af specielle økonomier og løsningsbegreber i disse« (§ 4). Med løsninger menes tilstande, som har visse egenskaber, f. eks. Pareto-optimalitet.

Kapitel II indeholder en gennemgang af løsningsbegreberne. For hvert begreb undersøges, om der eksisterer tilstande med de pågældende egenskaber, og om man kan karakterisere en sådan tilstand ved hjælp af priser.

En formentlig ny, men efter forfatterens mening endnu ikke tilfredsstillende sætning om eksistens af Pareto-optimale allokationer gives i sætning 4. Sætning 6 og 7 giver for atomløse økonomier (og

for økonomier med en atomløs del) de for endelige økonomier velkendte resultater om sammenhængen mellem Pareto-optimalitet og ligevægt med hensyn til priser. Disse og andre resultater er delvis nye. Gennemgangen af »Edgeworth-allokationer« (§ 2) begynder med Debreu-Scarfs sætning med et nyt bevis. Også i de følgende resultater, hvor det vises, at mængden af Edgeworth-allokationer er afsluttet (sætning 10), og hvor Edgeworth-allokationer karakteriseres ved hjælp af priser (sætning 11, 12 og de følgende korollarer), er sætningerne ofte mere generelle end de hidtil kendte, og beviserne er delvis nye. Bemærkningen side 57 findes formentlig ikke i litteraturen, men er velkendt på området.

Resultater opnået i december 1969 om karakterisering ved hjælp af priser af »Retfærdige allokationer« (§ 3) gives i sætning 13 og 14.

I sætning 15 gives betingelser for eksistensen af »Walras-allokationer« (§ 4). Resultatet er en generalisation af Grødals og Hildenbrands tidligere sætninger. Betingelser, under hvilke mængden af Walras-allokationer er afsluttet (kompakt), gives i sætning 16 (17). De begrundelser, der i indledningen til paragraf 4 gives for den specielle interesse for denne klasse af allokationer, er ikke helt overbevisende.

Kapitel III er rent refererende. I »Produktionsfunktioner« (§ 1) gengives Houthackers resultater om sammenhæng mellem mikro- og makro-produktionsmulighedsområder. I § 2 refereres resultater om »Stokastiske tilstande for økonomier«. Betydningen af disse resultater for økonomisk teori diskuteres ikke.

Det ville være et væsentligt argument mod en egenskab ved tilstande af en given økonomi, hvis mængden af tilstande med den pågældende egenskab ikke havde kontinuitetsegenskaber som funktion af økonomien. Yderligere interesse får studiet af kontinuitetsegenskaber, hvis man vil anvende resultater om atomløse økonomier som approksimative resultater for endelige økonomier. Grundlæggende matematiske resultater for et sådant studium findes i »Følger af økonomier« (kapitel IV, § 1).

Der foreligger ikke helt tilfredsstillende resultater om »Kontinuitetsegenskaber ved mængden af Edgeworth-allokationer« (§ 2). Sætning 20 er uden bevis gengivet fra Hildenbrand, mens sætning 21 og 22 er generalisationer af Kannais resultater med helt andre beviser.

For »Kontinuitetsegenskaber ved mængden af Walras-equilibria« (§ 3) findes bedre resultater. De kendte resultater af Hildenbrand og

Mertens (sætning 23) suppleres med et formentlig nyt resultat (sætning 24). For både Walras-allokationer og Edgeworth-allokationer gælder, at man kun har opnået resultater om opadhalvkontinuitet. Bl. a. Kannais mødeksempel på nedadhalvkontinuitet gengives.

Det tidligere omtalte nye bevis for Debreu-Scarfs sætning anvendes i »Atomløse økonomiers betydning for endelige økonomier« (§ 4) til at vise, at mængden af Edgeworth-allokationer i endelige replika-økonomier konvergerer ligeligt mod mængden af Walras-allokationer. Dette nye resultat bygger ikke på resultater om atomløse økonomier og er formentlig medtaget til sammenligning med Hildenbrands resultat (sætning 27). Skitseringen af anvendelsen af sætning 3 til at bevise en eksistenssætning er ny, men vedrører ikke direkte atomløse økonomier.

I kapitel V gennemgås forudsætninger, som har været anvendt; der gives nogen diskussion af atomløse økonomiers relevans for økonomisk teori, og der peges på åbne problemer.

Sammenfattende kan vi sige, at fremstillingen og dispositionen ikke altid er så klar, som man kunne ønske. Det ville have været en fordel i hele opgaven, hvis litteraturhenvisninger og resumer af andres resultater havde været anbragt mere systematisk og ikke som f. eks. i kapitel II, § 2, hvor de findes side 54, 56, 59–61 og 67–68. Beviserne er ofte meget kortfattede. En udførligere diskussion af den økonomiske fortolkning ville have været ønskelig. Disse indvendinger må dog siges at være mindre væsentlige.

Den overordentlig indholdsrige besvarelse viser, at forfatteren har et dybtgående kendskab til området. Kapitel II, § 3, er et eksempel på, at forfatteren i usædvanlig grad har været i stand til at følge udviklingen indenfor emnet. Dette illustreres også af, at mindre end halvdelen af henvisningerne til litteratur om atomløse økonomier er til offentliggjorte arbejder. De mange nye beviser og de nye resultater, der vil være af stor betydning for udviklingen i matematisk økonomi, viser klart forfatterens store videnskabelige evner. Der kan efter vor mening ikke være tvivl om, at besvarelsen bør tildeles Universitetets guldmedalje.

WERNER FENCHEL FRODE TERKELSEN KARL VIND

Ved navnekuvertens åbning viste forfatteren sig at være cand. scient. *Birgit Kirsten Grodal*.

DEN SOCIOLOGISKE AFHANDLING

Som besvarelse af Københavns universitets prisopgave i sociologi for 1969: »Der ønskes udviklet en teori, der kan forklare den indenfor alle industrialiserede samfund foregående bureaukratisering, sådan som den observeres indenfor den offentlige administration og i næringslivet«, er der indkommet én afhandling mærket »Die Bürokratie ist la république prêtre. Karl Marx (M.E.W. I. 248)«.

Afhandlingen falder i tre dele med hver sin paginering: forord og indholdsfortegnelse (pg. I–VII), I. Del: Teorien (pg. 1–51) og II. Del: Konkretiseringen, Eksemplifikationen (pg. 1–169).

I forordet (pg. III) oplyser forfatteren, at »på det tidspunkt, hvor opgaven blev udskrevet, havde jeg allerede foretaget omfattende forberedelser til at skrive den del af besvarelsen, som her fremstår som II. del, men som oprindeligt udgør et næsten fuldstændigt speciale, som er afleveret til bedømmelse under et andet fakultet«. Specialets titel meddeles ikke, men det fremgår af sammenfatningen i II. del (pg. 160), at et hovedformål har været at demonstrere »at der består et indbyrdes forhold mellem magt/autoritet og politisk revisionisme og reformisme« inden for den danske arbejderbevægelse.

I I. del behandler kapitel I begrebet teori, og i kapitel II fremstilles visse dele af Max Webers teorier. I relation til opgavens ordlyd lider dette kapitel af den væsentlige mangel, at Max Webers definition af bureaukrati, karakteristik af embedsmænd og analyse af årsager til bureaukrati ikke behandles, mens Webers analyse af magt gøres til genstand for megen omtale.

Det havde i denne sammenhæng været naturligt at foretage en dyberegående gennemgang af forskellige forskeres resultater vedrørende bureaukratiseringsprocessen, herunder redegøre for bidrag fra bl. a. Robert Merton, Peter M. Blau, Michel Crozier, Theodor Geiger, Alwin W. Gouldner og Harold Wilensky. Forfatterens afvisning af at behandle fx. A. W. Gouldner med den begrundelse, at han sammen med andre henviser til Max Weber som det teoretiske udgangspunkt, kan ikke akcepteres.

I kapitel III behandles Karl Marx's analyse af bureaukratiet. Forfatteren refererer også en del teoretiske ræsonnementer af marxistisk teoretisk relevans, bl. a. henvises til Lefèbre. Forfatteren angiver selv,

at han ønsker at udvikle en »revolutionær teori« på marxistisk grund. Der forsøges også en selvstændig afgrænsning af begrebet bureaukrati, som imidlertid ikke resulterer i noget, som skulle kunne kaldes en teori. I hvert tilfælde er det ud fra et marxistisk synspunkt – om man akcepterer forfatterens udgangspunkt – helt utilstrækkeligt at begrænse emnet, som det er blevet gjort. Forfatteren går ikke ind på, hvordan fx. produktivkræfternes udvikling leder til større og større produktions- og administrationsenheder. Det diskuteres ikke, hvordan to samfund som USA og Sovjetunionen, hvor produktivkræfterne har nået samme niveau, dels fremviser ensartede sociale fænomener og dels adskiller sig totalt, og hvordan uligheder og forskelle kan forklares. Ønsker man at udvikle en marxistisk baseret teori om bureaukratisering, så må man i langt højere grad end, hvad forfatteren har gjort, gå ind på produktionsforholdene og vise deres sammenhæng med den sociale og politiske struktur i forskellige samfund.

Forfatteren har også praktisk talt helt og holdent forbigået den marxistiske diskussion, som findes på området.

I del II foretages i kapitel I en kritisk analyse af Robert Michels' oligarkilov. Det er meget mærkeligt, at forfatteren ikke har tænkt på at indarbejde denne analyse i første dels teoretiske afsnit.

Hovedparten af den empirisk-sociologiske analyse i den anden del handler om LO, De samvirkende Fagforbund. Denne analyse indeholder mange interessante synspunkter, specielt med hensyn til magtfordelingen inden for LO's forretningsudvalg og mellem forretningsudvalget og andre LO organer, men som materiale til belysning af årsager til bureaukratisering forekommer det utilstrækkeligt.

Afhandlingen bærer i for høj grad præg af at sigte imod besvarelse af et andet spørgsmål end det opstillede prisspørgsmål i sociologi. Den behandler et begrænset spørgsmål om bureaukratiseringen af en speciel – omend også vigtig – social organisation. Den kan derfor ikke bedømmes som tilstrækkelig for tildeling af guldmedalje. På den anden side indeholder anden del en fortjenstfuld analyse. Derfor vil vi – omend med tøven – indstille den til accessit.

JOACHIM ISRAEL

REINHARD LUND

Ved navnekuvertens åbning viste forfatteren sig at være stud. mag. *Ilja Martin Wechseltmann*.

DE LÆGEVIDENSKABELIGE AFHANDLINGER

MEDICIN A

Som besvarelse af Københavns Universitets prisopgave i medicin A for 1969: »Der ønskes en vurdering af den danske fysiolog P. L. Panums (1820–85) videnskabelige indsats« er der indkommet to afhandlinger.

I.

Den første er indsendt under motto: »He who feels prepared to ignore history is doomed to repeat it«. *Santayana*. (Der oplyses dog intet om citatets oprindelse!).

Afhandlingen er på 128 sider, skrevet på A4-papir. Den egentlige tekst fylder 109 sider. Der er ingen tabeller eller figurer.

I *forordet* (1 side) gør forf. rede for, at ordet »videnskabelig« har flere betydningsforhold, hvorfor han har tilgodeset P. L. Panums såvel naturvidenskabelige som ikke-naturvidenskabelige indsats, men at han især har ønsket at lægge hovedvægten på vurderingen af dennes naturvidenskabelige interessesfærer.

Litteraturlisten (8 sider) omfatter 92 numre. De første 59 er arbejder af Panum, de øvrige 33 er almindelig medicin-historisk litteratur med speciel tilknytning til Panum og dennes videnskabelige fagområder. Det fremgår desuden af listen, at 9 numre er rene Panumbiografier, dog af vekslende kvalitet. Den korteste af disse biografier er kun på 1½ side og findes i *Nordisk Medicin* (1942, pg. 783–84). Den er skrevet af Axel Hansen. Den er alment orienterende og ses ikke at rumme noget nyt i forhold til de andre anvendte og mere omfattende biografier og kan vanskeligt karakteriseres som kilde-skrift. Litteraturlistens mest værdifulde Panum-biografi (nr. 65) er Jürgen Carstensens i 1967 udgivne disputats (fra Kiel) om Panums videnskabelige indsats som professor i fysiologi i Kiel 1853–64. Denne disputats er et grundigt og værdifuldt arbejde på 163 sider. Det bygger bl. a. på omfattende arkiv- og litteraturstudier og kan derfor i en vis udstrækning anvendes som kilde-skrift.

Da besvarelsen af prisopgaven ikke kræver hverken laboratorieforsøg eller kliniske undersøgelser, men udelukkende bygger på studiet af litterære kilder, havde det været ønskeligt, at forf. – som ind-

ledning – havde gjort rede for den eksisterende aktuelle Panumlitteratur, herunder Panum-biografier, og fx givet en kritisk vurdering af disse.

Det fremgår af *forordet* (pg. 1), at forf. har opbygget litteraturlistens 59 Panum-arbejder i overensstemmelse med *W. M. Gafafer: Bibliographical Biography of Peter Ludvig Panum (1820–1885), epidemiologist and physiologist. 1934.* Forf. bemærker, at der i »Gafafers nøjagtige biografiske bibliografi kun er oversat et par enkelte, mindre betydningsfulde referater og foredragsmanuskripter« uden at meddele, hvem der har gjort denne iagttagelse. Da Carstensen i sin bibliografi citerer netop 5 sådanne oversete småarbejder, er det sandsynligt, at denne oplysning er hentet fra Carstensens disputats.

Indledningen (pg. 3–19) omfatter først en *levnedsbeskrivelse* (11 sider), dernæst følger en kort vurdering af *Panums* personlighed (1 side), og til sidst gives en oversigt over hans videnskabelige udgangspunkt (3¹/₂ side).

De biografiske oplysninger virker spredte og bygger for størstedelen på *E. Schmiegelows* Panum-biografi fra 1947. Da denne biografi udkom, var Schmiegelow (1856–1949) 90 år gammel, hvilket forklarer og undskylder tilstedeværelsen af adskillige misforståelser og fejl i denne – ellers udmærkede – biografi, der, netop p.g. af de mange fejl, kun kan anvendes som primært kildekrift med stor forsigtighed.

Da man i adskillige let tilgængelige kilder har nøjagtige oplysninger om P. L. Panums slægt tilbage til farfaderen, sognepræsten *Peter Panum* i Stege, burde den til dato kendte stamtavle have været anført i levnedbeskrivelsen sammen med relevante biografiske oplysninger.

Når forf. anfører, at Panums familie i »det store og hele var østdansk«, undrer man sig over, at han ikke har taget hensyn til Schmiegelows oplysning (pg. 14), der stammer fra Panums i 1947 endnu levende datter, frk. Ellen Panum, »at slægten stammer øvre fra Jylland«. I denne forbindelse er det iøvrigt, at Schmiegelow ved et uheld karakteriserer P. L. Panums bedstefader som hans oldefader og hans fader som hans bedstefader.

Her berøres et vigtigt punkt vedrørende prisopgaven, nemlig forf.s noteapparat og kildebearbejdelse. Man kan fastslå, at forf. har sin egen facon, og at denne ofte strider imod almindelig medicin-

historisk arbejdsmetode, hvis grundregler bl.a. kræver en gennemført minutios og kritisk behandling af kildematerialet, således at læseren til enhver tid er klar over, hvad der er forf.s egne iagttagelser, og hvad der skyldes andre forfattere og ligeledes, hvilke bøger forf. selv har benyttet og hvilke, han kun kender på anden eller tredje hånd.

Man skal nævne et par eksempler netop her fra levnedbeskrivelsen, men eksempler, der kunne være hentet fra adskillige andre steder i afhandlingen. Hvad angår *slægten*, nævnes hverken navne eller levetid for andre end P. L. Panum selv. End ikke Panums dødsdato nævnes; der står blot (pg. 15): »den 1. maj 1885 måtte han imidlertid gå til sengs med . . . (etc.). Næste dag døde han pludseligt . . .«. Den opmærksomme læser kan selvfølgelig let regne ud, at P. L. Panum således døde den 2. maj 1885.

Under omtalen af P. L. Panums slægtninge nøjes forf. med at skrive: farfaderen, moderen, en broder etc. Levnedbeskrivelsen begynder iøvrigt traditionsmæssigt:

»Peter Ludvig Panum fødtes den 19. december 1820 i Rønne, hvor faderen var regimentskirurg«. 6 linier nede i teksten fortsættes: »I 1828 forflyttedes faderen til Rendsborg i samme bestilling, men blev allerede året efter udnævnt til forstander for *et* Christians-Pflegehaus i Eckernförde, hvor han døde af tyfus i 1836. Han blev mest kendt for en Bornholmsbeskrivelse, der omfattede geografi og geologi, flora, fauna og folkeliv«.

Nu kræver navnet »et Christians-Pflegehaus« en nærmere forklaring, og denne giver Carstensen. Han skriver nemlig (pg. 97), at P. L. Panums fader, hvis fulde navn var Jens Severin Natanael Panum (1792–1836), i 1829 »quittierte den Militärdienst und liess sich nach Eckernförde versetzen, wo er 1836 an Typhus starb« – og anvender her bl.a. Schmiegelow (1947) som kilde. Carstensen fortsætter: »Er veröffentlichte 1830 eine »Beschreibung des kgl. Christian-Pflegehauses Eckernförde«, dessen Leiter er von 1829 bis zu seinem Tode war«.

Fra andre let tilgængelige kilder, der åbenbart er ukendte for forf., ved man, at J. S. N. Panum, der den 25.11.1828 fik »rang med kaptajn«, også var regimentskirurg i Eckernförde samtidig med, at han var overlæge ved »Das kgl. Christian-Pflegehaus«, der iøvrigt blev nedlagt i 1854.

Man savner nærmere oplysninger om J. S. N. Panums »Bornholmsbeskrivelse«. Denne bog (157 + 90 sider med 1 tavle) udkom i Slesvig i 1830 og var således udarbejdet, mens J. S. N. Panum fra 1816–1828 var ansat på Bornholm. Bogens fulde titel er: »Beskrivelse over Bornholm eller Bornholms Veiviser med et Tillæg indeholdende Betragtninger over Landets Clima og Veirliget, Vandet, Fødemidler og Drikkevarer, Folkets Charakter, Sæder, Skikke og Forlystelser, Sproget, Bornholms Milice. En kort Oversigt over de almindeligst herskende Sygdomme og deres rimelige Aarsager« – altså noget ganske andet og betydeligt mere lægevidenskabeligt præget end forf.s korte karakteristik af bogen som »omfattende geografi og geologi, flora, fauna og folkeliv«.

Når man tager i betragtning, at P. L. Panum kun var 7 år gammel, da faderen den 21.5.1828 udnævntes til regimentskirurg i Rendsborg for samme år (31.12.) at blive overlæge ved »Das kgl. Christian-Pflegehaus« i Rendsborg, så undrer man sig unægtelig, når forf. skriver følgende (pg. 4):

»Panums skolegang måtte følgelig blive germansk præget. Han frekventerede latinskolerne i Rendsborg og Flensborg«.

Carstensen's arkivstudier oplyser bl. a., at P. L. Panum fra sit 16. til sit 20. år besøgte »Die Gelehrten-Schule in Flensburg« og dernæst »frekventerede« Kiels universitet fra påsken 1840 til påsken 1841, hvorefter han flyttede til København og der fortsatte sine medicinske studier.

Ifølge forf.s ovenfor citerede fremstilling må P. L. Panum – der jo boede i Eckernförde fra sit 8. til sit 16. år – derfor i dette tidsrum have »frekventeret latinskolen i Rendsborg«, hvilket naturligvis – af let forståelige grunde – ikke kan have været tilfældet, og som heller ikke omtales af Carstensen.

Der kan nævnes flere lignende unøjagtigheder fra forf.s side, der må tilskrives manglende grundighed i kildestudierne. Dette er yderst beklageligt, fordi afhandlingen iøvrigt rummer meget værdifuldt stof og giver udtryk for, at forf. har været dybt engageret i sit emne.

Levnedbeskrivelsen bygger (jvf. litteraturlisten) på mindre arbejder af E. Schmiegelow (87), S. A. Gammeltoft (68), C. J. Salomonson (85), L. Kraft (77) samt et par småarbejder (66) og (74) og på nogle breve til og fra Panum, opbevarede dels på Det kgl. Bibliotek og dels i Rigsarkivets privatarkiv, uden at der dog oplyses nærmere om antallet af disse, endvidere på personlige (telefoniske) meddelel-

ser fra P. L. Panums sønnedatter, kgl. edsvoren translator, frøken Elly Panum, og endelig på Gafafer (67) samt på »Carstensens bog« (65). Denne sidste kilde, der kan betegnes som en hovedkilde, anføres dog kun som kilde ét sted, nemlig pg. 8, hvor Panums ansøgning om et professorat i Kiel kommenteres.

Levnedsbeskrivelsen er let og livligt skrevet, men skæmmes – som den øvrige tekst – en del af manglende omhu m.h.t. de omtalte personers navne og data, især når disse indføres første gang i afhandlingen.

Forf. skriver således på pg. 17:

»Foregangsmanden var naturfilosoffen *Friedrich Wilhelm Schelling* (1775–1854), der afsporede den rene Kant'ske lære med en passende mængde af *A. v. Hallers* forestillinger om irritabilitet og sensibilitet – vel at mærke i den af *John Brown* (1735–1788) primitiviserede udgave«. På pg. 19 nævnes i forbindelse med omtalen af vivisektionen, at »Haller havde defineret fysiologien som en »*anatomia animata*«, men først fra og med *Magendie* (1783–1855) blev den en fast bestanddel af den eksperimentelle medicin, aldrig uden modstand og vanskeligheder (64)«.

Pg. 76 refereres der atter til *Haller*. Pg. 117 omtales imidlertid en *Albrecht von Haller* i forbindelse med synssansens fysiologi umiddelbart efter, at der er nævnt en *Herman von Helmholtz* (1821–1894).

Denne ujævnhed m.h.t. gengivelsen af de forskellige personnavne skyldes antagelig, at forf. har anvendt forskellige håndbøger som kilder, og at de omtalte hovedpersoner, forf. nu citerer for første gang, allerede tidligere i kildekriftet har været præsenterede med fulde navn, levetid og nationalitet.

Efter indledningen følger afhandlingens hovedafsnit, nemlig vurderingen af P. L. Panums videnskabelige indsats.

Pg. 21–34 handler om *Panums epidemiologiske arbejder*. Man mærker tydeligt, at forf. er stærkt påvirket af, men også til en vis grad misforstår Julius Petersens anskuelser i dennes afhandling fra 1892: Koleraepidemierne med særligt hensyn til Danmark (82). Når forf. fx skriver (pg. 23):

»For visse kristeligt-bekymrede naturer, som f. eks. hygiejnikeren *Emil Hornemann* (1810–1890)« etc. . . . og senere henviser til »erfaringer med amerikanske kystbeboeres behandling af besætning og passagerer på europæiske udvandrerskibe, der havde anløbet kolera-befængte havnebyer (82)«, så er det vanskeligt at forstå, hvad der præcis skjuler sig bag disse oplysninger.

For det første savner man nærmere biografiske oplysninger om Hornemann, som både Julius Petersen og P. L. Panum satte meget højt. Panum tilegnede således sit første store ernæringsfysiologiske arbejde som professor ved Københavns universitet: »Bidrag til Bedømmelse af Fødemidlernes Næringsværdi« (dateret 18. november 1865) til professorerne, dr. med. Oluf Lundt Bang og dr. med. Carl Emil Fenger samt til professor, dr. med. E. Hornemann, hvilket viser den store anseelse, Hornemann allerede nød dengang. Det virker derfor noget ejendommeligt ved første præsentation at se ham karakteriseret som »en kristeligt-bekymret natur«.

Hvad angår »erfaringerne med besætning og passagerer på europæiske udvandrerskibe«, altså *pluralis*, bygger dette citat på Julius Petersens anførte værk (82), pg. 95, hvor der kun nævnes ét tilfælde, hvor »Befolkningen på Fire Island – ophidsede af Smittepanik etc. – samledes bevæbnede paa Strandbredden for at slaa alle de forkomne (og iøvrigt sunde) kvinder og Børn fra et Udvandrerskib ned for Fode . . .«. Man aner, at »en lille fjer« – nemlig det ene skib – her er blevet til »fem høns«.

Under afsnittet om mæslingeepidemien på Færøerne i 1846 henviser forf. pg. 24 til *E. Ackerknechts* populærvidenskabelige bog: »Geschichte und Geographie der wichtigsten Krankheiten«, Stuttgart 1963, hvori der ingen henvisninger findes til primære kilder.

Det havde været tilstrækkeligt og for læseren vel også bedre, hvis forf. her havde henvist til en af sine andre håndbogskilder, nemlig *Gotfredsens Medicinens historie*, 1964, der er betydelig bedre end Ackerknechts bog.

Forf.s gennemgang af P. L. Panums rapport om mæslingeepidemien er iøvrigt velskrevet og tyder på såvel skarpsindighed som kritisk sans. Forf. kunne ved denne lejlighed også have draget sammenligninger med J. S. N. Panums tidligere omtalte bog om Bornholm fra 1830, der i nogen grad danner mønster for P. L. Panums Færø-bog, og som også skaffede ham tilsvarende ubehageligheder som hans fader.

Forf.s referat og vurdering af P. L. Panums indsats under koleraepidemien i Bandholm i 1850 er – med de tidligere omtalte indvendinger imod noteapparatet in mente – velskrevet, interessant og fyldestgørende.

De følgende kapitler behandler Panums fysiologiske arbejder

under titlerne: *Undersøgelser over blodets fysiologiske kemi* (pg. 36–45), *Undersøgelser over embolifænomenet, blodtransfusion og den totale blodmængde under forskellige forhold* (pg. 47–68), *Undersøgelser over den putride infektion samt mikrobiologiske præliminærstudier* (pg. 70–73), *Undersøgelser over reproduktionens fysiologi og patofysiologi med særligt henblik på misfostre i fuglæg* (pg. 75–83), *Studier over næringsmidler, stofomsætning og ekskretion* (pg. 85–97), *Studier over respirationens fysiologi, herunder virkningerne af forhøjet atmosfæretryk* (pg. 99–105), samt *Undersøgelser over synssansens fysiologi, specielt det tredimensionale binokulære syn* (pg. 107–114).

Kapitlerne er velskrevne og dokumenterer forf.s fortrolighed med sit emne. Forf.s vurdering af Panums forskningsmæssige indsats viser videnskabelig modenhed og kritisk sans. Særlig kapitlerne om emboli, blodtransfusion og blodmængde samt om næringsmidler, stofomsætning og ekskretion fortjener at fremhæves.

I sine *afsluttende bemærkninger* (pg. 116–120) giver forf. en samlet vurdering af P. L. Panums videnskabelige indsats.

Når forf. (pg. 116) skriver: »Ved et forsøg på vurdering med *samtidens* øjne må billedet af flere grunde blive mere uoverskueligt«, og så væsentligt kun bygger denne vurdering på udtalelser af Carl Jul. Salomonsen og E. Schmiegelow, så savner man en oversigt og vurdering af de fyldige og meget saglige nekrologer, der kort efter P. L. Panums død den 2. maj 1885 fremkom i Ugeskrift for Læger, Bibliotek for Læger, Nord. med. Arkiv, Tilskueren og flere andre steder.

Sammenfattende kan siges, at afhandlingen er velskrevet og præget af kritisk sans, videnskabelig modenhed og indleven i emnet. Forf.s kendskab til forudsætningerne for Panums problemstillinger og den følgende udvikling er dog baseret på oversigtsværker, der undertiden er ret summariske og elementære. Forf.s videnskabs-historiske baggrund tillader derfor knap den ofte sikre og kategoriske vurdering af Panums videnskabelige indsats.

Vi finder derfor, at forf. ikke kan tilkendes guldmedalje, men at han fortjener at tildeles accessit.

VILH. MØLLER-CHRISTENSEN

C. BARKER JØRGENSEN

Ved navnekuvertens åbning viste forfatteren sig at være cand. med. *Erik Krogh*.

II.

Den anden besvarelse er indsendt under motto: »Ces choses sont hors de l'homme, le style est l'homme même«. (Georges le Clerc 1753; jvf. p. 96).

Afhandlingen er på 398 sider, skrevet på A4-papir. Den egentlige tekst fylder 358 sider. Indskudt i teksten findes 25 illustrationer, kurver og tabeller.

Det fremgår af *forordet* (1 side), dels at afhandlingen er forf.s »første forsøg på videnskab« og dels, at han har »måttet udføre arbejdet på $\frac{1}{2}$ års tid«.

I. I *indledningen* (4 sider) gøres der rede for P. L. Panums livsløb og samtid, og forf. understreger, at han vil søge at løse den stillede opgave ved at undersøge, »om P. L. Panums ry var videnskabeligt velbegrundet, eller om hans personlighed som lærer og organisator var den tiltrækkende egenskab«, der i hans levetid gjorde ham til den berømte mand.

II. Dernæst følger (4 sider) en kritisk gennemgang af *tidligere undersøgelser* over Panums liv og gerning, et afsnit af afhandlingen, der dokumenterer forf.s evne til at tilrettelægge og løse videnskabelige opgaver som den foreliggende.

Forf. anfører først C. C. Gosch's store oversigtsarbejde fra 1875, fortsætter med W. Gafafer og giver dernæst en velbegrundet og forstående kritik af den da 90-årige professor emeritus, E. Schmiegelows Panum-biografi fra 1947 og slutter med Jürgen Carstensen's Panumarbejde fra 1967 (disputats fra Kiels universitet).

Herefter følger den egentlige afhandling på over 300 sider.

III. *Egne undersøgelser.*

De første 20 sider beskriver Panums *arbejdsmetode* og videnskabelige *grundlag*.

Som indledning motiverer forf., at han vil forsøge at vurdere Panums videnskabelige indsats derved, at han først giver:

1. En skitse af Panums forudsætninger.
2. En beskrivelse af den særlige kritik, Panum underkastede sine forudsætninger.

3. En omtale af de nyskabelser, han tilførte sine forudsætninger.
4. En bedømmelse af lødigheden af hans videnskabelige metode og afslutter med
5. En kort redegørelse for nyskabelsernes senere skæbne.

Da forf.s beskrivelse af Panums forudsætninger hviler på en bestemt opfattelse af forholdet imellem Panums samtid og denne samtids lægevidenskab, kalder forf. sit næste under-kapitel (6 sider) for: *tre opgør og deres forudsætninger*.

I dette afsnit gøres der rede for, at det er læren om den interne sekretion samt læren om de patogene mikrober, der repræsenterer de tre opgør, der alle fik betydning for Panums arbejde. Forf. omtaler herefter kort L. Pasteur, R. Virchow og Claude Bernard og disses grundlæggende arbejder og opdagelser.

I det følgende under-kapitel (2 sider) gør forf. rede for Bernards videnskabelige eksperimentelle filosofi. Herefter følger et kort kapitel (2 sider), der skildrer udviklingen fra sammenlignende anatomi til fysiologi. De næste 9 sider gør rede for »fysiologiens to retninger«, en *fransk* og en *tysk* retning.

Den *franske* retning optages af dyreforsøg og studiet af forandringer i de ydre omstændigheder og disses indflydelse på den levende organisme og er repræsenteret ved Claude Bernard og dennes elever.

Den *tyske* retning, der især hviler på den videre udvikling af kemien og mikroskopien, har som grundlæggere Johs. Müller og Carl Ludwig. I denne forbindelse bringer forf. Rothschuhs to af ham selv supplerede »Fysiologiens stamtavler«, der bl.a. viser, at Adolph Hannover var direkte elev af Johs. Müller, og at Panum var elev af Johs. Müller-eleven R. Virchow, samt at A. Krogh og V. Henriques var elever af Carl Ludwig-eleven Chr. Bohr.

Med forf.s indgående kendskab til den franske retning kunne han sikkert uden større vanskelighed selv have konstrueret en »fransk stamtavle« og bragt den i denne forbindelse.

På de følgende to sider gøres der rede for Panums oprindelige afhængighed af Claude Bernard og senere tilknytning til R. Virchow og gennem ham til den tyske retning. Disse udredninger er yderst vel skrevet og vidner om stor viden og videnskabelig modenhed.

Forf. foretager nu – i overensstemmelse med den skildrede inddeling af fysiologien i en eksperimentel-biologisk og en fysisk-kemisk

retning – en revision af Gafafers gruppering og inddeler herefter Panums arbejder i følgende tre hovedgrupper:

- A. Bakteriologi.
- B. Fysisk-kemisk fysiologi og
- C. Eksperimentel-biologisk fysiologi.

Forf. gør udførligt rede for, at denne inddeling ikke altid kan opretholdes, fordi en del emner overlapper hinanden. Han understreger desuden, at Panums videnskab også omfatter en del arbejder om medicinalhistorie og pædagogik. Forf. undlader bevidst at tage denne del af Panums videnskab ind i sin vurdering, fordi han bl. a. mener, at »medicinalhistorie om medicinalhistorie fører for vidt«.

Da medicinens historie fx vedrørende syfilis og andre sygdommes historie klart viser, at medicinhistorien – ligesom andre humanistiske videnskaber – følger de samme love som disse og derfor er afhængig af sine forudsætninger, nyopdagelser indenfor fagområdet og af anvendte metoder, er der ingen tvivl om, at der også kan skrives lødige medicinhistorie netop om Panums medicinhistoriske virksomhed.

Afhandlingens bind 2 – på 280 sider – omhandler de resultater, forf. er nået til ved en kritisk gennemgang af *alle* Panums arbejder indenfor de tre ovenfor omtalte hovedgrupper. Det skal understreges, at forf. har gennemlæst samtlige arbejder, hvoraf han dog kun trækker det frem, han finder væsentligt for begrundelsen af sin bedømmelse.

Dette bind 2 er et imponerende arbejde, der vidner om forf.s overordentlige belæsthed og usædvanlige evne til – på en fængslende måde – at kunne fremlægge og behandle et iøvrigt vanskeligt tilgængeligt stof.

Noteapparatet er altid i perfekt orden. De kildesteder, der anføres, kan – takket være det nøjagtige noteapparat – let efterprøves, og de har – gennem talrige stikprøver – vist sig at være korrekt gengivet.

Afhandlingens talrige personnavne præsenteres altid første gang med nøjagtige biografiske data, således at læseren straks kan placere de refererede og diskuterede opdagelser og begivenheder i den rette historiske sammenhæng.

Bind 3 begynder med en 9 sider lang *diskussion*, der rummer forf.s vurdering af Panums videnskabelige indsats og således ganske kort udtrykker forf.s svar på den stillede opgave.

Forf. har udarbejdet et meget interessant skema, fig. 25, hvori Panums egentlige videnskabelige arbejder er opført grafisk og her baseret på emner, publikationsår samt Panums opholds- og virkested. Der er trukket forbindelseslinier, hvor der er videnskabelig sammenhæng, imellem de enkelte offentliggørelser, således at læseren får et klart overblik over problemstillingen samt den særlige »rytme i Panums emnevalg«.

Forf. giver en velbegrundet, fængslende, ofte original og fra den almindelige mening afvigende karakteristik af Panum som menneske, videnskabsmand og universitetslærer i hans fire – af forf. klart afgrænsede – livsperioder:

1. 1847–52 Ungdomsårene med de epidemiologiske arbejder, disputatsen og studierejsen.
2. 1853–63 Virksomheden som professor i Kiel, hvor han indrettede det fysiologiske laboratorium og udførte store arbejder indenfor stofskifte- og respirationsfysiologien, den fysisk-kemiske fysiologi, fysiologisk optik samt studiet af misdannelser.
3. 1864–73 De første professorår i København, hvor han fik opført sit fysiologiske institut på Kirurgisk Akademis grund, og hvor han især arbejdede med stofskiftets og respirationens fysiologi.
Forf. mener, og det er man tilbøjelig til at give ham ret i, at virksomheden i København var for administrativt og undervisningsmæssigt krævende, således at dette i nogen grad kom til at hæmme Panums frie videnskabelige udfoldelse. Men, understreges det, i dette tidsrum uddannede Panum dygtige elever, der fik blivende betydning for fysiologiens udvikling i København.
4. 1874–85 Forf. gør for denne periodes vedkommende opmærksom på, at »Panum o. 1874 opdagede, at han havde svigtet åbenbart vigtige områder af sin videnskab«, hvorfor han bl.a. standsede sine stofskifteundersøgelser. Han optog undersøgelserne over putride infektioner, transfusionsspørgsmålet, den fysiologiske optik, bakteriologien og de medfødte misdannelser. Derpå kom hans imponerende og meget krævende arbejde

med tilrettelæggelsen og gennemførelsen af den 8. internationale lægekongres i København 1884, en ekstra arbejdsbyrde, der har været en væsentlig årsag til hans tidlige død af en hjertelidelse i 1885.

Forf. giver en træffende karakteristik af disse fire perioder af Panums videnskabelige liv gennem en fremstilling, der viser, at forf. har levet sig dybt ind i emnet. Han skriver bl. a., at »Panum fo'r hen over lægevidenskabens mark for at samle overfladiske spørgsmål op, men han efterlod dem igen, inden han nåede i dybden . . . Der var i virkeligheden for ringe kontinuitet i hans virksomhed til at tjene et lødigt, experimentelt program«. »I perioden efter 1864 oprettede og ledede han et experimentelt institut ved Københavns universitet, hvorfra inspiration, gode råd og vejledning udgik til en lang række af dansk medicins største navne, der ganske vist hurtigt passerede Panums videnskabelige niveau, men har Panum at takke for, at de overhovedet kom i gang«.

Herefter følger fire appendices:

a. *Claude Bernards videnskabelige filosofi* (3 sider), hvor forf. in extenso bringer typiske uddrag fra Claude Bernards »Introduction«, hvori han uddyber den procedure, der i medicinens eksperimentelle periode må erstatte eller udvide den isolerede iagttagelse.

b. *Kjøbenhavn 1853* (7 sider).

Her bringer forf. velvalgte uddrag af en polemik imellem dr. phil. J. Vilhelm Bergsøe og overlæge, dr. med. Sophus Engelsted om placeringen af ansvaret for den københavnske koleraepidemis katastrofale forløb i 1853.

c. *Bandholm 1969* (2 sider).

En rapport fra en rejse, forf. foretog til Bandholm for på stedet at studere og vurdere, om forholdene 1850 lod sig genfinde i 1969. Dette appendix er meget interessant og vidner om forf.s skarpsindighed og tilbundsøgende interesse for sit emne.

d. *Panums videnskabelige stamtafle*.

En fortræffelig stamtafle med navnene på 14 videnskabsmænd, hvis indsats dannede grundlaget for P. L. Panums videnskabelige udvikling og virksomhed, samt de 5 danske fysiologer, der – efter

forf.s mening – kan betegnes som hans mest betydelige elever og disse elevers elever.

Stamtavlen er overskuelig; der kunne naturligvis have været nævnt endnu flere navne, men det tjener forf. til ære, at han har formået at afgrænse den.

Afhandlingens sidste store afsnit, nr. 5 (41 sider), er *litteratur-oversigten*, der viser forf.s usædvanlige belæsthed samt evne og vilje til at gøre rede for alle de litterære kilder, der er benyttede.

- a. er en kort *indledning*, der gør rede for de mangler, forf. finder ved det af ham anvendte system;
- b. er en liste over *forkortelser*.

Dernæst følger:

- c. *Panums værker*, en kronologisk ordnet liste over 117 Panumarbejder, hvor originalartikler og ordrette oversættelser er anbragt under samme nummer, mens arbejder, der ikke er helt identiske, men dog alligevel rummer så tilpas meget fælles, at de ikke kan kaldes for selvstændige, anbringes under samme nummer, vedføj et a og b.

Dernæst følger *Panum-biografier* etc.

- d. Ialt 82 arbejder, ordnede alfabetisk efter forfatternavnene, og herefter
- e. *andre værker*, der er benyttede i afhandlingen, ialt 77, ligeledes alfabetisk ordnede efter forfatternavnene.

Til sidst bringes som afsnit

- f. en *synopse*, »for at bringe systematik i de hidtil ialt fire mere eller mindre fuldstændige Panum-bibliografier, hvor samme arbejdes 4 numre er stillet overfor hinanden«. »Det skulle«, føjer forf. til, »samtidig give et overblik over fuldstændigheden af de enkelte bibliografier«. Disse fire arbejder er – foruden forf.s – de tidligere omtalte arbejder af Gafafer, Carstensen og Gosch, og synopsen viser – hvad man iøvrigt havde ventet – at forf.s bibliografi er så fuldstændig, som det er muligt at udarbejde den.

Hermed sluttes gennemgangen af nærværende arbejde, der mere har karakter af et disputatsarbejde end af løsningen af en prisopgave.

Arbejdet er så fremragende, at forf. ubetinget kan tilkendes guldmedalje.

C. BARKER JØRGENSEN

VILH. MØLLER-CHRISTENSEN

Ved navnekuvertens åbning viste forfatteren sig at være stud. med. *Albert Hellmut Gjedde*.

MEDICIN B

Der er indkommet fire besvarelser af universitetets prisopgave i medicin B for 1969: »Sammenhængen mellem svangerskabets varighed og nyfødte børns maturitet, vægt og længde ønskes undersøgt for børn med fødselsvægt under 2800 gram.«

I.

Den under mærket »Pia« fremsendte afhandling er på 140 maskinskrevne sider kvart med 106 litteraturhenvisninger. 48 sider optages helt af figurer og tabeller.

Af indledningskapitlet fremgår, at afhandlingen specielt tager sigte på den stillede opgaves retsmedicinske aspekter ved avlingstidsbestemmelse i faderskabssager.

Forfatteren anfører, at opgaven principielt burde løses ved analyse af et udvalgt observationsmateriale omfattende nyfødte børn i alle aldersklasser. Kravet til et sådant materiales omfang er imidlertid så betydeligt, at det ikke ville kunne indsamles indenfor den givne tidsramme. Afhandlingen har derfor måttet baseres på et udvalgt observationsmateriale, der alene omfatter nyfødte børn med fødselsvægt mindre end 2.800 gram.

I et sådant materiale kan svangerskabets varighed vurderes som funktion af fødselsvægten, hvorimod materialet ikke tillader en vurdering af fødselsvægten som funktion af svangerskabets varighed. En tilsvarende indskrænkning gælder for vurderingen af fødselsvægtens samvariation med nyfødte børns længde, hovedomfang og andre variable egenskaber. En ellers nærliggende løsning af opgaven ved multiple regressionsanalyser har derfor ikke ladet sig gennemføre.

Som en farbar vej skitserer forfatteren imidlertid en ikke tidligere beskrevet metode kaldet »vægtgruppe-metoden«. Den indebærer, at observationsmaterialet opdeles i vægtgrupper, hvorefter der for hver

vægtgruppe for sig foretages en analyse af samvariationen mellem svangerskabets varighed og samtlige øvrige variable.

Forfatteren anfører herefter, at mange ikke-metriske faktorer er af betydning for fosterets vægt, og at der, når der ikke tages hensyn til disse, kun består en ret løs sammenhæng mellem svangerskabets varighed og nyfødte børns fysiske mål som vægt, længde og hoved-omfang.

For børn med lav fødselsvægt anser forfatteren, at dette muligt skyldes, at der i de lave vægtklasser dels forekommer børn, som er født for tidligt, og dels vækstretarderede børn født nær terminen.

Det fremgår, at forfatteren som målsætning har haft at finde veje og midler til en mere præcis avlingstidsbestemmelse i faderskabs-sager, i hvilke børnene har lav fødselsvægt, og at dette er søgt opnået dels ved prospektiv undersøgelse af mulighederne for klinisk at adskille for tidligt fødte børn fra vækstretarderede børn af samme fødselsvægt og dels ved retrospektivt at tilvejebringe observationsdata vedrørende sammenhængen mellem svangerskabets varighed og metriske egenskaber hos det nyfødte barn til anvendelse ved modificerede regressionsanalyser efter vægtgruppe-metoden.

I afhandlingens andet kapitel, som er ganske kort, gives præcise definitioner på henholdsvis normalvægtige og vækstretarderede nyfødte børn, idet grænsen sættes ved middelværdien $\div 2 \times$ spredningen for pågældende gestationsalder, som foreslået af Gruenwald. For hver kategori af nyfødte børn skelnes yderligere mellem for tidligt fødte børn og børn født til terminen, idet grænsen sættes ved 36. uge.

Afhandlingens tredje kapitel, der er på 36 sider og er opdelt i underafsnit, rummer en gennemgang af et velvalgt udsnit af den foreliggende litteratur.

Kapitlets første del omhandler svangerskabets varighed og redegør for de gængse kliniske metoder til vurdering af graviditetens alder. Dernæst redegøres for et antal store observationsmaterialer, der belyser variabiliteten af svangerskabets varighed. Endelig beskrives de metoder, der finder anvendelse ved retsmedicinske avlingstidsbestemmelser i faderskabs-sager i forskellige lande.

Der er i dette afsnit anført tal, der belyser variationen af svangerskabets varighed hos heste, køer og svin. Svangerskabets varighed er her regnet fra bedækningsdagen. Variationskoefficienterne er af samme størrelse som hos mennesker. Forfatteren ser heri en bekræft-

telse på, at den variation af svangerskabets varighed, der iagttages i materialer vedrørende mennesker, er fysiologisk.

Kapitlets andet afsnit rummer en kort redegørelse for begrebet maturitet og tjener derved som introduktion til det tredje afsnit, som fortsætter litteraturgennemgangen med omtale af maturitetsbestemmelse på grundlag af fødselsvægt, nyfødte børns længde og hovedomfang, hudtykkelse, rugae i fødsåler m.v. Yderligere omtales neurologiske undersøgelser, radiologiske maturitetsbestemmelser og cytologiske undersøgelser af prøver af amnionvæske, ligesom forskellige biokemiske metoder nævnes.

Kapitlets fjerde afsnit omtaler på grundlag af foreliggende litteratur forskellige faktorer med indflydelse på fosterets vægt. Der omtales socio-økonomiske forhold, moderens alder og paritet samt cigaret-rygning og maternelle komplikationer i graviditeten. Som eksempler på føtale faktorer nævnes kromosomanomalier og embryopatier, fremkaldt af visse virusinfektioner.

Afhandlingens fjerde kapitel beskriver indsamlingen af forfatterens eget undersøgelsesmateriale.

Til den retrospektive undersøgelse er fra hospitaler i København og provinsen for en ti-års periode fra januar 1959 til april 1969 indsamlet journaloplysninger for børn med fødselsvægt under 2.800 gram. Materialet er overvejende indsamlet på Set. Josephs hospital i København, Frederiksberg hospital og Landshospitalet i Sønderborg, idet der dog yderligere supplerende er indsamlet journaloplysninger for børn med fødselsvægt under 2.000 gram på Odense amts og bys sygehus. Det fremgår, at indsamlingen har været selektiv, således at materialet for perioder af det nævnte ti-år omfatter samtlige børn med fødselsvægt under 2.800 gram fra de tre førstnævnte hospitaler, medens det for andre perioder kun omfatter børn med fødselsvægt under 2.000 gram.

For samtlige børn er foruden fødselsvægt, længde, hovedomfang og placentavægt samt moderens menstruationsanamnese også registreret moderens alder, paritet og graviditetsnummer samt civilstand og for nogle tillige moderens højde og vægt for graviditeten, resp. moderens bopælsforhold. Endelig er registreret en række i afhandlingen nærmere definerede patologiske tilstande hos moder eller barn.

Den prospektive maturitetsundersøgelse har omfattet samtlige

levendefødte børn født på Set. Josephs hospital i perioden fra slutningen af maj til begyndelsen af oktober 1969. Der er for samtlige børn foretaget undersøgelse af vægt, længde, hovedomfang, biparietal diameter, hudens farve, hudens konsistens, forekomsten af ødemer samt forekomsten af rugae i fodsålerne og for drenge tillige testiklernes placering.

For hver af de ikke-metriske egenskaber er defineret tre grupper, således at enhver observation henføres til én af disse tre grupper. Grupperne er tildelt de arbitrære værdier 1–2 og 3 point med henblik på vurdering af total score. For hvert barn er yderligere registreret moderens menstruationsanamnese.

Til supplerung af de lavere vægtgrupper blev yderligere igangsat tilsvarende prospektive undersøgelser på Frederiksberg hospital, Københavns amts sygehus i Gentofte og Odense amts og bys sygehus for børn med fødselsvægt under 2.800 gram. Undersøgelserne påhvilede her jordemødrene.

I kapitel V gør forfatteren rede for udfaldet af kontrollerende undersøgelser af menstruationsanamnesernes troværdighed. Undersøgelserne er foretaget på små stikprøver og har dels omfattet fornyet optagelse af menstruationsanamneser og dels en vurdering af disses overensstemmelse med egne eksplorationsfund. Forfatteren påpeger betydningen af, at menstruationsanamnesen optages så tidligt i svangerskabet som muligt.

Normale menstruationsforhold fandtes hos ca. 85⁰/₀ af de udspurgte, uregelmæssige eller på anden måde afvigende menstruationsforhold hos ca. 11⁰/₀, medens 4⁰/₀ ikke kunne give oplysning om datoen for den sidste menstruation før barnets fødsel.

Det første afsnit af afhandlingens sjette kapitel vedrører undersøgelsen af en række overvejende patologiske maternelle forhold med indflydelse på maturiteten.

Til undersøgelsen er anvendt det retrospektive materiale, idet der herfra er udplukket dels vækstreterede børn født til terminen og dels for tidligt fødte børn med en for gestationsalderen normal fødselsvægt. Som kontrolgruppe er anvendt samtlige levende normalvægtige børn født til terminen indenfor en tre-måneders periode på Set. Josephs hospital. Drenge og piger er behandlet hver for sig.

Der fandtes signifikant hyppigere forekomst af toxæmi hos mødre til vækstreterede børn end hos mødre til for tidligt fødte børn.

Videre fandtes en nær signifikant hyppigere forekomst af forudgående sterilitet hos mødre til vækstretardedede børn end hos mødre til for tidligt fødte børn.

Respiratorisk distress og perinatal død forekom signifikant hyppigere hos for tidligt fødte børn end hos vækstretardedede børn. Icterus causa ignota forekom med nær signifikant større hyppighed hos for tidligt fødte børn end hos vækstretardedede børn.

Med hensyn til mødrenes legemshøjde fandtes for piger og drenge under ét, at mødre til vækstretardedede børn og mødre til for tidligt fødte børn har signifikant mindre legemshøjde end mødre til normalvægtige børn, født til terminen, og yderligere, at mødre til vækstretardedede børn har signifikant mindre legemshøjde end mødre til for tidligt fødte børn.

I andet afsnit af afhandlingens sjette kapitel meddeles resultatet af den prospektive maturitetsundersøgelse.

Undersøgelsesmateriale har omfattet 893 børn. Ved analyse af resultaterne er dog kun medtaget 620 børn, idet resten er udskudt af materialet af forskellige i afhandlingen anførte grunde.

Undersøgelserne har som anført omfattet hudens farve, hudens konsistens, forekomsten af ødemer samt forekomst og lokalisation af rugae i fodsålerne og for drenge tillige testiklernes placering. Det fremgår, at forfatteren har valgt at lade undersøgelsen omfatte netop disse egenskaber, fordi en undersøgelse i det derved fastlagte omfang må anses for praktisk gennemførlig i hverdagens klinik.

Undersøgelsesresultaterne er for hver af de fem egenskaber og for hvert barns total score stillet op overfor svangerskabets længde.

Idet grænsen mellem for tidligt fødte børn og børn, født til terminen, er sat til 36. uge, finder forfatteren total score uanvendelig til adskillelse af disse to grupper af børn. Uagtet forfatteren har belastet undersøgelsesmateriale med en overfrekvens af børn med fødselsvægt mindre end 2.800 gram, findes imidlertid, at forekomsten af lyserød eller bleg hud, manglende forekomst af ødemer samt forekomst af rugae i 2/3-3/3 af fodsålerne med 99% sikkerhed tillader den slutning, at svangerskabslængden overskrider 36 uger.

Der ses ikke at foreligge nogen optælling af samtidig forekomst af to eller tre maturitetstegn hos samme barn, når bortses fra en angivelse af, at der hos 12 af 14 vækstretardedede børn, født til terminen, fandtes rugae under 2/3-3/3 af fodsålerne, hos 12 af 12 vækstretardedede børn bleg eller lyserød hudfarve og hos 11 af 12 vækst-

retarderede børn manglende ødemer. Forfatteren ser heri en bekræftelse på anvendeligheden af disse tre maturitetstegn til adskillelse af vækstrearderede børn født til terminen og for tidligt fødte børn med normal fødselsvægt i forhold til gestationsalderen.

Afhandlingens syvende kapitel vedrører sammenhængen mellem fødselsvægt og svangerskabsvarighed, den nyfødtes længde, hovedomfang og placentavægten.

Kapitlets første afsnit rummer en redegørelse for tilvejebringelsen af det anvendte observationsmateriale. Det anføres, at der for ti-års perioden 1959–1969 på de hospitaler, ved hvilke materialeindsamlingen har fundet sted, blev født ialt ca. 75.000 børn, hvoraf 5.229 var levendefødte barn med fødselsvægt under 2.500 gram, svarende til 7% af samtlige. I samme periode havde ca. 3.000 børn fødselsvægt mellem 2.501 gram og 2.750 gram. Ialt fødtes således ca. 8.000 børn med fødselsvægt under 2.750 gram. Af disse indgår 3.033 i det retrospektive observationsmateriale.

Fra dette materiale er udskudt børn, for hvilke der ikke forelå brugelig menstruationsanamnese for moderen, samt tilfælde, i hvilke moderens menstruationscyklus var uregelmæssig eller på anden måde afvigende, samt endelig tilfælde, i hvilke moderen var diabetiker, havde prægravid hypertension eller led af hjertesygdom, resp. tilfælde, i hvilke fornødne journaloplysninger manglede. Ialt er udskudt 925 børn, udgørende ca. 31% af observationsmaterialet, hvorved dette reduceres til 2.108 børn med fødselsvægt under 2.750 gram, hvoraf 1.004 drenge og 1.104 piger.

Den relative overvægt af piger henføres af forfatteren til, at piger vides i gennemsnit at have lavere fødselsvægt end drenge.

Det bemærkes, at børn af mødre med komplikationer i svangerskabet er medinddraget i materialet.

Kapitlets næste afsnit vedrører sammenhængen mellem fødselsvægten og svangerskabets varighed for henholdsvis vækstrearderede børn og børn med fødselsvægt svarende til gestationsalderen.

Forfatteren har i overensstemmelse med W.H.O.'s norm inddelt materialet efter fødselsvægt i 250 gram-grupper.

Det fremgår, at fordelingen af svangerskabets varighed indenfor de forskellige vægtgrupper i intervallet fra 1.000 gram til 2.250 gram viser positiv skævhed med overgang til antydning af totoppethed for de højeste vægtklasser.

Forfatteren foretager en opdeling af materialet i vækstrearderede

børn og børn med fødselsvægt svarende til gestationsalderen. Der anvendes her de af Gruenwald foreslåede vægtgrænser, svarende til middelværdien for fødselsvægten $\div 2 \times$ spredningen for hver given gestationsalder. Gruenwalds grænser er citeret i tabelform. Der anvendes samme grænser for drenge og piger.

De vækstretarderede børn findes herved at udgøre $1/5-1/4$ af det samlede materiale, lidt flere piger end drenge, svarende til den lidt lavere gennemsnitlige fødselsvægt hos piger end hos drenge.

Fordelingen af svangerskabets varighed ved de forskellige vægtgrupper er herefter tabelleret adskilt for vækstretarderede drenge og piger og for normalvægtige drenge og piger, og fordelingerne er yderligere illustreret ved en serie, lidt primitivt tegnede histogrammer.

Histogrammerne illustrerer, hvorledes den positive skævhed og tendensen til totoppethed ved fordelingen af svangerskabets varighed indenfor de forskellige vægtklasser svinder, når de vækstretarderede børn frasorteres. Fordelingerne antager da form af éntoppede, symmetrisk opbyggede fordelinger med væsentlig ringere spredning end tidligere, og i 2.001–2.250 gram-gruppen synes det samme at være tilfældet for de vækstretarderede børn.

Der ses ikke at være anført nogen signifikans-vurdering af de oprindelige fordelingers positive skævhed. Ved foretagelse af en sådan vurdering på grundlag af forfatterens tabeller findes imidlertid signifikant positiv skævhed for fordelingen af svangerskabets varighed for samtlige vægtklasser fra 1.000 gram til 2.000 gram for både drenge og piger. For børn med fødselsvægt over 2.500 gram findes derimod en nær signifikant negativ skævhed af fordelingerne hos både drenge og piger.

Kapitlets næste afsnit vedrører den gennemsnitlige svangerskabsvarighed indenfor de forskellige vægtgrupper i det samlede observationsmateriale.

Forfatteren har her afbildet den gennemsnitlige svangerskabsvarighed som funktion af fødselsvægten, dels for eget undersøgelsesmateriale og dels for et par andre. Forfatteren påpeger, at ældre observationsmaterialer gennemgående viser højere fødselsvægt ved given svangerskabsvarighed end nyere materialer. Det findes imidlertid, at kurvernes hældningskoefficienter er overensstemmende. Yderligere findes, at kurven for Waalers norske materiale fra 1933 er sammenfaldende med kurven for normalvægtige børn i nærvæ-

rende materiale, hvilket helt overensstemmer med, at Waaler forud for kurvens fastlæggelse udskød 82 børn, der faldt udenfor den normale fordeling og således meget vel kan have været vækstretardedede børn.

Middelværdierne for svangerskabets varighed indenfor de forskellige vægtgrupper er for de normalvægtige børn fundet at ligge 6–4 uger lavere end for vækstretardedede børn for drengenes vedkommende og $5\frac{1}{2}$ –3 uger lavere for pigernes vedkommende.

Kapitlets næste afsnit vedrører spredningen af svangerskabets varighed indenfor forskellige vægtgrupper.

Det findes, at spredningen af svangerskabsvarigheden er større for drenge end for piger indenfor de normalvægtiges gruppe, henholdsvis 1,9 uger og 1,8 uger. Medregnes de vækstretardedede børn, findes tilsvarende henholdsvis 2,9 uger og 2,5 uger.

Forfatteren anfører, at den i litteraturen beskrevne aftagende spredning med stigende fødselsvægt og med stigende svangerskabsvarighed kan tænkes forårsaget af, at jo nærmere man kommer terminen, jo mindre indflydelse vil den vækstretardedede gruppe, der er født i nærheden af terminen, få på spredningen. Hermed overensstemmer, at der i nærværende materiale i intervallet fra fødselsvægt på 1.750–2.000 gram og op til 2.800 gram er fundet en aftagende spredning for det udvalgte undersøgelsesmateriale, men derimod nogenlunde konstant spredning, når børn med normalvægt i forhold til gestationsalderen undersøges isoleret.

Forfatteren har afbildet kurver for middelværdien af svangerskabets varighed $\pm 2 \times$ spredningen samt for middelværdierne alene, alt som funktion af fødselsvægten, dels for eget materiale og dels for et par andre.

Ifølge den omhandlede figur synes spredningen for svangerskabets varighed i nærværende materiale at være lidt større end den af Waaler fundne, men mindre end den, som fandtes i et af Erhardt undersøgt materiale. Der ses ikke at være forsøgt nogen sammenligning med forholdene i Engströms og Falconers svenske observationsmateriale fra 1965.

Kapitlets næste afsnit vedrører sammenhængen mellem fødselsvægt og barnets længde. Der findes en let krumlinet sammenhæng mellem fødselsvægten og middelværdier af længden, således at længdevæksten for de lavere vægtgrupper er større end vægtøgningen, medens omvendt for de højere vægtgrupper vægtøgningen er

større end længdetilvæksten. Middelværdien for vækstretarderede børns længde er for alle vægtgrupper fundet lidt højere end middelværdien for for tidligt fødte børns længde, men forfatteren finder dog, at forskellen er for lille til, at længdemålinger i almindelighed kan forventes at bidrage til adskillelse af disse to grupper af børn.

Det følgende afsnit vedrører sammenhængen mellem fødselsvægt og hovedomfang. Også her findes en let krumlinet sammenhæng, således at hovedomfanget for de lavere vægtgrupper tiltager mere end vægten, medens for vægtgrupperne over 1.750 gram vægtøgningen overskrider væksten af hovedomfanget. Ved en fødselsvægt på omkring 1.500 gram er middelværdien af hovedomfanget for vækstretarderede børn 2 cm større end for for tidligt fødte børn, medens der ved en fødselsvægt på 2.500 gram ikke findes forskel mellem middelværdier for disse to grupper af børn.

Det konkluderes af undersøgelserne, at hos vækstretarderede børn påvirkes vægten mere end længden og længden mere end hovedomfanget, svarende til at væksten af hjernen kun påvirkes i ringe grad. Forfatteren anfører, at disse resultater er helt overensstemmende med andre undersøgelser, hvilket også gælder den iagttagelse, at forskellen mellem vækstretarderede børn og for tidligt fødte børn i samme vægtklasse er lidt mere udtalt for drenge end for piger.

Kapitlets sidste afsnit omhandler sammenhængen mellem fødselsvægten og placentas vægt. For børn med fødselsvægt svarende til gestationsalderen findes en retlinet stigning af den gennemsnitlige placentavægt med stigende fødselsvægt. For vækstretarderede børn findes den gennemsnitlige placentavægt konstant mindre end for for tidligt fødte børn i samme vægtklasse. Ligesom ved længde og hovedomfang findes forskellen dog for lille til at kunne tillægges praktisk betydning ved adskillelse af vækstretarderede børn og for tidligt fødte børn i samme vægtklasse.

Afhandlingens ottende kapitel behandler den retsmedicinske avlingstidsbestemmelse i faderskabssager.

Kapitlets første afsnit vedrører anvendelsen af fraktiler for svangerskabets varighed som funktion af fødselsvægten. På grundlag af eget materiale har forfatteren for henholdsvis drenge og piger optegnet 5, 10, 20 90 og 95% fraktiler for svangerskabets varighed som funktion af fødselsvægten.

Det anføres, at fraktilerne er fastlagt ved lineær interpolation,

men at udjævningen har voldt vanskeligheder. At forfatteren ikke har tegnet 1% og 99% fraktiler, er sikkert betinget af disse vanskeligheder. 1% og 99% fraktiler er af praktisk betydning ved afgrænsning af avlingstiden for børn af given fødselsvægt, men er vanskelige at fastlægge.

Forfatteren anfører, at de tegnede fraktiler kan udnyttes på tilsvarende måde, som Engström og Falconer har anbefalet et af dem indsamlet stort svensk observationsmateriale udnyttet. Forfatteren gør ikke på dette sted i afhandlingen opmærksom på, at denne fremgangsmåde indbefatter en for retsmedicinsk praksis nødvendig korrektion for at opnå svangerskabsvarigheder regnet fra konceptions-tidspunktet, idet de svangerskabsvarigheder, der aflæses af fraktilerne, er regnet fra sidste menstruations første dag. Dette forhold er dog påpeget i afhandlingens afsluttende bemærkninger.

Det vises ved et par illustrative eksempler, hvorledes fraktilerne i praksis kan anvendes til at udpege den mest sandsynlige af to mulige gestationsaldre for et barn af given fødselsvægt. Det anføres, at der evt. kunne foretages sideløbende vurderinger baseret på fraktiler for svangerskabets varighed som funktion af henholdsvis længde og hovedomfang. Forfatteren anser dog, at fastlæggelsen af sådanne fraktiler bør baseres på større observationsmaterialer end det foreliggende, da udjævningen af fraktilerne ellers vil blive for usikker.

Om fraktilerne for svangerskabets varighed som funktion af fødselsvægten anføres, at de ligger ca. 2 uger lavere end tilsvarende fraktiler fundet af Hosemann. Der er ikke foretaget nogen vurdering af fraktilernes beliggenhed i forhold til Engströms og Falconers materiale.

Det påpeges sluttelig, at det i hvert enkelt foreliggende tilfælde er påkrævet at vurdere, om det vil være rimeligt at anvende fraktilerne. I tilfælde, i hvilke der foreligger forhold hos moder eller barn, som kan betinge afvigelse fra normal udvikling af barnet, bør fraktilerne ikke anvendes.

Til den af forfatteren anbefalede anvendelse af fraktilerne kan fra et retsmedicinsk synspunkt anføres, at det ville være mere fordelagtigt, om der kunne foretages en udjævning af fordelingen af svangerskabsvarigheden indenfor hver vægtgruppe. Ved given fødselsvægt kunne frekvensen af én svangerskabsvarighed da direkte vurderes i forhold til en anden. Kravet til observationsmaterialets omfang er dog her noget større end ved fastlæggelsen af fraktiler.

Kapitlets andet og sidste afsnit omhandler en af forfatteren udtænkt metode – kaldet vægtgruppe-metoden – til en mere præcis avlingstidsbestemmelse under samtidig anvendelse af fødselsvægt, længde, hovedomfang o. a.

For hver vægtgruppe opstilles sammenhængen mellem svangerskabets varighed og barnets længde, hovedomfang o. a. Principielt burde der herefter foretages multiple regressionsanalyser, men ofte vil observationsmaterialets størrelse være for ringe til at tillade en sådan fremgangsmåde. Der vil imidlertid ofte bestå mulighed for at gennemføre et par simple regressionsanalyser, f. eks. mellem svangerskabsvarighed og henholdsvis længde og hovedomfang.

Dette har forfatteren gennemført for en enkelt vægtgruppe for dermed at illustrere metodens princip. Den herved påviste korrelation var ringe såvel for længde som for hovedomfang. For hovedomfang fandtes således ved mindste kvadraters metode relationen: Svangerskabsvarighed = $15 + 0,63 \times \text{hovedomfang}$, med korrelationskoefficienten $r = 0,32$.

Alternativt har forfatteren for den pågældende vægtgruppe bestemt middelværdi og spredning for svangerskabets varighed for hver klasse af hovedomfang og tilsvarende for længden. Efter udjævning af middelværdier og spredning kan forfatteren da for et givet hovedomfang anføre grænser, indenfor hvilke svangerskabsvarigheden med 95 % sikkerhed må ligge, og tilsvarende grænser kan fastlægges på grundlag af længden.

Den indsnævring af den mulige svangerskabsvarighed, som alleudes af fødselsvægten, kan da yderligere indsnævres af de grænser, som er afledt af længde og hovedomfang. Med hvilken sikkerhed svangerskabsvarigheden må være placeret indenfor samtlige tre sæt grænser, kan forfatteren dog ikke angive på grund af ufuldstændigt kendskab til den indbyrdes korrelation mellem fødselsvægt, længde og hovedomfang.

Forfatteren påpeger, at gennemførelse af en analyse som den skitserede forudsætter et observationsmateriale af betydeligt større omfang end det nærværende, men dog ikke af samme dimensioner som et udvalgt materiale af samme informative værdi vedrørende børn med lav fødselsvægt.

Afhandlingen afsluttes af et resumé, som sammenfatter undersøgelsesresultaterne, og som også rummer en formel, som kan anvendes

til beregning af svangerskabets nøjagtige varighed ud fra datoen for fødslen og datoen for moderens sidst påbegyndte menstruation for barnets fødsel. Formlen er udarbejdet med henblik på programmering af datamaskiner og giver det nøjagtige antal dage mellem vilkårlige datoer fra 1/3-1900 til 28/2-2100 under hensyntagen til skudår.

Afhandlingen må sammenfattende bedømmes således, at forfatteren efter en indledende skarpsindig analyse af den stillede opgave, udmundende i en klar og målsøgende problemstilling, giver en kompetent og udtømmende redegørelse for emnet på grundlag af et velvalgt udsnit af den foreliggende litteratur. Forfatteren giver derefter en omhyggelig redegørelse for de indsamlede observationsmaterialer, medinddragende en vurdering af de anamnesticke oplysningers pålidelighed for derefter at meddele resultaterne af de stedfundne undersøgelser og opgørelser på klar og overskuelig måde under rigelig anvendelse af tabeller og figurer. Resultaterne underkastes derefter en omfattende og behændig analyse, hvis udfald sammenholdes med andre foreliggende, hvorefter forfatteren angiver retningslinier for analyseresultaternes praktiske anvendelse for sluttelig at anviser veje for videregående belysning af emnet.

Forfatteren har med denne afhandling på helt tilfredsstillende måde løst den stillede opgave og har hermed vist åbenbare evner for videnskabelig forskning parret med stor arbejdsevne og praktisk formåen. De stedfundne undersøgelser vil i givet fald kunne danne udgangspunkt for et større og dyberegående videnskabeligt værk om det behandlede emne.

II.

Den under mærket »5/7« fremsendte afhandling er på 63 maskinskrevne sider kvart med 36 litteraturhenvisninger. 33 sider optages helt af tabeller og figurer, og der er vedlagt en bilagsmappe med yderligere 20 sider tabeller og figurer.

Af et kort forord fremgår, at afhandlingen specielt tager sigte på tilvejebringelse af et dansk erfaringsmateriale til anvendelse ved avlingstidsbestemmelse i faderskabssager for børn med lav fødselsvægt.

Afhandlingen indledes med en serie præcise definitioner af kliniske og metriske begreber af betydning for det foreliggende arbejde.

Der gives dernæst en beskrivelse af det af forfatteren indsamlede observationsmateriale. Hovedmaterialet omfatter samtlige børn med fødselsvægt under 2.800 gram, født i perioden 1962–1968 på fødselsanstalten i Jylland og på Københavns amts sygehus i Gentofte. Der er yderligere indsamlet et supplerende materiale omfattende samtlige børn med fødselsvægt under 1.500 gram, født i perioden 1956–1961 på fødselsanstalten i Jylland.

Forfatteren påpeger, at pågældende institutioner modtager truende patologiske fødsler fra de områder, de dækker, hvilket må tages i betragtning ved vurdering af undersøgelsesresultaterne.

Fra observationsmaterialet er frasortet børn, hvis mødre havde uregelmæssig menstruation med cykluslængde på mindre end 21 dage eller mere end 35 dage, eller for hvilke det forelå oplyst, at sidste menstruation før barnets fødsel ikke havde været af normal styrke og varighed. Yderligere er frasortet børn, hvis mødre efter forudgående fødsel eller abrasio uteri ikke havde haft menstruation, før graviditeten indtrådte, samt sådanne børn, for hvilke der ikke forelå præcise oplysninger om tidspunktet for moderens sidste menstruation før fødslen.

Videre er frasortet børn af mødre med diabetes mellitus, morbus cordis eller hypertension samt børn, der ikke var levendefødte eller havde grovere misdannelser. Desuden er tvillinger og trillinger frasortet.

Af afhandlingen fremgår, at der derudover er frasortet børn af Rhesus-immuniserede mødre samt børn af mødre med præ-eclampsi. Ialt er af materialet udskudt 1.029 børn (ikke 1.028, som i afhandlingen anført).

Forfatteren oplyser, at der i observationsperioden 1962–1968 på fødselsanstalten i Jylland blev født ialt 17.107 børn, hvoraf 3.148 med fødselsvægt under 2.800 gram, og på Københavns amts sygehus i Gentofte, ialt 7.905 børn, hvoraf 1.518 med fødselsvægt under 2.800 gram. Forfatterens udgangsmateriale har således været ialt 4.666 børn med fødselsvægt under 2.800 gram, født i perioden 1962–1968, hvortil føjer sig det supplerende materiale på 124 børn med fødselsvægt under 1.500 gram, født på fødselsanstalten i Jylland i perioden 1956–1961. Af et totalantal på 4.790 børn er udskudt 1.029 børn, hvorved forfatterens samlede observationsmateriale kom til at omfatte 3.761 børn med fødselsvægt under 2.800 gram.

For samtlige børn er søgt registreret fødselsvægten, længden, svangerskabets varighed vurderet ud fra moderens menstruationsanamnese, oplysning om fem almindeligt anvendte præmaturitets-tegn (rød hud, bløde negle uden fri rand, spinkle lemmer, rynket hud i ansigtet samt testes' placering, resp. labia's forhold), placentas vægt, *circumferentia fronto-occipitalis*, *circumferentia suboccipito-bregmatica*, det postnatale vægttab samt barnets køn.

Det anføres, at børnene fra Københavns amts sygehus i Gentofte er vejet med en nøjagtighed på 50 gram, medens børnene på fødselsanstalten i Jylland er vejet med en nøjagtighed på 10 gram, men at fødselsvægten her ved registreringen er afrundet til nærmeste 50 gram-klasse.

I det følgende afsnit beskrives fremgangsmåden ved den sted-fundne undersøgelse.

Det fremgår, at der for samtlige udgangsmaterialets 4.790 børn er foretaget datamatisk registrering af journaloplysningerne og derefter maskinelt er frasorteret børn efter de forskellige ovennævnte kriterier.

I forbindelse med frasorteringen af børn af Rhesus-immuniserede mødre og mødre med præ-eclamsi er registreret samhørende værdier for fødselsvægt og svangerskabets varighed for hver af disse to grupper af børn, og værdierne er anført i udførlige tabeller.

Med det sorterede observationsmateriale er for hver vægtklasse og for hver længdeklasse ved en χ^2 -test undersøgt, om der findes signifikant forskel mellem drenge og piger med hensyn til fordelingen af svangerskabets varighed. Dette fandtes ikke at være tilfældet. Testresultaterne er anført i tabelform.

Der er derefter udarbejdet tabeller over samhørende værdier for svangerskabets varighed og henholdsvis fødselsvægt og længde, dels for det samlede observationsmateriale og dels for drenge og piger hver for sig.

Der er derefter for hver vægtklasse og hver længdeklasse beregnet middelværdi og spredning for svangerskabets varighed samt standarddeviation for disse, og det er yderligere gennem beregning af skævhed og kurtose og standarddeviation for disse undersøgt, om fordelingerne af svangerskabets varighed afviger signifikant fra normalfordelingen. Dette fandtes bemærkelsesværdigt nok ikke at være tilfældet. Resultaterne af de stedfundne beregninger er anført i tabel-

form. Der er overalt anvendt opdeling af fødselsvægten i 100 gram-grupper.

Der er for hvert af de to køn tegnet udjævnedede kurver for middelværdien af svangerskabets varighed som funktion af henholdsvis fødselsvægt og længde. På figurerne er yderligere indtegnet udjævnedede kurver for værdier af svangerskabsvarigheden, svarende til en afvigelse fra middelværdien for henholdsvis ± 1 , ± 2 og $\pm 3 \times$ spredningen. Da der ikke er påvist signifikant afvigelse fra normalfordelingen, vil disse kurver med god tilnærmelse kunne anvendes som fraktiler for svangerskabets varighed, regnet fra sidste menstruations første dag. Kurverne anføres at være udjævnet ved den glidende gennemsnitsmetode.

For tabeller og figurer, der belyser fordelingen af svangerskabets varighed, som funktion af længden, må imidlertid tages det forbehold, at de kun kan tillægges fuld gyldighed for børn med fødselsvægt under 2.800 gram, idet afgrænsningen af observationsmaterialet vil betinge et udvalg af længde og andre metriske egenskaber, et forhold, der dog fortrinsvis vil være af betydning ved relativt høje vægtklasser.

Fordelingen af svangerskabets varighed som funktion af henholdsvis fødselsvægt og længde er yderligere illustreret ved søjlediagrammer for fordelingen af svangerskabets varighed for hver vægtklasse og for hver længdeklasse, idet drenge og piger er behandlet hver for sig.

Der er videre opstillet specielle tabeller over samhørende værdier for svangerskabets varighed og henholdsvis fødselsvægt og længde for børn med fødselsvægt under 1.500 gram. Fødselsvægten er her opdelt i 50 gram-grupper, og de to køn er behandlet under ét. Efter sammendragning til 100 gram-grupper er for hver vægtklasse og hver længdeklasse beregnet middelværdi, spredning, skråhed og kurtose samt standarddeviationer for disse. Beregningsresultaterne er anført i tabelform, og kurver for middelværdi af svangerskabets varighed og værdier svarende til middelværdien $\pm 1 \times$ spredningen som funktion af henholdsvis fødselsvægt og længde er optegnet efter udjævning ved den glidende gennemsnitsmetode. For disse kurver er fundet et retlinet stigende forløb.

Der er også udarbejdet tabeller for samhørende værdier af svangerskabets varighed og henholdsvis circumferentia fronto-occipitalis, suboccipito-bregmatica, placentas vægt og det postnatale vægttab.

For hver klasse af de to hovedmål er beregnet middelværdi for svangerskabets varighed samt spredning, skråhed og kurtose med standarddeviationer. Beregningerne er foretaget for piger og drenge hver for sig. Beregningsresultaterne er anført i tabeller og er afbildet grafisk på tilsvarende måde som ved fødselsvægt og længde. For disse tabeller og kurver gælder tilsvarende forbehold som ovenfor anført for fordelinger af længden.

For hver klasse af placentavægt og postnatalt vægttab er beregnet medianen for svangerskabets varighed. Beregningsresultaterne er anført i tabelform og illustreret grafisk.

Der er endelig opstillet tabeller over antallet af tilstedeværende præmaturitetstegn som funktion af svangerskabets varighed for det samlede observationsmateriale og for drenge og piger hver for sig. Observationsresultaterne er opstillet grafisk, og der er opstillet figurer, af hvilke det forventelige antal præmaturitetstegn ved given gestationsalder kan aflæses.

Afhandlingens næste afsnit omhandler fremgangsmåden ved de stedfundne beregninger.

Først omtales den modificerede χ^2 -test, som har fundet anvendelse ved sammenligning af svangerskabsvarighedens fordeling hos drenge og piger indenfor de forskellige vægtgrupper. Det fremgår, at beregningerne er foretaget med desk-computer. Den herved anvendte formel og den deraf afledte kode er anført i afhandlingen. Den synes at være hentet fra firmaet Olivettis programbibliotek.

Derefter omtales beregning af middelværdi, spredning, skævhed og kurtose. Betydningen af sidstnævnte to størrelser beskrives lidt nøjere. Beskrivelsen af positiv og negativ skævhed er dog ikke helt entydig. Der anføres ikke formler for de beregnede standarddeviationer, men den ved beregningerne anvendte kode er anført i afhandlingen. Også disse beregninger er foretaget med desk-computer.

Resten af afhandlingen optages af en diskussion af de stedfundne undersøgelser på baggrund af et lille, men relevant uddrag af den foreliggende litteratur om emnet.

Først diskuteres fremgangsmåden ved indsamlingen af observationsmaterialet, idet relevansen af de kriterier, efter hvilke børn er frasorteret, dokumenteres ved henvisning til videnskabelige publikationer.

Forfatteren anfører, at der ikke ved bearbejdelsen af observations-

materialet er taget hensyn til eventuelle blødninger under svangerskabet og ej heller til placenta-anomalier. Forfatteren er opmærksom på, at forandringer af placenta kan forårsage vækstretardering hos fosteret, men har fundet, at journaloplysningerne om placenta gennemgående er for ufuldstændige til at tillade en nøjere vurdering af dette forhold.

Det anføres, at der ej heller er taget hensyn til moderens civilretslige stilling og sociale kår, uagtet at også disse faktorer vides at være af betydning for fosterets vækst. Videre er ikke taget hensyn til, om moderen var første- eller flere-gangesfødende og ej heller til moderens vægt forud for graviditeten. Det anføres i denne forbindelse, at ved vurdering af svangerskabets varighed ud fra fødselsvægt og længde vil en korrektion for moderens vægt forud for graviditeten ifølge en finsk undersøgelse i visse tilfælde kunne reducere afgrænsningen af den mulige svangerskabsvarighed med op til 20%.

Endelig bemærkes, at hverken moderens alder eller moderens legemshøjde er taget i betragtning, uagtet at det er beskrevet, at ældre mødre skulle have tendens til at føde lidt større børn end yngre mødre, og at mødre med ringe legemshøjde eventuelt har tendens til at føde små børn.

Forfatteren anfører derefter, at der er søgt foretaget en sammenligning mellem det sorterede observationsmateriale og børn af mødre, som var Rhesus-immuniserede eller led af præ-eclampsi med hensyn til fordelingen af svangerskabets varighed indenfor de forskellige vægtgrupper. Antallet af sådanne børn var imidlertid for ringe til, at χ^2 -test kunne gennemføres. Det er i denne forbindelse anført, at børn af mødre med præ-eclampsi forekom i et antal af 123, hvilket retteligt skal være 236.

I nærværende materiale er ikke påvist signifikant forskel mellem drenge og piger med hensyn til fordelingen af svangerskabets varighed indenfor de forskellige vægtgrupper, hvilket undersøgelsesresultat forfatteren sammenholder med andre undersøgelser. Det skulle således ikke være nødvendigt at behandle drenge og piger hver for sig. At forfatteren alligevel ved mange af de stedfundne vurderinger har behandlet de to køn hver for sig, begrundes i ønsket om at kunne foretage sammenligning med andre undersøgelsesmaterialer. Det anføres, at der er iagttaget forskel mellem drenge og piger med hensyn til fordelingen af svangerskabets varighed indenfor forskellige vægt-

grupper i flere observationsmaterialer omfattende alle vægtgrupper, men at børn med fødselsvægt under 2.800 gram er ret sparsomt repræsenteret i sådanne materialer, hvorfor de observerede forskelle ikke behøver at have gyldighed for sådanne børn.

I det følgende afsnit diskuterer forfatteren værdien af de registrerede journaloplysninger. Det påpeges, at nøjagtligheden af oplysninger om lidspunktet for sidste menstruation før graviditetens indtræden kan påvirkes af svigtende vilje eller evne hos moderen til at give rigtige informationer, af journalskriverens evne til at vurdere og formulere moderens oplysninger og endelig af selve journalens udformning. Forfatteren har dog ikke i observationsmaterialet iagttaget forhold, som tyder på en bestemt tendens i journaloplysningerne fra noget af de to indsamlingssteder.

Det anføres, at blandt de undersøgte parametre er kun fødselsvægten veldefineret. Barnets længde kan eventuelt påvirkes af en udviklet fødselssvulst eller deformation af hovedet efter en vanskelig fødsel, og tilsvarende gælder for de to hovedmål. Også vægten af placenta kan være behæftet med fejl.

Derefter omtales den usikkerhed af svangerskabets varighed, som kan henføres til ufuldstændigt kendskab til ovulationstidspunktet og dermed konceptionstidspunktet. Det anføres, at ovulationen oftest finder sted fjorten dage forud for næste ventede menstruation. Ved at tage dette i betragtning ved afgrænsning af svangerskabets varighed ud fra moderens menstruationsanamnese, vil grænserne for svangerskabets mulige varighed kunne indsnævres med to døgn.

I det følgende afsnit diskuteres undersøgelsesresultaterne på baggrund af foreliggende litteratur. Det bemærkes, at der i nærværende materiale i lighed med Engströms og Falconers store svenske observationsmateriale er iagttaget en lidt større spredning for fordelingen af svangerskabets varighed indenfor de forskellige vægtgrupper hos drenge end hos piger. Den mindste spredning findes imidlertid, når drenge og piger behandles under ét. Årsagen hertil er ifølge forfatteren sandsynligvis den, at antallet af observationer fordobles.

I et stort finsk observationsmateriale fandtes spredningen af svangerskabets varighed at vokse med aftagende fødselsvægt. Dette er også iagttaget i nærværende materiale, men dog således, at spredningen i de helt små vægtklasser atter aftager. Det anføres, at årsagen til, at dette ikke er iagttaget i det finske materiale, kan være, at der kun

indgår få børn i de små vægtklasser, hvilket vil kunne medføre en for stor spredning.

For børn med fødselsvægt under 1.500 gram er i nærværende materiale fundet en retlinet stigning for middelværdi og spredning af svangerskabets varighed med stigende fødselsvægt. Det kan dog ikke med sikkerhed afgøres, om stigningen virkelig er retlinet.

Forfatteren anfører, at kurver for middelværdien af svangerskabets varighed med stigende mål for hovedets omfang har et andet forløb end beskrevet af Hosemann. Denne forskel henfører forfatteren til det tidligere nævnte forhold, at afgrænsningen af nærværende materiale ved en fødselsvægt på 2.800 gram betinger et udvalg af andre metriske egenskaber, hvilket fortrinsvis vil være af betydning for de højeste vægtklasser i materialet og dermed også for de fordelinger, der iagttages hos børn med relativ høj gestationsalder.

I forbindelse med omtalen af svangerskabets varighed som funktion af hovedets størrelse nævner forfatteren muligheden for at nå til en mere præcis bestemmelse af svangerskabets varighed på grundlag af multiple regressionsanalyser omfattende såvel metriske egenskaber som eventuel forekomst af præmaturitetstegn hos barnet.

I det følgende afsnit diskuterer forfatteren under henvisning til den foreliggende litteratur den ofte drøftede antagelse af, at børn med fødselsvægt under 2.500 gram kan opdeles i to komponenter, af hvilke den ene udgøres af for tidligt fødte børn med fødselsvægt svarende til gestationsalderen, medens den anden omfatter vækstretarderede børn, født til terminen.

Forfatteren omtaler en af Hosemann fremsat hypotese, ifølge hvilken der forud for 8. lunarmåned kun fødes præmature børn, medens der i perioden 8.-11. lunarmåned fødes både præmature og mature børn og efter 11. lunarmåned kun mature børn. Der bliver herved en glidende overgang mellem præmature og mature børn.

Derefter omtales Engströms og Falconers svenske observationsmateriale. I dette materiale fandtes for børn med fødselsvægt under 2.800 gram videre grænser for svangerskabets varighed indenfor de forskellige vægtklasser end hidtil i Danmark formodet. Svangerskabsvarigheden i de forskellige vægtklasser fandtes tilnærmet normalfordelt med tendens til positiv skævhed ved lavere vægtklasser.

Forfatteren påpeger, at de lave vægtklasser i det svenske materiale kun er repræsenteret ved et ringe antal børn, hvilket vil kunne fore

til, at der findes for store værdier for spredningen. De af forfatteren tegnede søjlediagrammer for fordelingen af svangerskabets varighed indenfor de forskellige vægt- og længdeklasser viser grænser for svangerskabets varighed, som kun i mindre grad overskrider de hidtil i Danmark benyttede. Fordelingerne viser ingen signifikant afvigelse fra normalfordelingen, og der er ikke fundet tendens til skævhed af fordelingerne.

Spredningen for svangerskabets varighed er fundet at tiltage jævnt fra de helt lave vægtklasser op til 1.500 gram-klassen for derefter atter at aftage med stigende fødselsvægt.

I forhold til det observationsmateriale, der er beskrevet i den ovenfor bedømte afhandling, forekommer der i nærværende materiale lidt færre børn med lav fødselsvægt og relativ høj gestationsalder og flere børn med lav fødselsvægt og lav gestationsalder.

Det kan til orientering oplyses, at inddragelse af de frasorterede børn af mødre med præ-eclampsi og fornyede beregninger på nærværende materiale ikke fører til væsentlige ændringer af beregningsresultaterne.

De observerede fordelinger af svangerskabets varighed indenfor de forskellige vægtklasser må ifølge forfatteren som helhed beskrives som éntoppe. Toppunktet er for de høje vægtklasser forskudt imod normal svangerskabsvarighed. Med aftagende fødselsvægt aflades fordelingerne for derefter atter at blive éntoppe, men nu med et toppunkt, som er forskudt imod en kort svangerskabsvarighed. Forfatteren finder dette vel foreneligt med Hosemanns hypotese.

Forfatteren er således mest tilbøjelig til at antage, at fordelingen af svangerskabets varighed indenfor de forskellige vægt- og længdeklasser er éntoppet, men tør dog ikke udelukke muligheden for, at de kan være bimodale.

Der omtales derefter sammenhængen mellem svangerskabets varighed og placentas vægt. Kurven for medianen for svangerskabets varighed som funktion af placentas vægt er først svagt stigende og forløber derefter nogenlunde vandret. Den afviger derved fra det af andre undersøgere fundne jævnt stigende S-formede forløb, hvilket forfatteren henfører dels til det begrænsede antal observationer (1.128) og dels til materialets afgrænsning ved fødselsvægten 2.800 gram. Den påviste sammenhæng mellem svangerskabets varighed

og placentas vægt for lave værdier af placentavægten anses at være for ringe til at kunne tillægges praktisk betydning.

Derefter omtales sammenhængen mellem svangerskabets varighed og det postnatale vægttab. Kurven for medianen for svangerskabets varighed som funktion af det postnatale vægttab afspejler i sit forløb en svag tendens til et øget postnatalt vægttab for aflagende gestationsalder. Sammenhængen anses dog for at være for ringe til at have praktisk betydning.

Endelig omhandles sammenhængen mellem svangerskabets varighed og forekomsten af de fem registrerede, almindeligt anvendte præmaturitetstegn. At de er almindeligt anvendt, anser forfatteren for en fordel. Mere omfattende og effektive kliniske præmaturitetsundersøgelser kræver særlig klinisk erfaring.

Forfatteren har i tabeller for drenge og piger hver for sig og for det samlede materiale anført antallet af børn med hvert af de fem præmaturitetstegn stillet overfor børnenes gestationsalder. Tabellerne oplyser også det samlede antal præmaturitetstegn hos hvert af børnene.

Af disse tabeller fremgår, at det samlede antal præmaturitetstegn viser bedre sammenhæng med gestationsalderen end hvert af præmaturitetstegnene taget for sig. Blandt børn med en gestationsalder på 32 uger besidder halvdelen samtlige fem præmaturitetstegn, blandt børn med en gestationsalder mindre end 27 uger findes de fem præmaturitetstegn hos samtlige. Forfatteren har tegnet figurer, af hvilke det forventelige antal præmaturitetstegn for hver given gestationsalder kan aflæses. Der er tegnet figurer for drenge og piger hver for sig og for de to køn taget under ét.

Afhandlingen afsluttes med et lille resumé. Antallet af fraserterede børn er her anført som 1.079, hvilket skal være 1.029.

Afhandlingen må sammenfattende bedømmes således, at forfatteren indledningsvis klart definerer de anvendte kliniske og metriske begreber og derefter giver en omhyggelig redegørelse for indsamlingen og bearbejdelsen af det store observationsmateriale. Observationsresultater og resultaterne af de omfattende statistiske beregninger meddeles derefter i en serie udtømmende tabeller og instruktive figurer, hvorefter metode og undersøgelsesresultater diskuteres i relation til den foreliggende litteratur på relevant og saglig forsvarlig måde og da således, at den betydelige informative værdi af det fremlagte omfattende og velbearbejdede materiale umiddelbart fremgår.

Forfatteren har med denne afhandling på tilfredsstillende og frugtbart måde løst den stillede opgave og har herved vist åbenbare evner for videnskabelig forskning parret med stor arbejdssevne og sund kritisk sans. De stedsfundne undersøgelser vil i givet fald kunne danne udgangspunkt for et videregående videnskabeligt værk om det behandlede emne.

III.

Den under mærket »Præmaturus« fremsendte afhandling er på 117 maskinskrevne sider kvart med 109 litteraturhenvisninger. 47 sider optages helt af tabeller og figurer.

Afhandlingens første del er på 69 sider, af hvilke 33 sider optages helt af figurer og tabeller. Denne del af afhandlingen omhandler sammenhængen mellem svangerskabets varighed og henholdsvis fødselsvægt, længde og hovedomfang samt testes' og labia's forhold.

Det første afsnit rummer en kortfattet gennemgang af foreliggende litteratur om emnet. Først diskuterer forfatteren ganske kort begrebet maturitet. Derefter omtales forskellige metoder til bestemmelse af svangerskabets varighed. Først omtales bestemmelsen af svangerskabsvarigheden ud fra fødselsvægten, idet forekomsten af vækstretardation nævnes, og der omtales en række faktorer og patologiske tilstande med indflydelse på fødselsvægten. Som eksempel på en føtal faktor nævnes kromosomanomalier.

Derefter omtales bestemmelse af svangerskabets varighed ud fra længde, hovedomfang og andre metriske egenskaber, ligesom kliniske maturitetsundersøgelser, undersøgelse for føtalt hæmoglobin samt elektroencefalografiske undersøgelser nævnes.

Videre omtales neurologisk undersøgelse af nyfødte børn. Det anføres, at mange faktorer kan påvirke et nyfødt barns neurologiske status, og der gives på grundlag af den foreliggende litteratur en lidt nøjere redegørelse for en række sådanne fysiologiske og patologiske faktorer.

I det følgende afsnit omtaler forfatteren det undersøgte observationsmateriale. Det oplyses at være uddraget af et større, i anden anledning indsamlet videnskabeligt materiale omfattende alle børn, født på Rigshospitalets fødeafdeling i perioden september 1959–december 1961. For sådanne børn blev optaget særlig omhyggelig anamnese, og børnene blev underkastet forskellige specialundersø-

gelse, herunder også neurologisk undersøgelse, og resultaterne blev registreret i specielle kodejournaler.

Forfatteren har af disse kodejournaler uddraget dem, som vedrører børn med fødselsvægt under 2.800 gram og har foretaget en hukortanalyse af journalernes oplysninger.

Det således tilvejebragte observationsmateriale omfatter 793 drenge og 1.026 piger. I materialet er ikke medtaget børn, som ikke var levendefødte og ej heller tvillinger, trillinger eller børn med sværere misdannelser. Der blev ej heller medtaget børn, for hvilke der ikke forelå brugelige oplysninger om tidspunktet for barnemoderens sidste menstruation før barnets fødsel samt om fødselsvægten og længden.

Børn af mødre med uregelmæssig menstruation samt børn af mødre, for hvilke der kun forelå omtrentlig tidsfæstelse af den sidste menstruations første dag blev medinddraget i observationsmateriale.

Forfatteren har ønsket at belyse, om den beregnede svangerskabsvarighed indenfor disse to kategorier af børn afviger fra den, som forekommer i det øvrige materiale. Forfatteren sammenligner dog ikke fordelingerne af svangerskabets varighed indenfor de tre grupper af børn, men beregner i stedet middeltal og spredning, først for det samlede materiale, derefter for det samlede materiale med fradrag af børn af mødre med uregelmæssig menstruation, derefter for det samlede materiale med fradrag af børn af mødre, hvis menstruationsanamnese var uklar samt endelig for det samlede observationsmateriale med fradrag af begge disse to grupper af børn. Forfatteren finder, at middelværdi og spredning for svangerskabets varighed indenfor de fire således formede fordelinger er indbyrdes overensstemmende og drager deraf den slutning, at den beregnede svangerskabsvarighed kun i ringe grad er påvirkelig af afvigende menstruationsanamnese.

Den beskrevne fremgangsmåde for sammenligning af de tre fordelinger må betegnes som ukorrekt og lidet følsom.

Det anføres dernæst, at svangerskabsvarigheden i nærværende arbejde er beregnet ud fra et kalkuleret konceptionstidspunkt. Fra svangerskabsvarigheden regnet fra sidste menstruations første dag er fradraget menstruationscyklus' længde, og hertil er lagt fjorten dage.

I det følgende afsnit meddeles resultatet af de stedfundne vurderinger af observationsmateriale. Først anføres i en tabel middel-

værdi og spredning for svangerskabets varighed som funktion af fødselsvægten, idet der her er regnet med 100 gram-vægtklasser. Drengene og piger er behandlet hver for sig. Af tabellen fremgår også det samlede antal observationer indenfor hver vægtklasse, og det fremgår, at antallet af observationer indenfor hver af vægtklasserne under 1.500 gram er mindre end 20 og indenfor hver af vægtklasserne under 2.000 gram er mindre end 32. Nogen begrundelse for at opdele et begrænset observationsmateriale i så fine vægtklasser giver forfatteren ikke. Den fine opdeling betinger imidlertid, at de anførte værdier for middelværdi og spredning for børn i de lavere vægtklasser kun kan anses for orienterende, hvilket forfatteren da også bemærker.

De observerede fordelinger, som danner grundlag for de stedfundne beregninger, er intetsteds anført i afhandlingen. I et til afhandlingen føjet lille supplement findes de observerede fordelinger imidlertid anført i en tabel, men materialet er her opdelt i 200 gram-grupper.

Der er derefter for drenge og piger hver for sig optegnet udjævnedes kurver over middelværdien af svangerskabets varighed som funktion af fødselsvægten. Der er på figurerne også tegnet udjævnedes kurver for værdier af svangerskabets varighed svarende til middelværdi $\pm 2^{1/2}$ \times spredningen. Det er ikke anført, ved hvilken metode kurverne er udjævnet.

Der er derefter for drenge og piger hver for sig optegnet udjævnedes kurver, der viser forløbet af henholdsvis 1% og 99%-fraktilerne for svangerskabets varighed som funktion af fødselsvægten. Forfatteren anfører, at disse kurver er tegnet på grundlag af kumulerede fordelinger af svangerskabets varighed indenfor de forskellige vægtklasser. Disse fordelinger er imidlertid ikke anført i afhandlingen, og det er ej heller meddelt, hvorledes udjævningen af kurverne er foretaget.

Der er derefter foretaget sammenligning med et af Engström og Falconer indsamlet stort svensk observationsmateriale samt med de fordelinger, der tidligere har fundet anvendelse i Danmark ved avlingstidsbestemmelse for børn med fødselsvægt under 2.800 gram. Fordelingerne er illustreret ved en udefra kommende figur, hvis indtegnede symboler dog ikke forklares nærmere. De fra denne figur afledte 1% og 99%-fraktiler for svangerskabets varighed som

funktion af fødselsvægten er derefter indtegnet på en figur sammen med de af forfatteren fastlagte fraktiler, som findes at ligge indenfor de svenske for vægtklasser under 1.800 gram, medens 99°/_o-fraktilen ligger over den svenske for højere vægtklasser. På figuren er den af forfatteren fastlagte kurve for middelværdien af svangerskabets varighed som funktion af fødselsvægten indtegnet, hvorimod forløbet af den tilsvarende svenske kurve ikke er anført.

Der er derefter for piger og drenge hver for sig tegnet figurer, som viser forløbet af de af forfatteren fastlagte 1°/_o- og 99°/_o-fraktiler i forhold til de tidligere i Danmark anvendte. Disse ligger indenfor forfatterens fraktiler for alle vægtklasser over 1.200 gram.

Forfatteren påpeger, at det egentlig var at vente, at grænserne for svangerskabets varighed indenfor de lavere vægtklasser skulle være videre i nærværende observationsmateriale end i det svenske, som er ret kraftigt sorteret med henblik på at udskyde patologiske tilfælde. At forfatteren finder videre grænser end de svenske for svangerskabets varighed ved vægtklasser over 2.200 gram, henfører forfatteren til dette forhold.

Forfatteren anfører derefter, at svangerskabsvarigheden som funktion af fødselsvægten efter forfatterens beregninger kan fastlægges som middelværdien for den pågældende vægtklasse 51 dage og mener derfor, at de tidligere i Danmark anvendte grænser for svangerskabets varighed indenfor de lavere vægtklasser må anses at være for snævre.

Der foretages derefter en ganske tilsvarende vurdering af svangerskabets varighed som funktion af børnenes længde. Værdier for middelværdi og spredning for svangerskabets varighed er anført for drenge og piger hver for sig som funktion af barnets længde ved fødslen. Der er her anvendt 1 cm-længdeklasser. Antallet af observationer indenfor hver vægtklasse er også anført i tabellen. Det fremgår, at der for hver længdeklasse under 39 cm er mindre end femten børn. Forfatteren anfører ikke nogen begrundelse for at foretage en så fin opdeling af materialet.

De observerede fordelinger, som har dannet udgangspunkt for de stedfundne beregninger, er ikke anført i afhandlingen, men er anført i tabelform i et til afhandlingen føjet supplement.

På grundlag af de stedfundne beregninger er for drenge og piger

hver for sig tegnet udjævnedede kurver for middelværdien af svangerskabets varighed som funktion af længden. På figurerne er også indtegnet udjævnedede kurver for værdier af svangerskabets varighed svarende til en middelværdi $\pm 2^{1/2} \times$ spredningen.

Overfor de tabeller og kurver, der belyser svangerskabets varighed som funktion af barnets længde, må tages det udtrykkelige forbehold, at de kun har gyldighed for børn med fødselsvægt under 2.800 gram, idet afgrænsningen af observationsmaterialet ved denne fødselsvægt vil belinge et udvalg af børnenes længde, et forhold, som fortrinsvis vil være af betydning ved de høje vægtklasser og dermed også ved de relativt høje værdier af svangerskabets varighed.

Der er derefter foretaget en tilsvarende vurdering af svangerskabets varighed som funktion af hovedets omfang. Der er også her beregnet middelværdi og spredning for drenge og piger hver for sig som funktion af hovedets omfang. Materialet er her opdelt i 1 cm-klasser, hvilket forekommer rimeligt under hensyn til observationsmaterialets størrelse.

Der er derefter tegnet udjævnedede kurver for middelværdien af svangerskabets varighed som funktion af hovedomfanget, og der er på figurerne også indtegnet kurver for værdier for svangerskabets varighed, svarende til middelværdien $\pm 2^{1/2} \times$ spredningen. Også her må der imidlertid tages forbehold overfor kurvernes form ved højere værdier af svangerskabets varighed.

Det anføres dernæst, at der i det observerede materiale ikke er iagttaget signifikant forskel mellem middelværdier for fødselsvægt, længde og hovedomfang hos de to køn.

I den hensigt at undersøge, om vækstretdation har indflydelse også på barnets længde og hovedomfang, opstiller forfatteren tre grupper af børn, nemlig 151 børn med en gestationsalder fra 37 til 39 uger og en gennemsnitlig fødselsvægt på 2.320 gram, 146 børn med en gestationsalder på 33 uger og en gennemsnitlig fødselsvægt på 2.320 gram og endelig 69 børn med gestationsalder på 32-33 uger og gennemsnitlig fødselsvægt på 2.700 gram. For disse tre grupper børn er i tabelform anført spredningen på fødselsvægten samt middelværdi og spredning for længden og for et let reduceret antal børn ligeledes middelværdi og spredning for hovedomfanget. Det findes, at for de to grupper af børn med samme gennemsnitlige fødselsvægt, findes også middelværdien for længde og hovedomfang overens-

stemmende, medens gruppen af børn med højere fødselsvægt samtidig har højere middelværdier for længde og hovedomfang. Forfatteren drager heraf den slutning, at vækstreardation reducerer såvel fødselsvægten som længden og hovedomfanget, hvorfor længde og hovedomfang ikke vil kunne benyttes til at skelne præmature børn med vægt svarende til gestationsalderen fra vækstrearderede børn med samme fødselsvægt, men højere gestationsalder. Den anvendte fremgangsmåde ved vurderingen må betegnes som primitiv og udtømmer ikke observationsmaterialeets informative værdi.

Der er derefter foretaget en undersøgelse af testes' og labia's forhold som funktion af svangerskabets varighed. Det fandtes, at ved en gestationsalder på 28 uger havde 80% af drengene begge testes i scrotum, medens ved en gestationsalder på 38 uger kun 50% af pigerne havde labia minora dækket af labia majora. De observerede frekvenser er anført i form af søjlediagrammer, men de observerede tal er intetsteds anført i afhandlingen.

I den hensigt at belyse, om vækstreardation har indflydelse på udviklingen af genitalia, er foretaget en opgørelse af de tre ovenfor opstillede grupper af børn. Resultatet er anført i tabelform. I tabellen er den tidligere som gruppe 1 betegnede klasse af børn anført som gruppe 3. Det påvises herved, at i de to grupper af piger med samme gestationsalder dækker labia majora oftere labia minora hos den gruppe, som har høj gennemsnitlig fødselsvægt. Det bør iøvrigt bemærkes, at de anførte gennemsnitlige fødselsvægte for de tre grupper af piger næppe kan være de observerede, men er de, som gælder for piger og drenge tilsammen indenfor hver af de tre grupper.

Forfatteren giver herefter en på foreliggende litteratur baseret beskrivelse af femten elementer i den neurologiske specialundersøgelse af nyfødte børn, og der meddeles i femten tabeller observationsdata for det i anden anledning undersøgte observationsmateriale omfattende godt 1.500 børn. Der er i tabellerne anført undersøgelsesresultater, dels for børnene under ét og dels for børn med gestationsalder på henholdsvis 26, 30, 34, 38 og 42 uger, samt endelig resultater for de tre ovennævnte grupper af børn.

Hver af de undersøgte egenskaber beskrives omhyggeligt, og de i tabellerne observerede frekvenser kommenteres.

Tabellerne er således opstillet, at der øverst anføres det antal børn, der indgik i den oprindelige, i anden anledning foretagne under-

søgelse. Dernæst anføres undersøgelsesresultaterne for børn af de ovennævnte udvalgte gestationsaldre samt for de tre specielle grupper af børn, forfatteren har opstillet. Resultaterne anføres med gradsbetegnelser. Af ikke nærmere beskrevne årsager er der imidlertid udsendt et varierende antal børn ved undersøgelsen for forskellige egenskaber, hvorved antallet af observationer indenfor de forskellige grupper af børn bliver mindre end antallet af undersøgte børn i pågældende gruppe. Dette i sig selv forvirrende forhold forværres imidlertid yderligere derved, at antallet af observationer i de forskellige aflæsningsgrupper er beregnet i procent af det oprindelige antal undersøgte børn. De anførte procenter bliver derved ikke nogen helt korrekt angivelse af observationernes fordeling indenfor de forskellige aflæsningsklasser. Det fremgår ikke, hvorfor forfatteren har undladt at rette procentsatserne ind efter det refererede antal observationer.

Disse tabeller rummer megen information, men forfatteren når dog efter gennemgang af samtlige femten tabeller til den opfattelse, at udviklingen af reflekser og muskeltonus sker gradvis fra en gestationsalder under 30 uger og op til terminen, uden at der forekommer nogen egentlig tærskel hverken for de enkelte reflekser og reaktioner taget for sig eller for deres samlede sum. Bedømmelsen af et barn på dette grundlag kræver klinisk erfaring og vanskeliggøres derved, at undersøgelsesresultaterne er påvirkelige af patologiske tilstande hos barn eller moder og kan påvirkes af mange uvedkommende faktorer.

Forfatteren anfører som konklusion af afhandlingens første del, at hverken fødselsvægt, længde eller hovedomfang er velegnede kriterier til bestemmelse af svangerskabets varighed, idet disse indbyrdes korrelerede egenskaber er påvirkelige af forskellige uvedkommende faktorer hos moder og barn. Ej heller undersøgelse af genitalia externa er velegnet til bestemmelse af svangerskabets varighed, og skønt resultatet af neurologiske undersøgelser af nyfødte tilsyneladende ikke påvirkes af vækstretardation, er de til gengæld følsomme for mange andre uvedkommende forhold. Der består derfor behov for udvikling af en mere velegnet metode til bestemmelse af svangerskabets varighed.

Denne konklusion danner udgangspunkt for afhandlingens andet afsnit, som vedrører sammenhængen mellem svangerskabets varighed og nerveledningshastigheden hos nyfødte. På grundlag af fore-

liggende litteratur om dette emne giver forfatteren en klar og udførlig redegørelse for andre undersøgers observationer og finder herved vægtige holdepunkter for at antage, at nerveledningshastighed hos børn er korreleret til gestationsalderen og relativt upåvirkelig af vækstretardation, ligesom forøgelsen af nerveledningshastigheden ved stigende gestationsalder er den samme, hvad enten barnets udvikling sker extrauterint eller intrauterint.

Med udgangspunkt i denne antagelse har forfatteren foretaget undersøgelse af nerveledningshastighed hos nyfødte på et materiale bestående af 23 børn med fødselsvægt under 2.800 gram og gestationsalder fra 32 til 42 uger samt en kontrolgruppe omfattende 13 børn, født efter 40 ugers gestationstid og med normal fødselsvægt.

De 23 børn i forsøgsmaterialet var indlagt på neonatalafdelingen på Rigshospitalets børneafdeling.

Forfatteren meddeler i to tabeller udførlige data for samtlige 36 undersøgte børn og giver derefter en nøjere redegørelse for princippet for måling af nerveledningshastigheden. Der redegøres nøje for barnets placering og andre forsøgsbetingelser, og der gives derefter en redegørelse for det anvendte apparatur og undersøgelsens nøjere metode. Det fremgår, at stimulationselektroderne var rustfri stål-nåle, isoleret med lak, og at de blev anbragt med 1,3 cm's afstand i nærheden af nervus ulnaris ved håndleddet med anoden proximalt og katoden distalt, medens der til afledning af muskelaktionspotentialet blev som different elektrode benyttet en fin ståltråd, der ved hjælp af en mantouxkanyle blev placeret intermuskulært i hypotenar, medens den indifferente afledningselektrode bestod af en kobbertråd omviklet med flonel fugtet i saltvand og var anbragt på den distale phalanx af tredje finger.

Målingen af afstanden mellem stimulationspunkterne blev foretaget ved fire gange gentagen måling, svarende til en usikkerhed på højst $\pm 0,5$ mm. Eksempler på resultatet af sådanne målinger er anført i tabelform.

Yderligere er redegjort for de ved forsøgene foretagne temperaturmålinger af huden, og det anføres, at der ved undersøgelse af kontrolmaterialet ikke fandtes nogen signifikant sammenhæng mellem nerveledningshastigheden og hudtemperaturen.

Det oplyses, at den samlede usikkerhed ved bestemmelse af nerveledningshastigheden er ca. $\pm 8\%$.

Der omtales sluttelig den usikkerhed, der må tillægges mødrenes menstruationsanamnese, og der nævnes derefter de metoder, der har været fulgt ved den statistiske bearbejdelse af undersøgelsesmaterialet. Det drejer sig om beregning af korrelationskoefficienter og regressionslinier samt vurdering af resultaternes signifikans, hvortil er anvendt statistiske standardmetoder.

I det følgende afsnit meddeles resultatet af de stedfundne undersøgelser. Der er i afhandlingen meddelt resultatet af bestemmelsen af nerveledningshastighed for hvert af de undersøgte børn.

For undersøgelsesmaterialet fandtes hastigheder, varierende fra 18 til 30 m pr. sekund, medens der for kontrolgruppen fandtes nerveledningshastigheder fra 26 til 33 m pr. sekund.

Ved vurderingen af nerveledningshastigheden som funktion af svangerskabets varighed fandtes en klart signifikant korrelationskoefficient på 0,65 og en regressionskoefficient på 1,14. En enkelt af observationerne fandtes at afvige fra de øvrige. Der kan imidlertid anføres vægtige grunde for, at svangerskabets varighed for dette barn er forkert bestemt, hvorfor den statistiske vurdering dels er foretaget med og dels uden medinddragelse af dette barn.

Ved vurdering af nerveledningshastigheden som funktion af svangerskabets varighed i forsøgsgruppen og kontrolgruppen taget under ét fandtes en klart signifikant korrelationskoefficient på 0,77 og en regressionskoefficient på 1,24.

Forsøgsresultaterne er illustreret med diagrammer, på hvilke også den beregnede regressionslinie er indtegnet.

Ved vurdering af svangerskabets varighed som funktion af nerveledningshastigheden fandtes en signifikant korrelationskoefficient på 0,65 og en regressionskoefficient på 0,37. Også dette undersøgelsesresultat er illustreret med et diagram, idet dog figurteksten er ukorrekt, og der er sat en forkert benævnelse på abscisseaksen.

Der er derefter foretaget en vurdering af nerveledningshastigheden som funktion af fødselsvægten. Der findes her en signifikant korrelationskoefficient på 0,52. Imidlertid finder forfatteren, at regressionslinien er vandret. Dette er fejlagtigt. Fejlen fremkommer derved, at forfatteren har anført fødselsvægten i gram, men glemt at tage hensyn til, at regressionskoefficienten derved kommer til at udtrykke tilvæksten i nerveledningshastighed for 1 grams vægtforøgelse og derfor forventelig er af ringe størrelse. Dens korrekte værdi er 0,0082.

Dette vil imidlertid på det tegnede prikdiagram modsvare en hældning på knap 45° , således at regressionslinien retteligt tegnet illustrerer en tydelig og signifikant sammenhæng mellem fødselsvægt og nerveledningshastighed.

På grundlag af den fejlagtige antagelse af et vandret forløb af regressionslinien slutter forfatteren imidlertid modsat de faktiske forhold, at nerveledningshastigheden ikke er afhængig af fødselsvægten.

Denne slutning efterprøver forfatteren ved af forsøgsmaterialet at danne to små grupper, den ene bestående af otte børn med en gennemsnitlig postmenstruel alder på 40 uger og en gennemsnitlig fødselsvægt på 2.290 gram, den anden bestående af syv børn med en gennemsnitlig postmenstruel alder på 35 uger og med en fødselsvægt på 2.200 gram. Forfatteren konstaterer, at den gennemsnitlige fødselsvægt i de to grupper er nær ens, medens nerveledningshastigheden i den første gruppe er 27 m pr. sekund, men i den anden gruppe 21 m pr. sekund. Forfatteren mener, at dette taler for manglende sammenhæng mellem nerveledningshastigheden og fødselsvægten.

Foretager man imidlertid en vurdering af førstnævnte gruppe af børn, findes indenfor denne gruppe, som udgøres af vækstreterede børn, en tydelig og signifikant sammenhæng mellem nerveledningshastigheden og fødselsvægten med en signifikant korrelationskoefficient på 0,72 og en regressionskoefficient 0,0187, hvori- mod der i den anden gruppe af børn, som udgøres af egentlige præmature, kun fandtes ringe sammenhæng mellem nerveledningshastigheden og fødselsvægten. Også her ledes forfatteren således til en forkert tolkning af undersøgelsesresultaterne.

Forfatteren anfører derefter, at der for de 8 vækstreterede børn med postmenstruel alder på gennemsnitlig 40 uger og fødselsvægt på gennemsnitlig 2.290 gram fandtes en nerveledningshastighed på gennemsnitlig 27 m pr. sekund, medens der for kontrolmaterialet af børn født til terminen fandtes en nerveledningshastighed på gennemsnitlig 30 m pr. sekund. Da forskellen på disse to gennemsnitlige hastigheder er signifikant, anser forfatteren, at det foreliggende materiale er i modstrid med andre undersøgelser, derved at nerveledningshastigheden er fundet forskellig for normalvægtige og vækstreterede børn af samme gestationsalder. Forfatteren har imidler-

tid ved denne vurdering undladt at tage i betragtning, at den gennemsnitlige postmenstruelle alder for de vækstreterede børn i materialet er 39,5 uger, medens den gennemsnitlige postmenstruelle alder af kontrolgruppen er 41 uger. Indsættes disse værdier i den af forfatteren fundne regressionsligning, findes, at en nerveledningshastighed på 27 m pr. sekund netop er det fra denne regressionsligning forventede ved en postmenstruel alder på 39,5 uger, medens kontrolbørnenes gennemsnitlige nerveledningshastighed på 30 m pr. sekund netop er den forventelige værdi ved en gestationsalder på 41 uger.

Det vil således fremgå, at forfatteren ved at begå en række elementære fejl under den statistiske bearbejdelse undgår at bemærke, at undersøgelsesresultaterne netop meget smukt følger sig, som af forfatteren forventet. Undersøgelsesresultaterne er således langt mere overbevisende og smukke, end af forfatteren formodet. Resultaterne af samtlige bestemmelser af nerveledningshastigheden samles om den af forfatteren beskrevne regressionslinie for nerveledningshastigheden som funktion af svangerskabets længde, således at forfatterens undersøgelsesresultater viser, at undersøgelse af nerveledningshastighed på værdifuld måde kan bidrage til bestemmelse af svangerskabets varighed og netop kan vise sig nyttig, hvor det gælder at adskille vækstreterede børn fra egentlig præmature.

Det må dog erindres, at svangerskabets varighed ved en sådan anvendelse skal ses som funktion af nerveledningshastigheden. Forfatteren har her fundet en regressionskoefficient på 0,37 svarende til, at regressionslinien for en vækst i nerveledningshastighed fra 18 m pr. sekund til 32 m pr. sekund kun spænder over en modsvarende variation af svangerskabets varighed fra 34 til 40 uger.

Resten af afhandlingen er viet en diskussion af undersøgelsesresultaterne. Da disse imidlertid viser en langt mere entydig sammenhæng mellem nerveledningshastighed og svangerskabets varighed end af forfatteren formodet, mister diskussionen i flere henseender sin aktualitet, idet det kan konstateres, at forfatterens undersøgelsesresultater er helt overensstemmende med dem, som er opnået af andre undersøgere.

Afhandlingen afsluttes af et appendix, i hvilket forfatteren på grundlag af foreliggende litteratur giver en fremstilling af nerveledningshastighedens relation til forskellige anatomiske forhold i nerve-

fibrene, herunder specielt relationen til den ydre fiberdiameter, til axondiameteren og til internodallængden. Dette appendix udgør et værdifuldt supplement til forfatterens fremstilling af de stedfundne undersøgelser over nerveledningshastighedens sammenhæng med svangerskabets varighed.

Afhandlingens første del må sammenfattende vurderes således, at forfatteren efter en kortfattet fremstilling af emnet baseret på foreliggende litteratur giver en redegørelse for tilvejebringelsen af det undersøgte observationsmateriale, der har foreligget i form af kodejournaler udfærdiget til andet formål. Forfatteren foretager herefter en nødtørftig og lidet intens bearbejdelse af observationsresultaterne og giver derefter en udførlig redegørelse for de i kodejournalerne nedfældede resultater af neurologisk specialundersøgelse af nyfødte, hvilke resultater dermed bringes i relation til nærværende emne.

Afhandlingens anden del må bedømmes således, at forfatteren efter en udførlig og kompetent fremstilling af emnet støttet på et solidt kendskab til den foreliggende litteratur giver en udførlig redegørelse for de stedfundne undersøgelser med klar og udførlig angivelse af undersøgelsesdata. Ved den statistiske bearbejdelse af undersøgelsesmaterialet begår forfatteren imidlertid elementære fejl og slører derved den informative værdi af sine meget værdifulde undersøgelsesresultater.

Skønt første del af afhandlingen kun i utilstrækkelig grad belyser den stillede opgaves emne, og skønt afhandlingens anden del er behæftet med indlysende mangler, har forfatteren ved de stedfundne undersøgelser tilvejebragt et værdifuldt erfaringsmateriale til belysning af en ikke hidtil i Danmark undersøgt sammenhæng indenfor den stillede opgaves ramme. Forfatteren har dermed besvaret den stillede opgave på en værdifuld omend ikke helt tilstrækkelig måde og har hermed vist evne til at gennemføre teknisk vanskelige, kliniske undersøgelser. Forfatterens observationsmateriale kan danne grundlag for en værdifuld publikation og vil kunne danne udgangspunkt for et større videnskabeligt værk over beslægtede emner.

IV.

Den under mærket »GOH« fremsendte afhandling er på 51 sider kvart med 52 litteraturhenvisninger.

Afhandlingen bygger på et observationsmateriale omfattende 404 børn med fødselsvægt under 2.800 gram hidrørende fra et centralsygehus i Jylland.

Af afhandlingens første kapitel fremgår, at det ved retrospektiv undersøgelse baseret på journaloplysninger hidrørende dels fra centralsygehusets børneafdeling og dels fra den obstetriske afdeling er søgt belyst, hvilken sammenhæng der består mellem nyfødte børns gestationsalder, fødselsvægt, længde og evt. biokemiske karakteristika ved blodet på den ene side og børnenes maturitet målt ved mortaliteten på den anden side.

Materialet anføres kun at omfatte et udsnit af de børn, der blev født på centralsygehuset indenfor observationsperioden. Det fremgår, at materialet også omfatter tvillinger og trillinger.

Der anføres tal til belysning af forholdene indenfor det pågældende amt, i hvilket der indenfor en årrække er konstateret en frekvens af børn med fødselsvægt mindre end eller lig med 2.500 gram på 5,9% af samtlige levendefødte i amtet. I nærværende materiale indgår 314 børn med fødselsvægt mindre end eller lig med 2.800 gram, hvilket udgør godt 23% af de 1.349 børn i denne vægtklasse, som fødtes i amtet i observationsperioden 1962-1968.

I afhandlingens andet kapitel er foretaget en opdeling af undersøgelsesmaterialet efter svangerskabets varighed bedømt på grundlag af moderens menstruationsanamnese. Grubrebredden er 4 uger. Indenfor hver gruppe er beregnet gennemsnit og variationsbredde for svangerskabsvarighed, fødselsvægt og længde, ligesom der er gjort rede for mortaliteten.

Der er udarbejdet et illustrativt søjlediagram, som viser fordelingen af børn som funktion af svangerskabets varighed. I diagrammet er også indtegnet en kurve, der angiver den observerede mortalitet som funktion af svangerskabsvarigheden. Kurven forløber jævnt faldende med stigende svangerskabsvarighed fra 100% for de helt præmature til ganske lave værdier for børn født til terminen.

For det samlede materiale viser svangerskabsvarigheden et én-toppet forløb med svag negativ skævhed. Denne fordeling må som af

forfatteren påpeget ses i forbindelse med observationsmaterialets afgrænsning ved fødselsvægten 2.800 gram.

De observerede gennemsnitsværdier for fødselsvægten indenfor de forskellige klasser af svangerskabsvarighed er vurderet med hensyn til beliggenhed i forhold til percentiler for fødselsvægten som funktion af svangerskabets varighed i et amerikansk og et stort svensk observationsmateriale.

Med stigende svangerskabsvarighed findes en voksende tendens til lav placering af de i nærværende materiale observerede gennemsnit af fødselsvægten, et forhold forfatteren henfører til materialets afgrænsning opadtil efter et vægtkriterium.

Gennemsnitsværdierne for fødselsvægt fandtes mere perifert placeret i det svenske observationsmateriale end i det amerikanske, hvilken omstændighed forfatteren henfører til en stedfunden strengere sortering af det svenske materiale med udelukkelse af børn, hvis mødre frembød forhold, som vides at kunne reducere fødselsvægten.

I afhandlingens tredje kapitel er de undersøgte børn opdelt efter børnenes længde. Der er her anvendt 1 cm-grupper. Indenfor hver gruppe af børn er beregnet gennemsnit af fødselsvægten og svangerskabets varighed, ligesom der er redegjort for mortaliteten.

Der er udarbejdet et instruktivt søjlediagram, som viser børnenes fordeling som funktion af deres længde ved fødslen. Også her findes en éntoppet fordeling med negativ skævhed og med påfaldende brat fald imod værdier over 50 cm.

Der er indtegnet en kurve, som viser mortaliteten indenfor de forskellige længdeklasser. Kurven viser et relativt brat fald fra værdier nær 100% for længder mindre end 37 cm til de højeste længdeklasser.

Forfatteren anfører, at det har været vanskeligt at opnå tilstrækkeligt gode oplysninger vedrørende tidspunktet for moderens sidste menstruation før fødslen, men at dette dog er lykkedes i samtlige tilfælde, hvilket vistnok må anses for enestående.

En interessant oplysning er, at i det samlede materiale forekom kun 2 kvinder, der mente at vide, hvornår de havde konciperet.

Forfatteren omtaler også vanskeligheden ved at opnå tilstrækkeligt nøjagtige målinger af børnenes længde. Sådanne målinger er vanskelige at foretage helt præcist, og de anvendte måleapparater er ikke altid de bedste. Forfatteren nærer derfor større tillid til vur-

deringer af maturiteten ud fra fødselsvægten. Det anføres dog på grundlag af forløbet af mortalitetskurven som funktion af børnenes længde, at en længde på over 50 cm synes at være et udmærket maturitetstegn.

I afhandlingens fjerde kapitel, der også er det mest omfattende, foretager forfatteren en opdeling af observationsmaterialet efter fødselsvægt. Der anvendes 500 gram-grupper, af hvilke forekommer fem.

For hver af de fire vægtgrupper under 2.500 gram er udarbejdet en udførlig tabel, som for drenge og piger hver for sig og for de to køn under ét samt for forskellige grupper af børn anfører gennemsnit og variationsbredde for fødselsvægt, fødselslængde, svangerskabsvarighed, Apgar-point, serum-prothrombin, blodglucose, urin-17-ketesteroider, dødelighed, gennemsnitlig levealder for de afdøde, varigheden af kuvøsebehandling, barnets nummer i søskendeflokken, moderens alder, højde og vægt, samt en karakteristik af milieu og fordeling på købstad, landsby, landdistrikt.

Materialets fordeling indenfor de forskellige vægtgrupper er illustreret ved et instruktivt søjlediagram, på hvilket også er anført mortalitetskurve dels for materialet som helhed og dels for tvillinger. Af søjlediagrammet fremgår også fordelingen af tvillinger indenfor de forskellige vægtgrupper.

Mortaliteten for tvillinger er for samtlige vægtgrupper over 1.000 gram fundet mindre end for enkeltfødte.

Indenfor samtlige vægtgrupper har forfatteren indtegnet kurver for den kumulative fordeling af gruppens børn indenfor 100 gram-grupper af fødselsvægten. Kurverne er indtegnet på sandsynligheds-papir og viser et retlinet forløb som udtryk for den observerede vægtfordelings tilnærmelse til normalfordelingen.

Forfatteren foretager en kritisk gennemgang af de indenfor hver 500 gram-gruppe af børn registrerede data og påpeger forskellige interessante forhold. For 1.001–1.500 gram-gruppen fandtes således ingen relation mellem forskellige patologiske tilstande hos mødrene og børnenes mortalitet, som var af overensstemmende værdi for sunde og syge mødre.

Indenfor de forskellige vægtgrupper foreligger der udførlige oplysninger om dødsårsager og helbredsforløb. Også den iagttagne blodtypefordeling indenfor ABO- og Rh-systemet er registreret.

I afhandlingens femte og afsluttende kapitel giver forfatteren en afrunding af sin karakteristik af det undersøgte observationsmateriale.

Observationsmaterialets begrænsede størrelse betinger en reservation med hensyn til gyldigheden af frekvenser og konklusioner, men materialet har gennemgående vist forhold, som overensstemmer med andre undersøgeres erfaringer.

Det anføres således, at det i materialet er observeret, at dødsårsagerne for børn med fødselsvægt under 2.500 gram i 75⁰/₀-90⁰/₀ af tilfældene er lungekomplikationer, i 5⁰/₀-17⁰/₀ hæmorrhagia cerebri eller ruptur af falx cerebelli, evt. med konkurrerende lidelser. Dette overensstemmer helt med forholdene i andre lignende erfaringsmaterialer. For fødselsvægt over 2.500 gram forekommer disse dødsårsager ikke i nærværende materiale, også i overensstemmelse med andres erfaringer.

Forfatteren anfører, at børnene i nærværende materiale på trods af materialets afgrænsning ved et vægtkriterium dog føjer sig vel ind i finske nomogrammer for svangerskabets varighed som funktion af fødselsvægt og længde betragtet under ét. Forfatteren drager heraf den konklusion, at nyfødte finske børn må være mindre end danske, hvilket da også vides at være tilfældet.

Forfatteren afstår sluttelig fra på grundlag af eget materiale at forsøge at opstille lignende sammenhæng mellem fødselsvægt og længde og svangerskabets varighed og tilråder i stedet, at de opstillede tabeller og kurver i hvert foreliggende tilfælde konsulteres som led i det kliniske skøn over et nyfødt barns prognose med henblik på at overleve i eller udenfor hospital.

Afhandlingen kan sammenfattende vurderes således, at forfatteren på et lille, men vel undersøgt observationsmateriale har gennemført en nøgtern og udførlig vurdering af sammenhængen mellem nyfødte børns mortalitet og svangerskabets varighed, fødselsvægten, længden og forskellige kliniske data, har meddelt undersøgelsesresultaterne på en klar og overskuelig måde og derefter har diskuteret disse og sammenholdt dem med andre undersøgeres erfaringer.

Som besvarelse af den stillede opgave har afhandlingen fået et andet sigte end det, der fremgår af opgavens ordlyd, men forfatteren har dog vist stor evne til ud af et kompliceret og uoverskueligt udgangsmateriale at aflede en betydelig sum af klart formulerede infor-

mationer og har derved vist evne til videnskabelig forskning parret med sans for overskuelig fremstilling.

Konklusion.

Efter således foretagen vurdering af de fire besvarelser af universitetets prisopgave i Medicin B for 1969 mener vi, at forfatterne til de under mærkerne »Pia« og »5/7« indleverede afhandlinger klart har gjort sig fortjent til at hædres med universitetets guldmedalje, medens de to under mærkerne »Præmaturus« og »GOH« indleverede besvarelser bygger på så rosværdig indsats, at de bør indstilles til accessit.

BENT FRIIS-HANSEN

HANS GÜRTLER

Ved navnekuverternes åbning viste forfatterne af de to førstnævnte afhandlinger sig at være henholdsvis cand. med. *Marie Fogh* og stud. med. *Birte Loft*, af de to sidstnævnte afhandlinger henholdsvis stud. med. *Anna Lise Kirkensgård Wagner* og cand. med. *Gerd Otto Hamann*.

MEDICIN C

Som besvarelse af Københavns Universitets prisopgave i medicin C for året 1969: »Der ønskes en undersøgelse af Madelungs deformitet (chondrodysplasia distalis radii) med henblik på frekvens, hereditet, pathogenese og prognose«, er der indkommet én besvarelse.

Besvarelsen mærket »SUS« omfatter ialt 87 sider, incl. indholdsfortegnelse, 19 tabeller, en stamtavle, 16 sider journaluddrag, 44 kopier af røntgenfilm, resumé og litteraturliste på 71 numre. Afhandlingens egentlige tekst omfatter 23 tæt maskinskrevne sider.

Teksten er klart opdelt i 4 hovedafsnit: I) Litteraturgennemgang, II) materiale og teknik, III) resultater og IV) diskussion, efterfulgt af en i 11 punkter opstillet liste over konklusioner.

I første afsnit påpeges, at sygdommen siden 1879 (Madelung) er beskrevet under mange synonyme, og at lignende deformiteter kan opstå efter traumer, infektioner og tumorer. Det konkluderes, at man må skelne skarpt mellem en ægte idiopatisk og uægte symptomatisk form, og at den ægte form kan opfattes som en sygdom sui generis.

Forfatteren afgrænser herefter emnet ved kun at behandle den ægte form af Madelungs deformitet, særlig med henblik på frekvens, hereditet, pathogenese og prognose.

De kliniske manifestationer omtales udførligt. Hos kvinder synes sygdommen at manifestere sig hyppigere end hos mænd (i forholdet ca. 3:1), og der omtales manifestationstidspunkt (omkring puberteten) og kliniske symptomer (smerter, bevægelsesindskrænkninger og deformitet). Det understreges, at man ofte finder underarmene påfaldende korte, og at radius findes buetformet krummet med konvexiteten dorsalt. Afgørende for diagnosen er røntgenundersøgelsen, og der opregnes 12 karakteristika, opstillet af Dannenberg et al. i 1939, men kun 3 regnes for sikre: 1. relativ og absolut forkortning af radius, 2. ulnart skrånende distal ledflade af radius og 3. pyramidalisation af proximale række carpalknogler. Det nævnes, at man i litteraturen ofte træffer på abortive tilfælde, at sygdommen ofte er ledsaget af andre knogledeformiteter, der hyppigt er subkliniske, og at en sjælden variant af Madelungs deformitet (typus inversus), karakteriseret ved dorsal forskydning af hånden og dislokation af capitulum ulnae volart, er beskrevet.

Frekvensen lader sig ud fra litteraturen kun vanskeligt bestemme, dels på grund af de kasuistisk prægede meddelelser, dels på grund af de mange abortive former. Der forekommer ikke populationsundersøgelser og veldokumenterede, systematiske undersøgelser af hospitalsmaterialer, og det understreges, at frekvensen må være større, end de spredte kasuistiske meddelelser i litteraturen lader formode.

Hereditær forekomst anføres at kunne påvises i 1/3 af tilfældene. Flere af de i litteraturen gennemgåede slægter tyder på, at der kan være tale om regulær autosomal dominant arvegang. Dog henvises til en enkelt familie, hvor en generation springes over. Ekspressiviteten angives at være mest udtalt hos kvinder. Det forhold, at Madelungs deformitet er beskrevet hos en kvinde med Turner's syndrom (karyotype XO), sætter yderligere den hereditære ætologi i relief.

Pathogenesen kan ifølge litteraturen stort set forklares ved en chondrodysplasi lokaliseret til extremitas distalis radii, hyppigst til den ulnare og volare del af epifysebrusken, sjældnere til de andre dele af epifysebrusken. De øvrige forandringer betragtes som sekundære.

Prognosen quo ad vitam bedømmes ud fra litteraturen som værende

god, og den sociale prognose synes også stort set at være god, idet det sjældent forekommer, at patienterne har måttet skifte erhverv. Heller ikke arthrose i håndleddene synes at optræde særlig hyppigt.

I et afsnit om Madelungs deformitet og dyschondrosteose redegøres for en sammenhæng mellem disse 2 sygdomme. Dyschondrosteosen er ifølge Leri et al. (1929 og 1931) karakteriseret ved dværgvækst på grund af for korte ekstremiteter og håndledsdeformitet, mindende om Madelungs deformitet. Mikromelien er karakteriseret ved, at de lange rørknogler er korte og plumpe, særligt svarende til de midterste segmenter af over- og underekstremiteter (mesomeli). Der synes ikke at være afgørende forskel på håndledsdeformiteten ved dyschondrosteose og Madelungs deformitet. Yderligere ses andre knogleforandringer som ved Madelungs deformitet.

Dyschondrosteose synes at være arveligt betinget, tilsyneladende med en autosomal dominant arvegang, og størst ekspressivitet hos kvinder. Det konkluderes, at Madelungs deformitet og dyschondrosteose har mange fælles træk, hvorfor den mulighed foreligger, at det er samme sygdom, og at Madelungs deformitet er en særlig manifestation af dyschondrosteosen.

Forfatterens materiale omhandle ialt 9 probander, indsamlet på ortopædiske hospitaler i Jylland. Heraf har den ene ikke villet lade sig undersøge. Kun hos den ene proband findes familiær forekomst, og denne familie er undersøgt nærmere. Den omfatter 78 medlemmer, hvoraf 6 er døde og 2 bosiddende i udlandet. De resterende 70 medlemmer og 23 ægtefæller er alle personligt undersøgt. En nærmere undersøgelse (herunder røntgenologisk) er foretaget på alle medlemmer fyldt 5 år og derover, dog ikke ægtefæller, hvis børn er 5 år gamle og derunder.

Der er udførligt gjort rede for, hvilke anamnesticke oplysninger der er indhentet, og hvilke undersøgelser der er foretaget, dels for at sikre diagnosen og dels for at sikre, om der foreligger mesomeli, ikke blot hos patienten med Madelungs deformitet, men også hos ikke afficerede familiemedlemmer. Ikke alle personer er blevet underkastet en ensartet røntgenundersøgelse, hvad der af let forståelige grunde har været vanskeligt at gennemføre, da forfatteren har været afhængig af de lokale røntgenafdelinger. Ortoradiografi burde have været anvendt. Forfatteren gør selv opmærksom på den usikkerhed, der herved er indført i målingerne.

For at kunne bedømme knoglesystemet, også med henblik på den eventuelle sammenhæng med dyschondrosteose, er ialt 43 parametre bestemt, dels kliniske, omhandlende ekstremiteters og ekstremitets-segmenters absolutte og relative længde og bevægelighed, dels røntgenologiske.

Det findes, at alle i materialet observerede tilfælde af Madelungs deformitet er dobbeltsidige, men i 3 tilfælde asymmetriske, kun afsløret ved den røntgenologiske undersøgelse.

Kønsfordelingen mellem de 20 tilfælde er 5 mænd og 15 kvinder, men i den undersøgte familie er forholdet 5 mænd:7 kvinder. Da alle 9 probander er kvinder, konkluderes, at deformiteten *kan* være lige hyppig mellem mænd og kvinder, idet det er tænkeligt, at kvinderne søger behandling (af arbejdsmæssige eller kosmetiske grunde), medens mænd oftere accepterer deres deformitet og derfor oftere hos disse findes skjult i populationen. Mesomeli findes hos alle undersøgte patienter. Det samme symptom findes hos 13 familiemedlemmer, men uden røntgenologisk påviselig Madelungs deformitet. I 31% af disse 26 håndled findes nedsat radial abduktion. Det bemærkes, at disse 13 familiemedlemmer muligvis har en abortiv form af Madelungs deformitet.

Frekvensen findes af ovennævnte grunde vanskelig at bedømme udfra det forhåndenværende materiale og angives da også forsigtigt kun at være 0,03% blandt patienter henvist til ortopædiske hospitaler, og det understreges, at det for populationen som helhed kun er et meget groft skønnet minimumstal. Fordelingen af afficerede og ikke-afficerede i søskendeflokke, hvor abnormiteten forekommer, er henholdsvis 43% og 57%. Hvis alle tilfælde med mesomeli medtages (også Madelungs deformitet), bliver fordelingen i søskendeflokkene med og uden mesomeli 48% henholdsvis 52%. Kun i ét tilfælde findes mesomeli, hvor ingen af forældrene har denne. Det konkluderes, at arvegangen såvel for Madelungs deformitet som for mesomeli er autosomal dominant.

Pathogenesen kan udfra det givne materiale ikke undersøges nærmere, men det bemærkes, at det på grundlag af litteraturstudier er sandsynligt, at deformiteten skyldes en idiopatisk progressiv curvatur af radius, forårsaget af chondrodysplasi i epifysebrusken i extremitas distalis radii. Traumer menes ikke at have haft betydning for opståelsen af deformiteten. I forfatterens eget materiale findes en

patient med Turner's syndrom med kromosomkonstitutionen XO. Set på baggrund af, at knogledeformiteter er udbredt hos patienter med Turner's syndrom, må fremtidige undersøgelser afgøre, hvilken rolle kromosomanomalier spiller som årsag til Madelungs deformitet.

Yderligere diskuteres sammenhængen mellem Madelungs deformitet og dyschondrosteose, hvis karakteristiske symptomer er mesomeli og en karakteristisk exostose på condylus medialis tibiae – en knogledeformitet, der af forfatteren er fundet hos 6 af 10 undersøgte patienter med Madelungs deformitet.

Forfatteren påpeger muligheden af, at de fleste tilfælde af Madelungs deformitet er en særlig manifestation af dyschondrosteosen. At det ikke behøver at være tilfældet for alle patienter, kan kun større materialer afsløre. Det i litteraturen meddelte og forfatterens eget tilfælde af Turner's syndrom kunne tyde herpå.

Prognosen quo ad vitam bedømmes udfra forfatterens materiale at være lige så god som for normale. Den sociale prognose bedømmes ligeledes til at være god, særlig i betragtning af, at forfatterens materiale er udvalgt fra ortopædiske hospitaler. Hos 5 af 8 probander havde deformiteten indflydelse på valg af livsstilling, men kun 1 (17 år gammel) angav at have nedsat arbejdsevne på undersøgelsestidspunktet, hvilket kunne tyde på, at Madelungs deformitet giver størst gener i udviklingsfasen. Det forhold, at ingen af de gennem familieundersøgelsen fundne tilfælde har søgt læge eller skiftet erhverv (gennem sygehistorierne fremgår, at flere er landmænd med formodet hårdt arbejde), taler også for, at den sociale prognose er god.

Afhandlingen er affattet med en gennemgående logisk disposition og i et klart sprog, og litteraturgennemgangen forekommer relevant. Materialet omfatter imidlertid meget få tilfælde, et forhold, der på et tidligt tidspunkt af undersøgelsen burde have givet forfatteren tilskyndelse til at udvide materialet med patienter fra ortopædiske afdelinger uden for Jylland.

Undersøgelsen lider også under, at det ikke klart fremgår, hvorledes man har sikret sig, at der ikke forekommer tilfælde af Madelungs deformitet (sikre kliniske, abortive eller røntgenologisk påviselige) i de 7 probanders familier.

Den ene undersøgte familie er ganske vist meget stor og meget

grundigt undersøgt, med særligt henblik på påvisningen af mesomelien og dermed den evt. sammenhæng med dyschondrosteose, et forhold, der må betegnes som væsentligt. Men det ville have været af stor værdi, om blot forældrene til de 7 øvrige probander var blevet underkastet en undersøgelse med henblik på mesomeli og røntgenologisk påviselig Madelungs deformitet. Det havde kun drejet sig om 14 personer mere, og selvom der muligvis har været tidsnød, er det et spørgsmål, om dette ikke havde været mere lønnende end at foretage de meget detaljerede knoglemålinger og opgørelser med påfølgende vurderinger.

Det synes ikke helt logisk at betegne den ægte form af Madelungs deformitet som en sygdom sui generis, idet der altid er mulighed for, at en sygdomsgruppe, til hvilken man ingen ætiologisk rimelig forklaring har, er forårsaget af flere forskellige ikke opdagede faktorer, hereditære som milieubetingede. Madelungs deformitet kan næppe heller opfattes som en genetisk enhed (monogen sygdom), for det første, fordi så relativt mange tilfælde ikke viser hereditet, for det andet, fordi deformiteten i hvert fald i den undersøgte familie kan opfattes som en særlig manifestation af en anden genetisk betinget sygdom, nemlig dyschondrosteosen, og for det tredje, fordi deformiteten er påvist ved Turner's syndrom, hvad der lader formode, at X-kromosomet har indflydelse på sygdommen, uden at denne i øvrigt følger en arvegang, hvor egenskaben er forårsaget af et X-koblet gen. Dette lader formode, at flere genetiske enheder har indflydelse på udviklingen af deformiteten.

Det skal medgives forfatteren, at han i de afsluttende bemærkninger i diskussionen er inde på disse tanker, men diskussionen som helhed leder ikke konsekvent op til dette. Fremhæves må dog den grundigt gennemførte undersøgelse af den meget store familie, som klart peger henimod, at der her er en nær sammenhæng mellem Madelungs deformitet og dyschondrosteosen som angivet tidligere i litteraturen. Desuden er det af værdi, at forfatteren her har påvist, at der ikke synes at være nogen forskel i penetrans og ekspressivitet mellem mænd og kvinder.

Afhandlingen som helhed viser ikke ubetydelige evner og anlæg for en videnskabelig bearbejdelse af et større materiale, men en bedre disponering af tiden og en bedre planlægning af arbejdet kunne nok have ført frem til en analyse, som var den egentlige problemstilling nærmere.

Til trods for de fremførte indvendinger mener vi at kunne indstille, at afhandlingen bedømmes med accessit.

KNUD JANSEN

J. SCHULTZ-LARSEN

Ved navnekuvertens åbning viste forfatteren sig at være cand. med.
Hans Jacob Bruun Kornerup.

MEDICIN D

Som besvarelse på Københavns Universitets prisopgave 1969 Medicin D: »Der ønskes en vitalmikroskopisk undersøgelse af den dermale mikrocirkulation ved kutane immunreaktioner af den forsinkede type og af den indflydelse, histamin- og plasmakininantagonister samt corticosteroid måtte have herpå«, er indkommet 2 besvarelser.

I.

Besvarelsen mærket »KA-69« indeholder ialt 77 sider omfattende 23 figurer, 1 litteraturliste med 171 henvisninger, samt en dokumentarisk film som bilag.

Afhandlingen falder i 2 hovedafsnit. Det første omfatter en beskrivelse af de immunologiske reaktioner og mikrovaskulære forhold samt anvendte metoder og eget apparatur. Det andet afsnit omfatter en gennemgang af egne undersøgelser og resultater.

Indledningsvis gives en kort historisk oversigt over forsinket immunitet, og i det følgende afsnit skildres den moderne opfattelse af mikrocirkulationens regulation, specielt for hudens vedkommende. Dernæst beskriver forfatteren histaminets, plasmakininernes og kortikosteroidernes virkning på den normale mikrocirkulation. Her gives en relevant oversigt over en række nyere arbejder, men man savner i nogen grad en personlig stillingtagen. Sproget forekommer flere steder noget knudret, og størstedelen af litteraturen refereres i meget forsigtige vendinger. Det havde været rigtigt i dette afsnit til lige at beskrive antihistaminikas virkning på den normale mikrocirkulation.

I afsnittet om tidligere undersøgelser af mikrovaskulære forhold i kutane transplantater er der gjort godt rede for forskellene mellem allotransplantater og autotransplantater histologisk og mikrocirkulatorisk hos forskellige dyrearter. Kendskabet til de mikrocirkulatoriske forandringer bygger væsentligst på histologiske undersøgelser.

Det anføres, at undersøgelser over mediatorer ved den forsinkede immunreaktion er yderst sparsomme, og fremstillingen koncentrerer sig meget relevant om histamin og plasmakininerne. Cortisons indflydelse specielt på karreaktionerne refereres meget kort. Det er velkendt, at en hæmning ses for tuberkulinreaktionens og allotransplantationsreaktionens vedkommende, medens virkningen på 2,4-DNCB-reaktionen er mere usikker. En kommentar til denne forskel havde været ønskelig.

Herefter gennemgås den problematik, der knytter sig til vitalmikroskopi af mikrocirkulatoriske forhold, specielt i huden, og de tekniske problemer kommenteres adækvat. Selv har forfatteren valgt en teknik, hvormed det mikroskopiske billede overføres til et TV-kamera, en teknik oprindeligt udviklet af Marekmann (1964). De tekniske fordele ved den anvendte metode er især, at den muliggør kompensation for lystabet ved undersøgelse med reflekteret lys og tillader dokumentarisk registrering. Dyrene er ikke anbragt på termostatbord under undersøgelsen. En fejlkilde er derfor, som fremhævet af forfatteren, den faldende legemstemperatur under totalanæsthesien.

Med henblik på den stillede opgave har forfatteren valgt at undersøge virkningen af cortisonacetat, mepyramin og trasytol på hudreaktionen. Den intraperitoneale indgift af trasytol kan diskuteres, og det er ikke undersøgt, om trasytol overhovedet resorberes fra peritonealhulen.

Afsnittet om egne undersøgelser fremtræder som helhed velskrevet og klart. Umiddelbart har det voldt vanskeligheder på den ene side at finde forsøgsdyr, der var velegnede til vitalmikroskopi, og på den anden side dyr, der var egnede til studier af den forsinkede immunreaktion. Der er derfor udført undersøgelse af kutane allotransplantater hos rotter, tuberkulinreaktionen hos marsvin og 2,4-DNCB-reaktionen hos marsvin. Mikrocirkulationen er studeret dels under det spontane forløb, dels efter universel tilførsel af mepyramin, trasytol og cortison. Det har ydermere været vanskeligt at finde frem til velegnede parametre til vurdering af mikrocirkulationen. Følgende fænomener er registreret: Kardilatationer, strømningshastigheder, vasomotioner og extravasater. Metoden har ikke tilladt en egentlig kvantitativ måling af forandringerne. I forsøgsperioden er der udført flere observationer daglig i op til 10 dage. Antallet af ob-

servationer for hver dag er registreret, og de mikrocirkulatoriske forandringer er bedømt semikvantitativt med betegnelserne 0 til +++, uden at dette defineres nærmere. Dette vanskeliggør i nogen grad vurderingen af resultaterne.

Først beskrives det spontane reaktionsforløb i kutane allotransplantater hos rotter. Der iagttages ingen virkning på reaktionen som følge af mepyramin- eller trasylolbehandling. Derimod findes hos de cortisonbehandlede dyr en forlænget overlevelsestid for transplantaterne på ca. 2 døgn, ligesom også de mikrocirkulatoriske forandringer udvikler sig 2 døgn senere.

Tuberkulinreaktionen er undersøgt på marsvin, der er immuniseret med varmedræbte tuberkelbakterier og intrakutantestet 3 uger senere. Det ville have været af interesse at se de mikrocirkulatoriske forandringer umiddelbart efter anlæggelse af tuberkulinprøven. De øvrige observationer er udført med passende interval. Ved tuberkulinreaktionen iagttages først og fremmest en betydelig dilatation og snoning af venoler og arterioler samt regionale ektasier. Der ses endvidere nedsat til ophævet cirkulation og svag kapillærdilatation med nedsat vasomotion, men normale forhold retableres stort set efter 72 timer. Der påvises ingen virkning på det makroskopiske eller mikroskopiske reaktionsforløb efter indgift af mepyramin, trasylol eller cortison. Indgiften af disse stoffer er påbegyndt 2 døgn før undersøgelsen. Det mikrocirkulatoriske forløb ved DNCB-reaktionen svarer omtrent til tuberkulinreaktionen, men der findes dog i enkelte tilfælde extravasater, og forandringerne varierer betydeligt fra det ene sted i det reagerende vævsparti til det andet. Heller ikke denne reaktion påvirkes af mepyramin, trasylol eller cortison.

Værdien af det dokumentariske materiale er øget ved en glimrende film.

I diskussionsafsnittet gennemgås resultaterne særdeles klart og kritisk, og forfatteren røber en betydelig evne til videnskabelig vurdering af sine iagttagelser. Det konkluderes, at de mikrocirkulatoriske forandringer ved tuberkulin- og DNCB-reaktionerne hos marsvin i overvejende grad er reversible, at de vaskulære forandringer udspiller sig mest intenst i den venolære ende af karsystemet, og at histamin og kallikreinantagonister ikke har indflydelse på reaktionsmønstret, heller ikke for allotransplantaternes vedkommende.

Vi finder, at der er gennemført et stort og værdifuldt arbejde med

en vanskelig opgave. Der er opnået en række interessante resultater, som er vurderet og diskuteret på en udmærket måde. Vi indstiller derfor afhandlingen til belønning med universitetets guldmedaille.

II

Besvarelsen mærket »To travel hopefully is better than to arrive« indeholder 158 tekstsider, 9 figurer og 7 tabeller. Litteraturlisten omfatter 200 referencer.

Afhandlingen er opdelt i 2 hovedafsnit: Det første indeholder en omfattende litteraturgennemgang, det sidste beskriver egne undersøgelser. Litteraturgennemgangen forekommer som helhed særdeles grundig og røber god forståelse af stoffet. Fremstillingen er præget af interesse for detaljer; men en del af den gennemgåede litteratur forekommer mindre relevant som oplæg til afhandlingens egentlige emne. Man kan flere steder glæde sig over forfatterens evne til personlig stillingtagen og kritisk holdning i kommentarer og konklusioner.

Afsnittet om egne undersøgelser indeholder dels en omtale af præliminære forsøg, dels en beskrivelse af den endelige forsøgsrække. De præliminære forsøg illustrerer forfatterens vanskeligheder ved at finde frem til en egnet metode, men bidrager ikke til besvarelsen af den stillede opgave. Undersøgelserne fører til valget af marsvin som forsøgsdyr, og der udarbejdes en metode, som muliggør undersøgelse af marsvineørets mikrocirkulation i reflekteret lys med farvefilter. Med denne teknik opnås kun en forstørrelse på ca. 40 gange, men metoden, som er omhyggeligt og kritisk beskrevet, tillader alligevel en bedømmelse af følgende parametre: arteriolernes bredde og vasomotion, venolernes bredde og strømningshastighed, kapillærernes vasomotion og strømningshastighed samt med nogen usikkerhed afstanden mellem krydsende kar som udtryk for ødem. Det er en stor fordel, at metoden gør det muligt at opsøge de samme karstrukturer ved gentagne undersøgelser under reaktionsforløbet. Som eksempel på forfatterens akkuratesse kan det anføres, at fejkilder som følge af omgivelsernes temperatur og virkningen på legemstemperaturen af totalanæsthesien under forsøget er lægt i betragtning, idet dyrene undersøges på et termostathord ved 37°. Foruden mikrocirkulatoriske forandringer registreres også ørets temperatur, ligesom den vaskulære permeabilitetsforøgelse under reaktionen søges bedømt ved hjælp af intravenøst injiceret Evan's blue. Der udføres samtidig kutanreaktion på flanke og øre. Som antigen er anvendt dinitrochlor-

benzen, og dyrene er immuniseret ved injektion med Freund's adjuvans i trædepuderne. Der redegøres omhyggeligt for de overvejelser, der har ført frem til valget af antigen og sensibiliseringsmåde.

Det fremgår, at opgaven har budt på store vanskeligheder med hensyn til kvantitative målinger. Dette bliver særligt fremtrædende, fordi de mange resultater fremlægges på en uklar og vanskeligt tilgængelig måde. Afhandlingens 7 tabeller registrerer således blot observationstidspunkternes fordeling mellem de anvendte dyr og forekommer overflødige. De egentlige observationer er bilagt afhandlingen i en medfølgende protokol, men burde i sammenarbejdet, tabellarisk form være indgået i selve afhandlingens afsnit om egne undersøgelser.

Det vises, at kutanreaktionen på flanken udvikler sig betydeligt langsommere end reaktionen på øret, en forskel, som formentlig ikke tidligere har tiltrukket sig tilstrækkelig opmærksomhed. Hudtemperaturmålingerne på øret og den makroskopisk iagttagelige reaktion følger tidsmæssigt stort set de mikroskopisk iagttagelige vasomotoriske forandringer.

Der findes en meget betydelig dilatation af de små arterioler og en noget mindre dilatation af de større arterioler. Venolerne bliver mere slyngede, og deres diameter øges ligeledes betydeligt. Den kapillære vasomotion ophæves, hvorved flow gennem kapillærene bliver konstant, erythrocyterne lejres tæt i kapillærene, og nye kapillærer åbnes. Der observeres øget strømningshastighed i venolerne, og hidtil ikke anvendte arterioler åbnes. Makroskopisk øges ørets tykkelse til ca. det dobbelte, og dette er i de mikrocirculatoriske undersøgelser visualiseret ved øget afstand mellem krydsende kar. I det følgende afsnit beskrives virkningen af histaminantagonisterne mepyramin og prometazin på reaktionsforløbet. Valget af anti-histamindosis forekommer passende, medens det, som også diskuteres i arbejdet, forekommer mindre hensigtsmæssigt, at der er anvendt to forskellige antihistaminika til undersøgelse af det samme dyr. Det påvises, at erytemet på øret først kommer til syne 10–12 timer efter penslingen med antigen, altså 2–3 timer senere end ved det spontane reaktionsforløb. Vasomotionen i arteriolerne synes mere intens, og en kraftig, ødematøs reaktion kan iagttages efter 11–14 timer, men herudover påvises ingen sikre ændringer i de registrerede parametre som følge af mepyramin- og prometazinindgiften.

Det er værdifuldt, at undersøgelsen af glukokortikoidvirkningen

på kutanreaktionen er udført både hos korttidsbehandlede og langtidsbehandlede dyr. Det påvises i sammenlignende undersøgelser, at de mest udtalte forandringer af reaktionsforløbet findes hos de langtidsbehandlede dyr. Korttidsbehandlede dyrs reaktionsforløb adskiller sig fra det spontane ved en retarderet dilatation af arterioler og venoler, bevaret vasomotion i arterioler og kapillærer og normal kapillær strømningshastighed. Hos de langtidsbehandlede dyr ses både makroskopisk og mikroskopisk yderligere betydelige ændringer af hele reaktionsbilledet. Der er kun usikker arterioledilatation, bevaret arteriolevasomotion, ingen øget mængde af arterioler, men derimod en venoedilatation af sædvanlig størrelse og en meget sent indsettende forøgelse af strømningshastigheden i venolerne.

Forfatteren forestiller sig i sidste afsnit den mulighed, at et anti-stof mod bradykinin må kunne anvendes som plasmakininantagonist. Ideen forekommer teoretisk uholdbar og må da også opgives. Det besluttet derefter at undersøge plasmakininantagonisters indflydelse på den forsinkede kutanreaktion ved hjælp af trasylol. Det er uheldigt, at det lille hold dyr, der er undersøgt under trasylo-behandling, falder i to helt forskelligt reagerende grupper, og denne undersøgelse burde have været suppleret med flere forsøg.

Alt i alt er der tale om en værdifuld afhandling, som anviser en relativt simpel metode til studier af den dermale mikrocirkulation og giver en række nye oplysninger om de vasomotoriske ændringer, som ledsager den forsinkede immunreaktion i huden. Arbejdet demonstrerer gode evner for videnskabeligt arbejde. Litteraturbehandlingen er kritisk og engageret, metodebeskrivelsen er nøjagtig og klar, og forsøgene er tilrettelagt og gennemført på tilfredsstillende måde. Gennem sin evne til at analysere egne iagttagelser og nå frem til rimelige konklusioner røber forfatteren en udmærket forståelse af stoffet og fagområdet. Trods den rejste kritik, som navnlig gælder den noget mangelfulde præsentation af de eksperimentelle data, mener vi, at afhandlingen bør indstilles til belønning med universitetets guldmedaille.

P. WOLF-JÜRGENSEN

G. BENDIXEN

Ved navnekuverternes åbning viste forfatteren af den første afhandling sig at være cand. med. *Olto Brændstrup*, af den anden stud. med. *Per Steino*.

DEN FILOSOFISKE AFHANDLING

Som besvarelse af universitetets prisopgave i filosofi for 1969 »Sproganalyse og oplevelsesanalyse i værdifilosofien« er indleveret en afhandling på 260 maskinskrevne sider, hvoraf en fyldig litteraturliste udgør 8 sider og en indholdsfortegnelse 6. Afhandlingen består iøvrigt af en indledning og tre dele, hvoraf den første behandler oplevelsesanalysen, den anden sproganalysen, og den tredje indeholder en sammenligning og kritik af disse to »metoder«.

I indledningen fremhæves, at den stillede opgave i den forstand er ny, som få har søgt at sammenfatte de spredte bidrag til en analyse af værdioplevelserne, som forf. har fundet frem, og ingen har taget spørgsmålet om deres forhold til den langt mere kendte sproganalytiske retning op. Forf. henviser til en udtalelse fra en repræsentant for den sidste – P. H. Nowell-Smith – der i en anmeldelse af et hovedværk indenfor den første har givet udtryk for den mistanke, at »the linguistic and the phenomenological approaches are identical«. Nowell-Smith mente, at hvis man f. eks. beskriver, hvordan det, at noget er retfærdigt, opleves, er det i virkeligheden det samme som at beskrive, hvordan ordet »retfærdig« anvendes. Forf. erklærer at ville undersøge denne tanke nærmere, men forfølger ikke denne linje konsekvent. I stedet giver han i afhandlingens to første dele fyldige referater af en række bidrag til de to »retninger« for først i den sidste, korte tredje del at konfrontere dem.

I hver af de to første dele har forf. stået overfor et afgrænsningsproblem. Hvad og hvem skal regnes med til henholdsvis »værdifilosofisk oplevelsesanalyse« og »værdifilosofisk sproganalyse«? Han fremhæver med rette, at disse betegnelser ikke i sig selv giver tilstrækkelig vejledning; man kan anvende forskellige fremgangsmåder til analyse og beskrivelse af oplevelser og relatere sådanne beskrivelser til værdifilosofiens problemer på flere måder, ligesom »sproganalyse« er mange forskellige ting. Et afklaret syn på de værdifilosofiske problemer kunne have afgivet en rettesnor, men der gives hverken i afhandlingens begyndelse eller andetsteds en samlet fremstilling af disse problemer, og det syn på dem, man kan læse ud af spredte bemærkninger og analyser, kan ikke siges at være særlig afklaret. Stort set indskrænker forf. sig til at skelne mellem på den ene side spørgsmålet om værdiers subjektivitet eller objektivitet, på den

anden spørgsmålet, om de er relative eller absolutte, uden at disse spørgsmål sættes ind i en bredere erkendelsesteoretisk ramme.

Den afgrænsning af »oplevelsesanalyse«, forf. vælger, er at holde sig til den form for fænomenologiske analyser, der udvikledes i den klassiske Gestaltpsykologi, og som kendetegner en hovedlinie i dansk psykologi (Rubin, From, Tranekjær Rasmussen), men som også er repræsenteret andetsteds (R. B. MacLeod). Flere af de førende Gestaltpsykologer (Wertheimer, Koffka, Köhler og Duncker) har interesseret sig for værdioplevelser og sat analyse af disse i forbindelse med moral- og værdifilosofisk problemstilling. Disse bidrag har været oversat fra filosofisk side, og dette er en af forf.'s grunde til at lægge hovedvægten på dem. Ud over forfattere af denne skole, som er omtalt i kap. 5 af M. Blegvad: Den naturalistiske fejlslutning, refereres Edgar Sheffield Brightman, der ikke er Gestaltpsykolog, men som anvender en slags fænomenologisk metode i en artikel fra 1944, Peter A. Bertocci og D. H. Newhall.

Man kunne have ønsket en fyldigere og bedre underbygget argumentation for at udelukke den Husserlske fænomenologi fra undersøgelsen, men der må i sådanne spørgsmål gives en forf. forholdsvis stor frihed, og den valgte afgrænsning kan forsvares.

Med hensyn til afgrænsningen af, hvad der i denne forbindelse skal forstås ved sproganalyse, er vanskeligheden ikke helt så stor. Det er her ganske nærliggende at slå ned på den fra England udgående »ordinary language philosophy«, som netop har interesseret sig meget for »the language of morals«. Her ligger problemet snarere i den opspaltning eller opløsning, retningen har været præget af i de senere år, hvor den dels har bredt sig fra sit geografiske udgangspunkt, dels er blevet påvirket af forskellige lingvistiske retninger. Forf. har valgt forsigtigt at holde sig til de »klassiske« fremstillinger fra 1940'erne og 1950'erne og ikke behandle den nyeste udvikling. Derved har han imidlertid afskåret sig fra interessant stof, f.eks. Katz: The Meaning of »Good«, J. Kovesi: Moral Notions, som kunne have modificeret hans konklusion, hvis han havde taget hensyn til det.

I afhandlingens to første dele refereres som nævnt en række bidrag fra de to sider. Referaterne er gennemgående indholdsmæssigt korrekte – omend der forekommer misforståelser (f.eks. i omtalen af Gestaltpsykologien side 20–21) – og de er klart og letlæseligt fremstil-

lede. Referaterne efterfølges ofte af »foreløbige kommentarer«, men stort set udskydes diskussionen af de refererede synspunkter til de opsummerende slutkapitler i hver af de to dele og – navnlig – til tredje del. I denne, som kun udgør 16 sider, formuleres afhandlingens hovedresultat: såvel de oplevelsesanalytiske som de sproganalytiske arbejder bør snarere opfattes som bidrag til en empirisk værdividenskab end som værdifilosofisk problembehandling. Opfattet på denne måde lider de imidlertid af væsentlige mangler: deres teser er alt for vage og brede, og der er ikke gjort noget forsøg på ved anvendelse af videnskabelig metode at teste dem. De er i virkeligheden blot »i luften frit svævende postulater« af så ubestemt art, at de »principielt ikke er falsificerbare« og derfor »ophører . . . med at være teser«. Ja, for oplevelsesanalysens vedkommende hævdes endog, at dens resultater alene af den grund ikke kan være teser, at de slet ikke er påstande, fordi de angår »private« oplevelser.

Der er meget her, der må forundre. For det første er det klart, at de omtalte psykologer og filosoffer alle har ment at behandle moral- og værdifilosofiske emner, ikke blot at dyrke psykologi og sprogvidenskab med ufuldstændige, for ikke at sige amatøragtige metoder. Det er her uheldigt, at forf. i det væsentlige indfører værdifilosofiens problematik som led i referaterne, navnlig i første del, således at man ikke kan se, i hvor høj grad han selv accepterer Gestaltpsykologernes ofte uklare opfattelse. Først på afhandlingens sidste 4–5 sider skitseres den distinktion mellem værdividenskab og værdifilosofi, der spiller en så afgørende rolle for afhandlingens konklusion, navnlig ved hjælp af en distinktion mellem »åbne« og »lukkede« systemer, som præsenteres så kortfattet, at den bliver værdiløs.

For det andet: den sammenligning mellem oplevelses- og sproganalyse med henblik på en stillingtagen til Nowell-Smith's identitetstese, som i indledningen erklæres for et hovedformål med afhandlingen, foretages egentlig ikke i slutkapitlet. Forf. synes nærmest at give op overfor opgaven – med den begrundelse, at det er så »forskelligt materiale«, der analyseres, og så forskellige forudsætninger, der gås ud fra, at en sammenligning ikke er mulig. Har Nowell-Smith da totalt misforstået situationen, så hans påstand er helt uden mening?

Det er sikkert rigtigt som forf. at karakterisere begge retninger som »ikke-reduktionistiske« (snarere: anti-reduktionistiske), men

som han selv gør opmærksom på, er det tvivlsomt, hvilken betydning man skal tillægge denne formelle lighed. Det er også stort set rigtigt, at de to retninger hælder til hver sin side med hensyn til, hvilken etik der går ind for, men heller ikke dette har direkte relevans overfor Nowell-Smith-tesen.

Før det tredje: det skal ikke nægtes, at der kan være noget rigtigt i forf.'s tanke, at undersøgelser af sprogbrug og oplevelsesmåder kan have den betydning for besvarelse af filosofiske problemer, forf. antyder: at de kan anvendes negativt (til afvisning af visse løsninger), men ikke positivt (til underbygning af sådanne). Men forf.'s argumentation er alt for spinkel, og tanken rummer vanskeligheder, han slet ikke går ind i. Det ville vel ikke være for meget forlangt, at forf., når han forkaster begge de omtalte »metoder« som behæftede med, hvad han kalder »den analytiske fejltagelse«, skulle vise, hvordan filosofisk analyse bør udføres, så denne undgås. Det er muligt, at tidsnød – slutkapitlets korthed kunne tyde herpå – har forhindrede forf. i at udvikle en opfattelse af filosofisk problemstilling og metode, hvor ud fra hans hårde kritik af de behandlede forfattere kan forsvares, men afhandlingen som helhed giver ikke indtryk af, at han har nået en sådan afklaring med hensyn til disse fundamentale spørgsmål, at han kunne have leveret et mere modent arbejde. Det skorter også ofte, hvor forf. forlader det rent refererende og indlader sig på selvstændig analyse og argumentation, på evne til at gennemføre disse på tilstrækkelig bredt grundlag og i tilstrækkelig dybde.

På grund af disse væsentlige mangler ser vi os ikke i stand til at indstille afhandlingen til belønning med guldmedalje. I betragtning af den værdi, der ligger i den overskuelige sammenstilling af de fyldige og velskrevne referater og den store arbejdsindsats, forf. har ydet ved afhandlingens udformning, anser vi den dog værdig til et accessit.

MOGENS BLEGVAD JON ESPERSEN ARNE THING MORTENSEN

Ved navnekuvertens åbning viste forfatteren sig at være stud. mag.
Soen Erik Nordenbo.

DEN PSYKOLOGISKE AFHANDLING

Som besvarelse af prisopgaven i psykologi for 1969, »Der ønskes en analyse af et selvvalgt område inden for problemkredsen: Det sanselig anskueligt perciperede i forhold til det forestillede, det tænkte eller det drømte«, er indleveret to afhandlinger.

Formuleringen af opgaven inviterer til at udvælge et snævrere område af psykologien for derved at behandle det almene problem om, hvordan forholdet bedst karakteriseres mellem på den ene side det anskueligt perciperede og på den anden side det forestillede, det tænkte eller det drømte.

Det skal sikkert ses som et udtryk for en almindelig genopblussen af interessen for Genève-skolens fund og teoridannelser, at begge afhandlinger som særligt område har valgt at behandle visse udviklingspsykologiske problemer, som nu gennem en menneskealder har figureret centralt på denne skoles forskningsprogram, og at begge bygger på eksperimenter, der er varianter af Piagets og Inhelders klassiske 3-bjerger-forsøg.

Da dette forsøg og dets resultater er af så stor betydning for at forstå de intentioner, der ligger bag de to afhandlinger, vil det være nødvendigt til orientering ganske kort at redegøre for dette forsøg.

Forsøgsopstillingen er den, at forsøgspersonen fra sin plads ser skråt ned på en vandretliggende, kvadratisk plade. På pladen er anbragt tre modeller af bjerge, så hele opstillingen afbilder et ukompliceret bjerglandskab rumligt.

Modellerne er forskellige i henseende til højde, volumen, form og farve og kan derfor let holdes adskilte under iagttagelsen.

Af samme opstilling foreligger der 10 korrekte perspektivtegninger (eller fotografier) set fra lige så mange forskellige positioner i forhold til pladen.

Her skal nævnes et par af de opgaver, som forsøgspersonerne – børn i alderen fra ca. 4 til ca. 11 år – skulle løse i denne forsøgssituation.

Siddende i en bestemt position i forhold til pladen skulle de blandt de 10 billeder udpege det, hvis perspektiv svarede til deres egen position. Til støtte for forsøgspersonen var den position, han selv befandt sig i, markeret ved, at der på kanten af pladen lige foran ham var anbragt en lille dukke, hvis front var orienteret i samme retning som forsøgspersonen.

En anden opgave bestod i, at forsøgspersonen siddende i en bestemt position skulle placere dukken, så dens stilling i forhold til pladen svarede til et bestemt forelagt billedes perspektiv.

De to forskere fandt, at yngre børn havde store vanskeligheder med at løse opgaverne. Disse børn kunne ikke differentiere mellem de forskellige perspektiver, og de havde en tendens til at lade sig fikseres af deres øjeblikkelige egetperspektiv – de forholdt sig ego-centriske til de spatiale relationer. Tillige fandt man, at yngre børn i situationen var domineret af det perceptuelt givne og vanskeligt magtede opgaver, der krævede en vis forestillingsvirksomhed.

I.

Den første afhandling har specificeret opgaven til: *En eksperimentel vurdering af Piagets spatiale egocentribegreb.*

Den er indleveret under mærket: »Men han har jo ikke noget på!«, sagde det lille barn.

Afhandlingen består af 95 maskinskrevne kvartsider tekst, hvoraf 2 sider er litteraturfortegnelse, af 13 sider figurer og 13 sider tabeller.

Fra forfatterens side er der ikke gjort meget ud af en opdeling af afhandlingen i overordnede, sideordnede og underordnede dele, så det kan under begyndelsen af læsningen knibe lidt at orientere sig i værket. Teksten kan dog naturligt deles op i to hovedafsnit. Det første hovedafsnit behandler fra side 4 til side 36 Piagets egocentribegreb. Det sidste afsnit – nemlig resten af afhandlingen – er en redegørelse for forfatterens egne forsøg, deres udførelse og resultater.

Forfatterens kritiske redegørelse for Piagets spatiale egocentribegreb.

Afhandlingens mærke, det lidt provokerende citat fra Kejsrens nye Klæder, spænder forventningen højt hos læseren. Man indstiller sig på en skarp kritik af Genève-skolens tolkninger og teorier – og heri skulles man ikke.

Også indledningen (s. 4) lover en »omvurdering af Piagets konklusioner«.

Der skal her omtales nogle få hovedpunkter af forfatterens kritiske gennemgang af egocentribegrebet, sådan som man kan se det fremstillet i Genève-skolens publikationer.

Som naturligt er, tager forfatteren først fat på skolens vigtigste metode – den såkaldte kliniske metode. Den får bl.a. følgende karak-

teristik: »Den kliniske metode er ikke – som hævdet – nær så meget præget af en adaptation til barnets forståelsesniveau, som den er karakteriseret ved sin usystematiskhed« (s. 8).

Når sagen nu drejer sig om Piaget, kunne man passende spørge: Er det nu det, præsten prædiker, eller det, han gør, som forfatteren angriber?

En væsentlig mangel ved den kliniske metode, sådan som den *praktiseres* af Piaget og hans elever, er efter forfatterens mening, at den ikke egner sig til at vinde kontrol over forsøgspersonens indstillinger under forsøget. Piaget lægger for megen vægt på barnets spontane adfærd – specielt dets spontane verbaliseringer, medens en systematisk kontrol af, hvilke emner der foreligger for barnet, og hvilke forestillinger der præger dets beskrivelser, fordrer tilrettelagte og styrede samtaler.

Forfatteren skylder nok læseren at pege ganske præcist på det spil, der foregår i forsøgssituationen. Hvis forsøgslederen nemlig virker stærkt styrende i samtalen med barnet (af kontrolmæssige grunde), forskertses samtidig muligheden for at føre en samtale på barnets øjeblikkelige forudsætninger og dermed altså muligheden for en maksimal tilpasning af samtalen til barnets forståelsesniveau.

Her sættes forsøgslederens balancekunst på prøve. Det kan iøvrigt allerede nu nævnes, at forfatteren i sine egne forsøg synes at have fundet en god balance mellem forsøgslederens styring og barnets spontaneitet.

Afhandlingens gennemgang af »egocentribegrebets empiriske baggrund hos Piaget« (s. 9 til s. 18) er omhyggelig og dækkende. Blandt andet gennemgås det tidligere nævnte 3-bjerger-forsøg ret detaljeret tilligemed de stadier, Piaget tænker sig, udviklingen vil følge bort fra den barnlige egocentri.

På siderne 19–27 følger derefter en kritisk behandling af et par af de senere undersøgelser, Piaget har inspireret til. Som et nyt islæt i såvel disse som i forfatterens egne eksperimenter er undersøgelsen af effekten af visse forudgående træningsprocedurer i henseende til at forbedre børnenes præstationer i forsøgssituationen.

Et hovedtema i diskussionen af disse eksperimenter kan formes som et spørgsmål: Har de børn, som i Piagets – og senere – forsøg ikke har kunnet løse de stillede opgaver, overhovedet forstået, hvori opgaven bestod?

Forfatteren peger helt berettiget på dette problem. Efter al sandsynlighed er disse opgaver meget lette at løse for forsøgspersoner, som har kunnet anlægge den adækvate indstilling. De børn, der fejler, er derfor oftest de samme, som ikke kan beherske et påkrævet skift i indstilling, og *derfor* ikke kan »forstå« opgaverne.

Fra disse tanker føres man over i at beskæftige sig med, hvad der forekommer at være et tyngdepunkt i afhandlingen, nemlig forfatterens »alternative tolkning af Piagets forsøg« (s. 31–s. 36).

Denne alternative tolkning kommer afhandlingens forfatter frem til ved at forholde sig kritisk til Piagets opfattelse af perceptionens væsen. Han betegner med rette Piagets perceptionsbegreb som meget snævert. En forsøgsperson i f. eks. 3-hjerger-forsøget kan efter Piagets mening kun beskæftige sig *perceptuelt* med de af genstandenes fronter, som er vendt mod personen. Det, man egentlig *ser*, svarer ganske nøje til en perspektivistisk korrekt tegning eller en fotografisk gengivelse.

Nyere perceptionspsykologi har opgivet dette snævre perceptionsbegreb, og mange psykologer har i den seneste menneskealder betonet, at vi perceptuelt – sansemæssigt anskueligt – kan have at gøre med omverdensgenstandene i hele deres påtrængende rumlighed, forudsat vi er beherskede af en dagligdags, uanalyserende og naturlig indstilling. Man kan i den sammenhæng som eksempel tænke på Michottes forskning angående amodal perception.

Er vi derimod beherskede af en mere kunstig og analyserende indstilling (f. eks. svarende til den, en perspektivtegner har), kan selve genstandene i deres håndgribelige rumlighed ligesom fortone sig, og deres fronter – deres perspektivistiske aspekter – komme til at dominere vor perception.

Det er forfatterens fortljeneste, at han har kunnet udnytte denne nyere opfattelse, således som den bl. a. er kommet til udtryk også i danske psykologers skrifter, til en omfortolkning af Genève-skolens fund m.h.t. børns spatiale egocentri.

Forudsætter man, at børn under en vis alder har særlig vanskeligt ved at forlade den dagligdags indstilling, som falder dem naturligt, er det forståeligt, at de ikke kan forstå, endsige løse, opgaverne i 3-hjerger-situationen, hvis rette løsning fordrer en indstilling, man kunne kalde perspektivtegnerindstillingen.

Forfatterens redegørelse for egne forsøg over børns spatiale egocentri.

I den resterende del af afhandlingen (fra side 37 til side 93) redegør forfatteren detaljeret for sine egne forsøg. Det vil ikke være muligt på en begrænset plads at foretage en indgående analyse af denne del af afhandlingen. Derfor skal i det følgende kun berøres et lille udvalg af problemer fra afhandlingen. Det vil da være naturligt at undersøge, hvordan forfatteren selv har skilt sig fra løsningen af de problemer, han fremhævede i den teoretiske del.

På side 37 formuleres undersøgelsens formål i følgende fire punkter:

- 1) Kan den vanskelighed, børn på dette udviklingsniveau har ved at løse forestillingsopgaven (d.v.s. at forestille sig en position, barnet ikke selv befinder sig i), overhovedet overvindes. Og kan den overvindes gennem en orientering af barnet mod det umiddelbart sanseligt anskuelige?
- 2) Består der en væsentlig vanskelighed for barnet i at skelne mellem eget- og fremmedperspektivet?
- 3) Vil en indlæring af et formelt system til analyse af den foreliggende opgavesituation indebære en fordel i forhold til en i mindre grad formel analyse?
- 4) Hvilken relation er der mellem barnets verbale beskrivelse af fremmedperspektivet og det faktiske billedvalg?

Forfatterens forsøg var som nævnt en variant af 3-bjerger-eksperimentet. Der blev blot anvendt andre og flere genstande, nemlig et tårn, et hus, et træ og en kirke.

Der var taget 8 fotografier af opstillingen fra kamerapositioner forskudt 45° i forhold til hverandre. Forfatteren benævner de 4 stillinger som: genstandene i korsposition, og de resterende som: genstandene i mellemposition.

Forsøgspersonerne var 36 børn i alderen 6–8 år. Denne aldersklasse blev valgt for at undersøge Piagets formodning om, at bundethed til egetperspektivet er den typiske måde at forholde sig på for børn i den alder.

Skal læseren nu søge at skønne over, hvorvidt forfatteren har kunnet tilpasse sit eksperiment, så dets udfald belyser de spørgsmål, han har villet besvare, viser der sig den vanskelighed, at forfatterens fremstilling ikke er synderlig systematisk.

Fra den teoretiske indledning har man som læser en række af forfatterens angreb på tidligere forskning in mente. Dernæst møder man forfatterens formålsbeskrivelse i de citerede fire punkter, og endelig stilles man over for 12 arbejdshypoteser (s. 63 til s. 66), der formuleres efter gennemgangen af eksperimentets procedure og design, dets registrering af data, instruktion og eksperimentelle variable. Det står ikke straks klart for læseren, hvad der da har været det mere detaljerede formål med eksperimentet, fordi det indtryk, man fik i den teoretiske indledning, nu ikke rigtigt stemmer med de erklærede formål i de citerede punkter og i arbejdshypoteserne. Man savner således f.eks. en klar påpegning af, hvordan forfatteren ønsker at stille sin »alternative tolkning« på en eksperimentel prøve.

Det forholder sig antagelig således, at forfatterens forsøgsdesign ikke tillader nogen klar afgørelse af dette problem. I så fald ville det have været oplysende for læseren at få dette punkt diskuteret nærmere.

Da forfatterens forsøg er et sent led i en række af eksperimenter, der blev inspireret af det oprindelige 3-bjerger-forsøg, er dets design ret kompliceret. Til tider kan man få den tanke, at der så at sige spørges om for meget på samme tid. Set i forhold til prisopgavens formulering kunne eksperimentets konstruktion sikkert med fordel have været mindre komplekst (f.eks. kunne de under punkt 3 omtalte forskellige *grader* af formel analyse, som ikke synes at være synderligt veldefinerede, have været udeladt). På den anden side indgår som nævnt eksperimentet og dets resultater i en lang kæde af eksperimenter, der skal forstås som indlæg i den debat, som Genève-skolen startede. Man forstår godt forfatterens dilemma, når han med samme eksperimentelle serie skal sigte mod to mål, der ikke helt kan bringes til at dække hinanden, nemlig at skaffe sig en eksperimentel basis for besvarelsen af opgaven om relationen mellem det umiddelbart perciperede og det forestillede og at føre en kæde af eksperimenter videre.

Forsøget bestod af to hoveddele, nemlig en instruktionsfase og en opgavefase. Det ser ud til at være lykkedes for forsøgslederen i instruktionsfasen at opnå: for det første at lære børnene et sæt termer, som gør dem i stand til at beskrive de spatiale relationer i såvel egetperspektivet som i fremmedperspektiverne, og for det andet at sikre sig, at de om muligt anlægger den adækvate indstilling over for

opgaverne – den indstilling, der tidligere i denne redegørelse blev kaldt perspektivtegnerindstillingen. Det afgørende problem om, hvorvidt børnene overhovedet *forstår* sådanne opgaver, kan derfor siges at være løst så godt, som det er muligt i dette forsøg.

Som kontrol på børnenes forståelse lod forsøgslederen i slutningen af instruktionsfasen forsøgspersonerne løse en kort serie prøveopgaver. Han har derved sikret sig, at børnene ikke fejlede i den senere testsituation blot på grund af en uhensigtsmæssig instruktion.

Halvdelen af børnene blev i instruktionsfasen trænet i at konstatere og beskrive, hvilke genstande der stod foran og hvilke bagude i opstillingen og på billederne. Denne gruppe blev kaldt R-gruppen. Resten af børnene blev trænet i at udtale sig om, hvilke genstande de kunne se helt og hvilke der var delvis skjult af andre i opstillingen eller på billederne. Denne gruppe blev kaldt B-gruppen.

I opgavefasen blev hver forsøgsperson stillet over for ialt 16 forestillingsopgaver, nemlig 4 opgaver i hver af 4 forskellige positioner.

Dataregistreringen i forsøgene er foretaget så omhyggeligt, som det har været muligt. Alle samtaler blev således optaget på bånd og visse motoriske reaktioner under forsøgene noteret.

Problemerne omkring instruktionen diskuteres overordentlig omhyggeligt, og læseren får det tydelige indtryk, at forfatteren har taget sin egen kritik af den kliniske metode højtideligt og har bestræbt sig på at finde en passende balance mellem spontaneitet og styring i samtalen med børnene.

Kategoriseringen af børnenes billedvalg tillader en fejlanalyse, som er noget væsentligt nyt i forfatterens undersøgelse. Denne fejlanalyse er nok det punkt i undersøgelsen, hvor forfatteren mest nærmer sig til en afprøvning af den alternative tolkning, han ønsker at sætte i stedet for Piagets opfattelse. For at forstå forfatterens bestræbelser m.h.t. fejlanalysen må man genkalde sig, at han allerede i den teoretiske del af afhandlingen indførte begrebet *repræsentativ fremtrædelsesform*.

Et barn, som ser på opstillingen under indflydelse af en naturlig indstilling, vil efter alt at dømme beskæftige sig sansemæssig anskueligt med dette »landskab« i hele dets rumlighed. En fotografisk gengivelse vil derfor ikke for barnet være nogen rimelig repræsentation – nogen repræsentativ fremtrædelsesform. I mangel af bedre kunne visse gengivelser dog meget vel tænkes at repræsentere landskabet i

højere grad end andre. Eksempelvis kunne korspositionerne tænkes at være mere repræsentative end mellempositionerne. Forfatteren kunne her have henvist til empiri fra studiet af børnetegninger og derved have vundet støtte for sin antagelse.

En vigtig del af afhandlingen er forfatterens statistiske behandling af sine data. Også problemer i den forbindelse må nærværende redegørelse gå let henover.

Generelt kan det siges, at læseren får indtryk af en forfatter, der har en moden og afklaret holdning til statistisk behandling af psykologiske data og tillige, at han behersker den tekniske side af denne sag.

Denne redegørelse skal slutte med at pege på et par af forfatterens konklusioner, der i alt væsentligt er tilstrækkeligt forsigtige og velbegrundede i forhold til forsøgets data.

Med hensyn til aldersgrænsen for børns færdighed i at beskæftige sig med fremmedperspektivet til forskel fra egetperspektivet finder forfatteren, at den ikke ligger så sent som antaget af Genève-skolen. Dette fund kan efter forfatterens mening ikke tilbagevises ved en henvisning til effekten af træningsfasen, idet samme skole jo ikke tildeler indlæringsmulighederne nogen stor betydning for ændringen af den barnlige egocentri.

Hvad træningseffekten angår, fandtes der ingen signifikant forskel mellem R- og B-gruppen m.h.t. rigtige valg i forestillingsopgaverne.

Undersøgelsens resultater viste ikke træk, der med rimelighed kan beskrives som en fiksering til egetperspektivet. Hverken børnenes verbalisering eller deres valg synes at være influeret af den faktiske position, de befandt sig i.

Til støtte for forfatterens overvejelser om mere eller mindre repræsentative fremtrædelsesformer faldt flertallet af rigtige løsninger, når billederne var taget med kameraet i korsposition, og flertallet af fejl med kameraet i mellemposition.

Kun i B-gruppen viste der sig at være god overensstemmelse mellem antallet af rigtige verbaliseringer og rigtige valg. Efter en korrekt verbalisering er det i R-gruppen lige så hyppigt, at der vælges forkert.

M.h.t. den »alternative tolkning« af forsøget indrømmer forfatteren, at der næppe er »grundlag for at udtale sig om den indstilling, hvormed børnene løser billedvalgsopgaverne på baggrund af deres verbaliseringer« (s. 88).

Prisopgavens hovedproblem berøres mange steder spredt i afhand-

lingen. I forfatterens »sammenfattende konklusion og diskussion« (s. 84–93) gives dette hovedproblem en mere samlet behandling samtidig med en diskussion af detaljer i Genève-skolens opfattelser angående børns spatiale egocentri. Hvad man som læser kunne have ønsket, er en afsluttende samlet diskussion af prisopgavens tema hævet ud af den specielle sammenhæng, hvori forfatteren valgte at tage sit udgangspunkt for besvarelsen af opgaven.

I løbet af læsningen af opgaven tegner der sig for læseren billedet af en forfatter, som er dybt interesseret i sit fagområde, som er velorienteret i litteraturen, og som behersker den eksperimentelle teknik, der er adækvat for fagområdets problemstillinger.

Selvom denne redegørelse har haft kritiske bemærkninger at gøre til denne eller hin detalje i afhandlingen, nærer vi dog ingen betænkelighed ved at indstille, at den samlede indsats belønnes med universitetets guldmedaille.

TORSTEN INGEMANN NIELSEN

I. K. MOUSTGAARD

E. TRANEKJÆR RASMUSSEN

Ved navnekuvertens åbning viste forfatteren sig at være stud. mag.
Knud Kielgast.

II.

Den anden afhandling, der er indleveret under mærket »Sangerglæde«, består af 334 maskinskrevne kvartsider tekst, hvoraf 5 sider er litteraturfortegnelse, samt 93 sider tabeller og figurer.

Som forfatteren selv siger i kapitel I, afgrænsning af emneområde, falder besvarelsen i to dele, nemlig en teoretisk del, som søger at fastlægge begreberne perception, forestilling og tænkning samt en empirisk del, hvor der redegøres for to serier af eksperimenter, forfatteren selv har udført.

Afhandlingens teoretiske del.

Som tidligere nævnt vælger også denne forfatter sit område inden for udviklingspsykologien, og de udførte eksperimenter kan trods store forbedringer i design betragtes som varianter af 3-bjergeforsøget.

I endnu højere grad end den første afhandling har denne som sit vigtigste formål at føre den eksperimentelle tradition videre på området. Den forsøger så som noget sekundært samtidigt at diskutere

prisopgavens problem, om forholdet mellem det sansemæssigt anskueligt perciperede og det forestillede, det tænkte eller det drømte.

Læseren kunne jo nok have ønsket, at prisopgavens problem havde været udgangspunktet for forfatteren, og at han havde tilrettelagt sine eksperimenter, så de i videst mulig udstrækning kunne belyse dette problem.

En karakteristik af afhandlingen gives dog bedst ved, at man lader disse ønsker hvile, mens man søger at læse arbejdet ud fra dets egne forudsætninger.

I kapitel I (side 13 til side 32) gøres der omhyggeligt rede for begreberne problem og opgave på basis af nordiske psykologers arbejder. Tillige indeholder kapitlet nogle overvejelser om kontrol af psykologiske data med henblik på at finde frem til kriterier på, om børnene i de eksperimentelle situationer akcepterer og forstår de stillede opgaver.

Der påpeges her en række vanskeligheder, der er forbundet med at anvende en dialog mellem forsøgsleder og forsøgsperson i forsøg med børn under 7–8 år. Man må indrømme forfatteren, at flere af disse vanskeligheder virker tyngende, men der synes ikke at være afgørende argumenter mod at anvende dialogen sideordnet med andre former for kontrol af data og som støtte for disse.

Forfatteren har imidlertid valgt alene at registrere den spontane motoriske adfærd og den verbale adfærd, der fremkom efter de af forsøgslederen stillede spørgsmål. Han har dermed givet afkald på en ekstra kontrol, f. eks. af børnenes forståelse af opgaverne, som en fri samtale kunne have bidraget med.

Kapitel III (s. 33–s. 53) er en meget detaljeret redegørelse for to tidligere eksperimenter, som forfatteren har ladet sig inspirere af. Der er her tale om et dansk eksperiment, der »danner udgangspunkt både når det drejer sig om den i eksperimentet benyttede opgave, og for den generelle problemstilling for begge eksperimenterne« (s. 34). Mere indirekte har Piagets og Inhelders oprindelige 3-bjerger-forsøg haft betydning for forfatterens eksperimenter.

Kapitlerne III og IV (s. 54–s. 135) indeholder en meget omhyggelig og på omfattende læsning baseret gennemgang af Brunswiks og Bruners opfattelse af perceptionens væsen. Også Piagets udviklings-teori gennemgås, og der gives en værdifuld sammenligning af disse forskeres forskellige teoretiske overvejelser angående perception.

Forfatteren ender med at tilslutte sig Bruners teori med følgende begrundelse: »Bruners teori muliggør . . . en hypotese om, at en eksperimentelt betinget erfaring har betydning for en efterfølgende opgaveløsning . . .« (s. 133).

Det forbliver for læseren uklart, om forfatteren hermed har villet udtrykke, at en sådan hypotese ikke skulle kunne formuleres inden for rammerne af andre teoretiske overvejelser. På læseren, som har prisopgavens krav in mente, kan det virke noget anstrengt, at forfatteren tager sit udgangspunkt i nogle i forvejen tilrettelagte eksperimenter og derefter i litteraturen går på jagt efter et sæt teoretiske overvejelser, som tillader formuleringen af sådanne hypoteser, som eksperimenterne kan teste.

Læseren kunne have ønsket sig en mere dybtgående og hermed kritisk diskussion af kernebegreberne i de omtalte forskeres teori-bygninger. Ved en bedre udnyttelse af den litteratur, som forfatteren anfører i sin referenceliste, kunne så dårligt definerede betegnelser som cues, information, repræsentation o.s.v. have været afklaret, og forfatteren kunne derved have bidraget mere konstruktivt til belysningen af prisopgavens problem.

Der rettes ganske vist en kritik mod Bruners teori (fra s. 130 til s. 132), men den går i alt væsentligt ud på, at denne ikke skelner skarpt mellem perception og forestilling. Forfatteren fastlægger selv forestilling som en mental aktivitet, der finder sted, uden at der foreligger en samtidig ydre stimulering (s. 132). Det præciseres ikke, om man skal opfatte dette forsøg på afklaring af, hvori forestilling består, som en egentlig definition. Er der tale om en definition, må læseren straks spørge, om forfatteren da ikke regner med, der er andre mentale aktiviteter end perception og forestillingsvirksomhed, og tillige må man spørge, om forfatteren vil påstå, at enhver forestillingsaktivitet forhindres af en ydre stimulering. Der synes altså endnu at være problemer at løse, før en klar definition af forestilling kan formuleres.

Generelt må man om den teoretiske redegørelse i kapitlerne III og IV sige, at den er en værdifuld og i det store og hele dækkende fremstilling af de omtalte psykologers teoretiske overvejelser. Set i lyset af prisopgavens krav kan den dog forekomme at være ude af focus og i visse passager for overfladisk refererende.

Afhandlingens empiriske del.

I kapitlerne V og VI omtales forfatterens eksperiment i 3-bjergetraditionen. Det drejer sig om forsøg, der er bygget op efter et avanceret og kompliceret design, og hvis databehandling er meget omhyggelig. Nærværende redegørelse kan derfor kun fremdrage ganske få træk af forsøgene og deres resultater.

Forfatteren formulerer selv klart, hvad der er formålet med det første eksperiment: »Når syv til otte års børn stilles over for en konkret spatial opgave af en sværhedsgrad, der ligger ud over hvad de normalt kan klare, er det da muligt at påvirke børnene således, at opgaveløsningen fremmes ved gennem en behandling selektivt at aktivere »tankematerialer«, som tilhører et bestemt repræsentations-system?« Uden at gå i detaljer med forsøgets gennemførelse kan det fremhæves, at forsøgslederen ud fra Bruners opfattelse måtte arbejde med tre forskellige påvirkningsformer. Det er dog nok et stort spørgsmål, hvor »selektivt« de enkelte behandlingsformer virkede. Den første forsøgsgruppe blev animeret til at beskæftige sig verbalt med de opstillede genstande og deres indbyrdes relationer for derved at lære disse forsøgspersoner at benytte sproget som værktøj under problemløsningen. Den anden gruppes forsøgspersoner fik lov til at manipulere opstillingens genstande for derved at fremme en kinæstetisk repræsentation, og endelig arbejdede den tredje gruppe systematisk med det visuelt givne for at fremme en visuel forestillingsaktivitet.

Foruden disse tre grupper deltog en kontrolgruppe i eksperimentet. Denne modtog ingen træning mellem test og retest.

Som tidligere berørt forholder forfatteren sig skeptisk til muligheden af at benytte frie samtaler som kontrol på børnenes forståelse m.m. I stedet for blev der foretaget en omhyggelig registrering af børnenes åbne adfærd under opgaveløsningerne. På basis heraf blev opstillet en række adfærdsformer, som forsøgslederen ville tage som et udtryk for henholdsvis »en adækvat reaktion på instruktions teksten« (s. 142) og det modsatte.

Forfatteren diskuterer problemerne i forbindelse med instruktionerne meget grundigt, bl.a. på grundlag af nogle forforsøg udført alene med det formål at finde frem til de klareste instruktionstekster. Her skal nævnes en enkelthed, som har forbindelse med et problem, der tidligere er blevet berørt i denne redegørelse. Man brugte i in-

struktionerne udtrykket »som alle ting står ud til dig« i stedet for »som du ser dem«, fordi børn ofte, »når de skal tegne figurer «som de ser dem«, også tegner aspekter med, som de ikke kan se, derfra, hvor de er placeret . . .« (s. 144) (jævnfør den første forfatters »alternative tolkning«). Denne vigtige iagttagelse bidrog altså til en skærpelse af opgaveinstruktionerne, men den får ud over dette ikke lov til at præge forfatterens overvejelser.

M.h.t. forsøgsmateriale og opgavetyper kan forsøget som nævnt betragtes som en variant af 3-bjerger-forsøget. Der forelå således 8 fotografiske afbildinger af opstillingen taget fra henholdsvis sider og hjørner af opstillingspladen; en vigtig enkelthed ved forsøgets udførelse var, at forsøgslederen på retest-dagen ikke fik at vide, hvilken behandling de enkelte forsøgspersoner havde fået. Dette eksempel viser sammen med en række lignende træk, hvor dygtigt forsøgene synes at være blevet udført.

Inden behandlingen af resultaterne blev adfærds-kategoriseringen gjort simple, så der kun blev skelnet mellem

- 1) om spontan verbalisering forekom eller ej,
- 2) om børnene bevægede sig under opgaveløsningen eller ej, og
- 3) om børnene løste opgaverne systematisk eller ej.

På dette sted i afhandlingen er det vanskeligt for læseren at forstå begrundelsen for at oplede forsøgspersonerne efter netop disse adfærds-kategorier. Dette bliver egentlig først klart under diskussionen af resultaterne (s. 173), hvor der står: »Disse forskellige typer løsningsadfærd kan måske vise hen til, at forskellige børn spontant . . . benyttede forskellige repræsentationssystemer under opgaveløsningen«.

Flere af forsøgets resultater forekom overraskende, også for forfatteren. F. eks. viste det sig, »at de børn som *ikke* verbaliserede spontant under problemløsningen lå på et signifikant højere præstationsniveau, end de børn som verbaliserede spontant« (s. 173).

I den opgavetype, hvor barnet fik udleveret et billede og derpå skulle udpege den position, hvorfra det var taget, viste det sig, at en usystematisk løsningsadfærd gav signifikant bedre resultater end en systematisk adfærd.

I denne sammenhæng havde forfatteren haft rig anledning til at diskutere, hvorvidt den åbne adfærd er tilstrækkelig til at indikere

barnets faktiske løsningsprocesser. Ved at gå ind i denne problematik kunne forfatteren antagelig have undgået de mange ad hoc agtige forklaringer, som gives i diskussionen om forsøgsresultaterne.

Med hensyn til effekten af den behandlingsfase, der var indskudt i forsøget mellem test og retest, blev der for alle tre behandlingsformer konstateret en signifikant forhøjelse af præstationsniveauet, men kun for den letteste af opgaverne. Tillige blev det vist, at børn med forskellig løsningsadfærd i forskellig grad drog fordel af de tre behandlingsformer. Således viste det sig, at de børn, der kunne karakteriseres ved løsningsadfærden »spontan verbalisering« havde signifikant større fordel af behandlingsformen »dirigeret perceptuel korrektion« end børn karakteriseret ved en af de andre former for løsningsadfærd.

Disse interessante fund kunne sikkert have vejret endnu tungere, hvis de i højere grad havde været sat i relation til afhandlingens teoretiske litteraturgennemgang.

I den anden serie af eksperimenter, gennemgået i afhandlingens femte og sjette kapitel, undersøges effekten af to træningsformer, nemlig henholdsvis en behandling, der skulle »fremhæve cues i opgavematerialet« (s. 183), og en behandling, der skulle fremme forsøgspersonernes forestillingsaktivitet.

Behandlingen blev givet umiddelbart før retesten og ca. $3\frac{1}{2}$ måned efter første forsøg. Den bestod i, at forsøgspersonerne skulle løse en serie af opgaver stillet dem på skærmen af et automatisk behandlingsapparat (et projektionsapparat). Apparatets detaljerede virkemåde og træningsproceduren for de to grupper må her forbigås. Hovedforskellen mellem de to gruppers træning bestod i, at »forestillingsgruppens« forsøgspersoner skulle løse disse opgaver uden at kunne støtte sig til en samtidig visuel perception (jævnfør forfatterens tidligere citerede definition på forestilling), medens »perceptionsgruppen« hele tiden kunne tage synet til hjælp.

Som i første forsøgsserie indgik også i denne serie en ikke behandlet kontrolgruppe.

Hovedresultatet af forsøgene blev, at den perceptuelle behandling fremmede opgaveløsningen, medens den anden behandlingsform hæmmede opgaveløsningen.

Så man på børnenes karakteristiske adfærdsformer under løsningerne, viste det sig, som i første forsøg, at forsøgspersoner med usyste-

matisk opgaveløsning lå på et signifikant højere præstationsniveau end forsøgspersoner, der udviste systematisk opgaveløsning. Der var kun ringe forskel på de enkelte adfærdsgrupper i henseende til størrelsen af behandlingseffekterne.

I et afsluttende kort afsnit om »resultaternes teoretiske referenceramme« (s. 226–s. 227) fremhæver forfatteren, rettet mod Bruner, nødvendigheden af at sondre klart mellem perception og forestilling, idet det ellers »var . . . ganske umuligt at forklare forskellen mellem de to behandlingsformer i dette eksperiment« (s. 227).

At effekten af de to behandlingsformer i forsøget viste sig klart forskellige, er uden for diskussion. Den læser, der forholder sig kritisk til forfatterens definition af forestilling – ved fravær af perception, vil dog næppe akceptere, at forskellen mellem de to behandlingsformer i det væsentlige skulle bestå i, at forestillingsaktivitet skulle forekomme i den ene og ikke i den anden.

Efter afslutningen af redegørelsen for det andet eksperiment slutter afhandlingen brat. Læseren sidder med et uopfyldt ønske om at få at vide, hvordan forfatteren da vil aplikere dette specielle stof på prisopgavens almene problem. Nok er der hen igennem afhandlingen sagt mangt og meget om perception og forestilling, men det bliver ikke på noget tidspunkt til en egentlig teoretisk drøftelse af prisopgavens problem hævet over dette specielle områdes detailverden. Forfatteren har med iver forfulgt sit andet formål at videreføre den eksperimentelle tradition skabt af Piaget og Inhelder med deres 3-bjerger-forsøg. Dette har han imidlertid gjort med faglig dygtighed og snilde, hvad angår de udførte eksperimenter.

Vi indstiller derfor, at forfatterens arbejde belønnes med accessit.

TORSTEN INGEMANN NIELSEN

I. K. MOUSTGAARD

E. TRANEKJÆR RASMUSSEN

Ved navnekuvertens åbning viste forfatteren sig at være stud. psych. *Bodil Mariane Hedegård Stenild.*

DE HISTORISKE AFHANDLINGER

HISTORIE A

Som besvarelse af universitetets prisopgave i historie A for året 1969 »Freden i Stettin 1570« er under mærket »Pax prior bello« indkommet en afhandling omfattende 158 maskinskrivne sider tekst plus 22 sider noter og 8 sider fortegnelse over kilder og litteratur.

Opgavens formulering tillader flere typer af løsninger. Indledningsvis overvejer forf. de vigtigste muligheder. Især på grund af kildematerialets beskaffenhed har han afstået fra den nærliggende løsning at samle besvarelsen om en redegørelse for fredsmødet i Stettin sommeren 1570, der bragte afslutning på den nordiske syvårskrig, og i stedet valgt at undersøge Danmarks forhold til Sverige på det diplomatiske og militære plan fra sommeren 1568, da den svenske konge Erik XIV blev afsat og afløst af sin fredsvenlige broder Johan III, til freden blev sluttet 1570. Johan III's tronbestigelse fik den virkning, at Polen opgav sin støtte til Danmark, men til gengæld indledte den russiske tsar krig mod Sverige i Livland og skabte derved en gunstig forhandlingssituation for de danske fredsforhandlere. Det er således med god grund, at forf. har valgt begivenhederne i sommeren 1568 som udgangspunkt, og hans beslutning om – under tilbørlig hensyntagen til forståelsen af Sveriges politik – at samle sin undersøgelse om den danske politiks mål og midler i forholdet til Sverige må anses for rimelig.

Forf.s vigtigste kildemateriale har været instruktioner, ordrer og traktater, men desuden spiller de slutninger, der kan drages udfra det konstaterbare handlingsforløb, en ikke ringe rolle for hans fremstilling, således ved bedømmelsen af Erik XIV's udenrigspolitik. Udover de trykte kildesamlinger har han udnyttet et betydeligt utrykt materiale i det danske og svenske rigsarkiv, hvorimod han har måttet afstå fra benyttelse af materiale i fjernere arkiver. Rigsarkivets mikrofilmsamling har dog på visse punkter kompenseret herfor. Såvel udvælgelsen af kildematerialet som afgrænsningen af den benyttede litteratur er gennemført med velovervejet økonomi og vidner om fortrinlig systematiserende evne.

Et vanskeligt problem indenfor studiet af ældre dansk historie er overallt forståelsen af beslutningsprocessen, fordi kildematerialet svigter næsten totalt på dette punkt. Forf. redegør på få, men vigtige

sider i indledningen for dette forhold og følger det op i den senere fremstilling. Gennem en analyse af håndfæstningen tegner han hovedlinierne i Frederik II's forfatningsmæssige stilling overfor rigsrådet m.h.t. udenrigspolitikken, og udfra enkelte vigtige kildesteder (utrykte) når han frem til en mere nøjagtig præcisering, som tildels reviderer hidtil gældende opfattelse, af forhandlingsproceduren mellem konge og rigsråd. En nærmere bestemmelse af de enkelte rådets indflydelse har det på grund af manglende kilder været umuligt at foretage, men det havde været rimeligt allerede i denne forbindelse at gøre opmærksom på, at kongens stilling overfor de ledende rigsråder var meget speciel i syvårskrigens sidste år.

I kapitel I behandler forf. de dansk-svenske interess modsætninger for syvårskrigen og i det følgende kapitel ændringerne i magtforholdene i Norden og Baltikum 1563–1568. Formålet med disse kapitler har været at tegne baggrunden for fredsforhandlingerne i krigens sidste år, ikke at give en egentlig redegørelse for den diplomatiske historie eller krigshistorien, og man må give forf. ret i, at et forsøg på at bestemme krigens årsager og ansvaret for krigen samt en bestemmelse af de ændringer, der som følge af krigen fandt sted i den politiske og militære situation i Østersøområdet, er en nødvendig forudsætning for at forstå de forhandlinger, der førte frem først til Roskildefreden 1568, der forkastedes fra svensk side, dernæst til den endelige fred i Stettin 1570. Indholdet af disse kapitler er i højere grad tematisk-analyserende end kronologisk-beskrivende, hvilket må siges at være en logisk konsekvens af kapitlernes funktion indenfor helheden. På enkelte punkter går forf. vidt i sine hypoteser, således i afsnittet om »Dominium Maris Baltici«, men det samme afsnit – og det følgende om optagelsen af de tre kroner i det danske rigsvåben – demonstrerer også hans evne til med kølig kritik at afsløre hullheden i propagandaprægede slagord og søge frem til mere holdbare udgangspositioner, f.eks. for en bestemmelse af det maritime styrkeforhold mellem de stridende parter. Det strenge stofudvalg, som forf. har været tvunget til at foretage, må siges at være gennemført med dygtighed og udpræget forståelse af de væsentlige momenter, og hans kritiske sans er stedse vågen, således i den urbane fremførte afstandtagen fra Landbergs tolkning af den litterære fejde, der indgik i forspillet til krigen.

Det er forf.s these, at Gustav Vasas mistro overfor alt dansk var

en hovedårsag til det forværrede forhold mellem Danmark og Sverige fra midten af 1550'erne, og at striden om optagelsen af de tre kroner i Danmarks rigsvåben under disse omstændigheder medførte en væsentlig tilspidsning af forholdet. I denne henseende er forf. i nær overensstemmelse med svenske historikers opfattelse (Hildebrand, Landberg), hvorimod han afviser, at de tre kroner skulle afspejle en bevidst aggressiv politik fra dansk side sigtende mod unionens genoprettelse gennem en krig. Skal en egentlig op-havsmand til krigen udpeges, må opmærksomheden efter forf.s mening rettes mod hertug Erik (XIV), hvis sikkerhedspolitiske betænkning af 10. januar 1559 forf. i modsætning til Ingvar Andersson ser som udtryk for en offensiv tankegang, der kom til at præge svensk udenrigs- og militærpolitik i de følgende år. Direkte krigsårsag blev ifølge forf. den ekspansive svenske politik i Livland, mens den danske politik, der indledtes med erhvervelsen af bispedømmet Øsel-Wieck i 1559, betragtes som motiveret af dynastiske hensyn, omend med en strategisk bagtanke. Afgørende for denne tolkning, der afviger fra den almindeligt akcepterede, hvorefter den danske politik i Livland var i høj grad ekspansiv, har været den omstændighed, at Frederik II hverken stillede penge eller tropper til rådighed for et dybere dansk engagement, hvilket forf. med god ret tolker som et vidnesbyrd om, at Livland indtog en beskeden plads i den danske udenrigspolitik. Forst Erik XIV's ekspansionspolitik fik de afvigelser og tildels modsætninger, som kendetegnede de danske, polske og lybske interesser i Livland, til at træde i baggrunden, men dog kun for en tid, idet Polen allerede fra 1567 kan betragtes som i praksis udtrådt af koalitionen.

Redegørelsen for de dansk-svenske fredsforhandlinger, afhandlingens substans, er opdelt på kapitlerne III, IV og VI, idet et kort indskudt kapitel (V) sammenfatter de for forståelsen vigtige problemer vedrørende hertug Magnus' stilling mellem Danmark og Rusland. Kapitel III omhandler freden i Roskilde 1568 mellem Sverige og Danmark-Lübeck, der karakteriseres som et dansk diktat, uden at den franske diplomat Charles de Dançay som tidligere antaget gjorde fransk indflydelse gældende gennem mægling. I kapitel IV skildres det mislykkede grænsemøde i Knærød, hvor begge parter på forhånd havde fastlåst deres positioner, hvorfor krigen blev genoptaget. Skildringen af krigens afsluttende fase udmærker sig ved en mere

anerkendende bedømmelse af Frederik II end hidtil set; Troels-Lunds rekonstruktion af krisen mellem kongen og rigsrådet i januar 1570 modificeres og omfortolkes i lyset af Frederik II's energiske rustningsbestrebelse, og navnlig gøres Erik Arups stærkt forenkede skildring til genstand for tiltrængt revision. Tilsvarende vurderes Frederik II's politik i forbindelse med hertug Magnus' tilnærmelse til Rusland væsentligt mere positivt end tidligere, og i det hele er resultatet blevet en omvurdering af Frederik II som politiker, der påkalder stor interesse. I kapitel VI, afhandlingens hovedkapitel, redegøres der for selve Stettinerfreden 1570. En fortrinlig sammenfatning afslutter besvarelsen.

Forf.s analyse af Roskildetraktaten har ført ham til det resultat, at Roskildefreden må siges at videreføre de hovedprincipper, som kendetegner de danske traktater med Lübeck og Polen af 1563 og det til Erik XIV udleverede fredstraktatforslag af 1565, og således vidner om en bemærkelsesværdig konstans i de danske fredsbetingelser hele krigen igennem. Med rette karakteriseres disse betingelser, især m.h.t. Livland, som hårde overfor Sverige set i forhold til den militære situation, og det kan derfor ikke undre, at den svenske regering nægtede at godkende Roskillediktatet.

Det afsluttende kapitel VI indeholder en – i ordets gode betydning – traditionel redegørelse for fredsforhandlingerne i Stettin 1570. Dets betydning indenfor helheden svækkes dog derved, at forf. er nået frem til det resultat, at det er Roskildetraktaten af 1568, der tildrager sig størst principiel interesse som udtryk for de nordiske landes politik i forhold til hinanden, og at freden i Stettin egentlig kun er en modifikation heraf, betinget af ændringerne på diplomatisk plan (herunder Sveriges isolation og Sachsens støtte til Danmark) og i den nye militære situation i Livland, som havde bragt Sverige i krig med Rusland foruden med Danmark og Lübeck. Når forf. trods denne opfattelse alligevel har lagt stor vægt på de afsluttende fredsforhandlinger, skyldes det antagelig et – i ordets mindre gode betydning – traditionelt syn på, hvorledes en fredsslutning bør behandles, og måske tillige en unødvendigt snæver fortolkning af den stillede opgaves formulering. En større frigørelse ville her have givet besvarelsen stærkere konsekvens og mere flugt. En anden anke kunne være, at forf. i alt væsentligt indskrænker sig til Østersøområdets politiske teater uden at placere det indenfor den større europæiske sammen-

hæng. Heroverfor må imidlertid erindres, at Østersøområdet historie, ikke mindst i det skildrede tidsrum, i sig selv frembyder en overordentlig kompliceret problematik, hvorover det kan være vanskeligt nok for historikeren at skaffe overblik, og hvor inddragelse af endnu flere komponenter næsten uundgåeligt vil mindske klarheden. Det må endvidere noteres, at betydningen af de vesteuropæiske magters Østersøinteresser og fredsslutningens europæiske perspektiver er tydeligt præciseret.

Sammenfattende må det derfor siges, at den indleverede besvarelse har løst det stillede spørgsmål med dygtighed. Forf. udmærker sig såvel ved nøjagtighed i detaljen som ved et sikkert iudicium, der sætter ham i stand til at udvælge de afgørende bevissteder og samle opmærksomheden om en analyse og fortolkning af disse. Herunder lægger forf. en vidde i synsfelt for dagen, som tillader ham at operere med psykologiske, politiske, militære og finansielle faktorer uden forhåndsprioritering – i påfaldende mindre grad derimod med økonomiske og religiøse. Hans theser – og hypoteser – er undertiden dristige og vil næppe alle forblive uimodsagt, men netop den omstændighed, at forf. har lagt bånd på sig m.h.t. den omstændelige redegørelse for de diplomatiske forhandlinger, som kildematerialet indbyder til, og i stedet har forsøgt at nå frem til forståelse af hovedlinierne, er efter vor mening i højeste grad rosværdig. Hans fremstilling er overalt veldisponeret, gennearbejdet og særdeles velskrevet. Besvarelsen vidner om et videnskabeligt talent, som vi uden tøven indstiller til belønning med universitetets guldmedalje.

SVEND ELLEHØJ

ARSEL E. CHRISTENSEN

Ved navnekuvertens åbning viste forfatteren sig at være stud. mag. *Frede Peter Jensen.*

HISTORIE B

Universitetets prisspørgsmål i Historie B for året 1969: »En analyse af hovedpunkter i forfatningsdiskussionen i Danmark 1830–1849«, har fremkaldt én besvarelse. Afhandlingen er på 20 sider indledning, kildefortegnelse og bibliografi, 183 sider text samt 23 sider noter, der foruden henvisninger til litteratur og kilder indeholder enkelte værdifulde kritiske bemærkninger om materiale og litteratur, og supplerende oplysninger til texten. Mottoet er: »En oprigtig

Demokrat vil, at Folket, ligesom et Menneske, naar det indtræder i Myndigheds-Alderen, ikke maa overlade sine Grund-Rettigheder og sin Udvikling til Andre end sig selv. Hans Egede Schack 1848«.

Emnet er kun i beskedent omfang undersøgt i litteraturen, kilde-materialet er overordentlig stort, og det er berettiget at forf. nøjes med i tre store afsnit at behandle udvalgte perioder: 1830–35, hvor debatten især gjaldt den nye stænderordning, 1838–42, da vi fik den første omfattende offentlige diskussion om en fri forfatning under enevælden, og 1848–49. Det er også naturligt at han har måttet begrænse sin gennemgang af aviser og tidsskrifter til et udvalg, selv om han som han indrømmer derved er kommet til at lægge noget større vægt på liberale end på konservative kilder. Derimod er det en svaghed at han fortolker opgaven som alene gældende hvad han kalder den »offentlige« forfatningsdiskussion i modsætning til den »officielle« i de politiske repræsentationer og indenfor regeringen. Han berører kun sporadisk forhandlingerne i provinsialstænderne og den grundlovgivende rigsforsamling. Han er klar over at der var en forbindelse mellem den private, den »officielle« og den »offentlige« diskussion, men beskæftiger sig næsten udelukkende med det – meget omfattende – kildestof som findes i de talrige pjecer, i aviser og tidsskrifter, suppleret med utrykt materiale fra C. N. Davids, H. E. Schacks, J. F. Schouws og F. C. Sibberns arkiver.

Forf. fremsætter nogle i det hele træffende bemærkninger om bl. a. Hegels, den tyske retshistoriske skoles og de tidlige franske socialisters indflydelse på de danske forfatningsideer, men har klogeligt opgivet en alt for ambitiøs plan om at sætte diskussionen ind i en større idéhistorisk sammenhæng. I stedet undersøger han debatindlæggene under tre hovedsynspunkter: 1. »Suverænitetsspørgsmålet«, d. v. s. hvordan den politiske magt ønskes placeret og eventuelt fordelt. 2. »Repræsentationsspørgsmålet«, der først og fremmest gælder om repræsentanterne tænkes at skulle varetage enkelte klassers eller grupperes interesser (»det korporative princip«) eller hele befolkningens vel (»det folkerepræsentative princip«). 3. Valgbestemmelserne som instrumenter for de to principper. Terminologien er ikke traditionel, men den er forståelig, de tre punkter er hovedspørgsmål i debatten, og forf. har ret i at hans relativt enkle skema er velegnet til analysen, ikke mindst i betragtning af at hans kilders sprogbrug undertiden er temmelig vag. Det må også indrømmes ham at de

vigtigste opfattelser af de nævnte forhold i den samlede »officielle« og »offentlige« debat er repræsenteret i hans materiale. Ledende liberales, bondevenners, radikales og konservatives synspunkter bliver fyldigt belyst.

Et væsentligt resultat af undersøgelsen er at vi tydeligere end for ser rigdommen på individuelle standpunkter. Forf. fremhæver med rette navnlig at højrefløjen i debatten ikke dannede et »parti«. Dens talsmænd fra absolutismens tilhængere i 1830erne til de konservative kritikere af martsministeriets grundlovsudkast havde bogstavelig hver sin opfattelse af forfatningens indhold. Men også visse hoveddelingslinier træder klart frem, f.e. modsætningen mellem de forfattere der ønsker klasse- eller gruppeinteresser repræsenteret, og dem der ønsker at repræsentationen skal varetage det almene vel. Forf. ser rigtigt at det første ønske kan skjule sig bag kravet om almindelig valgret, det sidste forenes med ønsket om begrænsning af vælgerkorpset. Vi får gode eksempler på den udbredte fordring fra liberale af forskellige afskygninger om at middelstanden og specielt intelligensen skal repræsenteres, og på frygten for demokratiet hos både liberale og konservative. Bondevennernes og ikke mindst de københavnske radikales kritik af de nationalliberale bliver godt oplyst.

Som eksempler på værdifulde underafsnit nævner vi behandlingen af Davids indlæg i 1830erne, den udførlige analyse af »den store forfatningsdiskussion« 1841–42 mellem A. S. Ørsted og oppositionen – hvor forf. bl.a. diskuterer om Ørsteds anmeldelse af Munch-Ræders bog om den norske grundlov kan opfattes som en udstrakt hånd til de moderate liberale – og den interessante redegørelse for M. A. Goldschmidts forfatningspolitiske ideer. Men der er flere gode analyser og karakteristikker af enkelte debatindlæg, og forf. har gjort adskillige værdifulde iagttagelser eller fund.

Besvarelsen er ikke helt fri for fejl og uklarheder, nogle af indlæggen er mere refererende end analytisk behandlet, tidnød har forhindret forf. i at gå ind på enkelte betydelige bidrag som Kriegers kritik af forfatningsreskriptet 1848 og Ørsteds bog om martsministeriets grundlovsforslag, og den ovenfor nævnte begrænsning af materialet har nødvendigvis givet fremstillingen en mere abstrakt karakter end den havde fået, hvis de parlamentariske forhandlinger var inddraget i større omfang. I den iøvrigt fyldige litteraturfortegnelse savner man bl. a. Otto Borchsenius: Fra Fyrreerne, og Jens Arup Seip:

Teorien om det opinionsstyrte enevælde; begge værker kunne have hjulpet forf. til bedre at forstå et par væsentlige træk i de konservatives og moderate liberales forfatningsideer.

Hovedindtrykket af afhandlingen er dog positivt. Forf.s arbejdsindsats er betydelig. De tre perioder han behandler er godt valgt; de dækker de tre vigtigste faser i forfatningsdiskussionens udvikling. Undersøgelsen indledes med en klar problemstilling, besvarelsen er omhyggeligt og overskueligt disponeret under hensyn til denne, fremstillingen er velskrevet, sprogbrugen i reglen præcis. Forf. forstår at citere centralt. Han vælger som oftest de indlæg han behandler med fornemmelse for det væsentlige eller repræsentative, f. e. Høther Hages som udtryk for martsministeriets og specielt Monrads forfatningsopfattelse, og – mere overraskende og originalt – C. Dirckinck-Holmfelds, fordi han efter forf.s vistnok rigtige mening explicit fremstiller nogle af de filosofiske ideer der var adskillige diskussionsdeltageres uomtalte baggrund. Forf. har megen sans for nuancer, også for variationer i betydningen af nøgleord som »demokrati« eller »folket« fra forfatter til forfatter. Han er opmærksom på at de samme begrebsbetegnelser som vi bruger, dengang kan have haft et andet indhold (f. e. den specielle betydning af begrebet »interesse-repræsentation« som han har iagttaget hos David). Fremstillingens noget abstrakte karakter modvirkes af de mange behandlede indlæg fra ledende politikere og af forf.s blik for det politisk-taktisk bestemte navnlig i nogle af de liberale indlæg. Han er sig stadig materialets begrænsning bevidst. Hans konklusioner er forsigtige, også hvor han i sit lovlig korte slutningskapitel prøver at trække hovedlinierne i udviklingen af den »offentlige« forfatningsdebat op.

Trods manglerne mener vi at forf. har vist et sådant talent for selvstændig forskning især indenfor de politiske ideers historie, at vi kan indstille at afhandlingen belønnes med guldmedaillen.

POVL BAGGE

SVEN HENNINGSEN

Ved navnekuvertens åbning viste forfatteren sig at være stud. mag.
Dan Charly Christensen.

DEN NORDISK-FILOLOGISKE AFHANDLING

Som besvarelse af universitetets prisspørgsmål i nordisk filologi for 1969 »Opfattelsen af symbol- og billedsprog i dansk litterær kritik 1800–1870« er indkommet en afhandling mærket med de to første slutstrofer af Oehlenschlägers Guldhornene: »Tvende Glimt fra Oldtidsdage/Funkler i de nye Tider etc.«. Den omfatter 629 kvartsider + 6 sider navneregister + 30 sider bibliografi.

Afhandlingen åbner med en drøftelse og påfølgende definition af de anvendte symbolbegreber, baseret på talrige nyere, såvel danske som fremmede teoretikers opfattelser, hvorefter undersøgelsen kan operere med tre momenter: det betegnende (symboliserende), det betegnede (symboliserede), og tegnrelationen. Det er bemærkelsesværdigt, at forfatteren herved kan arbejde med symbolteori vedrørende ikke blot de små fremtrædelsesformer, metaforer og beslægtede billedfigurer, men også – og nok så meget – vedrørende de større former, karakterer, handlingsmønstre og hele værker, for så vidt de kan have en symbolsk betydning, i praksis »alle de elementer i det litterære værk, der rummer en analogi mellem to forestillinger« (s. 7). Synspunktet må anses for berettiget, og i denne undersøgelse uden tvivl frugtbart, skønt det undertiden har været vanskeligt at trække grænsen og i enkelte tilfælde har medført en misforståelse, som når i et citat af Peder Hjort (s. 173) ordet »Billeder« i betydningen »malende skildringer« fortolkes som »billedlige udtryk«.

Selve undersøgelsen er delt i tre store afsnit. I kronologisk rækkefølge behandles både de større og mindre forfattere, der i det angivne tidsrum har offentliggjort skrifter af interesse for det stillede spørgsmål. Første del, »Den oehlenschlägerske skole«, omfatter Rahbek (og hans forudsætninger hos Baumgarten og Eschenburg) som repræsentant for det svundne århundrede, derefter Oehlenschlägers positioner før og efter mødet med Steffens, og videre Staffeldt, Peder Hjort, Grundtvig, Poul Møller, F. C. Sibbern, Hauch, Chr. Molbech og Jens Baggesen. Anden del, »Den heibergske skole«, omfatter foruden en meget fyldig gennemgang af Heibergs æstetik kapitler om Hertz, C. A. Thortsen, Nathan David, Madvig og H. L. Martensen. Tredje del, »Modstand mod Heiberg-skolen og udvikling frem mod en ny grundopfattelse«, beskæftiger sig med P. L. Møller, Goldschmidt, Frederik Dreier, Kierkegaard, Martin Hammerich, Nutz-

horn, Clemens Petersen, sluttende med den unge Georg Brandes. Hver af de tre dele, og hvert enkelt kapitel, indledes med en oversigt over tidligere forsknings bedømmelser af epoken eller forfatteren, med talrige illustrerende citater, hvad der på den ene side vidner om forfatterens overordentlige belæsthed og grundighed, på den anden side også kan give indtrykket af en vis altfavnende og tildels ukritisk accept af andres vurderinger og begreber. Og hvert afsnit sluttes med en til gengæld kort og klar sammenfatning af resultaterne.

Forfatteren har overalt på sin vej fulgt de spor, der er angivet af ældre forskere, ikke mindst af Paul V. Rubow, og har derved som regel kunnet bekræfte og supplere vor viden om periodens æstetiske begreber. I kraft af sin sans for detaljer bringer forfatteren på interessant måde mindre æstetikere frem i lyset og viser nye sammenhænge og nuancer hos de større. Velplaceret er således Baggese. Udførlig og fængslende er redegørelsen for udviklingen i J. L. Heibergs æstetik. Et stort kapitel om Søren Kierkegaard åbner nyt indblik i dennes forhold til begreberne ironi og indirekte meddelelse. Mindre givende er stykkerne om Sibbern og Poul Møller.

Afhandlingen er stor af omfang, noget bred i fremstillingen, til tider en smule vidtløftig, men skrevet i en sober og ligevægtig stil og disponeret med god orden og udpræget historisk sans. Den udmærker sig ikke ved overraskende skarpsyn, men er i kraft af sin grundigt gennemførte arbejdspræstation, sin sikre metodiske behandling af stoffet, og sine ofte værdifulde resultater, af en sådan kvalitet, at den efter vor mening fortjener at blive belønnet med universitetets guldmedalje.

F. J. BILLESKOV JANSEN

SVEN MØLLER KRISTENSEN

Ved navnekuvertens åbning viste forfatteren sig at være stud.mag.
Finn Hauberg Mortensen.

DEN GERMANSK-FILOLOGISKE AFHANDLING

Som besvarelse af universitetets prisopgave i germansk filologi for året 1969 »Der ønskes en analyse af jeg'ets problematik i F. H. Jacobis, Karl Philipp Moritz' og Ludwig Tiecks romaner (til og med

»William Lovell«) samt en diskussion af deres litteraturhistoriske placering ud fra form og idéindhold« er der under mærket »*γνωθι σαυτον*« indleveret en afhandling omfattende 91 sider tekst, 6 sider bibliografi og 2 sider indholdsfortegnelse.

I en indledning (s. 1–3) gør forfatteren kort rede for sin fremgangsmåde. Han har begrænset den stillede opgave, idet han har fundet det hensigtsmæssigt at lægge hovedvægten på en enkelt roman af hver forfatter og endvidere gøre en enkelt roman til udgangspunkt for analysen. Valget faldt på Karl Philipp Moritz' psykologiske roman »Anton Reiser« (s. 1). Afhandlingen viser, at denne begrænsning har givet fremstillingen en påfaldende skævhed og ensidighed. Denne ensidighed har ikke blot til følge, at romaner som Moritz' »Andreas Hartknopf« og Jacobis »Woldemar« får en meget kort og overfladisk omtale, skønt de er vigtige for den problematik, afhandlingen vil belyse; værre er det, at medens »Anton Reiser« behandles relativt udførligt (s. 9–46), er analysen af de to andre romaner, som forfatteren har valgt at lægge hovedvægten på (Jacobis »Allwills Briefsammlung« og Tiecks »William Lovell«) temmelig nødtørftig. Hvad metoden angår, lægger forfatteren hovedvægten på en »tematisk analyse« af romanjag'ets forhold til og reaktion på forskellige emner, som f.eks. livet, døden, kærligheden, venskabet o. a. (s. 2). Man savner en principiel redegørelse for den her anvendte metode og en stillingtagen til de andre synspunkter (sociologiske, psykologiske, åndshistoriske), som kunne anlægges ved besvarelsen af den stillede opgave.

Afhandlingens første kapitel (s. 4–8) behandler »Baggrunden for den voksende subjektivisme i sidste halvdel af det 18. århundrede«. Fremstillingen er yderst kortfattet, ofte vag. Forfatteren diskuterer ikke begrebet »subjektivisme« og tager ikke stilling til tidligere behandlinger af emnet. Kapitel V (»En kort oversigt over subjektivismens videre forløb«), hvormed afhandlingen slutter, forsøger på to og en halv side at give en fremstilling af Fichtes filosofi og den romantiske ironi. Disse almindeligheder kan på ingen måde holde, hvad kapiteloverskriften lover. Det burde have indeholdt en sammenfatning af undersøgelsens resultater og på basis deraf en diskussion af romanernes litteraturhistoriske placering, i hvilken forholdet til romantikken måtte behandles, som kapitel V rigtigt antyder, men kun antyder.

Kapitel II om Karl Philipp Moritz' roman »Anton Reiser« er afhandlingens bedste. Det indeholder en hel del gode iagttagelser og synspunkter. Forfatteren kan nu og da korrigere andre forskere, hvad enkeltheder angår, og der gøres ofte rammende bemærkninger om enkelte motivers behandling i romanen og om Reisers psyke. Skønt analysen af romanen således i flere afsnit giver gode resultater og viser psykologisk skarpsind, virker dette kapitel alligevel ikke helt tilfredsstillende, eftersom de enkelte punkter ikke i tilstrækkelig grad ses sammen som udtryk for en bestemt problematik. Endvidere undlader forfatteren at beskæftige sig med Moritz' jeg contra Reisers, da dette ville falde uden for arbejdets rammer (s. 3), skønt han erkender, at udgangspunktet for undersøgelsen er en *selvbiografisk* roman, og skønt han flere gange kommer ind på forholdet mellem Moritz og Reiser (s. 13, 27, 30). Det ville have været af betydning, om afhandlingen havde undersøgt »Anton Reiser« på baggrund af selvbiografier som Jung-Stillings og en psykologisk roman som »Agathon«, idet et udsagn som: »Moritz' roman »Anton Reiser« er derfor noget ganske nyt, idet den er et forsøg på at fastlægge og afgrænse et enkelt menneskeligt individ« (s. 10) ville være blevet modificeret og karakteristikkene af romanens egenart mere differentieret.

Hvad romanens litteraturhistoriske placering angår, kunne man bl.a. have ønsket en langt klarere og mere indgående redegørelse for forholdet til pietismen, den sentimentale strømning og Sturm und Drang. Som i indledningen nøjes han med antydninger. Den manglende historiske orientering bevirker også, at det ikke klart fremgår, hvad der i »Anton Reiser« efter forfatterens mening er ungdomspsykologi, der vil have gyldighed for visse typer i alle tidsaldrer, og hvad der er specielt karakteristisk for denne bestemte tid og for denne romans særlige problematik.

Kapitel III søger at give en tematisk og genetisk fremstilling af »Allwills Briefsammlung« og støtter sig til J. U. Terpstras udgave. Det er muligt med Terpstra at vælge udgaven fra 1812 som grundlag, men forfatteren burde i hvert fald have debatteret forholdet til editio princeps, som Heinz Nicolai har udgivet og ikke blot udtale, at »den af forfatteren sidst gennemsete udgave må anses for at være i størst overensstemmelse med hans intentioner« (s. 47). Forfatteren følger for villigt Terpstra og opdager ikke, hvor hans fremstilling har mangler. Således mener forfatteren, at »schöne Seele« oprindeligt er et

pietistisk begreb, som omkring 1775 er sækulariseret, har altså bl. a. oversat Schmeers arbejde (»Der Begriff der »schönen Seele« besonders bei Wieland und in der deutschen Literatur des 18. Jahrhunderts. Germanische Studien, Heft 44, Berlin 1926), hvilket medfører, at han ikke er opmærksom på, at Wieland, der stod i brevvæksling med Jacobi, havde skrevet en artikel om begrebet i »Teutscher Merkur« 1774, at Rousseaus brug af det må have haft betydning for Jacobi osv. Skal Allwill-romanen fortolkes tilfredsstillende, og vil man foretage en genetisk undersøgelse, kommer man ikke uden om en nærmere beskæftigelse med Jacobis filosofi, ligesom den skiftende vurdering af hovedpersonen måtte give anledning til en nærmere beskrivelse af Jacobis forhold til følsomheden og Sturm und Drang. Også her nøjes forfatteren med antydninger.

Kapitlet om Tiecks »William Lovell« er afhandlingens svageste del. Det består af en række mindre afsnit (om tidsopfattelsen, forholdet mellem drøm og virkelighed, forholdet til naturen, Balder, den gamle Burton og Mortimer), der er så kortfattede og skitseagtige, at problemerne kun lige strejfses. På intet punkt går analysen her i dybden, og selv når forfatterens psykologiske sans leder ham til at se typiske konstellationer som f. eks. i afsnittet om Balder, Burton og Mortimer, bliver det ved en tematisk analyse, der ikke når frem til en virkelig historisk forståelse. Således bliver overgangen fra Sturm und Drang til romantik, som forfatteren vil belyse, ikke tilfredsstillende behandlet. Igen findes der gode enkeltiagttagelser, og der gøres gode bemærkninger, f. eks. om epikuræren Lovells »bevidste brug af fantasien som et narkotisk middel« (s. 85), men de enkelte afsnits synspunkter samles ikke til nogen karakteristik af romanen. Forfatteren har tydeligt evner til psykologisk analyse, men evner ikke syntesen.

Opgavens titel kræver en diskussion af de behandlede romaners placering ud fra form og idéindhold. Om dette siger forfatteren i indledningen, at han for at undgå gentagelser vil behandle den litteraturhistoriske placering sammen med analysen af jeg'ets problematik. Undertiden strejfses disse problemer da, som omtalt, også, men forfatterens egen mening bliver ikke klar, og der er så at sige ingen debat med den tidligere forskning og dennes placering af de behandlede romaner. Dertil kommer, at der i afhandlingen siges meget lidt, næsten intet, om romanernes form. Man må konstatere, at forfatteren ikke har forsøgt at løse denne del af opgaven.

Sammenfattende må vi om afhandlingen udtale, at analysen af »Anton Reiser« indeholder en del interessante iagttagelser og gode resultater. På grund af de omtalte mangler ser vi os dog ikke i stand til at indstille arbejdet til nogen belønning.

STEFFEN STEFFENSEN

SVEN-AAGE JØRGENSEN

DEN ROMANSK-FILOLOGISKE AFHANDLING

Universitetets prisopgave i romansk filologi for året 1969 havde følgende formulering: »Bisætningsindledere i et eller flere af de romanske sprog«. Som besvarelse er der indkommet to afhandlinger.

I.

Afhandlingen mærket »Eusebius« er på 165 maskinskrevne sider plus 11 sider bibliografi og indholdsfortegnelse. Den er delt i 6 kapitler. I første kapitel redegøres for den metodologiske ramme, som er Chomskys transformationsgrammatik, og for den analyse af de relative-interrogative pronominer, der er foreslået af Knud Tøgeby, og som danner et vigtigt udgangspunkt for afhandlingens helhedsopfattelse af bisætningsindlederne. Der fremsættes den tesis, at bisætningerne – på linje med en række andre konstruktioner – må opfattes som nominaliserede sætninger, og at de indledes af et fælleselement, der tjener til at markere dem som nominaliseringer. I kapitel 4 diskuteres nærmere dette fælleselement, symboliseret ved *qu*, og det hævdes, at det må opfattes som et determinativ, ikke som et pronomen. I de øvrige kapitler diskuteres ud fra disse synspunkter kompletivsætninger (kap. 2), adverbielle bisætninger (kap. 3), interrogative og herunder hypotetiske bisætninger (kap. 5), relative bisætninger (kap. 6). Det må siges at være rimeligt, at kapitlet om fælleselementet *qu* skydes ind mellem behandlingerne af de forskellige bisætningstyper. Kapitlet resumerer *qu*'s funktion som rent nominaliseringsmærke i de to først behandlede sætningstyper (kompletive og adverbielle) og forbereder beskrivelsen af interrogative og relative bisætninger, hvor *qu* kombineres med et pronominel element.

Afhandlingen har mange fortrin. Forfatteren tager sit udgangspunkt i fransk, men viser også betydelig indsigt i andre romanske

sprog (især italiensk, portugisisk og spansk), hvis konstruktioner sammenlignes med de franske. Overhovedet demonstrerer forfatteren en meget bred sproglig orientering. Han har et sikkert kendskab til moderne almen lingvistik og formår med dygtighed og konsekvens at bruge den generative beskrivelsesmetode. Således gøres der klart rede for den nyere udvikling af Chomskys teori og for forskellen mellem Chomskys og Harris' udformninger af transformationsgrammatikken (f.eks. p. 25 og 92-95). Denne sikre forståelse for metoden tillader også forfatteren at påpege en række uklarheder eller inkonsekvenser hos J. Dubois (f.eks. pp. 34, 48, 92).

Afhandlingens værdi ligger ikke så meget i selve det, at bisætninger sammenstilles med infinitiv- og participialkonstruktioner eller med verbalsubstantiver, hvilket ikke er så nyt, eller i, at betegnelsen nominal indføres for alle disse fænomener, men den ligger deri, at det lykkes forfatteren at sætte beskrivelsen af disse fænomener ind i en fast metodisk ramme, der vil muliggøre en præcisere diskussion. Der fremføres en klar argumentation for teorien om et fælleselement *qu* som determinativ eller nominaliseringsmærke; meget synes at tale for den foreslåede opdeling af de interrogative og relative pronominer i en eller anden form for mærke plus pronomen. Endvidere gennemføres i afhandlingen en interessant og konsekvent skelnen mellem konjunktiv som morfem og formant.

Selve brugen af begrebet nominal forekommer mere diskutabel. Hvis det skal dække samtlige bisætninger, udvides dets betydning så meget, at det nærmer sig betydningstomhed; der er i hvert fald ikke tale om, at bisætningerne i samme forstand domineres af et nominalsyntagme, idet relativsætningerne her afledes af symbolet for determinativ, de adverbielle sætninger af symbolet for adverbialsyntagme. Det må dog siges, at der gøres et forsøg på at redde situationen ved at opløse ethvert adverbialsyntagme i en præposition plus et nominalsyntagme, på hvis plads så adverbialsætningen kan indgå. Problemerne på dette område synes at hænge sammen med den generelle vanskelighed ved at bruge begrebet adverbial, der ligesom subjekt og objekt betegner en bestemt relation til andre sætningsled, inden for rammerne af en phrase-structure grammar.

Forfatteren kan til tider synes lovlig ukritisk begejstret for sin metode; således under diskussionen af Schmitt-Jensens syntaxeteori, hvor forfatteren ikke synes at se, at S-J forsøger at løse et

problem, som transformationsgrammatikken ikke løser, nemlig hvordan man identificerer de forskellige typer bisætninger.

Naturligvis er mange analyser af enkelttilfælde diskutabile, f. eks. af betingelsessætninger som variant af spørgende sætninger, eller af uafhængige relativsætninger som sekundære i forhold til restriktive relativsætninger, men hypoteserne er altid velformulerede og støttet på en klar argumentation. Alt i alt er der tale om et meget værdifuldt forsøg på, inden for bisætningernes område, at opstille vidtrækkende generaliseringer, uden at det går ud over præcisionen i beskrivelsen. Det er meget påskønnelsesværdigt, at afhandlingens høje abstraktionsniveau forenes med en så klar fremstillingsform. Vi tager derfor ikke i betænkning at indstille afhandlingen til belønning med Universitetets guldmedalje.

II.

Afhandlingen mærket »Senhal« omfatter 189 maskinskrevne sider plus 6 sider bibliografi. Den er forsynet med titlen »Bisætningsindledere på moderne fransk«, hvormed forfatteren angiver en af de begrænsninger, han har givet sin besvarelse. Efter en ret kort indledning behandles i elleve kapitler de forskellige bisætningsindledere ud fra distributionelle kriterier. Der er ikke nogen logisk orden i kapitlernes rækkefølge, og forfatteren erklærer da også selv, at han ikke vil beskæftige sig med de teoretiske problemer vedrørende en systematiseret beskrivelse af bisætningsindlederne. Bisætningsindlederne undersøges enkeltvis eller nogle få stykker ad gangen med henblik på deres forbindelse med faktorer som tempus, modus, person, nægtelse, pronominent eller substantivisk subjekt, det overordnede verbums rod. Afhandlingens stærkt atomistiske præg understreges yderligere af, at forfatteren har udeladt vigtige bisætningsindledere med den begrundelse, at han ikke har ment at have noget nyt at sige om dem. Det kan ikke nægtes, at det føles som en meget kraftlig beskæring af emnet, at systematikken således helt er ladet ude af billedet, men da der er tale om et bevidst og tydeligt udtrykt valg fra forfatterens side, mener vi, at man må acceptere denne begrænsning af emnet, hvis den valgte metode på anden måde viser sig givtig.

Undersøgelsen af de enkelte indlederes distribution er overordentlig omhyggelig. Forfatteren har sat sig grundigt ind i al relevant litteratur om emnet, men bygger dog først og fremmest sine under-

søgelse på en meget stor eksempelsamling, han selv har skallet til veje. Han har sammensat et corpus på ca. 100 værker, der danner grundlag for en række statistikker. Af de 100 værker er ca. en tredjedel, ifølge forfatterens egen angivelse, blevet udtømmende benyttet for en lang række indlederes vedkommende, således at der kan tillægges optællingerne en høj grad af pålidelighed. Forfatteren har forsøgt i videst muligt omfang at undgå rent semantiske bestemmelser og har i almindelighed vist sin evne til at fremdrage relevante formelle kriterier.

På denne måde er det lykkedes forfatteren i mange tilfælde at fremskaffe ny viden om de forskellige indledere. Særlig kan fremhæves behandlingen af *comme*, *comment* og *combien*. Anvendelserne af *comme* som årsags-, lids- og sammenligningskonjunktion redes omhyggeligt ud fra hinanden. Det påvises, at det sammenlignende *comme* kan følges af *passé composé*, når bisætningens verbal er et modalverbum, og endvidere når *comme*-sætningen er løst tilknyttet sætningsadverbial, hvor den løse tilknytning i skriften som regel er markeret ved et komma. I dette tilfælde konstateres det, at der slet ikke er noget styringsforhold mellem den overordnede og den underordnede sætnings tider (p. 55). Forfatteren sandsynliggør på kontrolabelt grundlag den velkendte, men vage antagelse at *comme* i objektsætninger er mere eksklamativ end *comment* og *combien*; han opregner nemlig, hvilke verbalrødder i den overordnede sætning *comme* kan forbindes med; han påviser endvidere sammenhæng mellem *comme* og 2. person, og endelig dokumenterer han en vis grad af uforenelighed mellem *comme* og nægtelse.

Blandt andre enkeltresultater kan nævnes påvisningen af, at *puisque* ikke influerer på tempus på samme måde som *parce que* (p. 69 ff.), den klare formulering af reglerne for brug af samme tid i belingende *si*-sætning og hovedsætning (p. 86 ff.), opstillingen af tilfælde, hvor der kan bruges *passé simple* i kompletivsætninger efter overordnet sætning i fortid (p. 99–101).

Forfatterens sprog kan undertiden være noget knudret, men som helhed må siges, at problemstillingerne såvel som fortolkningerne af optællingerne er klare og overbevisende. Egentlige fejl i den grammatiske analyse er sjældne, men det er dog bemærkelsesværdigt, at forfatteren adskillige gange som eksempel på sætninger med *imparfait* anfører sætninger med *plus-que-parfait* (f. eks. p. 13 eks. 4, p. 32 eks. 1, p. 111 eks. 3, p. 112 eks. 7, p. 113 eks. 5).

Afhandlingen må betragtes som en ganske usædvanlig arbejdspræstation; og selvom den ikke giver noget bidrag til bisætningsindledernes teori, er enkelttilfældene dog behandlet med en sådan metodisk konsekvens og skarpsindighed, at man må sige, at der er tale om en god videnskabelig behandling af det store materiale. Afhandlingen giver nyttige bidrag til vor viden om fransk syntaks, og vi mener, den er værdig til at belønnes med universitetets guldmedalje.

POUL HØYBYE EBBE SPANG-HANSEN HOLGER STEN
KNUD TOGEBY

Ved navnekuverternes åbning viste forfatteren af den første afhandling sig at være stud. mag. *Michael Herslund*, af den anden stud. mag. *Ole Mordrup*.

DEN ENGELSK-FILOLOGISKE AFHANDLING

Som besvarelse af Københavns universitets prisopgave i engelsk filologi for 1969: »En på egen eksempelsamling bygget undersøgelse af lange konsonanters fonematiske værdi på sent oldengelsk og tidligt middelengelsk«, er der indkommet én afhandling under mærket ALENA.

Afhandlingen er på 84 sider, heraf $2\frac{1}{2}$ side litteratur og 3 sider old- og middelengelske tekster, hvorfra eksemplerne er taget. Det, der er blevet forelagt til bedømmelse, er en ikke særlig godt duplikeret kopi, som gør det vanskeligt at læse de oldengelske og middelengelske eksempler og tyde forfatterens diakritiske tegn. Det skal også bemærkes, at side 3 mangler – side 2 findes i to eksemplarer – hvilket er så meget mere beklageligt, da siden efter alt at dømme skulle bringe oplysning om, hvori en sproglyds fonematiske værdi består.

Litteraturlisten er relevant, men man savner en afhandling om fonembegrebet. De benyttede tekster – både oldengelske og middelengelske – er udvalgt med skønsomhed, og det skal rosende bemærkes, at de forskellige manuskripters varianter er taget med i passende omfang. Det ligger i sagens natur, at de sydhumbriske dialekter er bedst repræsenteret; af nordlige tekster fra den oldengelske periode er eksemplerne taget fra »The Lindisfarne Gospels« og Rushworth-

manuskriptet. De middelengelske tekster – forfatteren behandler sproget i tiden ca. 950–1350 – er også for det meste udvalgt med omhu; dog undrer det noget, at han inden for Katherine-gruppen har brugt St. Juliana-udgaven af O. Cockayne (Early English Text Society, O.S. 51, 1872) og ikke den senere udgave besørget af S.R.T. O.d'Ardenne (Liège 1936, genoptrykt i Early English Text Society nr. 248, 1961) med en fortrinlig kommentar af sproget i Katherine-gruppen, hvor også de lange konsonanter bliver behandlet.

Forfatteren har samlet et stort antal eksempler. I disse forekommer der nogle unøjagtigheder i bestemmelse af ordklasse, betydning eller simpelthen i henvisningerne. Et par stikprøver afslører, at »well« s. 16 betegnes som substantiv i Chronicle E. 671 og 1042; i sidstnævnte annal er det imidlertid adverbium. »wæll« betegnes som substantiv i Chronicle E. 1016, 1087, D. 1016; men i 1087 er »wæll« igen adverbium. På side 12 nævnes »gecydd«, og der henvises til Ælfric, Lives A.C. 25,238, hvor det imidlertid ikke findes, da det skal være 25,328. Et eksempel på fejlfortolkning skal til sidst anføres fra s. 58, hvor forfatteren citerer fra Lyrics 28A. 18 en form »gerren«, som han tolker som »years«, mens det efter sammenhængen skal være »gear«. Der er flere end de nævnte fejl-citeringer eller fejlfortolkninger i afhandlingen.

Selve afhandlingen består af 7 kapitler og et resumé. Kapitel 1 behandler den stillede opgaves formål og tidsmæssige afgrænsning, idet forfatteren koncentrerer sig om tiden ca. 950–1350. Sidstnævnte årstal kunne synes at være sent, men i betragtning af, at nogle anglistere (f.eks. Hans Kurath) mener, at de lange konsonanter i visse stillinger og dialekter beholder deres fonematiske værdi indtil ca. 1400, er årstallet nok valgt rigtigt. Forfatteren er omhyggelig med de definitioner, som skal bruges i det følgende, og han skelner skarpt mellem fonem og grafem, mellem lang konsonant og geminat. Dernæst skulle det vigtige spørgsmål behandles, hvorvidt geminaterne virkelig repræsenterer lange lyd, men her mangler som sagt den omtalte side. Forinden har forfatteren dog sagt, at han ikke vil skelne mellem lange konsonanter efter deres oprindelse. På en af de følgende sider (4) synes der at være sket en fejltagelse, når han siger »på sent oldengelsk har ethvert kort konsonantfonem sit tilsvarende korte (skrivefejl for »lange«?) modstykke, med undtagelse af halv-vokalerne og den stemte affrikat /dʒ/, der kun kan være korte«.

Der gives ingen forklaring på, hvorfor den stemte affrikat kun kan være kort, mens den ustemte /tʃ/ kan forekomme både kort og lang. Der er i denne sammenhæng tale om konsonantfonemer, for forfatteren er klar over, at en konsonant kan være lang, uden at længden har fonematisk værdi. Der er i dette kapitel andre unøjagtigheder. Det hedder således, at »medialt bevares / \bar{j} / kun efter kort vokal, men forkortes efter lang vokal, og ifl. denne fordeling er / \bar{j} / ikke længere noget selvstændigt fonem« (s. 6). Men på samme side finder vi dog blandt sent oldengelske lange konsonantfonemer / \bar{j} / medtaget i eksemplet »wascan«. I slutningen af kapitlet opstiller forfatteren et skema, der viser de forskellige muligheder, hvoraf det fremgår, »at både vokaler og konsonanter har fonemisk længde, idet en hvilken som helst kort konsonant kan følge efter en kort eller lang vokal, og en hvilken som helst kort vokal kan følges af enten en kort eller lang konsonant«. Der nævnes derefter nogle eksempler, som skal illustrere de opstillede muligheder.

I 2. kapitel omtales finalkonsonanter i monosyllaber, og det indsamlede materiale afspejler den fremadskridende simplificering af geminater i udlyd, der er så karakteristisk for oldengelsk ortografi. Forfatteren gør opmærksom på forskellig skrivetradition i de forskellige manuskripter og inddeler eksemplerne i verbalformer og nominer. Resultatet af undersøgelsen bliver, at kun sekvenserne $\bar{V} + \bar{K}$ og $\bar{V} + \bar{K}$ er mulige. Beviset for sin tese finder han i eksemplerne med fordobling af oprindelig kort konsonant i final stilling. Der anføres temmelig mange tilfælde inden for de forskellige konsonanter, ustemte klusiler, stemte klusiler, likvider og nasaler samt enkelte frikativer. Men forfatteren er forsigtig i sine konklusioner og slutter ganske rigtigt med at sige, at tendensen til at forlænge kort finalkonsonant efter kort vokal trods alt er svag, og at det også er et usikkerhedsmoment, at vokalernes korte og lange fonemer kvalitativt sandsynligvis er forskellige.

Kapitel 3 handler om finalkonsonanter i polysyllaber og her benyttes Luick's »Normalmass« i bevisførelsen. Forfatteren slutter sig til Luick's teori om, »at »Normalmass« for disyllaber er $\bar{V}\bar{K}$ eller \bar{V} , og at dette har til følge, at \bar{K} ikke har nogen fonematisk værdi, selv om den af f.eks. expressive årsager skulle optræde i denne stilling«.

Kapitel 4 behandler geminater i antesonor stilling. Forfatteren siger, at geminering foran l og r er en gammel foreteelse. De første

eksempler, vi kender, er vestgermanske. Det kunne se ud, som om »vestgermansk« skulle forstås om forhistorisk tid, men det har her kun geografisk betydning og vil altså sige, at denne særlige gemination findes i de sprog, der går under fællesbetegnelsen vestgermansk, i modsætning til øst- og nordgermansk. Efter at have kritiseret forskellige teorier om årsagen til gemination (Brück og Trautmann) fremsætter han sin egen forklaring om betydningen af konsonanternes relative sonoritet. Dette er klart og overbevisende.

Kapitel 5 behandler de lange konsonanter i intervokalisk stilling og de lange konsonantfonemers forsvinden. Her tager forfatteren stilling til de mest kendte fremstillinger (Luick, Wyld, Kurath) og argumenterer overbevisende for et tidligt tidspunkt for de lange konsonantfonemers forsvinden. Mod slutningen af afhandlingen synes forfatteren at have været i tidsnød; han ofrer kun to sider på Orm's noteringssystem. I betragtning af den debat, der har stået om dette punkt, er hans behandling påfaldende kort.

Helhedsindtrykket af afhandlingen er solidt, fremstillingen er gennemgående klar, og forfatterens videnskabelige evner er uomtvistelige. På grund af de ovenfor nævnte mangler indstiller vi den dog kun til accessit.

H. KOSSMANN

K. SCHIBSBYE

Afhandlingens forfatter har ikke ønsket sit navn offentliggjort.

DEN MATEMATISKE AFHANDLING

Universitetets prisspørgsmål i matematik for 1969 var følgende:

»Der ønskes en behandling af det af M. Brelot indførte begreb »tynde mængder« (ensembles effilés) og den dermed sammenhængende »fine« topologi, samt en redegørelse for nyere undersøgelser over disse begrebers rolle i potentialteorien«.

Som besvarelse er indkommet en afhandling under mottoet »Croyez ceux qui cherchent la vérité. Doutez ceux qui la trouvent«. Afhandlingen er på 125 tæt, men tydeligt håndskrevne sider i A4 format. Efter en kort indledning, hvori forfatteren giver en almindelig beskrivelse af besvarelsens indhold, følger en symbolliste og derpå

den egentlige tekst, inddelt i 5 kapitler. Afhandlingen slutter med en litteraturfortegnelse omfattende 36 henvisninger.

Potentialteoriens tyndhedsbegreb har rødder i den klassiske matematiske analyse, først og fremmest i forbindelse med Dirichlet's problem for elliptiske partielle differentiaalligninger af 2. orden, men har siden vist sig at spille en vigtig rolle også inden for nyere discipliner, herunder teorien for stokastiske processer. En blot nogenlunde dækkende fremstilling af emnets historiske baggrund og udvikling ville i sig selv være meget pladskrævende, og forfatteren har derfor i indledningen (3 sider) valgt at begrænse sig til en kortfattet oversigt over nogle afgørende faser i tyndhedsbegrebets udvikling med udgangspunkt i Brelot's grundlæggende artikel fra 1940. Herefter beskrives i store træk de tre hovedstrømninger i moderne potentialteori, som forfatteren har valgt at koncentrere sig om i sin besvarelse: Den aksiomatiske teori for harmoniske rum, teorien for standard Markovprocesser, samt potentialteorien knyttet til generelle kerner.

I hver af disse 3 teorier har man indført begrebet tynde mængder, ganske svarende til Brelot's oprindelige definition i det klassiske (newtonske) tilfælde, og ligeledes består den af H. Cartan opdagede nære forbindelse med den såkaldte fine topologi. I konsekvens heraf har forfatteren valgt i det første kapitel (13 sider) at give en almindelig fremstilling i en abstrakt ramme af sådanne grundlæggende træk ved tyndhedsbegrebet og den fine topologi, som er fælles for de nævnte 3 teorier. Herved følges i § 1 et arbejde af Brelot (1962), hvor tyndheden og den fine topologi defineres ud fra en vilkårlig konveks kegle af nedad halvkontinuerte funktioner ≥ 0 på et Hausdorff-rum. I § 2 behandles, ligeledes i abstrakt form, de quasitopologiske begreber, der knytter sig til visse subadditive mængdefunktioner, herunder potentialteoriens kapacitetsfunktioner. Hovedpunktet er her den nære forbindelse mellem quasitopologien og den fine topologi, som i det klassiske tilfælde navnlig skyldes G. Choquet (1959). Kapitlet slutter med en kort oversigt over, hvorledes de omhandlede, meget generelle begreber lader sig anvende i hver af de ovenfor nævnte 3 hovedkategorier af potentialteorien.

Andet kapitel bærer titlen »Harmoniske rum« og udgør afhandlingens centrale del. Kapitlet er inddelt i 5 paragraffer og omfatter 58 sider. Her gives en udførlig redegørelse for den aksiomatiske

teori for harmoniske rum i den navnlig af H. Bauer udviklede generellere form, som også tillader anvendelse på visse paraboliske differentialligninger af 2. orden. Desuden behandles i kortere træk forbindelsen med den speciellere og derfor righoldigere teori, som allerede tidligere var udviklet af Brelot og R.-M. Hervé, og som dækker teorien for elliptiske differentialligninger af 2. orden.

Kapitlet indledes i § 1 med et resumé over de grundlæggende begreber og resultater i teorien for harmoniske rum. Herved følges for det meste Bauer's udførlige monografi over emnet, hvorfor beviser normalt ikke er medtaget her. Dog behandles i alle detaljer konstruktionen af et kontinuert, strengt potential i den af C. Constantinescu (1967) indførte skærpede betydning, som spiller en afgørende rolle i det følgende.

De resterende 4 paragraffer af kapitlet omhandler derpå tyndhedsbegrebet og den fine topologi i tilfælde af et strengt harmonisk rum, idet den i første kapitel omhandlede kegle her tages som mængden af hyperharmoniske funktioner ≥ 0 .

Først studeres i § 2 den såkaldte fejningsproces («balayage»), som i den klassiske teori går tilbage til H. Poincaré, men hvis systematiske anvendelse på hyperharmoniske funktioner i første række skyldes Brelot. Forfatteren følger her de rumænske matematikere Boboc, Cornea og Constantinescu, især denne sidstes artikel fra 1967. Foruden fejningen af hyperharmoniske funktioner behandles herunder den duale fejningsproces for mål, og det vises, at 3 a priori forskellige, naturlige definitioner af tyndheden af en mængde i et af dennes punkter, faktisk er ensbetydende, i lighed med hvad der længe havde været kendt i den klassiske teori. Dette er udgangspunktet for indførelsen af tre typer af potentialteoretiske nulmængder (efter Bauer): De polære, de totaltynde og de semipolære mængder, som alle er identiske i det klassiske tilfælde og i Brelot's axiomatik (med konvergensaxiomet), men ikke i typiske tilfælde af de generelle harmoniske rum.

Dette forhold præger den følgende paragraf (§ 3) omhandlende konvergenssætningen, som i det klassiske tilfælde skyldes Cartan (1945), samt dermed forbundne egenskaber ved den line topologi, navnlig den af J. L. Doob (1966) opdagede quasi-Lindelöf egenskab, samt eksistensen af en fin støtte for ethvert mål som er nul på de semipolære mængder (R. K. Gettoor 1964). Denne paragraf

indeholder flere originale iagttagelser fra forfatterens side vedrørende den fine topologi og de semipolære mængder med udgangspunkt i påvisningen af, at ethvert harmonisk rum er et Baire-rum, hvilket ikke synes at have været bemærket tidligere i litteraturen. Endvidere viser forfatteren, at den fine topologi i almindelighed ikke er normal (i generel topologisk betydning).

Paragraffen slutter med omtalen af konvergensaxiomet og navnlig dominationsaxiomet's betydning som bindeled til Brelot's teori med dennes videregående resultater vedrørende fejning af mål (Hervé 1962).

I § 4 er det lykkedes forfatteren at identificere de såkaldte absorptionsmængder i Bauer's teori med de afsluttede, fint åbne mængder. Dette resultat er nok afhandlingens vigtigste originale bidrag til emnet. I denne forbindelse berøres problemet om sammenhængsegenskaber ved den fine topologi, og det påvises, at det til varmeledning ligningen hørende harmoniske rum er totalt usammenhængende i denne topologi (i modsætning til, hvad der gælder i Brelot's teori).

Kapitlet afsluttes i § 5 med anvendelsen af tyndhedsbegrebet til karakteristik af de irregulære randpunkter for Dirichlet's problem, hvorved ringen sluttes, og forbindelsen med det oprindelige udgangspunkt for hele teorien etableres.

I tredje kapitel (22 sider) gives en klar beskrivelse af hovedtræk af teorien for standardprocesser byggende på arbejder af G. A. Hunt, Doob og andre. Forfatteren støtter sig her til Blumenthal og Gettoor's monografi, og hovedsigtet er klarlæggelsen af den sandsynlighedsteoretiske fortolkning af de potentialteoretiske begreber. Den til grund liggende kerne udgøres her af de excessive funktioner, og de tynde mængder såvel som de potentialteoretiske nulmængder, og absorptionsmængderne karakteriseres nu ved hjælp af den såkaldte træftid. Den direkte forbindelse mellem teorierne for standardprocesser og for strengt harmoniske rum klarlægges, først gennem ækviivalensen mellem Brownske bevægelser og klassisk potentialteori (Doob) og derpå langt mere generelt gennem omtalen af en række arbejder fra de seneste år, hvor netop denne sammenhæng har været et centralt tema i potentialteorien.

Fjerde kapitel (12 sider) med titlen »Kerner i potentialteorien« indledes med gennemgangen af et nøgleresultat af Choquet om quasi-

kontinuiteten af potentialerne med hensyn til en kerne, som opfylder kontinuitetsprincippet. Herefter etableres (efter B. Fuglede) kompatibiliteten mellem quasitopologien og den fine topologi under passende forudsætninger om kernen.

I det afsluttende kapitel (9 sider) gives bl. a. en smuk fremstilling (efter Brelot) af beviset for det af N. Wiener fundne klassiske kriterium på tyndhed af en mængde. Endvidere påviser forfatteren, at de fint kontinuerte funktioner i klassisk potentialteori tilhører første Baire-klasse, hvilket synes at være nyt.

Som det fremgår af ovenstående gennemgang af afhandlingen, dækker besvarelsen et bredt spektrum af moderne potentialteori med væsentlig relation til det opgivne emne, og forfatteren har inddraget også den nyeste litteratur herom. Af relevante emner, som ikke er berørt, må fremhæves den »minimale tyndhed«, specielt tyndheden ved Martin-randen, herunder Doob's generalisation af Fatou's sætning. Ved den vel afstemte vekslen mellem en stedvis mere refererende og stedvis i alle detaljer gennemført redegørelse for de forskellige resultater vidner besvarelsen om forfatterens på én gang omfattende og dybtgående kendskab til emnekredsen, og det er – trods de omhandlede teoriers vidt forskellige karakter – lykkedes at give den samlede afhandling et helhedspræg.

Fremstillingen er klar og overordentlig præcis. Ved flere lejligheder – navnlig i kapitlerne 2 og 4 – har forfatteren suppleret mere kortfattede eller skitseprægede beviser i forlægget med klagørende detaljer. Om end afhandlingen ikke bringer afgørende nye resultater, har forfatteren ved flere lejligheder som omtalt i det foregående bidraget med nye iagttagelser og enkelte interessante supplerende resultater, navnlig vedrørende den fine topologis egenskaber. Det er således uden betænkelighed, at vi indstiller, at forfatteren belønnes med universitetets guldmedaille.

S. D. CHATTERJI

B. FUGLEDE

Ved navnekuvertens åbning viste forfatteren sig at være cand. scient. *Christian Berg*.

DEN ORGANISK-KEMISKE AFHANDLING

Universitetets prisopgave i organisk kemi for 1969 havde følgende ordlyd:

»Der ønskes en oversigt over metoder til bestemmelse af energibarrierer ved hjælp af NMR-spektroskopi, og én eller flere af disse metoder ønskes efterprøvet eksperimentelt på en serie analoge organiske forbindelser efter eget valg«.

Som besvarelse er indleveret to afhandlinger.

I.

Besvarelsen mærket »Tempus fugit« er på 40 maskinskrevne sider + bilag 1–6, bestående af regneprogrammer, figurer og noget tekst, i alt 86 sider bilag.

Besvarelsen omfatter et teoretisk afsnit med efterfølgende målinger og numerisk behandling af målstørrelserne, hos forfatteren spektrale frekvenser og intensiteter.

I den ganske korte indledning (2 sider) opremses de eksisterende metoder: dobbeltresonansteknik, optagelse af fuldstændige resonanskurver (»kurveformmetoder«), spin-ekko-metoden og pulsexperimenter. Men i stedet for som ønsket i den stillede opgave at give en oversigt over alle disse metoder beskæftiger forfatteren sig udelukkende med kurveformmetoder. I overensstemmelse med sit forord har han i besvarelsen lagt hovedvægten på at udarbejde en serie regneprogrammer til numerisk behandling af eksperimentelt materiale, hvoraf dog kun ét program er blevet anvendt på forfatterens eksperimenter. Desværre omfatter den serie analoge forbindelser, hvorpå ifølge opgavens ordlyd den valgte metode skulle efterprøves, kun to forbindelser, N,N-dimethylformamid og N,N-dimethylacetamid.

Efter at forfatteren kort har nævnt de reaktioner, der kan studeres ($1/2$ side) og Arrhenius-ligningen ($1/2$ side), gennemgås side 7–11 Gutowskys, McCalls og Schlichters teoretiske udledning af resonanskurvens form (GMS-metoden) efter en fremstilling af C. S. Johnson i *Advances in Magnetic Resonance*, Vol. 1 (1965). Henvisninger til forfatterens litteraturliste mangler overalt. Teoriens væsentlige træk er korrekt gengivet, men parameterdefinitioner er udeladt. Afsnittet sluttes med, at det påpeges, at det udledte analytiske udtryk for

absorptionskurven er uoverskueligt, hvorfor forfatteren har udarbejdet et regne- og tegneprogram (2 sider, ca. 100 regneordrer skrevet i Fortran IV), der kan tegne en absorptionskurve som funktion af et givet sæt parametre. Løsningen af denne og lignende opgaver indenfor besvarelsens rammer vidner om god indsigt i elektronisk databehandling. I bilag 1 præsenteres 8 meget illustrerende spektre, beregnet af programmet for fastholdt kemisk forskydning (20 Hz), men med middellevetider, τ , på henholdsvis 100, 50, 35, 20, 13, 8, 5 og 1 ms. Spin-relaxationstiden vælges imidlertid arbitrært somt $1/2$ eller 1 sekund.

Besvarelsens næste 5 sider beskæftiger sig med stokastisk teori, ligeledes efter C. S. Johnson. Vores bedømmelse af dette afsnit er som ovenfor for GMS-metoden. Forfatteren udarbejder her to regneprogrammer, dels ét, der kan beregne og tegne spektre i det almindelige tilfælde (ca. 125 regneordrer) med op til 5 kerner, dels ét, hvori kun to kerner indgår (100 ordrer), men der er ingen vedlagte illustrationer som for GMS-metoden.

Besvarelsens side 17–21 er anvendt til en gennemgang af densitetsmatrix-teorien, såvidt ses efter artikler af J. I. Kaplan og S. Alexander i Journal of Chemical Physics 1958 og 1962. Teorien er mangelfuldt forklaret, og afsnittet munder ud i, at der udarbejdes et to-kerne densitetsmatrix-regneprogram (ca. 100 ordrer) med 8 tilhørende illustrationer. I modsætning til de ovenfor nævnte programmer tages der nu hensyn til den eventuelle tilstedeværelse af en spin-kobling. I de 8 gennemarbejdede eksempler er der valgt samme kemiske forskydning (20 Hz) som ved GMS-metodens illustrationer, men nu med en spin-kobling på 5 Hz. Af de to beregnede kurvesæt ses bl. a., at muligheden for visuelt at konstatere tilstedeværelsen af kobling mellem to kerner med en »genuin« kemisk forskydning på 20 Hz og lige lange middellevetider (τ) allerede bortfalder for $\tau = 40$ ms, hvor man visuelt kan konstatere ikke fire, men kun to lidt sammenflydende intensitetsmaxima med ca. 14 Hz adskillelse.

Efter en kort oversigt (side 22–24) over metoder til bestemmelse af τ ud fra en egenskab ved et eksperimentelt spektrum, gennemgår forfatteren (side 25–27) sin egen metode. Den hidtil mest anvendte metode har bestået i, at en række »teoretiske« spektre beregnedes, svarende til forskelligt valg af parametre (kemisk forskydning, spin-kobling, etc.). Visuelt udvalgte derpå den (eller de) teoretiske kur-

ve(r), der bedst stemte med den eksperimentelle. Forfatteren har erstattet denne metode med en maskinel tilpasning efter de mindste kvadraters princip, men her med et ikke-lineært udtryk som basis. Til dette formål har han skaffet sig et IBM-program (af D. W. Marquardt, T. Baumeister, J. A. Sheldon og R. A. Stanley), kaldt NLIN 2, der indgår i besvarelsen som bilag 5 (ca. 1000 ordrer). Tre nødvendige subrutiner er dog udarbejdet af forfatteren selv (SUBZ, FCODE og PCODE, ca. 100 ordrer). Til afprøvning af NLIN 2 benyttede forfatteren de allerede af GMS-programmet fremstillede 8 datasæt (på hver 50 punkter). Han lod nu iterationsprogrammet (NLIN 2) starte med lidt forkerte parametersæt og prøvede at iterere med såvel numeriske differenskvotienter som analytisk afledede differentialkvotienter. Det fandtes, at de numerisk afledede var bedre end de analytisk afledede, omend ikke væsentligt. En forklaring på forholdet kunne ikke findes. Skulle endvidere alle parametre bestemmes samtidigt, opnåedes tilfredsstillende resultater for τ mellem 100 og 20 ms. For 13 og 8 ms var overensstemmelsen »nogenlunde«, for 5 og 1 ms dårlig. Antoges den kemiske forskydning kendt og spurgtes kun efter værdier af T_2 (spin-relaxationstiden) og τ , var svarene tilfredsstillende undtagen for $\tau = 1$ ms. For denne afprøvning af NLIN 2 er besvarelsen ikke vedlagt dokumentation. Kortfattet tekst til de ovenfor omtalte programmer er givet side 28–30.

I et afsnit med overskriften ABXIR (side 31–34) berettes om forfatterens arbejde med et regneprogram for de såkaldte ABX-systemer, udarbejdet af R. A. Newmark og C. H. Sederholm, U.S.A. Forfatteren har erstattet dette programs matrixinvertering, som han hævder ikke » fungerede ordentlig«, med en anden, som han » har fundet« (ingen kildeangivelse). Han har tilføjet et program, så spektrene kan tegnes ud. Newmarks og Sederholms program gennemgås, fordi det ikke indeholder nogen approximation i beregningerne, men metoden er ikke efterprøvet på noget kendt eller ukendt eksempel. Brugen af den er imidlertid smukt illustreret på et trekerne-problem, der forudsiger NMR-spektret mellem 100 og 250° K, i alt 16 beregnede spektre af betydning for illustration af temperaturafhængigheden af ABX-spektre. Vigtige ethanderivater vil have NMR-spektre af denne type.

Bilag 6 er et konverteringsprogram, der løser den praktisk vigtige opgave at få et eksperimentelt spektrum overført til hulkort.

I afsnittet »Eksperimentelt« (side 36–38) anvender forfatteren sin egen metode – med tyngdepunkt i NLIN 2 programmet – på forbindelserne N,N-dimethylformamid (DMF) og N,N-dimethylacetamid (DMA). Der anvendes »rene væsker« i afsmeltede NMR-rør, som undersøgtes i et Varian A-60 instrument med mulighed for temperaturvariation. DMF studeredes i temperaturintervallet 40–114°C, hvor τ ændrer sig fra 581 til 20,5 ms. Dette svarer ifølge forfatteren til en energibarriere på $12,0 \pm 1,7$ kcal/mol. DMA undersøgtes fra 16 til 68°C, hvor τ varierede fra 695 til 20,8 ms. Energibarrieren er herefter $14,2 \pm 0,7$ kcal/mol. Disse fejlgrænser bedømmes imidlertid af os med alt muligt forbehold, da forsøgsbetingelsernes pålidelighed ikke er diskuteret (f.eks. temperaturkonstans, stoffernes renhed og forstærkerens linearitet). Selv om DMF og DMA hører til de hyppigst undersøgte i litteraturen, kommenterer forfatteren ikke sine resultater med ét ord og henviser ikke til andres arbejder. Der kunne ellers nok have været grund til en kommentar, da de bedste bestemmelser for energibarrieren for DMF ligger i nærheden af 20 kcal/mol, altså meget afvigende fra den af forfatteren fundne værdi på 12 kcal/mol.

Forfatterens litteraturliste er i det hele taget meget ufuldstændig. I forordet meddeler han, at han har undladt at udarbejde en komplet litteraturliste, da en sådan blot ville være en afskrift af de eksisterende, f.eks. i John P. Lowe: *Barriers to Internal Rotation About Single Bonds* (Progress in Physical Organic Chemistry 1, 1968). Hans litteraturliste omfatter kun 14 originalafhandlinger, der er relevante for de omtalte beregningsmetoder, og man får som anført ovenfor det indtryk, at hans kendskab til litteraturen uden for dette område er begrænset.

Afhandlingen kan ikke anses for en fyldestgørende besvarelse af den stillede opgave. Forfatteren har vilkårligt ændret dens sigte. Den forlangte oversigt over metoder til bestemmelse af energibarrierer er besvaret med en opremsning på 2 sider, og den eksperimentelle undersøgelse omfatter kun to stoffer, hvilket næppe kan kaldes en »serie«. Desuden er resultaterne ikke kommenteret, og den eksperimentelle metode er ufuldkomment beskrevet.

Besvarelsen vidner om god fortrolighed med teori og databehandling, men vi mener af de anførte grunde ikke at kunne indstille den til nogen belønning.

II.

Besvarelsen mærket »5.585486« er på VIII + 111 maskinskrevne sider, hvortil kommer 71 sider bilag bestående af appendices A–C, samt figurer og programmer.

Besvarelsen er præget af megen omhu i formel henseende: Typografien (kemiske og matematiske formler, tabeller) er god, der er en udførlig indholdsfortegnelse, en oversigt over, hvor de benyttede analytiske udtryk er at finde i besvarelsen og en oversigt over figurerne og tilhørende tekster (side I–VIII). Endvidere gives en diskussion af definitioner og af danske contra engelske betegnelser indenfor NMR-spektroskopien samt en fortegnelse over de anvendte symboler (side 6–8). Begrebet »high resolution« får her en ukonventionel og uacceptabel definition. Sproget er gennemgående godt, men der er en del trykfejl, muligvis forårsaget af lidsnød. Litteraturfortegnelsen (side 108–111) omfatter 69 numre og er ajourført til slutningen af 1969.

I indledningen beklager forfatteren, at det på grund af det meget store antal afhandlinger om bestemmelse af hastighedskonstanter ved hjælp af NMR-spektroskopi ikke har været muligt at give en oversigt over alle energibarrierer bestemt ved NMR-spektroskopi. Dette ville ellers have været ønskeligt, da barrierer for det samme system ofte er blevet bestemt ved flere forskellige metoder. En sådan oversigt kunne da have givet en nyttig sammenligning. Forfatteren beslutter sig derfor i stedet til at give en oversigt over de grundlæggende teorier. Der nævnes eksempler på processer, som egner sig til NMR-studier. Det fremhæves, at det er væsentligt at vurdere den usikkerhed, hvormed energibarriererne er bestemt, samt at man forsøger at afgøre, hvilken proces de refererer til. Hvad det sidste angår, fastslår forfatteren dog med rette (side 5), at det ligger uden for emnet for den stillede opgave.

Side 10–19 gennemgås semi-klassiske teorier for optagelse af NMR-spektre under adiabatisk betingelser, dvs. stort set Gutowsky-McCall-Schlichter-(GMS-)teorien. Gennemgangen er i det væsentlige korrekt, men der er uoverensstemmelse mellem ligningssættet 1–3 i besvarelsen og i det matematiske appendix A. Sandsynligheden for, at en kerne forbliver i positionen A (side 15), er ukorrekt angivet.

Side 20–26 udvikles det, hvorledes hastighedskonstanter kan søges bestemt på basis af enkelte spektrale parametre (linie-separationer, -intensiteter og -bredder) uden anvendelse af et større databehandlingsanlæg. Definitionen af S i besvarelsen (side 20) og i appendix A (side A 13) er forskellige og begge forkerte (ses ved dimensionsanalyse). Den på side A 10 udførte differentiation af $(M_+^A(t))$ udv. er forkert.

Andre »adiabatiske« teorier gennemgås side 27–37 med udgangspunkt i Hahns og Maxwells pulsekseperimenter.

Side 38–51 gennemgås eksisterende teorier på kvante-mekanisk grundlag (J. I. Kaplan og S. Alexander, 1958 og 1962). Fremstillingen er flere steder uklar (ligningerne 53 og 61–63). Den understregede påstand øverst side 40 er misvisende.

Densitetsmatrixformuleringen fremstilles side 38–47, hvorefter den sammenlignes med GMS-teorien, og det fastslås, under hvilke betingelser liniebredder bør formuleres efter den ene eller den anden metodes udtryk.

Bestemmelser af hastighedskonstanten under betingelser, hvor der (modsat ovenfor) ikke hersker ligevægt i systemet, gennemgås side 52–61. Det drejer sig om H. M. McConnells og D. D. Thompsons »hurtig adiabatisk passage«-metode, samt S. Forséns og R. A. Hoffmans »mætnings«-metode. Fremstillingen heraf er stort set korrekt, men unødigt detaljeret, da disse metoder ikke anvendes af forfatteren.

De teorier, der indtil dette punkt er fremdraget af forfatteren, tager sigte på, at et vel opløst eksperimentelt spektrum foreligger. På side 62–72 gøres rede for impulsteknikkens teori (med 3 sider illustrationer, der demonstrerer fremkomsten af et spin-ekko). Ved denne teknik kan den kemiske forskydning i egnede tilfælde bestemmes ved alle temperaturer og ikke blot ved så lav temperatur, at processen er meget langsom. På side 73 nævnes kort »second moment«-beregninger.

Der er hermed givet en grundig oversigt over alle foreslåede metoder til bestemmelse af energibarrierer ved NMR-spektroskopi. Om end den matematiske formulering forekommer mere detaljeret end nødvendigt i en oversigt og som anført skæmmes af en del fejl, der ikke alle kan undskyldes som trykfejl, vidner oversigten om, at forfatteren har en god indsigt i den fysiske baggrund for de omtalte metoder.

Side 74–81 gennemgås anvendelsesmuligheder for de omtalte

teorier, og fejkilderne diskuteres. Endelig gives side 81–98 de eksperimentelle resultater sammen med en beskrivelse af instrumenter og forsøgsteknik.

Der benyttedes to instrumenter, Varian A-60 (60 MHz) og Jeolco JMN-4H-100 (100 MHz). I begge instrumenter kunne analysens temperatur ændres. De undersøgte præparater fordeler sig på tre stofgrupper: a) 1,1,4-substituerede semicarbazider, thiosemicarbazider og selenosemicarbazider; b) 3,5,7-triaryldiazepiner; c) 2,2-bis(alkylthio)-1-cyanoacrylamider. I besvarelsen er intet oplyst om stoffernes renhed.

I tabel 1–4, side 82–85 er i 1. søjle indført τ (middelleve-tids-) værdier fundet ved visuel sammenligning mellem eksperimentelle spektre (hvilke oplyses ikke) og »theoretiske«, beregnet på basis af besvarelsens ligning 72 (densitetsmatrix-formulering). Disse τ -værdier sammenlignes med τ -værdier beregnet ved andre tilnærmede metoder. Det fandtes, at τ -værdier beregnet ved hjælp af besvarelsens ligning 28 (GMS-metoden) stemte bedst med τ -værdierne i 1. søjle. I tabellerne 5 og 6 undersøges indflydelsen af små variationer (fejl) i kemisk forskydning, spin-kobling og T_2 (spin-relaxation), og det konkluderes, at for diazapinerne vil fejl være af mindre betydning end for thiosemicarbaziderne, hvor den kan blive alvorlig for pålideligheden af den beregnede energibarriere. Acrylamiderne behandles ikke i denne sammenhæng. For deres vedkommende er usikkerheden på bestemmelsen af τ -værdier meget stor ved anvendelse af 60 MHz spektre, og de blev derfor nærmere undersøgt med 100 MHz apparatet. Figurerne 11–16 er velegnede til at give tilnærmede løsninger, når approximative formler anvendes.

Alle 1,1-dibenzylsemicarbaziderne (og deres svovl- og selenanaloge) indeholder to methylengrupper bundet til phenyl og hver for sig med påstået ikke-ækvivalente protoner. Læseren er imidlertid udelukket fra selv at danne sig et indtryk af intensitetsforhold etc., fordi der ikke er vedlagt et eneste fuldstændigt NMR-spektrum. Der udledes τ -værdier på basis af ligning 72, idet forfatteren ved hjælp af regneprogram 2 i bilaget (ca. 60 regneordrer i Fortran IV) har beregnet spektre for gættede τ -værdier, hvorefter de, der bedst stemte med de eksperimentelle spektre, udvalgte. Sammenligningen illustreres i fig. 17–20, mens hastighedskonstanternes temperaturafhængighed er vist i fig. 21–30.

Diazepinerne indeholder alle i 4-stillingen to ikke-ækvivalente

protoner, hvis resonanser udnyttes til bestemmelse af en intramolecular barriere. Figurerne 31–41 illustrerer den udførte undersøgelse. I acrylamiderne er det to methylgrupper, henholdsvis to methylengrupper, der udveksler. Til bestemmelse af τ -værdier for disse stoffer benyttes en utraditionel metode, nemlig tilsætning af varierende mængder trifluoreddikesyre.

De resulterende energibarrierer for semicarbazider, thiosemicarbazider og selenosemicarbazider ligger i intervallet 10–20 kcal/mol. For diazepinerne findes i alle eksemplerne energibarrierer omkring 20 kcal/mol. Det burde være nævnt i besvarelsen, at NMR-spektre af de undersøgte eller beslægtede stoffer ikke hidtil har været publiceret.

Selv om forfatteren i indledningen fremhævede, at en tydning af de fundne energibarrierer lå uden for den stillede opgave, forsøges alligevel som en afslutning en vurdering af, om de skyldes langsom rotation eller langsom inversion. Før langt bedre underbyggede forestillinger om disse mellemstore molekulers struktur og dynamiske forhold foreligger, vil bedømmerne ikke tage stilling til de argumenter, forfatteren fremfører.

Forfatterens søgsmateriale er, så vidt ses, helt nyt. Heri ligger en god begrundelse for valget af netop disse forbindelser som undersøgelsesobjekter; men de valgte stoffer kan forekomme unødigt komplicerede. I hvert fald ville en efterprøvning af den anvendte metode på et par simple modelsubstanser have været ønskelig.

Besvarelsen repræsenterer ved den grundige gennemgang af det fysisk-matematiske grundlag for bestemmelse af energibarrierer og ved det omfattende søgsmateriale en meget betydelig arbejdsindsats. Selv om der som anført kan rettes kritik mod enkeltheder i besvarelsen, røber den så udprægede videnskabelige evner, at vi mener, at den bør belønnes med universitetets guldmedaille.

B. BAK

K. A. JENSEN

K. SCHAUMBURG

Ved åbning af navnekuverten for den anden afhandlings vedkommende viste forfatteren sig at være cand. scient. *Ulla Henriksen*.

DEN FYSISK-KEMISKE AFHANDLING

Universitetets prisspørgsmål i fysisk kemi for året 1969 var:

»Der ønskes en kritisk vurdering af teoretiske og eksperimentelle metoder til undersøgelse af energitransport mellem de indre frihedsgrader og mellem translation og indre frihedsgrader i fleratomige molekyler. Det kræves ikke, at afhandlingen dækker alle aspekter af dette emne, der ønskes snarere en grundig behandling af centrale dele af emnet. Afhandlingen kan eventuelt suppleres med egne originale bidrag«.

Den stillede opgave har fremkaldt én besvarelse under mærket »Roden til ligningerne«.

Afhandlingen er på 115 maskinskrevne sider i format A4, hvortil kommer en indholdsfortegnelse og litteraturliste på 78 numre. Den falder i tre dele, som betegnes Dissociationsteori, Kollisionsteori og Eksperimentelle Metoder, og hvoraf det andet, der består af fire af afhandlingens seks kapitler, både hvad angår sidetal og indhold, er så langt det betydeligste. I første del, hvis eneste kapitel forfatteren benævner »Montroll-Shuler teorien for dissociation af små molekyler«, behandles udvekslingen af energi mellem translation-frihedsgrader og vibrationstilstandene for et toatomigt molekyle i laveste elektroniske tilstand. Fremstillingen er baseret på Masterligningen, og formålet med dette i det væsentlige refererende afsnit er at vise, at hvis man kender overgangssandsynlighederne w_{j1} for overgang mellem den i 'te og den j 'te vibrationstilstand, kan man ved hjælp af Masterligningen beregne sådanne målelige egenskaber som vibrationsrelaxationstider og dissociationshastigheder for molekyler. Det må dog siges, at her, såvel som i resten af afhandlingen, gør forfatteren lidt vold på opgaveformuleringen ved i for høj grad at beskæftige sig med toatomige molekyler, snarere end at se på de mere komplicerede forhold, der opstår, når molekylet har flere vibrations-frihedsgrader. Forfatteren argumenterer imidlertid på overbevisende måde for, at det, der især tiltrænges for øjeblikket, er kvantitativt korrekte metoder til beregning af energitransporten mellem translation og en enkelt vibrationsfrihedsgrad, og da han giver en klar fremstilling af teorien herfor, skal det næppe holdes imod ham, at han i afhandlingen kun bruger et temmelig kort kapitel på de mere komplicerede forhold, der gælder i de situationer, hvor der er mere end

én vibrationsfrihedsgrad, eller hvor energitransporten mellem rotation og vibration må tages i betragtning.

I anden del af afhandlingen, der som nævnt er delt op i fire underkapitler, diskuteres teorien for kollision mellem en strukturløs partikel og en oscillator. Der betragtes kun det lineære stød, hvor tre partikler antages at bevæge sig på samme rette linie. Et atom med masse m_C støder ind i et toatomigt molekyle bestående af to partikler med masser m_A og m_B , mellem hvilke der er en potentiel energi, f.eks. svarende til det i en harmonisk oscillator eller et Morsepotential. Mellem massepunkterne B og C findes desuden et frastødende exponentielt potential, og det er givet, at uendelig lang tid før kollisionen bevæger C sig med en hastighed v_0 i forhold til AB's tyngdepunkt. Som begrundelse for, at man kan nøjes med at betragte dette éndimensionale tilfælde, citeres en argumentation om, at den klassiske rotationshastighed normalt er så lille, at de toatomige molekyler ikke når at dreje sig under stødet. Den væsentligste begrundelse for at se bort fra rotationen er jo imidlertid nok, som forfatteren også nævner, at kun da får man et system, der er tilstrækkelig simpelt til, at man kan håbe at behandle det nogenlunde udtømmende. Da situationen iøvrigt er den, at man på intet tidspunkt egentlig sammenligner teori og eksperimenter, men snarere teorier med numeriske beregninger, er begrænsningen til det éndimensionale tilfælde af mindre betydning.

I denne del af afhandlingen gennemgår forfatteren nu først de traditionelle beregningsmetoder (d.v.s. første ordens perturbations-teori) og dernæst de i de senere år mest anvendte metoder til numerisk beregning af energioverførslen mellem translation og vibration. Efter denne meget grundige og velskrevne gennemgang af de numeriske metoder diskuteres forskellige analytiske approximationsmetoder ud fra Lippmann-Schwinger-formalismen. Forfatterens synspunkt er som nævnt ovenfor, at værdien af de forskellige iterative løsninger til integralligningen skal bedømmes ved sammenligning med de »eksakte« numeriske løsninger. Dette gøres specielt i forbindelse med beregninger baseret på »perturbed stationary states«-metoden, som for overgang mellem nærmest liggende vibrationsniveauer viser sig at være i bedre overensstemmelse med de eksakte værdier end nogen anden publiceret metode. Kapitlet afslut-

tes med en kort gennemgang af perturbationsregning baseret på den tidsafhængige Schrödingerligning, idet forfatteren først forestiller sig den klassiske bane for det indkommende atom bestemt. I forbindelse med denne diskussion findes også nogle interessante, omend ikke originale, betragtninger over Magnus-approximationen og dens sammenhæng med den approximation, der ligger i at antage impulsiv vekselvirkning. Da konsekvenserne af selve den grundlæggende semiklassiske antagelse er svære at overse, skal det ikke bebrejdes forfatteren, at han ikke forfølger disse synspunkter videre.

I kapitel V af anden del af besvarelsen diskuteres endelig de spørgsmål, som opgavestillerne havde opfattet som de centrale, og forfatteren redegør på klar måde for »eksakte« numeriske beregninger og tilnærmede analytiske beregninger på stød mellem to to-atomige molekyler og diskuterer stød mellem et treatomigt molekyle og et atom, i hvilket vibrationsenergi overføres fra én normalsvingning til en anden. Forfatteren begrundet, at dette system vil kunne gennemregnes »eksakt« med eksisterende maskiner ved hjælp af den metode, Gordon udviklede i efteråret 1969, men tidnød har helt klart forhindret ham i at gøre dette.

Besvarelsens anden del afsluttes med et afsnit om, hvorledes man beregner eksperimentelt tilgængelige størrelser ved at midle over hastighedsfordelingen for den relative bevægelse, og hvorledes man kan skønne over de parametre, der skal indgå i beregningerne. Tredje del af besvarelsen omfatter som nævnt ovenfor kun ét kapitel, i hvilket nyere eksperimentelle metoder diskuteres. Selv om begge de sidstnævnte afsnit indeholder interessante detaljer, virker de i nogen grad som et mindre væsentligt anhang til de centrale dele af besvarelsen, og man må nok (som forfatteren også gør det) se i øjnene, at det indtil videre ikke er muligt på realistisk måde at sammenligne teori og eksperimenter.

Sammenfattende skal vi udtale, at omend forfatteren har lagt hovedvægten på andre områder, end opgavestillerne havde tænkt sig, er resultatet blevet en velskrevet og sammenhængende fremstilling af en række emner, der er centrale for opgavens besvarelse. Det må ydermere anses for dokumenteret, at med de metoder og på det præcisionsniveau, forfatteren anser for ønskeligt, kan den stillede opgave ikke løses i dag. I betragtning af disse forhold tager vi ikke i

betænkning at indstille besvarelsen til belønning med Universitetets guldmedalje.

JENS PEDER DAHL SVEND ERIK NIELSEN THOR A. BAK

Ved navnekuvertens åbning viste forfatteren sig at være cand. scient. *Axel Hunding*.

DEN ZOOLOGISKE AFHANDLING (1968)

Som besvarelse af prisopgaven i zoologi, 1968, med ordlyden: »Der ønskes en undersøgelse af parasit-vært-reaktioner baseret på histologiske og cytologiske undersøgelser og med henblik på resistensfænomener«, er under mærket MX indkommet en afhandling med titlen: »Histologiske og cytologiske undersøgelser over parasit-vært-reaktioner mellem *Buccinum undatum* L. og tre larvale trematodarter, *Neophasis lageniformis* (Lebour, 1910), *Zoogonoides viviparus* (Olsson, 1867) og *Cercaria buccini* Lebour, 1911«.

Afhandlingen omfatter 194 maskinskrevne sider (herunder alene 20 sider litteraturhenvisninger, svarende til næsten 200 referencer), samt 7 tekstfigurer + 65 plancher med 194 figurer, i form af mikrofotografier og en mængde elektronmikroskopiske fotografier, især de sidste af særlig fin kvalitet.

Afhandlingen er klart disponeret og i det væsentlige skrevet i et klart sprog. Der er en udførlig fremstilling af materiale og metoder, derefter en grundig beskrivelse af de for undersøgelsen relevante strukturer i værten. Kendskabet til de behandlede parasitters livscyklus resumeres, støttende sig til en tidligere dansk undersøgelse. Disse afsnit omfatter godt 40 sider. De følgende ca. 80 sider behandler i detaljer de enkelte parasitters udvikling og struktur, samt deres virkning på de omgivende væv og disses virkning på parasitterne: datterredier og cercarier af *Neophasis lageniformis*, dattersporocyster og cercarier af *Zoogonoides viviparus*, og dattersporocyster og selve *Cercaria buccini*. Til sidst omtales kort multiple infektioner. De sidste 70 sider, diskussion og konklusion, sammenligner egne iagttagelser med litteraturen, med særligt henblik på parasiternes ernæring, deres indflydelse på de væv, først og fremmest fordøjelseskirtlen og gonaden, som parasitterne findes i, samt de systemiske reaktioner,

der har kunnet iagttages histokemisk, histologisk og cytologisk. Slut­teligt gennemgås de egentlige patologiske forandringer udførligt.

Det undersøgte materiale er meget omfattende; op mod 2000 snegle er blevet undersøgt til bestemmelse af udbredelsen i værten af de fundne parasitter, og fra 30 snegle præsenteres snit af både inficerede og uinficerede, af de sidste både almindelige og sultede eksemplarer. Ikke mindre end 3 af de inficerede snegle er blevet serie­snittet helt, hvorved det bl.a. lykkedes at påvise en modersporocyst.

Metoderne er velvalgte og dygtigt og omhyggeligt gennemført. Forfatteren er fortrolig med grundlaget for dem og vurderer dem i alt væsentligt korrekt. Til demonstrering af resultaterne af nogle af de histokemiske reaktioner ville farvebilleder have været ønskelige. Fortolkning og diskussion af de talrige og ofte meget interessante fund er kompetent og god. Litteraturbehandlingen vidner om et temmelig suverænt kendskab til den umiddelbart relevante litteratur og bærer alt i alt et velgørende skeptisk og kritisk præg.

Der er i det fremlagte materiale stof til adskillige afhandlinger, dels normal-strukturelle, både om vært og parasitter, dels histo­kemisk og strukturelt om de forskellige forandringer, der er påvist hos både vært og parasitter i deres indbyrdes sammenspil. Arbejdet må altså siges at være af en meget omfattende natur og har krævet en kolossal arbejdsindsats.

Det er selvfølgelig uundgåeligt, at der spredt i arbejdet kan være både det ene og det andet at kritisere. Fremstillingsformen kan naturligvis ikke umiddelbart sammenlignes med en afhandling beregnet direkte til publicering, men tilegnelsen af afhandlingen ville have været lettere, hvis der havde været lagt større vægt på sammenfat­tede foranstaltninger og betragtninger; f. eks. ville brug af tabeller over de histopatologiske og morfologiske fund have været en fordel. Og med de forholdsvis få sammenfaldende betragtninger har forfatteren i nogen måde sat sit lys under en skæppe, idet man skal søge de talrige originale iagttagelser og betragtninger vidt omkring for at få øje på dem. Disse mangler kan dog måske hænge sammen med en vis lidsnød.

En sådan kan måske også være baggrunden for to lidt svage punkter, der må finde en særlig omtale. Det ene har forbindelse med den parasitologisk set interessanteste del af opgaven, nemlig dennes slut­ sætning. Ikke sådan at forstå, at der ikke er kommet *resultater*! Der

er endda mange yderst interessante og originale iagttagelser af samspillet mellem vært og snylter og af, hvor forskelligt dette samspil kan ytre sig. Af særlig interesse er, at konken er den første kodædende forgællesnegl, som er blevet undersøgt på denne måde. (De fleste undersøgelser stammer fra ferskvandslungesnegle, i forbindelse med undersøgelser over blodikterne af *Schistosoma*-slægten). Forbilledlig er sammenfatningen af det meget omdiskuterede »paletot«-fænomen, et eller flere cellelag, der ofte findes omkring sporocyster, beskrevet fra en mængde snegle-værter og trematoder, lag af celler, som her uomtvisteligt vises at være løsrevne værtsceller, og et led af de patologiske fænomener, der i ekstrem form optræder som granulomer, et vidt udbredt patologisk fænomen. Granulomerne, der omslutter parasitterne, kan føre til destruktion af dem. Der gives gode skildringer af grundlæggende patologiske processer nær forbundet med de reaktioner, der udspilles i bindevævet, og der gives en udmærket oversigt over, hvordan bindevævs-celler kan forvandles til amøbo-cytter og forskellige andre celleformer. Man kunne her anbefale et nøjere studium af de undersøgelser, der begynder at komme frem i fylde om patologiske forandringer hos invertebrater, studier, der vil komme i forgrunden i stigende grad også inden for den experimentelle medicin.

Et lidt bredere kendskab til litteraturen om resistensfænomener i videste forstand ville have ført til en mindre ensidig fremstilling, og til mindre afhængighed af nogle få lovligt ensidige »autoriteter« på dette felt.

Det andet punkt, der kan fremhæves, er, at også et nærmere kendskab til og udnyttelse af La Rue's studier over cercariernes klassificering og dennes brug til trematodernes taxonomi ville have været ønskeligt.

Disse kritiske bemærkninger kan dog ikke røkke ved det almindelige indtryk af arbejdets høje kvalitet, der foranlediger os til uden betænking at indstille forfatteren til Universitetets guldmedalje.

HOLGER MADSEN BENT CHRISTENSEN KNUD JØRGEN PEDERSEN

Ved navnekuvertens åbning viste forfatteren sig at være cand. scient. *Marianne Køie*.

DEN GEOLOGISKE AFHANDLING (1968)

Universitetets prisspørgsmål i geologi for året 1968 lyder: »Der ønskes en petrologisk analyse af et vulkansk eller plutonisk bjergartskompleks. I analysen skal indgå en eller flere af følgende specielle undersøgelser:

- 1) En kvantitativ petrografisk-petrokemisk bearbejdelse af bjergarterne.
- 2) En fysisk-kemisk analyse eller eksperimentel undersøgelse af bjergarternes dannelsesforhold.

Under mærket »den sorte stens ven« er der indkommet én besvarelse.

Afhandlingen repræsenterer en imponerende arbejdsindsats og er så rig på felt- og laboratorie-data og på teoretiske betragtninger, at det ikke vil være muligt at yde den fuld retfærdighed på få sider. Vægtige afsnit vil derfor kun blive ganske kortfattet berørt i bedømmelsen.

Afhandlingens stofrigdom præsenterer eller tangerer de fleste af de petrologiske problemer i det vestgrønlandske basaltområde. Det er i virkeligheden en veldokumenteret fremlæggelse af et idéprogram, der er tale om.

Besvarelsen omfatter 2 bind. Tekstbindet omfatter 181 sider, et appendix på 36 sider, hvori felldata fremlægges (profiler), og hvor der gives en oversigt over de til løsningen anvendte metoder, samt en litteraturliste på 15 sider. Det andet bind rummer 32 elektronmikrosonde-analyserede sammensætninger af feldspater og pyroxener, 68 kemiske analyser af bjergarter og deres mol-normer, 67 sporelementanalyser og 59 modalanalyser af bjergarter, 3 EMS-analyser af glasser og disses normer, 5 projektioner på flader i »basalltetraedret«, 25 kemiske variationsdiagrammer, samt 70 figurer i form af tegninger og fotografier.

Den veldisponerede afhandling, der som objekt har valgt det vulkanske kompleks, som udgør det nordlige Disko i Vestgrønland, falder i fire hovedafsnit: 1. en geologisk beskrivelse af lavaerne i udvalgte områder i det nordlige Disko (ca. 40 sider), 2. en petrografisk beskrivelse af disse (ca. 50 sider), 3. en petrokemisk gennemgang (ca. 40 sider) og 4. en petrogenetisk diskussion og konklusionen heraf (ca. 40 sider).

Af kortet fig. 2 fremgår det, hvilke områder forfatteren har besøgt, og hvorfra de bedste feltobservationer foreligger; fig. 3 viser et sammenstillet typeprofil.

Området opbygges som følger: De ældste vulkanske dannelser på Nord-Disko er lagdelte, skrålejrde, pikritbasaltiske pillowbreccier; de enkelte lag i pillowbreccien er kun få meter tykke og repræsenterer formentlig små enkelteruptioner. Serien er ikke blottet i det vestlige Disko.

Den prævulkanske topografi afspejles i pikritbasalternes varierende mægtighed. Over disse subaquatiske eruptionsformer følger pikritbasaltiske lavaer, der er udviklet med to forskellige morfologiske former. Det drejer sig om ekstremt autodifferentierede residualåre-pikritbasalter, der er trængt frem fra talrige lokale udbrudssteder.

Et par hundrede meter over pikritformationens basis findes ved Manidtlal en ca. 60 meter tyk følge af bronzit-pigeonitbasaltiske lavastromme. I det indre af Kuanguaq-dalen tillager denne følge i tykkelse og rummer tykke, grå, jernandesitiske lavaer; bjergarterne fra den klassiske Asuk-lokalitet ude ved kysten tilhører denne suite. Forfatteren anser det for sandsynligt, at lavaerne udgik fra et fælles eruptionscener, der lå ca. 20–25 km fra Kuanguaqdalens nuværende munding. Det er værd at bemærke, at de tykkeste lavaer er de mest kiselsyrerige. Suiten er anvendelig som stratigrafisk ledehorisont og betegnes af forfatteren: Asuk-Manidtlalsuiten.

Den dækkes bl. a. i det nordlige Kuanguaqområde af pikritbasaltiske lavaer, medens den i dalens indre og i Stordalen dækkes af såvel pikritbasalter som tholeiitiske basalter.

Ca. 7 km fra Kuanguaqdalens munding er lokaliseret et kraterfelt, der overvejende har leveret olivinporfyritiske bronzitbasaltiske lavaer, men også en korresponderende ignimbrisk eruptionsenhed. Denne lavaserie er blevet benævnt Kuanguaqsuiten. Fra syd kommende tholeiitiske lavaer overlejrer delvis Kuanguaq-suiten.

De efterfølges af en ca. 100 m tyk pillowbreccie-horisont, der dækkes af pikritbasaltiske lavaer op til ca. 120 m over pillowlavatransgressionshorisonten. Efter en kort pause i den vulkanske aktivitet dannedes sorte, olivinporfyritiske basalter med alkaline affinitet, hvorefter pikritiske lavaer atter ligger overhånd.

Overgangen til den dækkende hovedlavasuite: Tholeiitformatio-

nen er forskelligt udviklet fra sted til sted, måske er der en diskordans mellem de to hovedafdelinger.

Bjergarterne i den øvre hovedsuite er tholeiiter og ferrotholeiiter; de er afyriske eller plagioklas- og augitporfyritiske. Til denne følge antages en højaluminiumbasalt med alkalin affinitet på Hareøen at høre.

Forfatteren gennemgår ved hjælp af skitser, fotografier, profiler og luftbilledtydninger sine feltobservationer på en klar og nøgtern måde, der afslører ham som en kyndig iagttager, en ærlig fremstiller, der ikke søger at dække over mangler eller begrænsninger i observationsmaterialet, og endelig som en mand, der udviser betydelig kollegial takt overfor andre forskere, der er eller har været engageret i geologiske problemer på Norddisko.

Basalltetraeder-diagrammerne (Te 1-5) er især meget oplysende, idet de i hovedsagen bygger på trekomponentsystemer, der i forvejen er syntetisk undersøgt.

Relationen mellem pikritbasalter og basalter med alkalin affinitet fremgår bedst af TE-2-planet (ol-di-plag), som også tillader en generel sammenligning af Diskolavaerne. Den bedste tilnærmelse til Asuk-Manidtlatsuitens – og Kuanguaqsuitens bjergarter og de tholeiitiske basalter er TE-5-planet (opx-di-plag). Selvom TE-1-planet (ol-di-qz) på en måde giver en dårlig tilnærmelse mellem bjergarterne og tydeligvis har den største spredning af analyserne, er det i særlig grad interessant, fordi det med tilnærmelse rummer de ultramafiske bjergarter, hvorfra basalterne må tænkes genereret, d.v.s. spinel- eller granat-lherzolit i Jordens kappe. En olivinkontrollinie kan temmelig tvangløst forbinde pikritbasalter og tholeiiter (ses endnu tydeligere i TE-2). Pikritbasalterne har olivin som liquidus-fase, hvorimod hovedparten af tholeiitbasalterne oftest både har olivin, plagioklas og augit som fenokrystfaser. Forfatteren mener derfor, at de tholeiitiske basalter enten er cotektisk fraktionerede eller opsmeltede i ligevægt med olivin, plagioklas og augit.

Det ses af TE-5, at bronzit-pigeonitbasalterne fra Asuk-Manidtlatsuiten med omtrent samme plagioklasmængde har et afgørende højere orthopyroxen – og et væsentligt lavere diopsidindhold end de tholeiitiske basalter.

Om basalterne med alkalin tendens kan det fremhæves, at ingen

af de to typer, som findes i området, grupperer sig langs den pikrit-basaltiske olivinkontrollinie. Af TE-4 (di-plag-qz) fremgår, at den ene type afviger ved sin høje diopsidkomponent, den anden ved sin lave.

Da de to bjergartsgrupper kun har strørkorn af olivin og desuden indeholder intratellurisk picotit, og da de så klart er forskellige fra olivinkontrollinien hos pikritbasalterne, må man slutte, at de to grupper ikke er fremgået ved lavtryksfraktionering fra pikritbasaltiske eller tholeiitiske magmaer.

Disko-pikritbasalterne *kan* repræsentere et muligt primærmagma, der er opsmeltet fra en granat-lherzolitisk kappe ved 30 Kb tørtryk. Efter en omtale af variationen af K_2O , og mindre udtalt TiO_2 , antydes det, at elementvariationen mellem de ældre og de yngre Disko-pikritbasalter *kan* afspejle en moderat eklogitfraktionering. Den mulige tilnærmelse til problemernes løsning ligger, som påpeget, i en nøjaglig undersøgelse af picoliten, hvoraf en del kan være virkelige højtryksrelikter. Da picotit er stabil ved atmosfæretryk, vil et nøjere studium af mineralets sammensætning kunne forventes at give oplysning om variationen i de intratelluriske krystallisationsforhold, eftersom Al, Cr, Mg, Fe og Ti-fordelingen formentlig er afhængig af såvel tryk og temperatur som oxygenfugacitet.

Sammenfattende kan siges: forfatteren viser, at pikritbasaltformationen på det nordlige Disko, der tilhører det ældre Tertiær, består af pikritbasaltiske lavaer og subaquatiske breccier, samt at der i denne afdeling af de vulkanske dannelser forekommer to, antagelig tre bronzit- og pigeonitbasaltiske lavafølger, endvidere én suite som er tholeiitisk og én, som har alkaline affinitet.

Tholeiitformationen, der overlejrer den pikritbasaltiske lavaserie, består foruden af tholeiitiske basalter af én høj-aluminiumbasaltsuite med alkaline affinitet og én suite af basaltiske og andesitiske lavaer, breccier og ignimbriter; denne er stærkt kontamineret med sedimenter.

Petrografisk og petrokemisk behandler afhandlingen en række udvalgte repræsentanter for disse vulkanske komplekser og diskuterer deres dannelse og indbyrdes sammenhæng på en systematisk, sober og overbevisende måde.

Vi anser det for at være en meget vigtig konklusion, at forfatteren er i stand til at godtgøre, at bronzit- og pigeonitbasalterne – en bjergartsgruppe, der hidtil overhovedet ikke har været kendt fra det

grønlandske basaltområde, ej heller fra andre dele af den nordatlantiske magmaprovinc – ikke kan være dannet ved krystallfraktionering fra andre, kendte Diskomagmaer, men, bortset fra de stærkest kontaminerede af dem, enten er dannet ved opsmeltning ved lave tørrtryk fra et parti af kappen med en usædvanlig sammensætning, eller fra en hydreret, ultramafisk kappe. Den omstændighed, at forfatteren har fundet ignimbritiske bjergarter af bronzit-basaltisk sammensætning i Kuanguaqdalen tyder mest på det sidste.

Forfatteren viser endvidere, at sulfiderne i de tellurisk-jernførende lavaer er tilført fra kontaminerende, bituminøse skifre, samt at de lavaer, der indeholder sulfider og tellurisk jern, tilhører en bronzit-pigeonit-basaltisk suite i pikritbasaltformationen. Der er hermed kastet afgørende nyt lys over dette klassiske emne.

Forfatteren har gennem den forelagte opgavebesvarelse vist sig at være ikke alene en begavet ung forsker, som fuldt ud er i besiddelse af den metodiske kunnen, der er fornøden for at gå i gang med en så krævende opgave, men tillige en i den aktuelle litteratur endog særdeles velbevandret videnskabsmænd, der er i stand til at placere de forskningsresultater, han har opnået, overmåde præcist i den aktuelle debat om basalternes genesis. Efter vort skøn vil i hvert fald to afsnit af besvarelsen være umiddelbart egnede til, efter en let omarbejdning, at blive publiceret inden for den nærmeste fremtid: 1) bronzit-basallerne og deres sammenhæng med spørgsmålet »jernbasalt-jernandesit«, et klassisk problem, hvori en række ældre danske forskere har været engageret, og 2) med udgangspunkt i den smelte, der udgør forudsætningen for dannelse af de dybtliggende lag i Disko-vulkaniserien og andre dele af Vestgrønlands basaltprovinc, at yde et væsentligt bidrag til forståelsen af kappens beskaffenhed i Davis-strædet (homogen/heterogen, hydreret/ikke hydreret).

Sammenfattende kan vi sige, at besvarelsen er så omfattende, vidende, moden og idérig, at enkelte kritiske bemærkninger, som kunne fremføres, måtte føles helt uvæsentlige. Vi skal uden forbehold indstille besvarelsen til belønning med Universitetets guldmedaille.

C. K. BROOKS

A. NOE-NYGAARD

H. SØRENSEN

Ved navnekuvertens åbning viste forfatteren sig at være stud. mag. scient. *Asger Ken Pedersen*.

UNIVERSITETETS PRISSPØRGSMÅL FOR ÅRET 1971

1. TEOLOGI A

En undersøgelse af den hermeneutiske praksis i Qumran-menigheden, sammenholdt med tidlig-rabbinisk og nytestamentlig skriftudlægning.

2. TEOLOGI B

En vurderende redegørelse for Kierkegaards forståelse af Luther.

3. RETSVIDENSKAB A

Priskontrol. En redegørelse for principperne i monopollovens § 24 og andre almindelige lovbestemmelser om priser. Besvarelsen kan begrænses til dansk ret.

4. RETSVIDENSKAB B

Varetægtsfængsling.

5. STATSVIDENSKAB A

Sammenlign progressionen i beskatningen før krigen og nu, idet der tillige tages hensyn til virkningerne af indtægtsafhængige ydelser fra det offentlige.

6. STATSVIDENSKAB B

En kritisk vurdering af kapitalkoefficienten (the capital/output ratio) som redskab for teorier om udviklingslandenes økonomiske problemer og som redskab for økonomisk planlægning i udviklingslande.

7. SOCIOLOGI

I teorier om social forandring indgår hyppigt en antagelse om accellereret forandrings hastighed. Diskuter det empiriske grundlag

for denne antagelse, undersøg dens gyldighedsområde samt dens konsekvenser for sociale tilpasningsmuligheder.

8. MEDICIN A

Tritieret thymidin giver i visse epithelier (f. eks. i hamsterens kindpose) en forandring af mitosekurvens døgnrytme. Der ønskes en cellekinetisk analyse af denne ændring.

9. MEDICIN B

Absorberbart syntetisk materiale har fundet anvendelse til fremstilling af suturer.

Der ønskes for et eller flere sådanne materialer samt catgut en på egne undersøgelser baseret vurdering af suturmaterialets brudstyrke under absorptionsprocessen samt en vurdering af sårhelingen ved brug til suturering af hud, slimhinde og fascie.

10. MEDICIN C

Ved hjælp af telemetrisk undersøgelsesteknik ønskes en vurdering af tyndtarmens motilitetsforhold i den postoperative periode efter ventrikeloperationer.

11. MEDICIN D

Der ønskes dyreeksperimentelle undersøgelser over den corneale collagenase og dens betydning for ulcerative og reparative processer i cornea.

12. FILOSOFI

Hegels opfattelse af den antikke filosofi.

13. PSYKOLOGI

Der ønskes en stillingtagen – gerne baseret på experimentelle data – til den relative indflydelse af somatogene og psykogene faktorer på individets psykologiske udvikling.

14. HISTORIE A

En analyse og vurdering af Aug. Hennings værk *Gegenwärtiger Zustand der Besitzungen der Europäer in Ostindien (1784–86)*.

15. HISTORIE B

Andelsmejeribevægelsens gennembrud i 1880'erne, med særligt henblik på forudsætningerne for og udviklingen af det demokratiske medlemsstyre.

16. ALMINDELIG LITTERATURVIDENSKAB

Der ønskes en behandling af et emne af teoretisk eller praktisk-analytisk art, der kan belyse problemer omkring forholdet mellem litteratur og samfund.

17. FORHISTORISK ARKÆOLOGI

I hvilken grad kan det arkæologiske primærmateriale belyse erhvervs- og samfundsproblemer i Danmarks ældre jernalder.

18. KLASSISK FILOLOGI

Der ønskes en kritisk redegørelse for væsentlige problemstillinger i nyere studier af den romerske religions historie.

19. ØSTERLANDSK FILOLOGI

En kritisk redegørelse for det nyægyptiske verbalsystem med særligt henblik på tidsangivelser.

20. NORDISK FILOLOGI

Østnordiske stednavne i vestnordiske kilder.

21. GERMANSK FILOLOGI

Andreas Gryphius' dramatiske og lyriske digtning i litteraturhistorisk belysning med en kritisk redegørelse for forskningen.

22. ROMANSK FILOLOGI

Nominernes forhold til modsætningen *animeret-inanimeret* i et eller flere romanske sprogs syntaks.

23. ENGELSK FILOLOGI

Der ønskes en redegørelse for subjektets og det finite verbums indbyrdes stilling i oldengelsk – baseret på en undersøgelse af én eller flere forfatteres tekster.

24. MATEMATIK

Der ønskes en fremstilling af teorien for lokal tid i Markovprocesser, eventuelt suppleret med egne bidrag.

25. FYSIK

Der ønskes en oversigt over de spinafhængige kernekrafters indvirkning på kernestrukturen og kernereaktioner, eventuelt suppleret med egne eksperimentelle eller teoretiske undersøgelser.

26. ORGANISK KEMI

Den teoretiske kemis indflydelse på organisk-kemisk forskning synes hidtil i det væsentlige at have været begrænset til dens anvendelse til forklaring af empiriske og semi-empiriske eksperimentelle resultater. Det synes dog, som om teoretisk-kemiske, specielt kvantekemiske, betragtninger i visse tilfælde har tjent som inspiration ved organisk-kemiske eksperimentalarbejder, der har resulteret i væsentlig ny viden, ligesom det ikke kan udelukkes, at teoretisk-kemiske begrebsdannelse efterhånden har ændret den organisk-kemiske tænkemåde og derved indirekte haft indflydelse på den organiske eksperimentalkemi, uden at denne indflydelse har givet sig udslag i konkret inspiration.

Der ønskes en analyse af dette problem, d. v. s. en vurdering af den indflydelse, teoretisk-kemiske, herunder rent fysiske og matematiske, begreber har haft på den nyere udvikling af den organiske eksperimentalkemi. Endvidere ønskes en vurdering af mulighederne

og betingelserne for, at den teoretiske kemi i højere grad end hidtil kan komme til at spille en heuristisk og vejledende rolle i organisk-kemisk forskning, samt af konsekvenserne heraf for den organiske kemi som helhed med hensyn til sigte og indhold.

27. FYSISK KEMI

Hunt og Goddard (Chem. Phys. Letters 3 (1969) 414) har foreslået en metode til beregning af exciterede tilstande i molekyler, ved hvilken den effektive Hamilton-operator svarer til, at en elektron er borttaget fra systemet. Der ønskes en diskussion af denne og beslægtede metoder samt beregninger udført på et eller flere små molekyler.

28. ZOOLOGI

Der ønskes en undersøgelse over intraspecifik variation hos en eller flere dyrearter. Til belysning af denne variation kan inddrages undersøgelser over parvis nærtstående arter.

29. BOTANIK

Pionervegetationen på blottagt mineraljord og successionen de første år, med vurdering af betydende faktorer, herunder jordbundsforhold, spredningsmuligheder og konkurrence.

30. GEOGRAFI

Et kultur- eller regionalgeografisk problem ønskes belyst ved hjælp af en (valgfri) statistisk metode. Der ønskes endvidere en motivering af metodevalget og en diskussion af metodens fordele og ulemper.

31. GEOLOGI

En geologisk undersøgelse af

1) en eller flere glacial(e) eller periglacial(e) aflejnings- eller strukturtype(r)

eller

2) en glacialgeologisk lokalitet eller region.

32. ETNOGRAFI

Der ønskes på grundlag af etnografisk materiale en beskrivelse og analyse af symbolers og/eller symbolsk adfærds sammenhæng med social struktur.

Anm.: Besvarelserne af opgaverne skal affattes på dansk. Afhandlingerne skal være skrevet med tydelig håndskrift eller på maskine; de må kun betegnes med motto eller mærke, medens forfatterens navn, stilling, fødselsdag og -år samt adresse skal angives på en seddel i en vedlagt lukket konvolut, der er betegnet med samme motto eller mærke som afhandlingen. Den forfatter, der kun ønsker sit navn offentliggjort, såfremt han opnår prismedaillen, må angive dette uden på konvolutten. Navnesedler til afhandlinger, som hverken opnår prismedaille eller accessit, bliver ikke åbnet. Besvarelserne indsendes til konsistorialkontoret, Frue Plads, 1168 København K, inden den 15. januar 1972 med undtagelse af opgaverne i zoologi, botanik, geografi og geologi, til hvis indlevering tiden står åben indtil 15. januar 1973.

Adgangen til at besvare universitetets prisopgaver er ikke indskrænket til akademiske borgere, men står åben for enhver, der på den tid, besvarelsen indsendes, ikke er fyldt 30 år. På ydersiden af ovennævnte konvolut må findes følgende erklæring: »Ved afgivelsen af denne besvarelse er forfatteren ikke fyldt 30 år«. *Forefindes denne erklæring ikke, vil afhandlingen ikke blive bedømt.*

Den, hvem medaillen tilkendes, eller som opnår accessit, får, når han navngiver sig, et beløb af henholdsvis 1000 kr. og 500 kr. udbetalt.

De indleverede afhandlinger indlemmes i universitetets arkiv.

UNIVERSITETETS ÅRSFEST vil blive afholdt i universitetets festsal torsdag den 26. november 1970 kl. 14,45 præcis. Talen holdes af professor, dr. phil. MOGENS PHIL. Professor, dr. jur. ALLAN PHILIP vil derpå promovere professor GUSTAF HJALMAR TEODOR KARLGRÉN, professor LEO GROSS og professor JOHANNES ANDENÆS som æresdoktorer i retsvidenskaben. Universitetets rektor, professor, dr. med. MOGENS FOG vil derefter proklamere cand. polit. POUL CHRISTIAN MATTHESSEN som doktor i statsvidenskaben, cand. med. AAGE PHILIP SAGER, cand. med. JOHANNES GERHARD ANDERSEN, cand. med. JØRGEN LA COUR ANDERSEN, cand. med. CHRISTIAN BINDER, cand. med. MARGARETA MIKKELSEN, cand. med. KNUD HENRIK HENJUM TØNNESEN, cand. med. HANS ROVSING, cand. med. ALLAN HORN-SLETH, cand. med. VAGN SELE, cand. med. PREBEN ELLING NIELSEN, cand. med. HELGE ANDERSEN, cand. med. NIELS KRØIGAARD, cand. med. POUL MARTIN CHRISTIANSEN, cand. med. OLE VAGN NIELSEN, cand. med. BJØRN BLEGVAD, cand. med. ERIK MAGID, cand. med. HANS JØRGEN SIGGAARD-ANDERSEN, cand. med. OLAF BJARNE PAULSON, cand. med. PAUL GERHARDT GLENTING, cand. med. OVE SIGTRIGURD LAURITSEN og cand. med. DANIEL ANDERSEN som doktorer i medicinen, cand. mag. ANDERS OLE KARUP PEDERSEN, mag. art. IB KRISTIAN MOUSTGAARD, mag. art. OLE FELDBEK, mag. art. IVEN E. R. greve REVENTLOW, mag. art. KARL MARTIN NIELSEN, mag. art. STRANGE ALFSSØN ROSS, mag. scient. ANDREAS FRIDOLIN WEIS BENTZON, cand. psychol. ROLF WILLANGER, ARUN KUMAR RAWAT, M. sc., cand. mag. CHARLES HELMUTH VOGELIUS ANDERSEN, cand. mag. OLE JACOB BAGGE, mag. scient. CHRISTIAN PEDERSEN og mag. scient. OVE WALTHER DIETRICH som doktorer i filosofien samt overrække stud. theol. KAJ MOGENSEN, cand. scient. BIRGIT KIRSTEN GRODAL, stud. med. ALBERT HELLMUT GJEDDE, cand. med. MARIE FØGH, stud. med. BIRTE LOFT, cand. med. OTTO BRÆNDSTRUP, stud. med. PER STEINØ, stud. mag. KNUD KIELGAST, stud. mag. FREDERIK PETER JENSEN, stud. mag. DAN CHARLY CHRISTENSEN, stud. mag. FINN HAUBERG MORTEN-

SEN, stud. mag. MICHAEL HERSLUND, stud. mag. OLE MØRDRUP, cand. scient. CHRISTIAN BERG, cand. scient. ULLA HENRIKSEN, cand. scient. AXEL HUNDING, cand. scient. MARIANNE KØIE og stud. mag. scient. ASGER KEN PEDERSEN universitetets guldmedalje.

Nyvalg af rektor, prorektor, dekaner og medlemmer af konsistorium vil ikke være afsluttet ved universitetets årsfest den 26. november 1970.

Ved festen afsynger Studenter-Sangforeningen J. P. E. HARTMANNS og F. WINKEL-HORNS »Vølvens Spådom« samt sidste del af J. L. HEIBERGS og C. E. F. WEYSSES kantate til universitetets fest i anledning af reformationens indførelse samt rektorskiftet (»Hellige Flamme«).

København, den 1. november 1970.

Under universitetets segl.

ISBN 87 505 0105 4